

# Tajemství české minulosti

- ▶ **Toulky českou minulostí:**  
Chodské rebelie
- ▶ **Dobové dokumenty:**  
Tereziánský katastr z roku 1750
- ▶ **Ženy s erbem:**  
Perchta z Rožmberka
- ▶ **20. století:**  
Bitva o Těšínsko 1919

## Rok 1848:

### Pokus o českou samostatnost?

Generál Windischgrätz proti českému národu

# Tři neznámé podoby Karla IV.

Vychytralá sňatková politika Otce vlasti:  
Jak chtěl císař rozšířit území Koruny České

- ▶ **Obratný manipulátor**
- ▶ **Mecenáš umění a zakladatel měst**
- ▶ **Sběratel svatých relikvií**

Extra  
PUBLISHING

79,90 Kč, na Slovensku 2,99 €



Karel Škréta: mistr meče a štětce ▶ Na pranýři: Závěš z Falkenštejna ▶ Fabriciova mapa Moravy ▶ Stavovský odboj 1547 ▶ Historická detektivka: Vražda Václava III. ▶ Poklady Koruny České: Znojmo ▶ Bezděz ▶ Nejmocnější šlechtici: Rožmberkové ▶ Osobnosti vědy: Jaroslav Heyrovský ▶ Nazí obránci pravdy Kristovy ▶ Historie českého jazyka ▶ Rozhovor

ŽÁDEJTE ORIGINAL - MOIRA JE JEN JEDNA!



**MOIRA®**

FUNKČNÍ PRÁDLO

ZNAČKOVÉ PRODEJNY MOIRA: BRNO - GROHOVA 17, BRNO 1 ● H. KRÁLOVÉ - V KOPEČKU 88 ● KARLOVY VARY - DR. DAVIDA BECHERA 908/29 ● LIBEREC - 5. KVĚTNA 70/37 ● M. BOLESLAV - U KASÁREN 1379/3 ● OLOMOUČ - OC OLOMOUČ CITY, PRAŽSKÁ 41 ● OSTRAVA - OC LASO - MASARYKOVO NÁM. 15 ● PÍSEK - SMETANOVA 78 ● PRAHA - MALÁ ŠTĚPÁNSKÁ 14, PRAHA 2; ANTALA STAŠKA 114/20, PRAHA 4; VEVERKOVA 1411/6, PRAHA 7; J. PLACHTY 28, PRAHA 5 ● STRAKONICE - KOCHANA Z PRACHOVÉ 121 ● ÚSTÍ NAD LABEM - MÍROVÉ NÁM. 66/18 ● ZLÍN - ZARÁMÍ 89 ● KATALOG PRO VÁS NA ADRESE: MOIRA CZ, A.S., KOCHANA Z PRACHOVÉ 121, 386 01 STRAKONICE, E-MAIL: INFO@MOIRA.CZ ● WWW.MOIRA.CZ

KOMFORT 2

MEDICAL SPORT

SKI

THERMO

ARKTIDY



Milí čtenáři,



vítejte u čtení prvního magazínu, který se věnuje jen a pouze naší národní, české historii. Je pravděpodobné, že vás sem zavedla zvědavost, jak jsme úvodní číslo připravili – a také zvědavost a touha, odhalovat spolu s námi tajemství naší minulosti na území Čech, Moravy a Slezska. Vždy se budeme snažit líčit historii přístupně, atraktivně a zábavně – a věřte, že to jde i bez laciných senzací.

## Pojďte odhalovat tajemství naší minulosti na území Čech, Moravy a Slezska! :

Vydavatelství Extra Publishing připravuje zřejmě nejširší edici časopisů s tematikou historie u nás. Kromě novinky **Tajemství české minulosti**, kterou právě čtete, je to měsíčník **Válka REVUE**, zaměřený na vojenskou historii a military. Ale také populární „historický magazín s dárkem“ **Živá historie**.

A právě kolegové z **Živé historie** nám v tomto premiérovém vydání **Tajemství české minulosti** vypomohli s rozhovorem na téma **vzniku české státnosti, na str. 24.** – Pokud čtete oba magazíny, buďte ujištěni, že taková „výpomoc“ nastane spíše výjimečně, než běžně. *Tajemství české minulosti je a bude magazín svěbytný a samostatný!*

Věříme, že narození nového časopisu jsme důstojně oslavili rozsáhlým materiálem o „Otcích vlasti“ **Karlu IV. na str. 6.** Pravidelně se u nás budete setkávat nejen s rubrikou představující *Osobnost*, ale také zlomový *Letopočet*. Znesvářené strany necháme soupeřit v *Konfliktu*. Není vyloučeno, že některý jeho účastník skončí *Na pranýři* či ještě hůř, na popravním stolci mistra kata – tam často končovali *Buřiči a rebelové*. Většinou tam ale neskončil dosud neodhalený viník starého zločinu, který vyšetřujeme v *Historické detektivce*. V archívech přitom narazíme na *Rodokmeny* významných šlechtických rodů a náš pohled moderního člověka zaujmou také jejich příslušnice něžného pohlaví – *Ženy s erbem*. Projdeme si historická města, hrady i zámky, a v zádech nás může mrazit při *Tajemných pověstech*, jež se s nimi spojují. Od mystérií přejdeme k vývoji *Čestiny ve stáletích*, dějinám *20. století* i neméně napínavým příběhům české *Vědy a Umění*. Nalistujte **obsah na str. 4** a přesvědčte se, že jsme 116 stránek **Tajemství české minulosti** připravili tak pestrých, jako je samotná naše minulost.

Vážíme si také toho, že nabídku k pravidelné spolupráci přijal Josef Veselý, autor populární rozhlasové řady „*Toulky českou minulostí*“, jež vychází z legendárních knih Petra Hory-Hořejše. Čtyři chronologické pohledy Josefa Veselého na **Chodské rebelie** hledejte **na str. 98.**

Nyní vám dáme trochu vydechnout, aby další číslo **Tajemství české minulosti** dorazilo na pulty trafik a do předplatitelských schránek **v pátek 21. května.** ●●●

Těším se s vámi na shledanou!

Ilona Štátná, šéfredaktorka

P. S. Jsme netrpěliví na vaše reakce na adrese: [tcm@epublishing.cz](mailto:tcm@epublishing.cz)

# Tajemství české minulosti



Svět



Příroda + filmové DVD



Živá historie + dárek



Válka REVUE

České vydavatelství Extra Publishing vytváří vedle magazínu **Tajemství české minulosti** řadu dalších úspěšných a známých časopisů, které vzdělávají, radí a popularizují: Měsíčník **Svět**, ze segmentu „populární věda“, přibližuje atraktivním způsobem svět vědy, techniky a poznání všem zájemcům. První rok existence oslavily jedinečné magazíny **Příroda** a **Živá historie**. V **Přírodě** najdete divukrásné scenérie, ohrožené druhy zvířat i vzácnou a křehkou flóru. **Živá historie** vám umožní vydat se na expedici v čase – prozkoumejte záhady i mýty, dějiny vědy a vynálezů, objevně i výzkumné expedice a ještě mnohem více z tolik bohaté **Živé historie**! Navíc s každým číslem získáte dárek. **Válka REVUE** je magazín o historii vojenství. V oblasti počítačů patří měsíčník **Extra PC** s podtitulem „Moderní technologie pro lidi“ mezi samotnou špičku v ČR, **Nejlepší PC rady a návody** jsou časopisem pro celou rodinu. Více informací včetně možnosti předplacení naleznete na našich internetových stránkách [www.epublishing.cz](http://www.epublishing.cz).



## Osobnost

### 6. Tři tváře „Otce vlasti“

Karel IV., jak ho možná neznáte

## Letopočet

### 16. 1848 – rok velkých revolucí

Tři tisíce špatně vyzbrojených povstalců proti deseti tisícům vycvičených vojáků

## Rozhovor

### 24. Jak vznikl český stát

S docentem Martinem Wihodou nejen o tom, zda Velká Morava byla předchůdcem českého státu

## Věda

### 30. Malý badatel obrovského významu

Jaroslav Heyrovský byl prvním českým nositelem Nobelovy ceny

➤  
Karel IV.  
„Otec vlasti“



Jaroslav Heyrovský a Masuzo Shikata  
zkonstruovali polarograf

## Historická detektivka

### 36. Kdo zabil českého krále?

Stála za vraždou Václava III. domácí šlechta, Albrecht Habsburský nebo Vladislav Lokýtek?

## Ženy s erbem

### 40. Smutný osud Bílé paní

Nešťastné manželství Perchty z Rožmberka nebylo v 15. století ničím neobvyklým

## 20. století

### 44. Boj o hranice ČSR

Sedm dní stačilo na dobytí sporného těšínského území aneb jak ČSR získala významné průmyslové oblasti

## Na pranýři

### 52. Zrádce, milenec a poručník

Kolik podob měl Závís z Falkenštejna a co vedlo k jeho smrti?

## Konflikt

### 56. Nedůslední vzbouřenci

Proč se v letech 1546-47 část českých stavů postavila proti vlastnímu králi?

## Dokument

### 62. Katastr pro lepší výběr daní

Tereziánský katastr byl revolučním počinem v evidenci poddanské a později i vrchnostenské půdy

## Staré letopisy

### 65. První český kronikář

Kosmas, učený kněz, nám přinesl obraz středověkých Čech

## Čeština ve staletích

### 68. Od hlaholice k nabodeníčkům

Naše řeč vznikla postupným vývojem z praslovanštiny

## Klenoty Koruny České

### 72. Znojmo sluncem políbené

Královské město Znojmo obdrželo výsadní práva na obchod s vínem a solí od Jana Lucemburského

### 80. Bezděz: vězení, klášter i inspirace

Gotická perla, která se měla stát benediktinským klášteřem

## Buřiči a rebelové

### 76. Nazí obránci pravdy Kristovy

Adamité zažili svůj ráj na zemi a draze za to zaplatili

## Umění

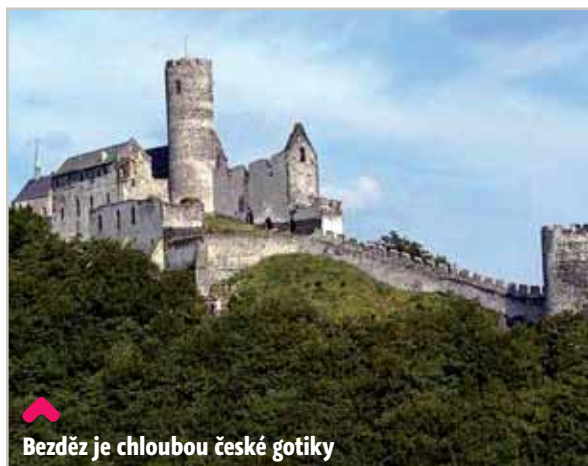
### 84. Mistr meče a štětce

Karel Škréta byl zakladatelem české barokní malby a vynikajícím portrétistou

## Tajemné pověsti

### 88. Dvanáct pannen z Týřova

Dodnes čeká dvanáct krásků na vysvobození



Bezděz je chloubou české gotiky



Autoportrét Karla Škréty

## Rodokmen

### 90. Pánové rudé růže

Rožmberkové, významný jihočeský rod, jejichž představitelé měli na dosah královskou korunu

## + Toulky českou minulostí

### 98. Strážci českých hranic

### 102. Lomikare, Lomikare!

### 106. Hrdina chodské rebelie

### 108. Do roka a do dne

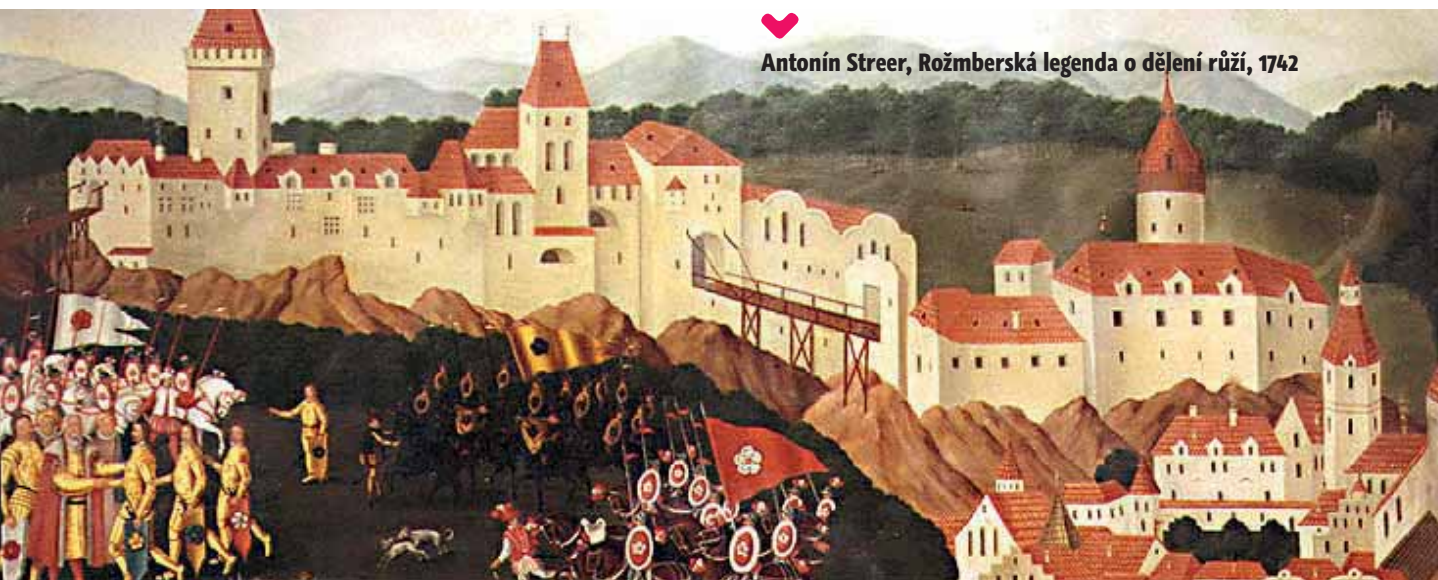
## Dobová mapa

### 110. Jak císařský vědec zmapoval Moravu

Pavel Fabricius vytvořil v 16. století historicky první mapu Moravy



Antonín Streer, Rožmberská legenda o dělení růží, 1742



• osobnost • Karel IV. (1316–1378)

# Tři tváře „Otce vlasti“

**1316**

Narození Karla IV.



Foto: rfh; © 2009 Národní galerie v Praze



**Cesta Karla IV. středoevropskými dějinami se nesmazatelně vryla do povědomí české společnosti. Za jeho vlády země vzkvétaly podobně jako umění a vzdělanost. Čím se však Karel IV. natolik odlišoval od ostatních středověkých vládců – a vymyká se vůbec? Nebo snad stály za jeho úspěchy jen poměry příznivě nakloněné jeho plánům?**

**V**elikost osobnosti Karla IV. pravděpodobně spočívala především v charakterových rysech, které dohromady stvořily člověka s nebývalým talentem pro politické kalkulace doprovázené zbožností a uměnilovnou duší. Karel IV. nebyl bezchybný, stejně jako každý se i on dopouštěl omylů a při podrobnějším zkoumání jím propagované sňatkové politiky je možné si pohrávat rovněž s termínem „krutý“. Záporné osobní charakteristiky však zřídka převáží nad skutky, které zanechaly hmatatelné stopy v dějinách hned několika národů. A proto není divu, že chvála kronikářů, spolu s ústní tradicí přetrvávající celé věky, stvořily ikonu nejvýznamnějšího českého panovníka.

## 1. Sňatkový velmistr Karel IV.

Pokoušíme-li se vyprávět o aspektech osobnosti Karla IV., nemůžeme opominout jedno z mnoha nadání, které Karlovi zajistilo strmou cestu k panovníckým výšinám. Vlohy a cit k diplomatickému vyjednávání mezi různě znesvářenými stranami nebo naopak k upevnění dosud přátelských vztahů vykazoval už Karlův otec Jan Lucemburský. Teprve Karel však dokázal přivést tuto stránku diplomacie k dokonalosti. Jeho mistrné zákulisní machinace a nenápadná manipulace s lidmi přiváděla tehdejší středověké panovníky často k šílenství. Karel IV. totiž dokázal dospět k vyčtenému cíli tak nenápadně, že protistrana často ani nezpozorovala, jakou cestou se ubírájí císařovy myšlenky.

## Talent ke sňatkovému kupčení je možné spatřit při každém Karlově kroku

Český král obratně kličkoval spletitostí středověké politiky s jasně vypracovaným strategickým plánem, který v sobě vedle vynikající Karlovy diplomacie nesl rovněž nadání k vytvoření co nejlepšího obrazu o sobě samém. A tak pomocí celé řady symbolů a odkazů posiloval Karel IV. svou autoritu.

Jeho obdivuhodný talent k využívání všech možných i nemožných prostředků s cílem opanovat situaci však vedl Karla IV. i po cestách, které bychom dnes stěží považovali za etické. Podplácení, v mnoha případech bezcitná manipulace, zejména s vlastními potomky, či využívání všeho a všech k dosažení vlastního snu, patří k temnějším stránkám Karlovy osobnosti. Na druhou stranu právě tato dávka cílevědomosti dovedla Karla IV. na výsluní evropské politiky.

### Děti Blanky z Valois



**Kateřina Lucemburská byla provdána za Rudolfa IV. Habsburského, po jeho smrti se jejím chotěm stal braniborský markrabě Ota V.**

V rozmáchlé diplomatické hře o podmanění si co největšího počtu území sehrály nejzávažnější roli Karlovy vlastní děti. Z prvního manželství s francouzskou Blankou z Valois se jako první narodila dcera, **Markéta**. S Markétou se od nejranějšího dětství počítalo v plánech na utužení svazků s uherským králem, proto byla už záhy odeslána k uherskému dvoru, kde se později provdala za Ludvíka I. z Anjou. Slibné manželství však zůstalo bezdětné a Markéta se navíc nedožila ani čtrnácti let.

Druhá ze dvou dcer Blanky z Valois, **Kateřina**, zamířila v pouhých letech nedávných letech na dvůr pozdějšího rakouského vévody Rudolfa IV. Habsburského. Společně s manželkou obdivně sledovali nebyvalý rozkvět Prahy a usilovali o povznesení Vídně alespoň na podobnou úroveň. V této době byl proto podstatně rozšířen chrám sv. Štěpána, s nímž se počítalo jako se sídlem nového vídeňského biskupství, podle tchánova vzoru se rovněž přikročilo k založení místní univerzity. Schopný a nadaný vévoda Rudolf však v roce 1365 zemřel a Kateřina ovdověla. Přesto pro svého otce neztratila nic ze svého sňatkového potenciálu, protože už za pouhý rok vidíme druhou Karlovu dceru opět při svatebním veselí v Praze. Při dvojitě svatbě se svou mladší sestrou **Alžbětou** byla provdána za braniborského markraběte Otu V. Bavorského. Zajímavostí tohoto sňatku byl fakt, že Otovi byla původně přislíbena právě Alžběta, ruka osudu ale v závěru přičkla do jeho manželského lože Kateřinu, což se záhy ukázalo být osudným omylem. Kateřinino druhé manželství nebylo ani z poloviny tak šťastné jako někdejší svazek s Rudolfem Habsburským. Česká princezna svého muže nenásledovala a raději i nadále pobývala v Praze, zatímco Ota žil svým vlastním a v mnoha ohledech nezávislým životem. Ani tento svazek nebyl plodný a braniborský markrabě nakonec zemřel bezdětný. Kateřina ho ještě o celých šestnáct let přežila a po své smrti spočinula po boku prvního manžela v hrobce v chrámu sv. Štěpána.

## Karel Lucemburský

♥ 1323

odjezd k francouzskému dvoru a sňatek s Blankou z Valois

♥ 1333

návrat do Čech

♥ 1343

zahájena stavba katedrály sv. Víta

♥ 1347

získání české koruny

♥ 1316

narozen v Praze

♥ 1330–33

poslán otcem do Lucemburska a severní Itálie

♥ 1334

jmenování markrabětem moravským

♥ 1346

korunovace římským králem

### Dvě Anny a čtyři děti

Z krátkého svazku Karla IV. s Annou Falckou vzešlo jen jediné dítě. **Václav**, naděje lucemburského rodu, ale zemřel v necelých dvou letech. Jen o něco málo později následovala syna i jeho matka Anna.

Sňatek s třetí manželkou Annou Svidnickou byl prozatím vůbec nejméně úspěšný. Její nejstarší dcera **Alžběta (Eliška)** byla původně zaslíbena braniborskému markraběti Otovi, po ovdovění její nevlastní sestry Kateřiny se však zdálo být mnohem příhodnější provdat teprve osmiletou Alžbětu za rakouského a korutanského vévodu Albrechta III. Habsburského. Tak se malá Alžběta ocitla ve stejné roli, jakou dříve zastávala její starší sestra **Kateřina**. Albrecht III. byl totiž bratrem zemřelého Rudolfa a právě po jeho smrti se ujal habsburských držav v Rakousku. Ani další z řady dcer však nebyl dopřán dlouhý život, a tak Alžběta skonala již v patnácti letech.

Roku 1361 se Anně Svidnické narodil tolik očekávaný syn, pojmenovaný tradičním českým jménem **Václav**. Dlouhodobá snaha o mužského potomka, který by zaštitil dynastii po smrti svého otce, konečně přinesla kýžené plody. Václav byl za všeobecné euforie korunován českým králem již ve dvou letech a o třináct let později dosáhl Karel IV. i zvolení Václava králem římským. Václav však zdědil jen pramálo z diplomatického umění svého otce. Neshody s církví, dlouhodobé postižení morovou nákazou a celková politická nestabilita přivedla někdejší prosperující české země k hospodářskému poklesu.

Václav IV. se oženil hned dvakrát. Poprvé byl sňatek dojednan s o něco starší Johanou Bavorskou, po její smrti pojal Václav Johaninu neteř Žofii.

Poslední dítě ze svazku Karla IV. a Anny Svidnické zemřelo společně se svou matkou při náročném porodu.

### Zákulisí svazku s Annou Falckou

Talent ke sňatkovému kupčení je možné spatřit při každém Karlově kroku a leckdy je až ohromující, do jak daleké budoucnosti dokázal nahlížet. Český král se nerozpokoval výhodně zavazovat vlastní potomky, k jeho cti ovšem budiž řečeno, že se pro sňatkovou politiku propůjčil i on sám.

Při svém prvním sňatku s mladičkou Francouzskou Blankou z Valois se ještě jednalo o diplomatický počin jeho otce Jana Lucemburského. Po nečekané manželčině smrti v době, kdy Karel IV. dosud postrádal mužského dědice, byl touto nepříznivou okolností donucen rozehrát velkolepou partii na poli sňatkové diplomacie. A právě tehdy se ukázala síla a předvídavost dosud mladého českého krále.

Pro váženého středoevropského panovníka se nabízela hned celá řada potenciálních manželek. Karel IV. však od samého počátku hleděl především tam, kde ho problémy sužovaly nejvíce. V té době se totiž situace v říši zkomplikovala zvolením římského vzdorokrále Günthera ze Schwarzburgu, kterého podporoval vlivný rod Wittelsbachů. A tehdy nastal vhodný čas k rozbouření tohoto křehkého spojení za pomoci sňatku, který by byl výhodný pro obě zúčastněné strany.

Nejmocnější spojenec vzdorokrále falckrabě Rudolfa II. měl dceru Annu, spojení obou rodin však bránil vzájemný příbuzenský vztah, který dosahoval čtvrtého stupně. Karel proto musel slíbit, že bez papežova souhlasu nepodnikne žádný krok k opětovnému spříznění Wittelsbachů s lucemburskou dynastií. Snad aby Karel zakryl své pravé úmysly, začal vyjednávat s anglickým králem Eduardem III. o jeho dceři Isabelle jako o vhodné manželce. Vleklé dohady však především zastíraly očekávání, s nímž Karel IV. vyčkával na příznivější okolnosti a přitom měl oči upřené k Falci. Ty se naskytly hned v únoru následujícího roku, kdy z Avignonu došlo povolení ke sňatku s Annou Falckou.

Tímto svazkem se před Karlem IV. otevřely dosud netušené možnosti. Manželská smlouva uzavřená v Bacharach s Rudolfem II. byla o den později následována svatbou s teprve dvacetiletou Annou. Triřicetiletý vdovec si spokojeně mnil ruce, protože právě zde, při svatebním kvasu v Bacharach, mohl rozehrát strategickou hru s cílem podmanit si dříve či později falcké území. Jako bonus navíc odloudil svému rivalovi Güntherovi ze Schwarzburgu nejcennějšího spojence a tím zastavil jeho rozlet v samém počátku.

Potenciál mladičky Anny Falcké spočíval z Karlova hlediska především ve faktu, že se jednalo o jedinou dceru Rudolfa II. Ten se v této době těžce potýkal s dluhy, a nebyl proto schopen vyplatit Karlovi Annino věno. Jako náhradu zastavil českému králi celou řadu panství v Horní Falci.

Čerství novomanželé se vydali do Cách, kde byl Karel korunován římským králem, o den později se stala královnou i Anna. Falckou princeznu však čekala ještě další náročná korunovace, kterou podstoupila již v pokročilém stupni těhotenství začátkem listopadu v Praze. O dva měsíce později povila Anna svému manželovi tolik vytoženého syna, který by zajistil mužskou posloupnost v rodové linii. Vrtkává štěstěna však zanedlouho zasáhla v neprospěch čerstvě oddaného páru a malý Václav zemřel ještě dříve, než završil druhý rok svého života. Anna Falcká, zlomena nečekanou ztrátou, svého syna následovala o pouhých pár měsíců později.



♥ 1349  
sňatek s Annou Falckou

♥ 1355  
korunovace císařem  
Svaté říše římské

♥ 1363  
sňatek s Alžbětou  
Pomořanskou

♥ 1378  
zemřel v Praze

♥ 1348  
založení Karlovy univerzity, Nového Města  
pražského, Karlštejna a Kamenného mostu

♥ 1353  
sňatek s Annou  
Svídnickou

♥ 1361  
narození  
syna Václava

♥ 1368  
narození syna  
Zikmunda

## Anna Svídnická: jednoduchá volba

Kdo by očekával, že Karel IV. bude po nenadálé smrti své manželky zlomený žalem, těžce by se zklamal. Anna Falcká skonala v únoru roku 1353 a o pouhé tři měsíce později vstoupil Karel v Budíně do nového svazku s mladičkou Annou Svídnickou. Zdálo by se, že šlo o kvapné rozhodnutí bouřlivě zamilovaného muže. Opak však byl pravdou. Nové manželství bylo chladně vykalkulované ještě před smrtí Anny Falcké. Abychom ale českému králi nekřivdili, je třeba říct, že Anna Svídnická byla původně určena synovi Václavovi. Ten však zemřel. Co si nyní počít s tak pracně vystavěným plánem na získání piastovského úřadu ve Slezsku, jehož dědičkou byla právě jediná dcera svídnického knížete Jindřicha II. a neteř svídnicko-javorského vévody Bolka II.?



Volba byla jednoduchá. Karel IV. již další syny neměl a nedávno náhle ovdověl. Spřízněním s teprve čtrnáctiletou Piastovnou byl rovněž navázán úzký kontakt s uherským dvorem, na kterém Anna Svídnická vyrůstala a s nímž byla přes matku rovněž pokrevně spřízněna.

Stejně jako v případě sňatku s Annou Falckou musel i tentokrát Karel IV. zažádat papeže o dispens. Anna Svídnická byla následovně korunována, a to hned třikrát. Poprvé na českou královnu v Praze, podruhé na římskou královnu v Cáchách a krátce nato v Římě na císařovnu. Jako první z žen Karla IV. navíc svému manželovi porodila syna, který se jako právoplatný dědic českého trůnu dožil dospělosti.

♥  
1348 Karel IV. pokládá základní kámen  
ke Kamennému mostu



Prvorozený přeživší syn Karla IV. dostal tradiční jméno Václav. Otcův panovnický talent však nezdědil

## Smířčí role Elišky Pomořanské

Přestože Anna Svidnická byla výrazně mladší než její manžel, ani ona Karla IV. nepřežila. Při porodu třetího dítěte společně s ním zemřela a následovala tak podobný osud svých předchůdkyň. V době smrti třetí císařovy manželky se politická situace ve střední Evropě velmi změnila. Proti stabilní Lucemburkově vládě se utvořila silná opozice, která hrozila dokonce válečným střetnutím. Obratná Karlova předvídatost však hrozbě čelila s nadhledem a díky příhodnému sňatku s Eliškou Pomořanskou se mu podařilo katastrofu zcela odvrátit. Přitom se původně zdálo, že nový svazek římského císaře s nepříliš známým a mocným rodem bude jen jakýmsi bezúčelným plácnutím do vody.

Teprve šestnáctiletá Eliška byla dcerou pomořanského a štětínského vévody Bogislava a Alžběty, dcery polského krále Kazimíra. Tak se jedním tahem dostal do dalšího příbuzenského svazku nejen s méně známým vévodou, ale i s polským králem, který dosud vystupoval jako odpůrce lucemburské politiky. Bylo to již vskutku potřeba. Už několik let se Karel IV. svářil se svým zetěm Rudolfem IV. Habsburským, jemuž na pomoc přispěla koalice v podobě uherského krále Ludvíka a polského Kazimíra. Vpád velkého vojska na české pomezí byl na spadnutí. Velkolepá svatba v Krakově roku 1363 však veškeré dřívější spory zažehnila a Karel IV. s pomocí Elišky Pomořanské zase jednou bez úhony vyvázl.

# Karel IV.: Náš otec nám dal povolení k odchodu a poslal nás napřed do Čech, kde jsme nebyli po jedenáct let

Navíc manželství prý bylo šťastné a velmi plodné a Eliška Pomořanská jako jediná ze čtyř Karlových žen českého krále přežila.

## 2. Mecenáš a urbanista

Český král a římský císař měl mnoho tváří a jednou z nich byla i záliba v umění. Slabost Karla IV. pro nové stavby a mistrovská umělecká díla měla několik důvodů. Svou roli zde sehrála jistá náklonnost ke krásným věcem podpořená snad Karlovým dlouhodobým setrváním u francouzského dvora, jehož kultura a elegance se výrazně odlišovaly od českých mravů. Mnohem důležitější však byla Karlova snaha o reprezentaci své země, svého sídla i sebe samého. Během jeho vlády vznikl v Čechách silný kult osobnosti živěny trvalou demonstrací vlastní moci a autority, k čemuž přispívalo i zakládání nových staveb nebo zvelebování těch stávajících. Rovnice Karlova panovnického programu byla v tomto směru jasná. Čím velkolepější tvář sídelního města, tím úchvatnější obraz vlády Karla IV. A tak se Praha pomalu stávala perlou tehdejší střední Evropy.

Eliška Pomořanská byla mladá a silná žena, a proto povila Karlovi IV. nejvíce potomků



## Nové Město divem Prahy

Na počátku Karlovy vlády Prahu tvořila tři svébytná města. Na kopci se vypínaly Hradčany, pod nimi Menší Město pražské a na opačném břehu Vltavy Staré Město, olemované pásem hradeb. Ve smělém plánu Karla IV. však bylo rozšíření stávající koncepce o zbrusu nové město, které by spojilo starší osady a stalo se řemeslnickou a hospodářskou základnou. Velkoryse navržené plány s přímými širokými ulicemi a třemi, na svou

dobu nesmírně rozsáhlými náměstími musely v té době vzbuzovat úžas. Vznikající Nové Město pražské bylo záhy obehnané vysokými hradbami, které byly prolomeny čtyřmi branami. Špitálská brána směřovala na Poříčí, Horská byla umístěna poblíž Senného trhu, tedy dnešního Senovážného náměstí. Ke Koňské bráně přisedal Koňský trh vedený po ose v délce tři čtvrtě kilometru. Poslední z bran, Svinská, ústila do Ječné ulice, která byla jednou ze dvou hlavních spojnic směřujících ke Karlovu náměstí, tehdejšímu Dobytčímu trhu. Tento prostor se stal vůbec největším náměstím své doby, a byl proto označován jako Forum Magnum. V jeho středu byl později vystavěn kostel Božího těla, nad ním se nacházely sklady slanečků a také novoměstská radnice.

Výstavba Nového Města spěchala kupředu a za hradbami Starého Města se objevovalo čím dál více domů. Karlovi se totiž pomocí úlevy na daních podařilo přilákat velké množství řemeslníků, kteří zatoužili postavit si svá obydlí v novém a na svou dobu velmi výstavném místě. Museli ovšem pečlivě dbát regulí, jimiž se novoměstská výstavba musela řídit. Tabu pro každého stavitele tak byla zejména uliční čára, za níž se pod přísnou pokoutou nesměl objevit ani centimetr zdiva, což platilo dokonce i pro sklepní prostory.

Součástí znamenité koncepce města, která je tradičně připisována Matyáši z Arrasu, byla rovněž celá řada církevních staveb. Nejznámější byl Kostel Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého na Karlově nebo slovanský klášter a s ním spojený kostel v Emauzích.



**Původní vzhled Karlštejna se značně odlišoval od nynější podoby hradu. Ta je výsledkem rozsáhlé přestavby pod vedením Josefa Mockera z 19. století**

## Chrám v rukou umělců

Zakladatelská Karlova mánie postihla v dobrém smyslu slova celou Prahu. Ze starších svatostánek vznikaly reprezentativní kostely. Tam, kde se hustota osídlení pohybovala na spodní hranici, kázal český král vystavět nové kláštery a tím celou čtvrť oživit. Rozsáhlým plánům neuniklo ani Staré Město, jehož křivolaké uličky nyní pozbyly nejhlučnějších řemesel přesídlených do hospodářsky lépe vybaveného Nového Města. Příliv dalších a dalších obyvatel také souvisel se skutečností, že Karel IV. nechal v Praze zřídit univerzitu, která vábila studenty i z dalekých zemí.

## Děti Elišky Pomořanské

Nejplodnější ze všech čtyř žen Karla IV. byla nepochybně Eliška Pomořanská. Mladá a zdravá královna oživila pražský dvůr několika potomky, z nichž hned první dcera zanechala v dějinách velmi zřetelnou stopu. Princezna **Anna** byl původně zasnoubena se synem bavorského vévody Albrechtem z Wittelsbachu. V nastalé situaci politických machinací bylo náhle mnohem důležitější zavázat si jeden říšský hlas potřebný k volbě římského krále. Konkrétně se jednalo o hlas míšeňského markraběte Fridricha. Ale ani tento svazek nevstoupil v platnost. V době, kdy v roce 1378 došlo k velkému schizmatu a v Evropě vládli hned dva papežové, postavil se Karel IV. na sklonku svého života do opozice proti někdejšímu spojenci, totiž Francii. Tím se však naopak zavázal anglickému králi, a proto jeho přání, aby dcera Anna byla provdána za Richarda II., mělo své jasné opodstatnění.

Patnáctiletá Anna Česká byla svému stejně starému manželovi oddána ve Westminsterském opatství a korunována anglickou královnou. Na dvoře Richarda II. prý požívala netušené úcty a do paměti anglické společnosti dokonce vstoupila pod přízviskem „dobrá královna Anna“. I když byl sňatek velice šťastný a harmonický, neblaze ho přerušil mor a skončil neplodný.

Osmým v pořadí Karlových následníků byl **Zikmund**, pozdější český a uherský král a římský císař. Zikmund zdědil na rozdíl od svého staršího bratra mnohé z někdejších panovnických schopností svého otce. Situace v Čechách na počátku 15. století však nebyla, velmocenským plánům druhého Karlova syna příznivě nakloněna. Krátce poté, co získal vytouženou korunu, skonal. První Zikmundovou ženou se stala Marie Uherská, dcera uherského krále Ludvíka. Druhou manželkou byla Barbora Cejlská pocházející z nepříliš známého rodu cejlských hrabat.

Eliška Pomořanská krátce po narození syna Zikmunda opět počala, aby v sedmdesátém roce 14. století přivedla na svět dalšího ze synů Karla IV. **Jan řečený Zhořelecký** byl vybrán pro dceru švédského krále Albrechta II. Meklenburského Kateřinu a spravoval Zhořelecko a část Branibor.

Rovněž následující potomek byl mužského pohlaví, ale chlapec, pojmenovaný po otci **Karel**, se nedožil druhého roku věku.

Již druhá **Markéta** v pořadí byla ještě před svým narozením určena k utužení vzájemných přátelských vztahů s Hohenzollerny a stala se ženou Jana III.

Poslední z Karlových dětí se narodilo krátce před smrtí svého otce. Syn byl pojmenován **Jindřich** a nedožil se ani dvou let.



Anna Svidnická byla považována za nejkrásnější ženu své doby

## České korunovační klenoty

Soubor českých korunovačních klenotů je sbírkou nejceněnějších historických předmětů, které byly používány při korunovacích českých králů. Patrně nejznámější z celé kolekce je Svatováclavská koruna, kterou kázal zhotovit sám Karel IV. a jako první panovník se jí nechal rovněž korunovat. Monumentální zlatnické dílo posázené drahokamy se zároveň stalo relikviářem, protože v sobě uchovávalo trn z trnové koruny Ježíše Krista. Svatováclavská koruna se proto zařadila mezi nejceněnější evropské ostatkové koruny. Zajímavé je také překřížení na jejím vrcholku, k jehož výrobě posloužila část zlatého opasku první Karlovy manželky Blanky z Valois. Koruna byla následně vložena do koženého pouzdra, ve kterém byla uchovávána až do další korunovace.

O téměř desetiletí později vznikl ostatkový kříž, do něhož byly uloženy relikvie související s životem a umučením Ježíše Krista. Nalézal se zde kousek dřeva z kříže, na němž byl Kristus ukřižován, trn z jeho koruny, část houby, hřebu a provazu. Druhá strana ostatkového kříže je pokryta drahocennými kamejemi, které ukrývají další komůrky s ostatky světců.

V Karlově době se pravděpodobně používal i Svatováclavský meč, o jehož stáří se dlouho vedly spory. Podle nejnovějších průzkumů však byla čepel meče skutečně vytvořena již v raném středověku, takže mohla s trochu fantazie klidně být částí meče svatého Václava.

Soubor českých korunovačních klenotů uzavírá královské žezlo a jablko, které byly vytvořeny v 16. století.

Patrně nejznámější stavbou vystavěnou z rozhodnutí Karla IV. je chrám sv. Víta. Velkolepý architektonický skvost měl předčít všechny gotické katedrály, které Karel znal ještě z francouzského prostředí. Vysoké a štíhlé věže chrámových kostelů vzpínající se k nebi uchvátily svou noblesou českého krále natolik, že se rozhodl povýšit stávající svatostánek do tehdy nepředstavitelných rozměrů. A tak bylo v roce 1344 započato se stavbou svatovítské katedrály.

Plány a ideály se často nemusejí shodovat se skutečností. V případě nové katedrály se však záměr a realita opravdu protvuly, a to zejména zásluhou dvou neuvěřitelně nadaných stavebních mistrů. Prvního z nich, Matyáše z Arrasu, Karel povolal až z dalekého Avignonu. Talentovaný a vizemi obdařený Francouz přenesl jemné linie tamější architektury do českého prostředí a vybudoval základy, na nichž mohly pozdější generace skvělé dílo dostavět. Po Matyášově smrti převzala dohled nad probíhajícími pracemi huť dosud mladého Petra Parlěře, který pocházel z německého Gmündu. Parlěř zanechal své nesmazatelné stopy nejen v Praze, ale i v Kutné Hoře nebo v Kolíně. Zručnost a zkušenosti výjimečně nadaného umělce se setkaly s idejemi Karla IV. a tomuto spojení se mimořádně dobře dařilo.

## Kamenný most

Další ze skvostů Karlovy Prahy vznikl svým způsobem nechtěně, když původní a dosud plně dostačující stavbu postihla katastrofa. V únoru roku 1342 se totiž nečekaně oteplilo natolik, že v horských stráních tál sníh příliš rychle a místní říčky nebyly schopné vodu odvádět. Bystřiny se změnily v hučící potoky, které se slily v jedinou řeku zaplavující vše, co jí stálo v cestě. Rozvodněná Vltava strhla do svého proudu nespočet obydlí, která se odnepaměti stavěla na jejich březích, pobořila mlýny a zničila lány polí. Nejničivěji však postihla Prahu, když se třetí únorový den zřítíl staříčkový kamenný JUDITIN most. Hlavní tepna spojující Menší Město se Starým Městem nevydržela nápor povodňové vlny a část pilířů se definitivně zhroutil. Spojnice mezi oběma částmi středověké Prahy byla záhy provizorně vyspravena pomocí dřevěné lávky, ovšem celkovému vzhledu města nadále něco chybělo.

Karel IV. přistoupil k vybudování nového mostu teprve v roce 1357, kdy se v královské pokladně nahromadil dostatek prostředků k navržení honosné kamenné stavby. Most byl oproti staršímu JUDITINU vyvýšen a sklenut pouhými šestnácti pilíři. Při jeho stavbě se navíc používaly veškeré tehdy známé postupy, které měly pomoci zachovat most na věky věků. Staré pověsti dokonce popisovaly, jak byla do malty přidávána vejce. A nutno říci, že při nedávné rekonstrukci Karlova mostu byla skutečně v omítce nalezena bílkovina. Není divu. Vždyť středověcí stavebníci zkvalitňovali maltu nejen volskou krví, ale i dalšími přísadami, jakými byly třeba mléko nebo pivo.

## Klenot nad Berouňkou

Síla a kvalita zdí se odrazila i v další stavbě, která vznikla z popudu Karla IV. Jako pevnost střežící korunovační klenoty byl vystavěn hrad nad Berouňkou, jehož základní kámen byl položen roku 1348. I při tomto počínu se ukázaly vynalézavost a strategické myšlení Karlových stavitelů. Karlštejn byl rozdělen na tři hlavní části, z nichž každá byla přístupná jen přes předchozí část. Jako obytná budova sloužil císařský palác, kde se nacházel sál předků, pravděpodobně nejreprezentativnější místnost celého hradu. Rodokmen Přemyslovců zobrazený na jeho stěnách měl udržet v úctě před tradicí českého státu každého, kdo se zúčastnil bohatých hostin.

Karlštejn však musel splňovat i základní požadavky na komfort, na který byl Karel IV. zvyklý. Císařský palác proto nabízel i celé patro pro královnu a její fraucimor, rozlehlou císařskou ložnici s vlastní kaplí a převětem.

Důmyslný systém výstavby hradu umožnil každou ze staveb situovat o něco výš než předešlou. Z císařského paláce se tak vstupovalo do Mariánské



věže, kam byly vloženy útroby kostela Nanebevzetí Panny Marie. Interiér honosně vyzdobený dech beroucí Apokalypsou vyvolával a dodnes vyvolává mrazení. Nejdůmyslnější však bylo umístění Velké věže na kamenitém ostrohu, který se tyčil nad všemi budovami hradu. Masivní zdi v sobě měly uchovávat nejcennější středověké klenoty a staly se výzvou všem, kteří se byt jen v myšlenkách zabývali dobytím Karlštejna. Pevnou a vysokou Velkou věž spojoval se zbytkem hradu jen dřevěný můstek, který mohli obránci v případě nebezpečí kdykoliv strhnout.

Celý Karlštejn byl navíc obehnan silnými hradbami a ohromení z takto velkolepě pojaté stavby museli pocítovat všichni návštěvníci. A o to také šlo. Karlštejn se měl stát předním reprezentantem panovnické moci Karla IV. Díky honosné stavbě neměl nikdo nadále zůstat na pochybách, že se právě ocitl v samém srdci říše a českého království.

### 3. Zbožný císař

S Karlštejnem souvisí i další část našeho vyprávění a v ní nám obdivuhodný diplomat a uměnímilovný taktik Karel IV. poodhalí třetí z mnoha svých tváří.

Jedním z jeho rysů byla nefalšovaná zbožnost, která často hraničila až s bigotností. Pro středověkou společnost však nebyla tato krajní bohabojnost ničím výjimečná. Druhá polovina 14. století totiž pro Evropu znamenala několik vln morové epidemie, která si vyžádala dvě třetiny tehdejšího obyvatelstva. Zoufalí lidé kosení neznámým nebezpečím takřka na každém kroku podléhali přesvědčení, že se blíží onen v Bibli prorokovaný konec světa, který smete lidstvo. Příklon k víře a všemu s ní spojenému byl tedy věcí zcela pochopitelnou.

Karel IV. trávil mnoho času na motlitbách, a právě Karlštejn byl rozvržen tak, aby měl císař v těchto chvílích co největší soukromí. Pevná víra však dala záhy vzniknout jedné z vášní, jíž Karel propadl na celý život – sbírání relikvií. Ostatky svatých nebo ještě vzácnější doklady o Ježíšově životě zaplavovaly Evropu po celý středověk. V dobách nouze a strádání ale poptávka po nich ještě vzrůstala. Není proto divu, že se na prodeji ostatků přiživila i celá řada podvodníků. Nebylo ojedinělé, že se v téže zemi naskytly hned tři stejné lebky jednoho svätce nebo části těla, které by někdejší svätý rozhodně nechtěl nechat kolovat Evropou.

Pokud však někdo vlastnil pravé relikvie, stoupala tím jeho vážnost v celém křesťanském světě. A právě to si český král více než dobře uvědomoval, když začal karlštejnské truhly plnit ostatky. Právě jim a korunovačním klenotům byla totiž zasvěcena Kaple svätého Kříže.

Sbírání relikvií však nebylo výhodné pouze pro posilování a posvěcení Karlova majestátu. Vedle této ideologické stránky hrála podstatnou úlohu



**Spojenci mezi Menším Městem a Starým Městem tvořil Kamenný most, který nechal Karel IV. postavit po kázce někdejšího Juditina mostu**

#### Theodorikovo nebeské vojsko

Jednou z nejdůležitějších postav uměleckého života Karlovy doby byl mistr Theodorik. Malíře nám blíže neznámého původu pověřil český král výzdobou Kaple svätého Kříže na Karlštejně. Mistr Theodorik se svého úkolu zhostil s takovou vervou a nadšením, že ve Velké věži vytvořil unikátní soubor sto dvaceti devíti obrazů svätých. Prostor kaple měl sám o sobě připomínat království nebeské, jehož základy měly podle Bible sestávat z drahokamů. Proto spodní část zdi nesla drahé kameny ve zlaceném štku. Nad hlavou se klenula modrá obloha se sluncem i měsícem a na celou tuto velkolepou až tajemnou symboliku dohlíželo Kristovo nebeské vojsko. To bylo tvořeno právě postavami svätců, jejichž upřené pohledy dodnes vyvolávají pocit autentičnosti. Malby byly navíc opatřeny schránkami, do nichž se vkládaly ostatky svätého.



**Karel IV. se modlí u hrobu své matky Elišky Přemyslovny**

rovněž otázka financí. Četné vystavování ostatků svatých totiž lákalo davy poutníků, zejména pak o svátku, který se konal druhý pátek po Velikonocích na Dobytčím trhu. Císařovo počínání bylo navíc posvěceno samotným papežem, který sročení věřících pokládal za výhodné odbytíště odpustků.

Karel IV. relikvie kupoval po celé Evropě a některé dostával i od jiných panovníků. Velmi známá je například tzv. ostatková scéna, která je vyobrazena na jedné ze stěn kostela Nanebevzetí Panny Marie na Karlštejně. Římský císař zde přijímá dřevo z kříže, na němž byl ukřižován Ježíš Kristus, a trn z jeho trnové koruny od budoucího francouzského krále Karla V. Druhá malba zachycuje Karla IV., jak přebírá ostatky od dalšího panovníka, jehož totožnost zatím nebyla definitivně potvrzena. Mohlo se jednat jak o kyperského krále Petra, tak o uherského

Ludvíka Velikého. V poslední scéně potom Karel všechny ostatky ukládá do ostatkového kříže.

Pevná víra v pravost ostatků, jakou Karel IV. celý život projevovat, jistě nebyla tak bezbřehá, jak by se na první pohled zdálo. Vždyť v Karlově pokladu se nacházely i takové kuriozity, jakými byla kostra draka. Silně věřící, leč zároveň velmi vzdělaný římský císař jistě sám pociťoval, že ne každá drahocennost uschovaná v chrámu svatého Víta či v útrokách Karlštejna skutečně nesla punc posvátnosti. Těžko lze uvěřit, že by tak pragmatický politik propadal podobné naivitě.

Pokusili jsme se představit římského císaře a českého krále jako muže mnoha tváří, z nichž námi jmenované jsou přesto jen náznakem jeho skutečné osobnosti. Obratný státník s manipulativními sklony, estét a propagátor vlastní panovnické moci a v neposlední řadě osoba se sklonem k určitému projevu mnišství. Byl skutečně Karel IV. takový, jak ho líčí jeho současníci? Nebo jej máme posuzovat jen podle jeho skutků? Nevíme, protože veškeré Karlovo jednání hodnotíme na základě dnešních měřítek, které se naprosto odlišují od zvyklostí a morálky středověku. Shrňme si tedy jedině: Karel IV. byl, je a bude fenomenální osobností českých dějin, které slávu neupřou ani následující generace. ●●●

Lenka Peremská

## Literatura

- Šmahel, František: Cesta Karla IV. do Francie: 1377–1378. Argo, Praha 2006.
- Šusta, Josef: České dějiny 2/3. Karel IV. Otec a syn. 1333–46. Laichter, Praha 1946.
- Šusta, Josef: České dějiny 2/4. Karel IV. Za císařskou korunou. 1346–55. Laichter, Praha 1948.
- Fajt, Jiří: Karel IV., císař z Boží milosti. Academia, Praha 2006.
- Fajt, Jiří: Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Národní galerie v Praze, Praha 1997.
- Bartlová, Milena; Bobková, Lenka: Velké dějiny země Koruny české IV.b. 1310–1402. Paseka, Praha 2003.

## Vlastní životopis Karla IV.

...Tedy, dav nám povolení k odchodu, poslal nás napřed do Čech, kdež jsme nebyli po jedenáct let. Shledali jsme pak, že několik let předtím zemřela naše matka, jménem Eliška. Ještě pak za jejího života byla mladší sestra naše, jménem Guta, poslána do Francie a provdána za Jana, prvorozeného syna krále francouzského Filipa, jehož sestru, jménem Blanku, jsme měli za manželku. Třetí pak a poslední naše sestra, jménem Anna, byla v těch dobách u řečené naší sestry ve Francii. A tak, když jsme byli přišli do Čech, nenalezli jsme ani otce, ani matky, ani bratra, ani sestru, aniž nikoho známého. Také řeč českou jsme úplně zapoměli, ale později jsme se jí opět naučili, takže jsme mluvili a rozuměli jako každý jiný Čech. Z boží milosti pak jsme dovedli

tak mluvit, psát a číst nejen česky, ale francouzsky, italsky, německy a latinsky, že jsme byli mocni oněch jazyků stejně jednoho jako druhého.

Toto království jsme našli tak zpusťosené, že jsme nenašli ani jediného hradu svobodného, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky, takže jsme neměli, kde bychom přebývali, leč v domech měšťánských jako jiný měšťan. Hrad pražský pak byl zcela opuštěn, pobořen a zničen, neboť od časův krále Otakara II. byl celý ztroskotán až k zemi. Na tom místě jsme dali vystavět nově veliký a krásný palác s velikým nákladem, jak dnes patrně kolemjdoucím. V té době jsme poslali pro svou manželku, ježto byla dosud v Lucembursku. Ta pak přišedši měla po ruce prvorozenou dce-

ru, jménem Markétu. V těch pak dobách dal nám otec náš markrabství moravské a toho titulu jsme užívali. Když pak obec slechetných mužů Čech přihlédla k tomu, že pocházíme ze starobylého rodu českých králů, poskytla nám z lásky pomoc, abychom mohli získat zpět hrady a královské statky.

A měli jsme mnoho rytířů, kteří byli hotovi nám sloužit, a království prospávalo den ode dne; obec dobrých nás milovala, zlí pak se nás báli a vystříhali se zla. Spravedlnost sdostatek vládla v království, ačkoli páni stali se většinou tyrany a nebáli se krále, jak se slušelo, protože si byli království mezi sebe rozdělili. A tak drželi jsme vladařství nad královstvím, zlepšující je den ode dne po dva roky.

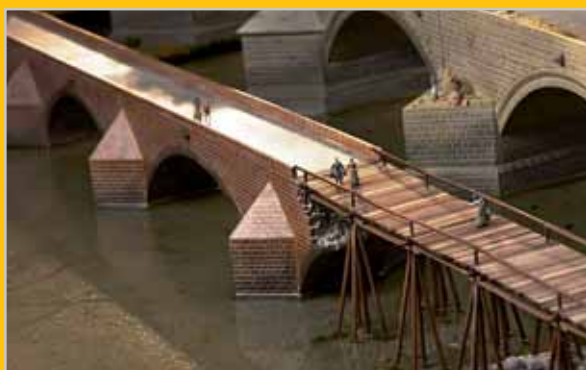
# Čísařova chloubka s vajíčky

**Když se roku 1342 při povodni zhroutil v Praze Juditin most, znamenalo to obrovskou katastrofu. Vltavu sice bylo možné překonat na několika brodech, existence pevného mostu měla však pro město zásadní význam**

**P**ečlivě připravovaná stavba byla zahájena položením základního kamene dne 9. července roku 1357. Bohužel není možno ověřit, zda k tomuto slavnostnímu aktu došlo skutečně v 5 hodin a 31 minut, aby tak čísla poskládala magickou numerickou řadu 135797531. Nový most měl být pevnější, širší, reprezentativnější, ale především o téměř pět metrů vyšší než Juditin a s delšími mostními oblouky.

provazníci, pilaři, bednáři a další. Pro pomocné práce bylo zapotřebí množství nádeníků. Na rozdíl od dnešních dob byla odměna vyplácena především úkolově, časová týdenní mzda se vyplácela pouze vedoucím představitelům hutě. Stavba probíhala po celý rok, pouze mokřý zednický proces se omezoval na dobu od sv. Jiří do sv. Václava (duben až září). Po zbytek roku se činnost stavební hutě přesouvala většinou do krytých prostor, kde se opracovával kámen.

## Pražský měšťan Otlin byl první projektant a stavitel Karlova mostu



**Srovnání modelu nového Karlova mostu se starým Juditíným mostem včetně improvizované dřevěné dostavby, jež musela dočasně posloužit od roku 1342 do postavení Karlova mostu**

A právě tyto prostory daly huti svůj název – francouzské slovo „la hutte“ znamená chatrč nebo bouda.

### Hádání nad kvalitou

Z pramenů nezjistíme, zda se vedly spory o kvalitu řemeslné práce už ve středověku. Rozpaky i vložené rozepře nad provedením oprav a kvalitě řemesla však máme doloženy od 17. století. Asi nejvášnivější debaty vyvolala oprava mostu po povodni v roce 1890, kdy se zřítily tři oblouky. Návrh Ing. Kruise tehdy počítal s tím, že budou nahrazeny pouhými dvěma klenbami, aby se zlepšila průtočná funkce mostu. Za to, že si most stále drží svou středověkou siluetu, dnes vděčíme především architektu Hlávkoví, který se proti navržené koncepci postavil.

Petr Svoboda

Národní památkový ústav

### Huť desítek řemesel

Patnáct let po destrukci Juditína mostu už zřejmě začaly dožít části dřevěné provizorní vysprávky. Zakladatelský počín Karla IV. byl však podmíněn nejen dostatkem peněz pro založení mostu nového, ale především dostatkem kvalitních řemeslníků.

Stavbu prováděla stavební huť – vlastně velmi dobře organizovaná firma, jejímiž představiteli byli podle některých kamenických značek stejní řemeslníci, jako v případě stavby katedrály na Pražském hradě. V čele huti stanul tzv. magister operis – architekt, stavbyvedoucí a vedoucí kameníků v jedné osobě. V mnoha publikacích se uvádí, že jím byl v případě Karlova mostu Petr Parlét – stavitel chrámu sv. Víta. Archeologický výzkum, který probíhá souběžně s opravou mostu, však ukázal něco jiného. Prvním projektantem a stavitelem je zřejmě pražský měšťan Otto či Otlin – neznáme však o mnoho více, než jeho pečeť.

Mostní stavební huť se neobešla bez kameníků, tesařů, zedníků a lokátorů, pomáhala však i spousta jiných potřebných řemeslníků, jako například kováři, lamači kamene,

### Ne vajíčka, ale římská malta

Před několika dvěma lety přišli dva biochemici po rozboru původní malty v Karlově mostě s překvapivým závěrem, že pověst o použití vajíček při stavbě mostu je pravdivá. Dnes je všechno jinak. Nejnovější průzkum provedený vědci z Vysoké školy chemicko-technologické a Akademie věd ČR prý přítomnost vaječného proteinu v měřitelném množství neprokázal.

Vědci zjistili jinou doposud netušenou skutečnost. V původní maltě použité ke stavbě mostu našli stopy původní staré „římské malty“, o níž se předpokládalo, že se přestala používat se zánikem antické Římské říše. Malta vznikla tuhnutím a tvrdnutím vypálené směsi křemičitanu a uhličitanu rozmíchané ve vodě. Byla vhodná pro vodní stavby a Římané ji prý často používali na svých významných a strategických stavbách. Otázkou je, jak se ve středověku jinak neznámá receptura dostala do české kotliny. Možná na to můžeme být více hrdí, než na vajíčka, o nichž Miroslava Novotná z VŠCHT tvrdí, že by naopak maltě tvrdost ubrala.

**1848**

revoluční hnutí  
v Čechách v roce 1848



# 1848

## Rok velkých revolucí

•••

Velká francouzská revoluce se dávno utopila v krvi a Napoleon byl poražen. Evropské velmoci Prusko, Rakousko, Rusko, Francie a Velká Británie následně vytvořily takzvanou pentarchii. Prostřednictvím vzájemných dohod o pomoci proti revoluci chtěly zabezpečit poklidný vývoj tradičních monarchií a předejít nebezpečným povstáním lidu



**K**dyž se někde objevil náznak povstání, velmoci svolaly kongres. Kongresový systém jim umožňoval spolupracovat proti revolučním hnutím, která chtěla na základě národnostních hesel svrhnout monarchii. V Paříži však vypukla roku 1830 další velká revoluce, která znamenala skutečný otřes v mezinárodních vztazích. Bylo nutné vyměnit panovníka a ukázalo se, že národnostní vášně nelze potlačit žádným zákazem ani regulací. Pod dojmem francouzských událostí došlo k nepokojům také v některých německých státech, v Belgii a v Polsku. Ve čtyřicátých letech pak rychle přibývalo příznaků, které věštily rozsáhlou krizi systému opírajícího se o dohodu pěti velmocí.

Celé evropské dějiny 19. století se nesly ve znamení postupné změny společnosti započaté Velkou francouzskou revolucí (1789). Absolutistické monarchie založené na neomezené vládě jednoho muže byly úspěšné v 17. a 18. století, stále více však bylo zřejmé, že nemohou nadále obstát, a lid si žádal změnu. Úzce to souviselo i s průmyslovou revolucí, protože těžště výroby se z venkova přesouvalo do městských továren. Lidé se tu sdružovali ve velkém množství na malém prostoru a jejich bída tak ve srovnání se společenskou smetánkou lehce vynikla. Hesla o svobodě a rovnoprávnosti začala nabírat na síle.

## Po doutnicích padl král

V letech 1847–48 si liberální švýcarské kantony vynutily přijetí nové ústavy podle amerického vzoru. Velmoci chtěly zasáhnout násilím, Velká Británie se ale postavila proti, protože se jí nezávislý stát na hranicích Německa a Francie hodil.

## S první peticí přijeli Češi do Vídně v nevhodnou dobu. Žádostí se nikdo pořádně nezabýval

V lednu 1848 propuklo protivládní povstání v Palermu na Sicílii, potom v Neapoli a v únoru se rozvinulo demokratické hnutí na severu v Turíně. Revoluce začala ovládat celou Itálii. V Lombardsku-Benátsku, které patřilo rakouské monarchii, už měli lidé dost habsburské nadvlády a přítomnosti rakouské armády. Studenti v Miláně zahájili na Nový rok 1848 bojkot rakouských doutníků a loterie. Chodci demonstrativně vyplivovali či lámali cigára – kdo tak neudělal, tomu rozvášnění mladíci vyrazili doutník z úst. Brzy začalo docházet k potyčkám s rakouskými vojáky. Nešlo už jen o doutníky, ale o svobodu tisku, shromažďování, o zřízení parlamentu a vyhlášení ústavy.

Také v Paříži byly široké vrstvy obyvatelstva nespokojeny s nadvládou finanční aristokracie a toužily po změně dosavadního zřízení. Když vojsko rozešlo demonstrující dělníky, řemeslníky a studenty, požadující rozsáhlé reformy, vyrostly v Paříži v noci na 24. února barikády. Výsledkem nové francouzské revoluce bylo svržení vlády krále Ludvíka Filipa, odstranění monarchie a vznik republiky. Brzy nato zasáhla revoluční vlna také Německo, kde se bouřili dělníci ve městech i rolníci na venkově.

## České mraky před bouří

O bouřích v italských provinciích Rakouska se ve Vídni a Praze skoro nic nevědělo, protože bezpečnostní aparát kancléře Metternicha se snažil hermeticky uzavřít každý informační zdroj. Přesto se šeptandou šířily neurčité zprávy. 29. února otiskl Karel Havlíček v Pražských novinách první zprávu

## Frankfurtský sněm a Slovanský sjezd



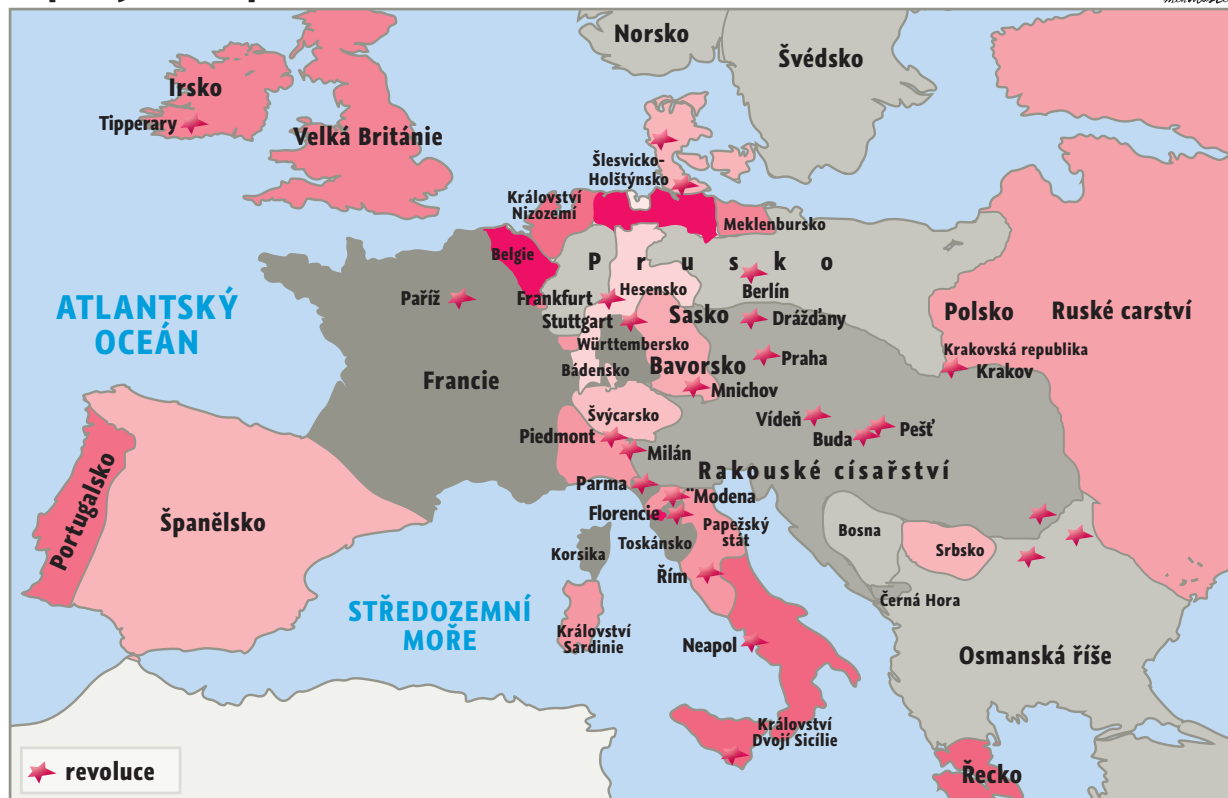
V německých zemích probíhal pokus o vytvoření jednotné říše německého národa. Otázkou bylo, zda má být k Německu připojeno také Rakousko a **co se udělá se zeměmi, které nejsou německé, ale do Rakouska patří, jako byly třeba země Koruny české.** Ve Frankfurtu nad Mohanem se sešel parlament volených zástupců všech zemí, kteří se právě na podobných problémech měli dohodnout.

Celý český národ odmítal spojení s německou říší, mnoho českých Němců si však právě toto přálo. Volby do frankfurtského sněmu se tak staly prvním skutečným **měřením sil mezi Čechy a Němci u nás.** Volilo se v průběhu května, ale zdaleka ne všude – pouze ve většinových německých obvodech. Češi volby nejen bojkotovali, ale udělali všechno pro to, aby se báli volit i Němci. V té době však Praha žila především přípravami **Slovanského sjezdu, na který se sjelo téměř 400 delegátů slovanských národů žijících v habsburské monarchii,** aby manifestovali vzájemnost Slovanů.

Aby shromáždění nevyznělo jako konfrontace mezi slovanským a germánským živlem, nebyli pozváni Slované ze zemí mimo rakouskou říši. 2. června začal sjezd velkolepě průvodem Prahou a mší na Koňském trhu (Václavském náměstí). V průběhu desetidenního jednání bylo přijato provolání k národům Evropy a byly probrány otázky postavení Slovanů v habsburské říši. Sjezd byl předčasně ukončen 12. června výbuchem svato-dušních bouří v Praze, aniž uskutečnil své záměry.

## Nepokoje v Evropě roku 1848

Tajemství  
české  
minulosti



o dramatických událostech, k nimž došlo ve Francii. Toho dne večer na maškarní redutě pořádané ve Stavovském divadle zavládlo velké rozčilení, vyvolané zprávami o událostech ve Francii a Itálii, o nichž se po celém městě bouřlivě debatovalo.

Nejdříve se pokusila vyvinout iniciativu stavovská opozice, která požádala nejvyššího purkrabího Království českého hraběte Rudolfa Stadionu o svolání zemského sněmu. Ten žádost odmítl.

Čas ubíhal a iniciativy v Praze se zatím chopili radikální demokraté, sdružení v tajném spolku Repeal. Mezi jeho vůdčími osobnostmi se zrodila myšlenka svolat pražský lid k veřejné schůzi, na níž by všem přítomným byla předložena ke schválení petice s požadavky reforem.

Svolavatelé schůze zatím sestavili dvacetibodovou petici, jejíž koncept předložili populárnímu právníkovi Františkovi Augustinovi Braunerovi. Ten její text zredukoval na 12 bodů: vyškrtal vše příliš radikální, jako požadavek dělníků na organizaci práce a mezd, a položil důraz na požadavky české národnosti.

### Schůze ve Svatováclavských lázních

Na schůzi však opatrný Brauner nepřišel, prý ho náhle rozbolela noha. Nepřišli ani další čelní představitelé liberálních demokratů – Palacký, Havlíček či Rieger, který byl právě v Itálii. Funkci hlavního řečníka na schůzi přijal po dlouhém přemlouvání Alois Pravoslav Trojan, ale nej-

## Provokativní vojenská přehlídka uspořádaná generálem Windischgrätzem přispěla k výraznému přiostržení situace v Praze

Od 6. března zaplavily Prahu letáky a plakáty ohlašující veřejnou schůzi ve Svatováclavských lázních, oblíbeném kulturním středisku Pražanů. Požadavky na zavedení obecního zřízení, svolání zemského sněmu a zrušení cenzury vyvolaly velké vzrušení a ve vyšších kruzích také velké obavy. Pražské policejní úřady nevěděly, jak na rychle se vyvíjející situaci reagovat. Nejprve varovaly veřejnost před účastí na tomto shromáždění „zlovolných jakýchsi individuí“. Ovšem velký zájem Pražanů ukazoval, že shromáždění nelze jednoduše zakázat.

dříve si vyžádal záruku klidného průběhu shromáždění a od purkmistra Müllera si vymohl povolení schůze. Sál naplnilo asi 800 osob, další dva tisíce se dovnitř nevešly.

Nejprve si posluchači, Češi i Němci, vyslechli Trojanem čtenou petici. O jednotlivých bodech se vzhledem k názorovým neshodám nehlasovalo. Proto byl zvolen výbor, který měl vypracovat konečné znění petice. Do petičního výboru bylo zvoleno 29 populárních pražských občanů, Čechů i Němců. Od 12. března pracoval takzvaný Svatováclavský výbor na závěrečných úpravách petice.

Výbor přesídlil do místností Průmyslové jednoty, kde projednal konečné znění petice císaři, které vypracoval právník A. M. Pinkas. Jeho v podstatě loajální návrh shrnoval v 11 bodech (proti původním dvanácti Braunerovým) požadavky pražských občanů. Hned 14. března byla petice vystavena na veřejných místech k podepisování. Tentýž den se do Prahy donesly informace o revoluci ve Vídni.

## Vídeň: Metternichův pád

Ve Vídni se začala situace vyhrocovat 13. března, když bylo bouřlivě probíhající zasedání dolnorakouských stavů, projednávající návrhy reforem, přerušeno davem revolučně naladěných občanů a studentů, kteří se dožadovali ústavního režimu. Bouře se rozšířila i na předměstí, kde lidé rabovali celnice a zapalovali továrny.

Zástupy žádaly odstoupení nenáviděného kancléře Metternicha. Starý kancléř však odmítal pohlédnout realitě do tváře, domníval se, že jde jen o výtržnosti, které vojsko a policie potlačí. Když se však vojáci pokusili vytlačit dav od sněmovny, došlo ke střetu a vojáci zahájili palbu. V císařském paláci Hofburgu se mezitím sešla Státní konference, nejvyšší vládní instituce, aby se situaci pokusila řešit.

Starý kancléř nakonec po nátlaku ostatních členů konference požádal o propuštění. Ještě předtím stačil pověřit generála Windischgrätze vedením vlády. Metternich se necítil ve Vídni bezpečně a hned druhý den prchl do Valtic. Ani tam však dlouho nevydržel a nakonec našel azyl až v Londýně.

## Nesplněné požadavky petice

Pražané oslavovali pád Metternicha a přislíbené vydání ústavy. Město zachvátila konstituční horečka. I když jen málokdo věděl, co přesně konstituce znamená, všechno bylo najednou konstituční – klobouky, deštníky a dokonce i rohlíky a polka.

Po vídeňském vzoru vznikla národní garda a o trochu radikálnější akademická legie, studentský spolek Slávie a Slovanská lípa. Petiči zatím podepsaly tisíce Čechů. Delegace Svatováclavského výboru byla ve Vídni přijata císařem 22. března a hned druhý den odpověděl císař na české požadavky kabinetním listem. Podobných petic ovšem docházely desítky a nikdo se jimi pořádně nezabýval. Navíc ta česká nebyla podpořena žádnou organizovanou silou a ani nezněla výhrůžně. Některé požadavky označoval kabinetní list za splněné, zčásti sliboval splnění ostatních po budoucím přijetí ústavy.

Když se delegace vrátila do Prahy, neznalo zklamání mezi. Svatováclavský výbor byl pověřen přípravou nové petice, která tentokrát už energicky opakovala žádost o spojení českých zemí a zvolení parlamentu. Aby uklidnil nespokojenost Pražanů s výsledky první delegace, vydal hrabě Stadion souhlas s vydáním 4 000 pušek a šavlí z armádních skladů pražským občanským sborům a povolil, aby národní garda vykonávala spolu s armádou stráž ve městě. A právě stráž národní gardy vpustila delegaci Svatováclavského výboru při demonstraci 31. března do sídla guberniálního prezidenta, kde Stadion přinutila podepsat novou petici císaři. Stadion však už

měl dost ustupování revoluci, a proto požádal o zproštění funkce. Nový kabinetní list odpovídal 8. dubna celkem uspokojivě na české požadavky, když v podstatě povolil všechny národní a politické požadavky, ale státoprávní spojení českých zemí odsouval až na zasedání říšského sněmu. Vláda přitom v té samé chvíli ustoupila Maďarům v požadavku na obnovení integrity uherského království. Navíc se 15. dubna moravští a slezští stavové vyslovili proti obnově jednoty českého státu!



**Boje v Paříži. Francie byla obvyklým centrem revolucí a ani v roce 1848 nemohla zůstat pozadu**

## Národní výbor

Hrabě Stadion se ještě před svým odvoláním pokusil omezit a zničit Svatováclavský výbor zřízením „mimořádné poradní guberniální komise“, jež měla být protiváhou Svatováclavského výboru. Dne 10. dubna byla na shromáždění ve Svatováclavských lázních kritizována Stadionova komise jako nereprezentativní. Na návrh K. H. Borovského splynul Svatováclavský výbor s komisí a vytvořil Národní výbor. Jeho předsedou byl zvolen Stadion, jemuž pak nezbylo, než uznat Národní výbor jako úřední instituci. Radikálové protestovali, že to znamená další odklon od revoluce, ale Stadionovi nebylo jistě milé, že se stal předsedou orgánu, jenž si osoboval autoritu, kterou dosud měly jen státní úřady. Národní výbor se měl starat o přípravu a svolání českého sněmu, ale počátkem dubna nikdo nevěděl, jak to provést. Přesto se stal Národní výbor na příští dva měsíce střediskem politického dění v Čechách.

## Útěk panovníka z Vídně

V květnu 1848 vypukla ve Vídni znovu revoluce. Obyvatelstvo bylo nespokojeno s postupem vlády i dvora při řešení poměrů v zemi. Vláda usilovala o to, aby ústupky revoluci byly co nejmenší, a podle toho také vypadala oktrojovaná ústava (viz slovníček) vyhlášená 25. dubna. Podle ní měly parlament tvořit dvě komory – volby do Dolní sněmovny byly vázány na určitý daňový census, horní sněmovna se měla skládat ze zástupců velkostatkářů a členů jmenovaných císařem. Panovník měl potom právo vetovat usnesení obou komor.

Umírnění měšťané byli ochotni se s ústavou smířit, i když vznikla bez jejich vlivu, ale radikální studenti

protestovali proti jakémukoliv omezení hlasovacího práva. 15. května pak došlo k velkým demonstracím, před nimiž musela vláda znovu kapitulovat a slíbit, že volební právo bude všeobecné a rovné pro všechny (kromě žen) a parlament jednokomorový. Události se znovu začaly vyvíjet velmi rychle: 17. května uprchl císař s částí dvora do Innsbrucku. Odjezdem panovníka se krize

Windischgrätzovi. Po mši se asi dvoutisícový průvod vydal do Celetné ulice k sídlu vojenského velitele, aby demonstroval proti nenáviděnému generálovi. Zde došlo k šarvátkám mezi vojáky a občany, které přerostly v ozbrojené střetnutí. Během krátké doby pak vyrostly v Praze desítky barikád – Praha povstala k revoluci!



**Hořící staroměstské mlýny po Windischgrätzově bombardování Prahy v červnu 1848**

ještě více prohloubila. Vláda pomalu přestávala ovládat situaci, svolaný sněm se ještě nesešel a ve Vídni panoval Bezpečnostní výbor zástupců vídeňského měšťanstva. Rostoucí revoluční aktivita ale současně vyvolala první projevy konzervativní reakce. Proti vlastnímu srdci revoluce Vídně nebylo možné po květnových událostech vystoupit. Jiné podmínky však panovaly v Praze, kde působil od konce května generál Windischgrätz jako zemský vojenský velitel.

## Kanóny namířené na Prahu

Ve složité se vyvíjející situaci se nový český guberniální prezident v Praze hrabě Leopold Lev Thun necítil vázán poslušností vídeňské vládě a rozhodl se uznat jako svého pána jedině císaře a jeho dvůr v Innsbrucku. Vytvořil proto 28. května v Praze prozatímní místodržitelkou vládní radu, jejímž členem se stal také František Palacký. Thunem vytvořený prozatímní orgán odmítl císařský dvůr i vídeňská vláda. V Praze se mezitím přiosťřila situace. Přispěla k tomu jednak radikální nálada pražského studentstva a také okázalá demonstrace vojenské moci generála Windischgrätze. Ten 7. června uspořádal přehlídku vojska, kterou nešlo chápat jinak, než jako provokaci.

Generál nebyl typem člověka, který by se zdržoval diplomatickým vyjednáváním nebo byl přístupný kompromisům. Rozhodl se rázně zakročit proti radikálním studentům a 8. června nechal rozmístit na Vyšehradě a Petříně dělostřelecké baterie. Na studentských schůzích se ozývalo stále hlasitější volání po odvolání Windischgrätze a stažení děl a vojáků z města. Generál požadavky studentů kategoricky odmítl.

Studenti reagovali vylepováním letáků, v nichž žádali o podporu pražské obyvatelstvo. Veřejnost byla také pozvána na mši na Koňském trhu dopoledne na svatodušní pondělí 12. června, kde manifestovala své stanovisko vůči

## Boje na barikádách

První den povstání se bojovalo především o Karolinum, to však vojáci rychle obsadili. Střediskem dalšího odporu povstalců se stala část Starého Města v okolí Klementina, kde byl také povstalecký štáb. Situace povstalců vypadala od počátku beznadějně. Počet špatně vyzbrojených povstalců nepřesáhl tři tisíce, zatímco plně vyzbrojených a dobře vycvičených vojáků bylo deset tisíc a disponovali jezdeckem i dělostřelectvem. Přesto se povstalcům zpočátku povedlo zesílit pozice zajištěním místodržitele Thuna. Ten byl chycen, když se pokoušel přejít z Malé Strany na Staré Město, a byl držen jako rukojmí.

Ohledy na hraběte Thuna vedly k tomu, že Windischgrätz prozatím omezil rozsáhlejší vojenské akce. Tak proběhl první den povstání. Windischgrätz zaslal okamžitě po jeho propuknutí telegram vládě do Vídně. Odtud byli do Prahy vysláni dva vládní komisaři, kteří měli zjistit skutečný stav věci a případně převzít vojenskou i civilní správu místo Windischgrätze a Thuna. Než dorazili do Prahy, podařilo se Palackému a dalším českým liberálům, kteří nechtěli riskovat příliš radikální akce, dosáhnout propuštění Thuna. Na druhé straně sice Windischgrätz nechal na některých místech stáhnout vojsko, ale trval na svých požadavcích a nehodlal podat demisi.

Naopak se rozhodl změnit taktiku a 15. června zahájil dělostřelecké bombardování města.

Kanonáda působila ničivé škody a situace povstalců se stávala neudržitelnou. Na naléhání vyděšených měšťanů nabídl Windischgrätz vládním zmocněncům svou demisi.

Odstoupení Windischgrätze ale automaticky neznamenalo konec povstaleckých akcí. Barikády nebyly odstraňovány, ale naopak dále opevňovány. Hned 16. června generál rád vyhověl prosbě svých důstojníků, aby neustupoval a pokračoval v „boji proti zkažené mládeži a proletářům“ až do konce. Generál obnovil kanonádu a dal městu lhůtu k bezpodmínečné kapitulaci. Dopoledne příštího dne přinesl purkmistr Vanka hraběti Thunovi kapitulaci města. V září požáru staroměstských mlýnů a vodárny lehl popelem poslední odpor povstalců. Všechny občanské sbory, legie a národní gardy definitivně složily zbraně, Praha se vzdala. Ještě téhož dne veškerou situaci ve městě a v okolí převzal pod svou kontrolu generál Windischgrätz.

## Prohráli jsme sněm

Kapitulací sice povstání skončilo, přesto však ještě mělo svou dohru. 18. června vyhlásil Windischgrätz výjimečný stav nad Prahou a okolím. To znamenalo, že vše bylo nyní podřízeno vojenskému dohledu. Narychlo zřízená vyšetřovací komise zahájila zatýkání a stíhání provinilců. Stíhání většiny osob bylo ukončeno 15. září a do prosince se všichni vězňeni postupně dostali na svobodu. Mnohem

horší však byly politické důsledky nezodpovědné dobrodružné akce. Manifest o svolání českého zemského sněmu, jenž císař Ferdinand I. podepsal 6. června 1848, se stal bezcenným papírem a záhy byl odvolán. Česká liberální politická reprezentace ztratila významné fórum pro prosazování svých požadavků ještě dříve, než vůbec vzniklo. Bilance povstání činila 43 mrtvých a 63 zraněných.

## Zrušení roboty a zdánlivé uklidnění

Porážka Prahy nic nezměnila na postavení Vídně a pražské svatodušní bouře se pro Bezpečnostní výbor Vídně staly vhodnou záminkou k útokům na skomírající vládu. Ta počátkem července padla a uvolnila místo vládě, v níž zasedali i populární liberálové.

Sněm zahájil jednání v polovině července a už 24. července vystoupil slezský poslanec Hans Kudlich s návrhem na zrušení poddanství a roboty pro venkovské obyvatelstvo. Po táhlých a vzrušených diskusích rozhodl říšský sněm o výkupu z roboty za mírnou finanční náhradu, 7. září byl schválen text nového zákona a ještě téhož dne zákon podepsal panovník. Skutečné osvobození rolníků se jenom v českých zemích týkalo asi milionu osob a proběhlo do roku 1851 skutečně pokojně a za „mírnou náhradu“, což znamenalo, že každý „osvobozený rolník“ zaplatil za svůj výkup pouhou třetinovou cenu, ale nikoliv hotově, nýbrž v dvacetiletém splátkovém kalendáři. Sněm pak také požádal císaře, aby se z ústraní v Innsbrucku vrátil do Vídně. Zdálo se, že se revoluční vášně uklidnily a že ve Vídni už nehrozí žádné nebezpečí.

## Osvědčený Windischgrätz

Hlavním úkolem říšského sněmu bylo vypracování ústavy, čímž byl pověřen ústavní výbor. Sněm mezitím jednal o hospodářských reformách a rozpočtových otázkách. Revoluce v habsburské říši ale měla ještě pokračovat. Uherské části monarchie prožívaly stejně jako celá Evropa revoluční hnutí a Uhři se pokoušeli získat autonomii či dokonce samostatnost na Vídni. Snahy uherské vlády a sněmu jednat s panovníkem a zástupci rakouské vlády k ničemu nevedly, a tak se deputace uherského sněmu pokusila vystoupit před zástupci rakouských národů. Němečtí levicoví poslanci žádali přijmout delegaci, ostře proti se však postavili čeští liberálové především kvůli protislovanským stanoviskům maďarské politiky.

Odmítnutí uherských poslů usnadnilo další postup vlády proti uherské revoluci. Když však měla být do Uher přesunuta část vídeňské posádky na podporu císařských armád, došlo ve Vídni 6. října k živelné vzpouře obyvatelstva a ministr války Latour byl lynčován. Panovník se opět kvapně



**Alfred Windischgrätz (1787–1862), rakouský polní maršál, který stál v čele císařských vojsk během povstání 1848**

## Boje v Itálii – Radeckého spanilá jízda

V souvislosti s celoevropským revolučním hnutím vypuklo počátkem roku 1848 povstání také v Itálii. Rakouská **armáda maršála Radeckého** byla nucena stáhnout se koncem března z Milána a počkat na posily. Zároveň ale Radecký čekal, až se shromáždí italská armáda, aby s ní bylo možné svést klasicickou bitvu. Okamžitě po milánském povstání vyhlásilo Sardinsko-piemontské království Rakousku válku. Povstali také italská vlastenci v rakouských Benátkách a vyhlásili republiku. Brzy se k nim připojily neapolské, římské a toskánské revoluční oddíly a tím byla zahájena válka za nezávislost.

Italská armáda dokázala přinutit Rakušany k ústupu do oblasti mezi čtyřmi rakouskými pevnostmi (Peschiera, Verona, Mantova, Legnano). **Sardinsko-piemontský král Karel Albert** se odvážil překročit hranice rakouské Lombardie a v dubnu obklíčil pevnost Peschiera. Radecký však zvítězil v bitvě u Santa Lucie a od té doby se válečné štěstí začalo klonit na stranu Rakušanů. Sardinský král Karel Albert přišel postupně o podporu Neapole, Toskánska i Říma, zatímco Radecký shromáždil pro ofenzivu 40 000 vojáků a 23. července zaútočil proti nepřátelské linii. O dva dny později porazil Italy

rozhodujícím způsobem u Custozy. Karel Albert se stáhl k Milánu, kde bylo 9. srpna podepsáno příměří. Ještě jednou se Karel Albert pokusil vytlačit Rakušany z Itálie a na jaře 1849 vypověděl nedávno podepsanou mírovou smlouvu. Revoluce však už byla potlačena a situace se uklidnila, a tak nemělo mnoho nadějí na úspěch. Piemontské vojsko bylo definitivně poraženo 23. března 1849 v bitvě u Novary, po níž byl podepsán mír s Rakouskem. Sardinské království ztratilo své územní zisky z předchozí etapy bojů a král Karel Albert uvolnil místo synovi, který nastoupil na trůn jako **Viktor Emanuel II.**

## První pražská petice

**Konečné znění vypracoval právník Adolf Maria Pinkas a schválil petiční výbor, zvolený na schůzi ve Svatováclavských lázních 11. března 1848.**

1. zrovnoprávnění Čechů a Němců ve všech oblastech veřejného života
2. vytvoření jednotného státoprávního celku ze zemí České koruny (Čechy, Morava, Slezsko)
3. zavedení obecní samosprávy
4. zřízení nezávislých soudů
5. svoboda tisku
6. svoboda náboženského vyznání
7. bezpečnost před libovolným zatýkáním
8. dosazování do úřadů jen osob znalých obou zemských jazyků
9. zřízení občanských gard
10. zrušení potravní daně a úprava kolkového zákona
11. důkladné vzdělání učitelů a svoboda vyučování na univerzitách



## Boje na barikádách v Praze



rozloučil se sídelním městem a prchnul i s dvorem do Olomouce. Také mnoho poslanců v obavách o svoji bezpečnost opustilo Vídeň a k návratu je nepřiměřely ani opakovaně naléhavé výzvy. Sněm přesto stále zasedal a snažil se o uklidnění situace ve městě. Potlačěním revoluce pověřil císař osvědčeného Windischgrätze, který město oblehl a nadiktoval podmínky kapitulace. Přes heroický odpor se Vídeň nástupu vojska nemohla ubránit a 31. října se vzdala. Mezitím bylo rozhodnuto o přeložení sněmu do Kroměříže.

## Povstalců nebylo víc než 3 000. Proti nim stálo 10 000 vojáků včetně jezdeckta a dělostřelectva

### Konec nadějí v Kroměříži

22. listopadu byla formálně potvrzena nová vláda pod vedením knížete Felixe Schwarzenberga a ve stejný den obnovil ústavodárný sněm své jednání v arcibiskupském zámku v Kroměříži. Kromě programového prohlášení, v němž Schwarzenberg sněmu slíbil, že se staví za princip konstituční monarchie, vyslechli 2. prosince užaslí poslanci šokující zprávu. Na trůn nastoupil nový panovník František Josef I. (1848–1916), jeho strýc Ferdinand I. se vzdal trůnu. Ferdinand byl ovšem nemocný a poněkud prostoduchý (nikoliv ovšem slabomyslný) a v podstatě byl vždy jen figurkou v rukách Metternicha či jiných členů vlády.

Kroměřížský sněm probíhal již pod dojmem potlačení vídeňské revoluce a triumfů císařských vojsk v Itálii a v Uhrách. Iluze, že vláda a sněm budou harmonicky spolupracovat, se brzy rozplynula. Zatímco ústavní výbor diskutoval o nové ústavě, přešla vláda do boje proti konstituci. 4. ledna ministr vnitra Stadion jménem vlády a panovníka odmítl celý návrh ústavy a označil uznání suverenity lidu jako zdroje veškeré moci za „nepřípustný zásah do základů monarchistického principu“.

Zatím se nic nedělo a výbor znovu zpracovával další znění ústavy, ale v téže době pracovala vláda na své vlastní ústavě. 7. března 1849 ráno našli poslanci parlamentu kroměřížský zámek obsazený vojáky. Na vratech zámku si mohli přečíst nový císařský manifest. Nový panovník v něm konstatoval, že se nenaplnily jeho naděje, že se sněm utápěl v „planém a nevhodném teoretizování“, a proto jej vzhledem k vážnosti poměrů musí jako zbytečný rozpustit. Císařský manifest nesl datum 4. března a ze stejného dne byly další dva dokumenty: ústava císařství rakouského a patent o zaručených politických právech. Oba zákony byly zatím jen na papíře a měly být uvedeny v platnost, až nastanou „přiměřené poměry“. Když nenastávaly, byla i tato ústava koncem roku 1851 odvolána. Porážka revoluce v Rakousku tak byla dokonána. ●●●

Jan Čurda  
Autor je šéfredaktorem časopisu Válka REVUE

## Jak jsme bojovali proti „císařpánů“

Reprint několika vydání novin popisujících revoluční kvas v průběhu celého roku 1848 najdete jako **dárek u magazínu Živá historie 3/2010**. Ten je až do 12. března v prodeji ve všech trafikách, poté získáte informace u vydavatele na adrese [www.epublishing.cz/ziva-historie](http://www.epublishing.cz/ziva-historie)





# Spletité počátky českých dějin



Z raných českých dějin má většina z nás v paměti několik významných událostí. Jsou to především vraždy svatého Václava a Ludmily, spor svatého Vojtěcha s Přemyslovci, cyrilometodějská misie na Moravě a pár dalších. Dokážeme však tyto události správně vyložit a uvést do souvislostí?



**Libušino poselství u Přemysla Oráče. Mýty měly za prvních Přemyslovců mimořádný státoporný význam. Mimo jiné určovaly, kde začíná a končí moc knížete (Ilustrace z 19. století k Palackého Historii národa českého)**



**Téma rozhovoru doprovází ilustrace z Dalimilovy kroniky, které najdete na zadní straně obálky časopisu**



**Křest českého knížete Bořivoje z rukou arcibiskupa Metoděje na dvoře moravského knížete Svatopluka**



**A**

bychom se mohli se v těchto událostech z 9. a 10. století lépe zorientovat, zeptali jsme se na ně odborníka na středověké dějiny doc. PhDr. Martina Wihody, PhD. z Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

**■ Učebnice českých dějin obvykle začínají – po příchodu slovanských kmenů – Velkou Moravou. Dá se Velká Morava chápat jako předchůdce českého státu?**

Na takto položenou otázku nelze odpovědět jinak než záporně a nejspíš by asi nikdy nezazněla, kdyby běh událostí nesvedl do jednoho státu Čechy a Slováky. Jinými slovy, vznik Československa musel být zdůvodněn nějakými historickými (ve skutečnosti však historizujícími) argumenty, ale protože minulost dvou jazykově blízkých národů nenabízela mnoho společných kapitol, státoporným svorníkem se vlastně v nouzi stala Velká Morava, přesněji říše Mojmírovců, jejíž příběh mohl být vyprávěn jak v českých zemích, tak na Slovensku. S mírnou nadsázkou, Velká Morava byla obětována na politickém oltáři nového státu, který vznikl na troskách rakousko-uherské monarchie.

Pomineme-li ovšem politický a dobově podmíněný rozměr této otázky, lze uvažovat také v historických souvislostech, třeba o karolínských vlivcích a jejich podílů na dlouhé a pomalé genezi středověké Evropy. A výpověď písemných pramenů naznačuje, že není možno uvažovat v lineárních souřadnicích, tedy o jakémsi „předchůdcovství“, nýbrž spíše o souběžném vývoji Čech a Moravy, na jehož historickém počátku stojí tributární závislost na karolínské říši. V tomto smyslu politický a mocenský vývoj v Čechách dokonce mírně předběhl Moravu, protože české země byly poplatné Frankům již od roku 805 či 806, zatímco Mojmírovci definovali svůj vztah ke karolínskému císařství až ve třetí dekádě 9. století. Kromě společného si mů-

## Počátek českých a moravských dějin

**♥ kolem 626**

Byla založena Sámova říše

**♥ 833**

Vznik říše Mojmírovců, moravský kníže Mojmír vypudil knížete Pribinu z Nitry a obě knížectví spojil

**♥ 870**

Nastoupil moravský kníže Svatopluk. Uznal ochranu východofranské říše a zavázal se k placení tributu

**^ 805/806**

Počátek odvádění tributu z Čech do Franské říše

**^ 845**

V Řezně bylo pokřtěno 14 českých knížat, jejichž jména se nedochovala

**^ 863**

Příchod Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu



žeme všimnout také rozdílů. Mojmirovskou Moravu proslavily archeologické výzkumy, zejména pak objevy v Mikulčicích a Starém Městě, které daly vzniknout úsloví o „zlatem zářící Velké Moravě“. Obdobné centrum, s takovou koncentrací bohatství, v Čechách neznáme.

Shrnuto, v politickém a státoprávním smyslu Velká Morava není a nikdy nebyla předchůdcem českého „státu“.

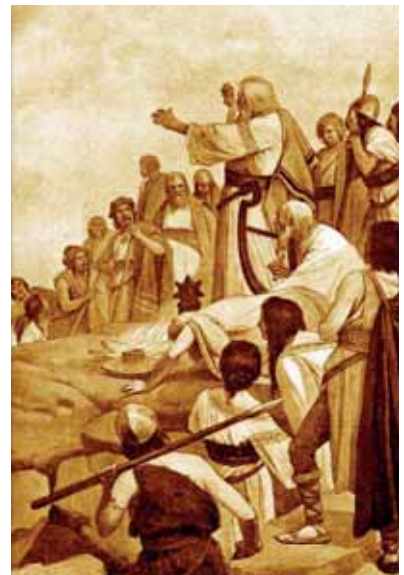
■ **A to i přesto, že určitou dobu, byť krátkou, existovala závislost Čech na Moravě?**

Závislost Čech na Moravě byla jen dočasná a nelze ji přeceňovat. Podle fuldských letopisů se východofranský král Arnulf na schůzce v Omuntesbergu roku 890 smířil se Svatoplukem a nové přátelství zpečetil zvláštním darem, když svému spojenci přenechal vévodství Čechů, které dle pisatele mělo vládcu své krve a zachovávalo věrnost Frankům. Po pěti letech se však Čechové vzbouřili a v zastoupení knížat Spytihněva a Vitislava se přihlásili k bavorskému národu. Arnulf nic nenamítal a svěřil české záležitosti do rukou hraběte Liutpolda, jenž se pak nechal titulovat jako kníže Čechů. Z této relace je patrné, že česká knížata pokládala volnou vazbu na karolínskou říši za docela prospěšnou, rozhodně prospěšnější než podřízenost Svatoplukovi. Dodejme však jedním dechem, že se přemyslovský kníže Bořivoj nechal pokřtít na Moravě, takže po jistou dobu Přemyslovci přece jen spolupracovali s Mojmirovci. Osobně bych uvažoval spíše o sousedství než o závislosti.

■ **Zůstaňme ještě na Moravě. Po zániku Velké Moravy nevíme o dění na Moravě v 10. století takřka nic jistého. Dá se ale podle něčeho usoudit, co se tady mohlo v té době dít? Rozpadly se všechny struktury vybudované za Velké Moravy, nebo můžeme mluvit o určité návaznosti na Velkou Moravu třeba i v pozdějším období, kdy už patřila Morava k Čechům?**

Zánik Velké Moravy můžeme posuzovat podle dvou měřítek. Na jedné straně, říše Mojmirovců skutečně mizí z písemných pramenů. A to naprosto a v krátkém čase, což samo o sobě navozuje dojem jakési katastrofy. Proto také na 10. století ulpěla nálepka „temného“ věku. Archeologické výzkumy a také pozornější čtení písemných pramenů však prokázaly, že mojmirovská říše nezanikla beze stopy, že její pád v jisté podobě přečkala církevní správa a také slovanské písemnictví a liturgie. S těmito poznatky si můžeme položit otázku, co se na Moravě vlastně stalo.

Jednu z možných odpovědí lze hledat v mocenském a politickém uspořádání mojmirovské říše. Mnohé naznačuje, že to nebyla despotie orientálního



♥ **Příchod Čechů na horu Říp. Ilustrace z 19. století k Palackého Historii národa českého**

♥ **K vraždě knížete Václava roku 935 mohlo dojít nešťastnou shodou okolností zaviněných nedorozuměním či společenskou únavou po křesťní hostině. (Ilustrace z 19. století k Palackého Historii národa českého)**



## Kdo je Martin Wihoda?

Doc. PhDr. Martin Wihoda, PhD. se narodil 14. února 1967 v Opavě. Po studiích v Brně, Würzburgu a Marburgu **přednáší na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity**. Odborně se zabývá středověkými dějinami střední a západní Evropy.

**Mezi autorovy publikace patří:** Zlatá bula sicilská (Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti), 2005  
Stát, státnost a rituály přemyslovského věku, 2006 (sborník)  
Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, 2008 (sborník)



♥ **890**

Po smíření se Svatoplukem ponechal východofranský král Arnulf tribut z Čech Moravanům

♥ **kolem 906**

Velká Morava (Říše Mojmirovců) mizí z pramenů

♥ **921**

Zemřel kníže Vratislav I., regentskou vládu za jeho nedospělého syna Václava převzala babička Ludmila, která byla ale téhož roku zavražděna

♥ **kolem 883**

Český kníže Bořivoj byl pokřtěn moravským arcibiskupem Metodějem

♥ **895**

Češi se vzbouřili proti placení na Moravu a začali zase odvádět tribut do Čech

♥ **kolem 907**

Narodil se kníže Václav, později prohlášen za svatého

## Počátek českých a moravských dějin

### ♥ kolem 929

Kníže Václav kapituloval před Jindřichem I. Ptáčníkem a zavázal se odvádět tribut do Saska místo do Bavorska

### ♥ 955

Bitva na řece Lechu, Boleslav I. po boku Oty I. bojoval proti Maďarům

### ♥ 973

Bylo zřízeno pražské biskupství a podřízeno arcibiskupství v Mohuči

### ♥ 935

Kníže Václav byl zavražděn (možná nešťastnou náhodou po hádce) na pokyn svého bratra Boleslava I., který po něm nastoupil na knížecí stolec

### ♥ 950

Boleslav I. po dlouhé a nakonec prohrané válce s králem Otou I. obnovil placení tributu do říše a stal se Otovým spojencem

### ♥ 972

Na knížecí stolec se dostává Boleslav II.

typu, kde by vše podléhalo jedinému vladaři. Spíše můžeme uvažovat o spojení Mojžírovců s jinými rody a velmoži, o příbuzenském i politickém partnerství. Náhlý pád mojžírovské říše pak lze spojit s rozpadem tohoto spojení, jenž vedl až k zániku vládnoucí dynastie. Přetrvávali Moravané (tedy jejich politické společenství), kteří však ztratili pozici prvořadého mocenského hráče ve středním Podunají. Život šel zkrátka dál, jen se „provincionalizoval“ a v tomto smyslu vypovídají rovněž archeologické výzkumy, které dokládají, že pád mojžírovské říše navzdory vážným škodám přečkala její nejvýznamnější centra (Mikulčice, Staré Město) a plnou kontinuitu můžeme předpokládat v centrech na okraji, třeba v Olomouci nebo Přerově.

Nepředstavujeme si tedy, že země Moravanů byla naprosto vypálena a zrušena Maďary. Naopak se zdá, že mojžírovskou říši smetla nespokojenost jisté a mocensky



**Pečeť saského krále Jindřicha I. Ptáčníka z roku 927. Jindřich I. bojoval proti knížeti Václavovi, zřejmě ho porazil a donutil odvádět tribut (platek) nadále do Saska namísto do Bavorska**

zřejmě významné části moravských elit, která se vzbouřila proti Mojžírovcům a s pomocí Maďarů se podařilo odstranit vládnoucí rod, s nímž zanikla i mojžírovská říše.

■ **Přejdeme do Čech. Jak byste popsal děje v Čechách do poloviny 9. století? Víme, že Dušan Třeštík popřel známou teorii o tom, že si kmen Čechů s Přemyslovci v čele podmanil ostatní slovanské kmeny v české kotlině. Jak se na tuto teorii díváte vy?**

Celý problém raně středověkých českých dějin spočívá v nekonečném zápase s jednou iluzí, a tou jsou tzv. kmeny. Věčně zelená otázka postrádá jasnou odpověď, nicméně

## Ubohý kníže Václav! Zavražděn vlastním bratrem a pak různým způsobem zneužíván



♥ **Ideální podoba moravského knížete Rostislava (Slovenské národní muzeum v Bratislavě)**

něco málo naznačují karolínská skriptoria. Ta znala politicky jednotný kmen Čechů (gens Bohemanorum), ale současně se zmiňovala o jeho knížatech. Roku 845 se čtrnáct z nich nechalo pokřtít a ve stejném čase vzniklý popis krajiny za východní hranici říše připomíná, že kmen zvaný „Bethemare“ panoval nad patnácti sídlišti, za nimiž se podle Dušana Třeštíka skrývala hradiska s dědičnými knížaty. Uprostřed následující dekády, mezi léty 856 a 857, si některá podrobil východofranský král Ludvík Němec, zvláštní pozornost pak věnoval Vistrachovu sídlu, kde (údajně po několik let) odbojně vladařil vévoda Slavitah, jenž byl posléze vyhnán a musel se uchýlit pod ochranu moravského knížete Rostislava. Drobné pohraniční šarvátky trvaly až do roku 869, a přestože Čechové požádali o smír, následoval vpád do Čech roku 872 a krvavá bitva s pěti (?) knížaty kdesi v Povltaví. Konečně roku 895 si Spytihněv a Vitislav jménem Čechů stěžovali na mojžírovské poručnictví a prosili o návrat pod ochranu říše.

Co se tenkrát v české kotlině dělo, prozrazuje pád knížete Slavitaha v roce 857. Po těžkých bojích Ludvík Němec přinutil několik rodů k poslušnosti, nikoliv však Slavitaha. Ten byl svržen po samostatném výpadu franských oddílů, přičemž fuldský analista jej označil za tyрана,

♥ 982

Druhým pražským biskupem se stal Vojtěch z rodu Slavníkovců

♥ 997

Vojtěch zemřel mučednickou smrtí na misií v Prusku, později byl prohlášen za svatého

♥ 995

Vyvraždění Slavníkovců na Libici, přežil pouze Vojtěch, který na cestě ke králi Otovi III., a jeho bratr Radim



♥

**Záhuba Vršovců. Významný český velmožský rod Vršovců měl zjevný podíl na vyvraždění konkurenčních Slavníkovců roku 995. Spravedlivá odplata je čekala až o více než sto let později, když je roku 1108 nechal vyvraždit kníže Svatopluk (Ilustrace z 19. století k Palackého Historii národa českého)**

což asi mělo znamenat, že nějak porušil domácí (české) zvyklosti, tedy že nedržel moc v souladu se zemským právem. Pokud je tento předpoklad správný, znamená to, že kmenové zájmy zastupoval kruh knížat, z něhož vzešel rod Přemyslovců, který před koncem 9. století převzal vládu v Čechách. A kam se poděl zbytek?

Sjednocování země pod žezlem přemyslovské dynastie se patrně neobešlo bez jistého násilí, neboť v opačném případě by Kosmas nemohl „vyslechnout“ pověst o lucké válce. Kristián nadto popsal spor knížete Václava s kouřimským vládcem, z mladších let je možno zmínit dobytí Libice a vyvraždění Slavníkovců, byť novější úvahy se spíše vzpírají obvyklé představě, že rok 995 učinil tečku za starými pořádky, nebo vzeslupy a pády Vršovců. Některé rody proto mohly klesnout do chudoby, nicméně základní mocenské vztahy patrně zůstaly zachovány, neboť sněm urozených podle všeho i nadále odporoval „rozmarům“ přemyslovských knížat.

■ **Kolik se dozvíme o konkrétních událostech ze starších českých dějin do 9. století z Kosmovy kroniky? Nejsou to přece jen obyčejné povídky starých kmetů, takže do jaké míry mohou mít pravdivý základ?**

Legendsy či mýty rozhodně nejsou laciné povídky. Mýty mají naprosto zásadní normotvornou, nebo chcete-li státotvornou funkci, protože navenek vysvětlovaly mocenské uspořádání a zaručovaly stabilitu veřejných pořádků. Mýtus o povolání Přemysla Oráče není báchorkou, která se vyprávěla u večerních ohňů k pobavení, ale vypráví o tom, jak se vzal u Čechů kníže, kde začíná a končí jeho moc a jakou roli v tomto pořádku mají starší země.

Přemyslovský mýtus také předepisuje proceduru, podle níž je volen nový kníže. Počínaje volbou a přísahou,

♥ 1000

Nad ostatky svatého Vojtěcha bylo založeno v Hnězdně polské arcibiskupství, arcibiskupem se stal Vojtěchův bratr Radim

přes nástupnické sliby, až po vztah k obecnému dobrému, tedy obci Čechů.

Mýtus je něco jako ústava čili zákon. Velmi jednoduchým způsobem vysvětloval, co všechno si může dovolit kníže a co si může dovolit politické společenství Čechů.

■ **Od kdy podle vás můžeme mluvit o českém knížectví jako o státním útvaru? Asi to není jeden konkrétní okamžik, ale co je podle vás tím rozhodujícím faktorem, kdy se z kmenového společenství stane stát?**

Pokud se dohodneme, že to, co začalo vznikat v 10. století na území Čech a Moravy byl „stát“, prosím. Bude to věc naší dohody, nicméně ani pak se asi neubráním jistým rozpakům. Pokud zde byl „stát“ v 10. století, jak potom budeme říkat tomu, co máme dnes? Copak si přemyslovská knížata vydržovala profesionální úředníky, prosazovala jednotný zákoník platný pro každého a zaváděla třeba jednotný systém měr nebo vah? A co daně? Máme dnes přece k dispozici přesné definice, co to je stát, takže si kladu otázku, proč se jich nedržel? Ano, můžeme se samozřejmě dohodnout, že máme stát už 1 000 let, jenomže jak to vysvětlit našim sousedům nebo třeba Angličanům a Francouzům, když oni sami kladou počátky státu až někde do 13. století?

Můžeme se ale dohodnout, že budeme mluvit o „dlouhé“ cestě ke státnosti, neboť naše státnost (a mám na mysli Českou republiku) je složena z různých položek, které zahrnují třeba korunovační klenoty. Ty jsou nepochybně středověkého původu a Karel IV., který je nechal zhotovit, již přemýšlel v moderním rozměru nadosobní monarchie. K naší moderní státnosti však patří také svatý Václav, tedy historická postava z 10. století, a současně i T. G. Masaryk. A nepochybnitelným centrem našeho státu je Praha, a ta byla tímto centrem již od přelomu 9. a 10. století.

■ **Zmínil jste i svatého Václava. Jak byste charakterizoval jeho osobu? Mohl to být slaboch, který se více modlil, než vládnul? „Zaprodal“ český stát Němcům, když se zavázal k placení tributu, nebo to byl dobrý a silný kníže s určitou politickou vizí?**

Po vaší otázce se mi chce zvolat: Ubohý kníže Václav! Zavražděn vlastním bratrem a pak různým způsobem zneužíván. Ale jedno po druhém.

Nezbývá mi než žasnout, jak mohl Václav „zaprodat“ něco Němcům, když Němci (alespoň tak, jak je chápeme dnes) za jeho života nebyli? „Německá“ identita je poměrně mladá, a právě za života knížete Václava ustupovala před politickou identitou Bavorů, Sasů nebo třeba Švábů. Přísně vzato, kníže Václav nesložil zbraně před Němcem, nýbrž před saským králem Jindřichem Ptáčníkem, což

znamenal asi tolik, že přestal odvádět tribut do Bavorska a začal jej posílat do Saska. Takže jaképak „zaprodání“?

Je-li dnes na svatováclavském kultu něco pozoruhodného, pak hlavně to, že když naši reprezentanti porazí nějakého silného soupeře nebo dokonce získají nějaký titul, fanoušci slaví na Václavském náměstí. Ale není tomu tak dlouho, co se veřejnost scházela u pomníku Jana Husa. A dále, svatý Václav byl zneužit za protektorátu, a přece je dnes jeho socha symbolickým středem české země.

Ale nic z toho nevypovídá o skutečné povaze knížete Václava a o tom, co se stalo za jeho života.

## ■ Můžete to nějak přiblížit?

O Václavovi nevíme příliš mnoho. Víme, že vyrůstal bez otce Vratislava I., ve společnosti matky Drahomíry a snad pod vlivem babičky Ludmily. Žil v dobách, kdy křesťanství v Čechách teprve zapouštělo kořeny, ale v onom tragickém sporu s bratrem Boleslavem nešlo o křesťanství, ale o dosud vylučný vztah mezi Čechy a Bavorskem. Právě do bavorského Řezna putoval karolínský tribut a také církevně byly Čechy podřízeny Řeznu, takže se mezi Prahou a Řeznem vytvořila jakási politická jednota.

Po roce 919 se změnila situace a mocenské těžiště obnovené říše se přesunulo na sever do Saska. K moci se dostala saská (jinak zvaná otonská) dynastie, přičemž první král Jindřich (Ptáčník) se musel vyrovnat zejména s bavorskou opozicí. Proto také zaútočil na Čechy (nejbližší politické spojence Bavorska) a po krátké válce, snad roku 929, donutil knížete Václava ke kapitulaci. Mimo jiné slíbil, že tribut dříve odváděný do Bavorska bude nyní putovat do Saska. Čechy tím tedy o nic nepřišly, jenom se směr tributu obrátil z jižního na severní. Přemyslovci se pak v osobě knížete Václava zavázali přísahou na ostatky svatého Víta, přičemž část těchto ostatků, (přesněji paže svatého Víta), byla přenesena do Prahy, kde pro ně kníže Václav nechal vystavět rotundu, základ nynější svatovítské katedrály.

Nové spojenectví se pochopitelně nelíbilo bavorské straně, která byla v Čechách poměrně silná již jen proto, že Čechy podléhaly církevně Bavorsku. Právě zde lze hledat (mimo jiné) jeden z motivů událostí na Staré Boleslavi v roce 935. Možná, že se Boleslav snažil bratra přesvědčit, aby vypověděl nové spojenectví a obnovil vztah k Bavorsku, což Václav podle všeho odmítl. Nechci tím ale naznačit, že si obratem podepsal rozsudek smrti. Vždyť onoho dne (28. září) se konala křesťanská hostina. K ránu mohli být všichni hodovníci unavení, snad i popudliví, takže k vraždě mohlo dojít nešťastnou náhodou...

Shrnuto v krátkosti, kníže Václav vládl v souladu s možnostmi, které mu byly dány. A protože byl zavražděn vlastním bratrem, který se vzápětí chopil moci, vstoupil do legend.

## Slovníček

**Tribut** je odvádění poplatku jiným panovníkům. Nejčastěji tak každoročně platil závislý vládce svému lennímu pánovi (například králi nebo císaři). V minulosti také tribut platily například státy poražené ve válkách svému pokořiteli



Kníže Václav vstoupil záhy po své smrti do legend. Podle jedné z těch novějších vyjede v čele rytířů z hory Blaník, až bude zemi nejhůře, aby ji ochránil a vyvedl ze zkázy. (Ilustrace z 19. století k Palackého Historii národa českého)

## ■ Jakou roli hráli v Čechách Slavníkovci? Mohli se stát opravdu pro Přemyslovce konkurencí? Z jakého důvodu je nechal Boleslav II. v roce 995 na Libici vyraždit?

Především musíme očistit jméno Boleslava II., který je vyraždit nenechal. Dětmar Merseburský dokonce píše, že kníže v té době nemohl vládnout, protože byl upoután na lůžko. Samotné vraždění Slavníkovců bylo tradičně chápáno jako poslední krok ke sjednocení země nebo jako vzpoura knížecí družiny, která byla nespokojená s hmotnými poměry na knížecím dvoře.

Nejstarší vojtěšské legendy se shodují, že svatý Vojtěch, tehdy samozřejmě pražský biskup z rodu Slavníkovců, odešel z Čech prostě proto, že se nepohodl s „Čechy“, rozumějme s velmoži. Vlastnímu odchodu však předcházela jiná událost, když Vojtěch poskytl církevní azyl ženě, která byla nevěrná svému manželovi. Vojtěch postupoval v souladu s kanonickým právem, ale příbuzní (rod) poškozeného se dožadoval krevní msty. Biskup Vojtěch svým jednáním zneuctil celý rod, který se pevně držel pravidel krevní msty. Vojtěch uprchl ze země, takže se obětí krevní msty stali Vojtěchovi příbuzní. Nešlo tedy o vyraždit celé Libice, nýbrž o vyraždit jednoho rodu. Mnohé naznačuje, že strážci slavníkovské tragédie pocházeli z rodu Vršovců.

## ■ Šlo tedy o spor mezi předními českými velmoži, kteří stáli pod Přemyslovci a navzájem soupeřili o vliv a moc?

Jsem o tom přesvědčen. Kníže Boleslav II. musel hájit stanovisko kanonické, tedy stanovisko biskupa Vojtěcha. Ale protože nemohl vládnout (asi byl raněn mrtvicí, nebo měl jiné zdravotní problémy), nemohl zabránit slavníkovské tragédii na Libici.

Ostatně nejstarší vojtěšské legendy (s autorem jedné z nich Vojtěch přímo rozmlouval) nekladou vyraždit jeho příbuzných za vinu Přemyslovcům. Naopak Kosmas v kronice říká, že Vojtěch proklel Vršovce a prohlásil o nich, že budou třikrát stiženi velkou ranou. Prokletí Vršovců je tedy jakási Vojtěchova odplata.

Nikoliv tedy státoporný akt nebo zvláště knížecí družiny, nýbrž tragický spor mezi dvěma vlivnými rody, jemuž Boleslav II. nebyl schopen zabránit. ●●●

*Ptal se Jindřich Kačer, šéfredaktor Živé historie  
Rozhovor vzniknul ve spolupráci s magazínem Živá historie*

# Objevte krásu českých mincí!

Přesné, ručně ražené repliky českých a moravských mincí  
Dárek pro čtenáře tohoto magazínu - 10% sleva  
z celého sortimentu medailérství Antiquanova.



Denár knížete Boleslava I.  
jedna z prvních českých mincí  
ryzí stříbro ... 180 Kč  
hliník ... 24 Kč

Denár sv. Vojtěcha  
z rodu Slavnikovců  
ryzí stříbro ... 180 Kč  
hliník ... 24 Kč

Brakteát Přemysla Otakara II.  
s prvním heraldickým  
vyobrazením českého lva  
ryzí stříbro ... 180 Kč  
hliník ... 24 Kč



Florén Jana Lucemburského  
první česká zlatá mince  
ryzí zlato 3,45 g ... 3900 Kč  
mosaz ... 36 Kč

Dukát Karla IV.  
vzácný císařský typ dukátu  
ryzí zlato 3,45 g ... 3900 Kč  
mosaz ... 36 Kč



Pražský groš Václava II.  
nejznámější česká mince  
ryzí stříbro ... 260 Kč  
hliník ... 30 Kč



Šlikovský púltolar  
první česká "těžká" mince  
ryzí stříbro ... 490 Kč  
hliník ... 36 Kč



Malý groš Rudolfa II.  
jediná mince s českým nápisem  
ryzí stříbro ... 150 Kč  
hliník ... 24 Kč



Dukát Albrechta z Valdštejna  
jedna z nejvzácnějších českých mincí  
ryzí zlato 3,2 g ... 3618 Kč  
mosaz ... 36 Kč

Ceny jsou uvedeny před slevou. Pro uplatnění slevy při objednání na internetu stačí napsat do pole poznámka, které se nachází na úplném konci objednávky v pokladně poznámku, že jste čtenářem Tajemství české minulosti. Při dodání zboží Vám pak bude účtována cena snížená o 10%.

Medailérství Antiquanova je jediný výrobce, s tradicí od roku 2000, který razí repliky mincí původní technologií z přesných, ručně rytých a puncovaných razidel, takže jsou k nerozeznání od originálních mincí.

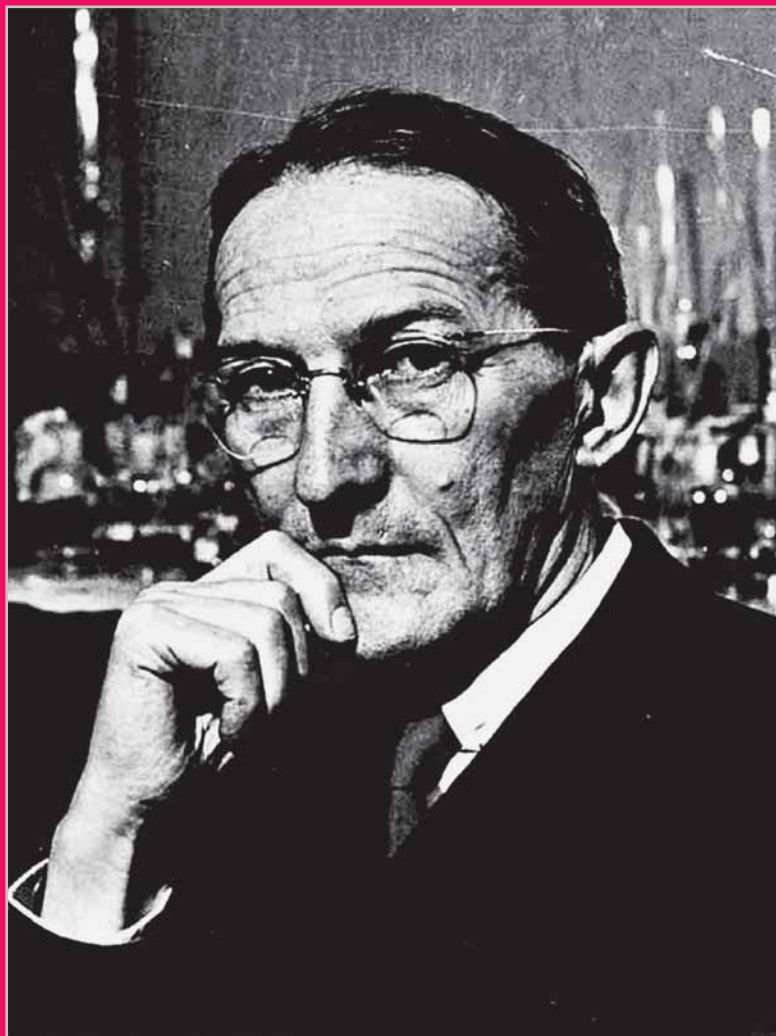
Dalších více, než 200 typů mincí naleznete na [www.antiquanova.cz](http://www.antiquanova.cz),  
kde si můžete všechny mince také objednat nebo pište na [sales@antiquanova.com](mailto:sales@antiquanova.com)  
nebo volejte 603923527 (po-pá 9.00-17.00)

# Malý badatel obrovského významu

•••  
Nenápadný mladý muž, jemuž učarovala fyzikální chemie a který své vědě obětoval nejednu soukromou oslavu. Jsou po něm pojmenovány ulice, zastávky i výzkumné instituce. Do dějin se zapsal jako první český nositel Nobelovy ceny. Jaká byla cesta za tímto úspěchem a jaký byl jeho soukromý život? Jak vlastně žil Jaroslav Heyrovský?

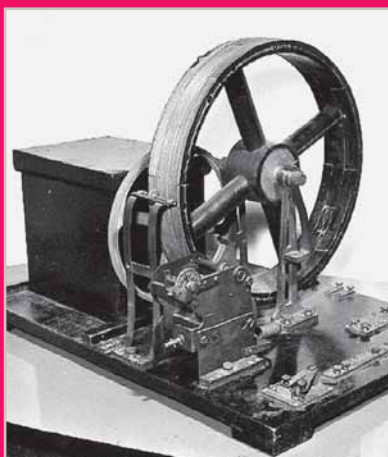
**1959**

Jaroslav Heyrovský získává Nobelovu cenu za chemii



➤  
Jaroslav Heyrovský (1933)

♥  
Polarograf, který Heyrovský sestrojil roku 1924



**S**tudenti na chodbách Chemického ústavu Univerzity Karlovy se ztišili. Kolem prošel štíhlý muž menší postavy. Z vyhublé tváře na skupinku pohlédly pronikavé černé oči. Muž si uhladil již tak pečlivě učesané vlasy a přehodil si kufřík do druhé ruky. Zájem budil i svým oblekem ze světlé kostkované látky, na tu dobu nezvyklým. Odpověděl studentům na pozdrav a za chvíli se jim ztratil za dveřmi Ústavu fyzikální chemie. Studenti vydechli: „To byl přece profesor Heyrovský.“ Psal se rok 1946. A již tehdy respektovaný a uznávaný muž měl před sebou ještě 13 let výzkumu a tvrdé práce, než se mu dostalo nejvyšší pocty, kterou si může badatel přát.

## Obyčejný kluk s neobyčejnými zájmy

Malý Jaroslav seděl v pokoji se svým mladším bratrem Leopoldem. Hodiny se chlapci bavili tím, že vymýšleli složité pohádky, v nichž figuroval zlý kouzelník Benevent Fajtl, který měl celkem sto duší – ale jen jedna z nich byla smrtelná. Za sídlo jeho odpůrce krále Mundi Flaxla si bratři vybrali pokoje nedalekého domu a dokonce vymysleli jakousi „pohádkovou misi“, která se konala v ulicích staré Prahy.

V dětství se budoucí badatel zajímal hlavně o přírodu, hudbu, literaturu a sport. Spolu s bratrem sbíral na výletech zkameněliny, doma sepisoval učebnici přírodopisu, choval drobné živočichy a se svým kamarádem si dokonce sestrojil vlastní dalekohled. Pod vedením Bertý Škroupové (vnučky Františka Škroupa, autora hudby k české národní hymně) se naučil hrát na klavír, se spolužáky z gymnázia sestavil hudební kroužek a doma pak pořádal hudební večery s poslechem Bacha, Beethovena, Wagnera a dalších známých skladatelů. V zimě lyžoval, v létě plaval, hrál házenou, lezl po horách, spolu s bratrem sestavil vlastní fotbalovou jedenáctku a Letenská pláň byla pravidelně svědkem napínavých fotbalových zápasů. Jeho zájem o literaturu podporoval na osmiletém gymnáziu i profesor Zikmund Winter.

V posledním ročníku gymnázia se navíc ve třídě objevil nový spolužák – přemýšlivý, tělesně slabý a navíc nedbající o výuku. Neustále totiž četl pod lavicí básně a romány, dokonce sám psal drobné povídky a básničky, které si také ilustroval. Nebyl jím nikdo jiný než Karel Čapek. Spolužáky jistě nenapadlo, že sedí ve třídě se dvěma budoucími kandidáty na Nobelovu cenu. Karel Čapek se ale, ačkoliv byl navržen celkem sedmkrát, Nobelovy ceny nikdy nedočkal.

Heyrovský měl během středoškolského studia mnoho zájmů. Nakonec jasně zvítězil jeden – fyzikální chemie.

## Londýnské studium, aneb „kam s ním“?

Na českých vysokých školách ve starém Rakousku-Uhersku neexistovala žádná fyzikálně chemická škola a tento obor se ani soustavně nepřednášel. Otec Leopold Heyrovský tak musel řešit nerudovskou otázku „kam s ním“? Jelikož rozpoznal synův nesporný talent, navíc podpořený obrovskou dávkou píle a touhy zodpovědět dosud nezodpovězené otázky, nelitoval vynaložených prostředků. Jaroslav se tak po ukončení středoškolského studia vydal do Anglie, kde se jeho domovem na několik let stala londýnská University College.

Způsob výchovy na anglické vysoké škole měl na Heyrovského trvalý vliv. Studenti se při práci učili schopnosti improvizace s použitím jednoduchého zařízení, na fakultách se udržovaly přátelské vztahy mezi studenty a vyučujícími, živě se diskutovalo o problémech, za samozřejmé se považovalo vydávat za své skutečně jen výsledky vlastního úsilí. Nikdo tedy od nikoho při zkouškách neopisoval. Jednou chtěl Jaroslav pomoci svému spolužákovi při zkoušce z matematiky. On už měl svou úlohu hotovou a viděl, že kamarád s příkladem ne a ne pohnout. Pokusil se mu tedy na kousku papíru podstrčit výsledek. Setkal se jen s nechápavým pohledem. Angličan vůbec nechápal, o co tomu českému studentovi jde.

Tyto zkušenosti Jaroslava Heyrovského ovlivnily i v jeho budoucí kariéře – studenti o něm říkali, že je spravedlivý a jeho přednášky jsou vždy pečlivě připravené. Dokázal je zaujmout a nadchnout pro určitou věc. Svě osobní smutky a případnou špatnou náladu nechával za dveřmi posluchárny či laboratoře.

## Věda, válka a rodina

V době, kdy Heyrovský pracoval ještě jako pedagogický asistent na anglické univerzitě, zasáhla do jeho života válka. V lednu 1915 byl povolán k výkonu vojenské služby v rakousko-uherské armádě. Pro svou slabou tělesnou konstituci byl poslán jako lékárník a radiolog do nemocnice v Táboře na jihu Čech. To samozřejmě poněkud zbrzdilo jeho práci, ale už na konci války završil svá studia na pražské filozofické fakultě doktorátem z filozofie a brzy poté i doktorátem věd v Londýně. Všechno zlé je k něčemu dobré a pro Jaroslava Heyrovského to platilo dvojnásob. V Táboře sice nemohl

## Polarograf, zážrak na Nobelovu cenu

Heyrovského metoda, která ve své době **zkrátila běžnou dobu analýzy roztoku z hodin na pouhé minuty**, našla uplatnění například v metalurgii, chemii, farmacii, jaderné energetice, ale i astronomii či astronautice. **Také v současné době je po celém světě používána** a dále vyvíjena řada metod odvozených od původní Heyrovského polarografie.

Základem klasické polarografie je rtuťová kapilára (skleněná trubička vytažená do tenké špičky), která je ponořena do elektrolyzovaného roztoku spolu s další, srovnávací elektrodou. Do okruhu je zařazen citlivý přístroj na měření proudu, galvanometr, a měřena je závislost elektrického proudu na napětí, podle níž se určí látka a její koncentrace v roztoku. **Svůj objev Heyrovský publikoval už začátkem roku 1922.** Metoda se mu ale zdála příliš zdoluhavá, protože vše bylo nutné nastavit ručně a také ručně odečítat a zanášet do grafů. O dva roky později sestrojil spolu se svým japonským žákem Masuzem Šikatou zařízení, které celý proces zaznamenávalo automaticky, a nazval ho polarograf.



### Stránka z laboratorního deníku Heyrovského z londýnské College

Voltage on	Galvanometer	E + W during coupling	E - W after coupling	Notes
0.500	45.4 - 44.5 49.95	51.70	51.85	
0.600	44.15 - 45.2 44.60	51.65	51.80	
0.700	43.8 - 44.9 41.35	51.70	51.80	
0.800	43.4 - 43.5 43.95	"	"	
0.900	42.8 - 43.9 43.35	"	"	
1.000	42.2 - 43.3 42.75	52.05 above + :		interchange!
1.100	41.7 - 42.6 42.15	52.15	52.00 46.2 51.90	57.90 57.90

Now let marks circled for 1st run.

## Jaroslav Heyrovský

♥ 1890  
20. 12. narozen v Praze

♥ 1910  
odjezd do Londýna na  
Univerzity College

♥ 1918  
skládá dizertaci na Karlově  
univerzitě

♥ 1922  
vydává první práci  
k polarografii

♥ 1926  
žení se s Marií

♥ 1901  
počátek studia na Akade-  
mickém gymnáziu

♥ 1913  
získává bakalářský titul

♥ 1919  
stává se asistentem  
v Chemickém ústavu UK

♥ 1924  
sestavuje polarograf



♥  
Heyrovský se svým polarografem

♥  
Jaroslav Heyrovský a Masuzo Shikata –  
tvůrci polarografu

experimentovat a pokračovat ve své práci tak, jak by chtěl, na druhou stranu však dostal šanci jeho osobní život.

Jedenáctiletá Maruška Kořánová poslouchala, jak její strýček Jaro hraje na klavír. Těžko by si tehdy malá slečna připustila, že ten, koho tak obdivuje pro jeho vzdělanost a veselou povahu, se stane jejím budoucím manželem. Jelikož otec Jaroslava a maminka Marie byli bratranec a sestřeni-  
ce, začal Heyrovský rodinu Kořánových navštěvovat čím dál častěji. Z Marie mezitím vyrostla krásná mladá dívka, která se stala studentkou filozofie. A v roce 1926 i manželkou respektovaného badatele. Jaroslav ve své ženě získal i svědomitou spolupracovnici a sekretářku, která se starala o jeho ko-  
respondenci a sháněla veškerou literaturu potřebnou k badatelově vědecké práci. Šťastný pár měl dvě děti – dceru Jitku a syna Michaela. Obě dvě se vydaly v otcových šlépějích.

Nicméně život ve stínu slavného otce měl i svou stinnou stránku. Mi-  
chael později vzpomínal: „Zpočátku mě znervózňovalo, že moje případné úspěchy budou přičítány jménu, nikoli mým znalostem. To mě vedlo k ještě usilovnější práci, abych všem ukázal, že nejsem žádné protekční dítě, a abych měl sám před sebou čisté svědomí.“ To, proč manželství rodičům i přes velkou časovou vytíženost klapalo, odůvodňoval Michael takto: „Tatínek si vybral manželku, která mu vý-  
borně vyhovovala. Byla velmi vzdělaná a přitom dovedla potlačit svou individualitu ve prospěch jeho vědecké práce.“

Pokud je váš otec slavný badatel, který tráví celé dny v laboratoři, určitě se to odrazí i na tom, že pojem „volný čas“ pro něj téměř neexistuje a rodi-  
na logicky tak trochu „trpí“ jeho nepřítomností. U Jaroslava Heyrovského tomu nebylo jinak. Jak sám přiznával, během roku neměl na děti čas. Říkával prý: „S tímhle (a naznačoval rukou vození kočárku) to nesmíte přehánět,  
jinak nic neuděláte!“ Umínil si ale, že s rodinou bude trávit celou dovole-





♥ 1959

Kořánovou získává Nobelovu cenu



♥ Rudolf Brdicka spolu se svým učitelem J. Heyrovským v laboratoři

♥ 1950

pod jeho vedením vzniká samostatný Polarografický ústav

♥ 1967

umírá ve Státním sanatoriu v Praze na Smíchově

nou – a svůj slib vždy dodržel. A odměnou mu mohlo být i to, že jeho děti vzpomínaly na prázdniny jako na jedno velké dobrodružství.

## Vědec, nebo kolaborant?

Jaroslav Heyrovský byl neobyčejný pracant. Řídil se Newtonovým výrokem: „Člověk se musí rozhodnout buď nepřinést nic nového, nebo se stát otrokem, aby hájil to, co vykonal.“ Svě práci obětoval osobní i společenský život. Jeho bratr o tom napsal: „Když musel třeba proti své vůli strávit čas někde ve společnosti, pospíchal podle možnosti zase brzo do své laboratoře a říkal: ‚Ztratil jsem mnoho času, musím kupředu!‘“ Můžeme si tedy představit, jak se asi cítil, když přišel rok 1939 a s ním uzavření vysokých škol. Znamenalo to ukončení všech výzkumů a přednášek, tedy všeho, co bylo kromě rodiny smyslem Jaroslavova života. Čeští profesori byli posíláni do předčasného důchodu; stavby, nábytek a vybavení byly zabaveny německou univerzitou v Praze.

# Člověk se musí rozhodnout buď nepřinést nic nového, nebo se stát otrokem, aby hájil to, co vykonal



♥ Přední strana Nobelovy ceny s vyobrazením Alfreda Nobela

Heyrovskému však svítila naděje. Příkaz přežít český chemický ústav dostal Johann Böhm, profesor fyzikální chemie, který pro své protihitlerovské smýšlení odešel z Německa už v roce 1933. Böhm navštívil Heyrovského, osobně se mu omluvil za situaci, na níž nenesl vinu, a vyzval ho, aby dál pracoval ve svých laboratořích, že ho bude před úřady vydávat za svého hosta. Současně nabídl badateli, že bude kryt i jeho žáky. Heyrovský po krátkém zaváhání nabídku přijal. Dávala mu možnost pokračovat ve vědecké práci a to bylo nejdůležitější.

Po válce se samozřejmě vyrojily spekulace, jak je možné, že Heyrovský pracoval v obsazené Praze, když jeho kolegové byli pronásledováni a většina z nich uprchla do zahraničí. Tyto pochybnosti přinesly badateli zákaz vstupu na univerzitu a obvinění z kolaborace s nacisty. Trvalo řadu měsíců, než byl na zásah řady vědeckých pracovníků i studentských organizací rehabilitován. Když už se zdálo, že se život vrací do starých kolejí, přišla nová rána – únor 1948 a převzetí moci komunistickou stranou. Heyrovský se důrazně vyslovil proti politickým čistkám na přírodovědecké fakultě, což mu vyneslo znemožnění výjezdů za západní hranici, a tím i omezení kontaktu se světovou vědou.



## Nobelova cena

**Alfred Nobel (1833–1896)** ve své závěti z roku 1895 pověřil švédskou Akademií věd přerozdělováním cen za **zásluhy v oblasti fyziky, chemie, medicíny, literatury, boje za mír (1901) a od roku 1968 i ekonomie**. Nominace je přesně daná dle oborů, uzavírá se vždy 1. února a zveřejňuje se až za padesát let. Cena zahrnuje medaili, diplom a peněžitou odměnu vyplácenou z fondu, který založil Alfred Nobel. **První předávání se uskutečnilo 10. prosince 1901 ve Stockholmu** a cenu vždy uděluje švédský král.

Medaile má na přední straně portrét A. Nobela spolu s daty jeho narození a úmrtí. Na zadní straně je pak latinský nápis: *Inventas vitam juvat excoluisse per artes* (vynálezy zlepšují život, který je zkrášlován uměním), písmena REG. ACAD. SCIENT. SUEC. zkracující **Královskou švédskou akademii věd** a také jméno laureáta. Medaile vytvořil švédský rytec a sochař Erik Lindberg a mají stále stejný vzhled už od roku 1902.

Do roku 1980 byly medaile, vážící asi 200 g a o průměru 66 mm, vyráběny z 23karátového zlata. Od roku 1981 jsou vyráběny z 18karátového zeleného zlata plátovaného 24karátovým zlatem a dnes jsou raženy ve švédské mincovně Myntverket v Eskilstuně.



Roku 1959 převzal Jaroslav Heyrovský ve Stockholmu Nobelovu cenu za chemii

## Pedagog par excellence

Jaroslav Heyrovský mátl okolí svým zjevem. Vypadal mladě a vysokoškolská studenti ho často mylně považovali za svého kolegu. Mnohdy si ani neuvědomovali, že mluví s věhlasným akademikem.

Na fakultě byl však neobyčejně oblíbený. Docent M. Spálenka na oblíbeného vyučujícího vzpomínal takto: *„Když jsem přišel poprvé na přednášku profesora Heyrovského, vstoupil přesně v 10 hodin do posluchárny útlý člověk v černém klotovém pracovním plášti, tmavovlasý, poměrně mladě vyhlížející, s tmavýma očima. Ty oči byly jako trnky, žádná maličkost jim neunikla. Řekl, že bude přednášet základy fyzikální chemie, a hned začal. Mluvil tichým hlasem, ale velmi poutavě. Když popsal tabuli, sám si ji umyl, utřel a pokračoval. S geniální pedagogickou schopností dovedl i nejsložitější věci vysvětlit s takovým „polopatismem“, že nebylo možno nepochopit. Své přednášky prospikoval i nějakým vtípem a používal tak vhodných a přiléhavých přírovnání z běžného života, že dovedl obávanou fyzikální chemii zpřístupnit a posluchače nadchnout a získat. Tak tohle byl náš pan profesor. Žádnou z jeho přednášek jsem nevynechal a o mé specializaci bylo rozhodnuto.“*

V praktických cvičeních, která následovala po přednáškách, si prý vedl stejně dobře. Zastavil se u každého stolu, se studenty podiskutoval, a když prý narazil na nekňubu, dovedl si z něj krásně utahovat – ale nenápadně a s vážnou tvář, že to pochopili jen zaslouzcenci.

V dobré škole není důležitá jen vědecká práce, ale i osobní vztahy mezi lidmi, kteří ji tvoří. To Heyrovský dobře věděl, a proto při společných výletech dostávali učitelé i studenti šanci poznat se navzájem i v jiném než školním prostředí.

V létě se pořádaly výlety do Mělníka, na Kokořín či někam proti proudu Vltavy. Vyvrcholením každého výletu byl fotbalový zápas o putovní pohár, kterého se Jaroslav Heyrovský účastnil většinou jako kapitán mužstva. V zimě se v ústavu konaly večírky s vuřty a pivem. Byly vždycky spojeny

s nějakou vtipnou přednáškou, při níž profesor Heyrovský vystupoval v převlečení třeba za vousatého vědce, pronášejícího zcela nesmyslné učenosti. Nikdy se nemusel bát, že pokud si udělá legraci sám ze sebe, ztratí autoritu. Právě naopak. Tento lidský přístup studenti oceňovali a byl to právě profesor Heyrovský, kvůli kterému se vraceli zpět do ústavu, třeba i po několika letech od skončení studia.

## 10. prosince 1959, 10:00 Stockholm

„Pane profesore Heyrovský,

Vy jste původcem jedné z nejdůležitějších metod současné chemické analýzy. Váš přístroj je mimořádně jednoduchý, jen něco padajících rtuťových kapiček, ale Vy a Vaši spolupracovníci jste ukázali, že ho lze užít k nerozmanitějším účelům ...

... Jménem královské švédské akademie věd dovoluji si Vám vyslovit naše nejvřelejší blahopřání. Prosím Vás, abyste předstoupil a přijal letošní Nobelovu cenu chemickou z rukou našeho krále.“

Tato řeč, pronesená v českém jazyce, musela být balzámem pro duši člověka, který toho vědě tolik obětoval a tolik pro něho znamenala. Jaroslav Heyrovský ji dojatě poslouchal a snad myslel na všechna příkoří, která musel pro vědu přestát. Poté, ve fraku ušitém jeho „dvorním“ krejčím panem Brabencem, předstoupil před švédského krále Gustava Adolfa VI. a jako první Čech v dějinách přebral diplom a zlatou Nobelovu medaili.

Udělení Nobelovy ceny jako by obnovilo ubývající síly teď už světoznámého badatele. To ale netrvalo dlouho a jeho zdravotní stav se začal zhoršovat. V roce 1962 onemocněl těžkým zánětem žil a od té doby se zhoršovala jeho schopnost chůze. V pozdějších letech se objevovaly poruchy paměti a téměř mu znemožňovaly práci v laboratoři. Celkově špatný zdravotní stav byl pravděpodobně způsoben i celoživotní prací se rtuťí a o slovo se přihlásily i následky již prodělaných onemocnění. Poslední dny života strávil Jaroslav Heyrovský ve Státním sanatoriu na Smíchově, kde také v březnu 1967 zemřel.

Všichni slyšíme o Jaroslavu Heyrovském jako o vynikajícím chemikovi a objeviteli elektrochemické analytické metody. Mnohdy možná zapomínáme, že Jaroslav Heyrovský byl i dobrým otcem, příkladným manželem, vtipným společníkem, úspěšným sportovcem a vynikajícím učitelem.

„Dobrý odborník musí být nejprve dobrým člověkem,“ říká jeden z citátů a v případě Jaroslava Heyrovského to platí stoprocentně. ●●●

Michaela Kovačková



### Jaroslav Heyrovský ve své pracovně



Heyrovský se synem Michaelem, který se vydal v otcových šlépějích

## Češi a Nobelova cena

Nominace na Nobelovu cenu podávají dosavadní nositelé, významní vědci, badatelé i politici. V nominačním seznamu najdeme i několik českých jmen, ale nakonec ji získali pouze **Jaroslav Heyrovský** (1959, za chemii) a **Jaroslav Seifert** (1984, za literaturu).

### Mezi dalšími nominovanými narazíme na mnoho významných jmen:

Edvard Beneš – cena za mír

Karel Čapek – cena za literaturu

Milan Kundera – cena za literaturu

Tomáš Garrigue Masaryk – cena za mír

Václav Havel – cena za mír

Právě Václav Havel o Nobelově ceně za mír prohlásil: „Nobelova cena míru by měla být udělována spíše lidem typu Matky Terezy nebo Alberta Schweitzera, tedy osobnostem, které boj za lidská práva, lepší svět a mír vedou jako občané a nejsou tak říkajíc za to placeny jako politici.“

## Literatura

Koryta, J.: Jaroslav Heyrovský. Praha 1976.  
Nobelova cena. Uspořádala Olga Benešová.  
Praha 1996.

# Kdo zabil českého krále?

•••  
Vražda krále Václava III. je jedním z ne příliš jasných okamžiků české a moravské historie. Na tom, kdo byl oním neznámým mužem, který navždy změnil běh našich dějin, se historikové do dneška neshodli. Kdo by však mohl těžit ze smrti Václava, na jehož hlavě seděly koruny česká, polská i uherská?



▲  
Václav u hrobu svého otce na Zbraslavi

**1306**

4. srpna 1306 byl Václav III. zavražděn

## Nepravděpodobní podezřelí

V mnohých písemných pramenech jsou za pachatele Václavovy vraždy označeni lidé s poněkud lechtivými motivy. Mezi nimi se objevuje například **Viola Těšínská**, která prý žárlila na všechny nevěstky a manželovy společníky při bujarých pitkách. **Alžběta Uherská** se zase měla mstít za neúspěch dohodnutého sňatku. Pikantní je také vyprávění prolínající se s pověstí hradu Veveří u Brna, podle níž Václava zabil čtyři **templářští rytíři**, aby se dostali k ukrytému pokladu.



J e 4. srpna roku 1306. Po náročné cestě z Prahy odpočívá mladý český král v domě bývalého olomouckého děkanství. Do místnosti náhle vstupuje jiný muž a překvapenému Václavovi zasazuje tři rány do hrudi. Václav umírá ve věku necelých sedmnácti let a společně s ním končí i dynastie Přemyslovců – dynastie, která českému knížectví a posléze království vládla nepřetržitě od 10. století. Vrah utíká pryč, záhy je však dostižen a zabit. Pokud chceme poodhalit roušku tajemství Václavovy smrti, musíme se nejprve podívat na jeho život. Snad se nám pak podaří alespoň částečně rozplést řádně zamotané nitky jeho osudu.

## Následník trůnů

Václav se narodil 6. října 1289 jako druhorozený syn Václava II. a jeho první manželky Guty z rodu Habsburků. Z celkem deseti dětí přemyslovo-habsburského páru se dospělosti dožily pouze čtyři: kromě Václava také jeho sestry Anna, Eliška a Markéta. Po Gutině smrti se Václav II. oženil znovu. Jeho vyvolenou se tentokrát stala dcera polského velkoknížete Eliška Rejčka, s níž měl dceru Anežku.

Již od útlého věku byl Václav III. připravován pro svou pozdější úlohu panovníka a ve věku pouhých devíti let slavil zasnuby s Alžbětou, dcerou uherského krále Ondřeje III. O dva roky později uherská dynastie Arpádovců vymřela po meči a uherský trůn se uprázdnil. Brzy se objevili ctižádostiví uchazeči o svatoštěpánskou korunu, mezi nimiž nechyběli francouzský Karel Robert z Anjou či německý Ota III. Dolnobavorský. Volbu uherských magnátů však rozhodlo až nepopíratelné bohatství českého krále Václava II. Okouzlení vidinou kutnohorského stříbra zvolili uherští magnáti svým příštím králem jedenáctiletého Václava. Slavná korunovace se pak konala 27. srpna 1301 ve Stoličném Bělěhradě (Székesfehérváru). Václav při obřadu přijal jméno Ladislav, v hierarchii uherských králů byl toho jména pátý.

## Koruna uherská

Zvolení uherským králem ale Václavovi ještě nezaručovalo faktickou moc. Ve skutečnosti mohl uplatňovat svůj vliv pouze na Slovensku a v západním Maďarsku. V ostatních částech země získával na důležitosti jeho rival Karel Robert. Do celého sporu se vložil dokonce i papež, který stranil právě francouzskému kandidátovi.

Co však bylo horší, na stranu papeže se přidal i dosavadní spojenec Václava II., římskoněmecký král Albrecht I. Habsburský, který si za odměnu od papeže přál korunovaci římským císařem. Situace tak pro oba Václavy nevypadala příliš nadějně a na konci května 1303 papež Bonifác VII. skutečně jmenoval uherským králem Karla Roberta z Anjou.

Albrecht Habsburský za nové situace požadoval po českém králi, aby mu postoupil království polské, kde byl



### Pečeť Vladislava Lokýtko jako krakovského knížete

aby pro sebe získal uherský trůn, usmířil se Václav s římským králem Albrechtem Habsburským. Za postoupení některých území Václavovi ubyl významný soupeř a jemu se tak uvolnila cesta k definitivnímu získání a udržení polské koruny.

Aby byl jeho úspěch konečný, musel ještě porazit Vladislava Lokýtko. Ten sice v lednu roku 1306 uzavřel s českým králem příměří, už na jaře téhož roku ale dobyl krakovský královský hrad, který do té doby držela česká posádka. To si Václav nemohl nechat líbit a během června a července sbíral zemskou hotovost, aby mohl vyrazit do Polska. V průběhu července se pak vydal na cestu a na počátku srpna dorazil do Olomouce, která se mu stala osudnou.

# Nejpravděpodobnější a nejvíce přijímanou variantou je, že za zabitím českého krále stála domácí šlechta

Václav II. králem od roku 1301. Kromě území požadoval Albrecht na osm let také výnosné kutnohorské doly nebo zaplacení pokuty 80 000 hřiven stříbra. To Václav samozřejmě odmítl. Jeho syn se zatím potýkal v Uhrách se ztrátou podpory místní šlechty a skončil obklíčený v Budíně, odkud ho musel s vojskem zachránit jeho otec. Václav se tak vrátil s uherskou korunou a několika rukojmími zpátky do Čech.

Když o rok později jeho otec zemřel na tuberkulózu, stal se novým českým i polským králem jako Václav III. Jeho situace ale nadále nebyla příliš jednoduchá. V Polsku proti němu stál místní pretendent Vladislav Lokýtek, v Říši byl jeho odpůrcem stále Albrecht Habsburský.

## Koruna polská

V této neklidné době Václav zrušil zasnoubení s Alžbětou Uherskou a místo ní se oženil s Violou Těšínskou. Přestože pozdější kronikáři popisují Violu jako velmi krásnou ženu, důvod nerovného sňatku mladého krále a dcery těšínského vévody byl nejspíše jiný. Snad šlo o podporu těšínského vévody proti Vladislavu Lokýtkovi, svou roli mohla sehrát i strategicky výhodná poloha Těšínska při cestě z Prahy do Krakova.

Titulu uherského krále se Václav vzdal a společně s uherskými korunovačními klenoty jej odevzdal svému bratranci Otovi Dolnobavorskému. Zatímco se Ota vydal do Uher,



## Zabitý vrah

Každý historik-detektiv, který chce vypátrat královského vraha, nevyhnutelně narazí na nedostatek věrohodných stop. Může vycházet především ze tří psaných pramenů, které o činu píší zhruba několik let poté. Jedním z nich je *Zbraslavská kronika* podávající o pachateli následující svědectví: „Byl však spatřen jakýsi rytíř, řečený Konrád z Botenštejna, rodem Durynk, jak vyskočil z paláce, drže v ruce zkrvavený nůž, a utíkal; a ti, kteří byli venku, ho chytili a jako vraha králova zabili, dříve než mohl promluvit nějaká slova.“ Vražda se podle kronikáře odehrála po poledni, kdy si šel král lehnout, aby si odpočinul od srpnového horka.

Druhým pramenem, kde může pátrající hledat podezřelého, je veršovaná Dalimilova kronika. Autor za pachatele označuje jednoho ze tří Durynků, které Václav dostal jako sluhů od římského krále Albrechta Habsburského, jméno vraha už bohužel neuvádí. Barvitě však vylíčil trest, který vraha stihl. Když byl před palácem chycen, byla mu utata ruka a on sám následně předhozen psům, kteří ho zaživa rozsápali.

Násilný čin našel odezvu také v nekrologiu olomoucké kapituly, kde byla uváděna jména zemřelých, kteří měli být vzpomenu ti v modlitbách. Zde je o skutku zaznamenáno, že Václav byl zabit krutým a nelidským Konrádem Durynským, řečeným z Mul-



### Pečeť Václava III. z období jeho vlády v Uhrách



▲ Dobová miniatura zachycující Václava na cestu do Uher

♥ Ilustrace Zbraslavské kroniky s Václavem III. jako králem českým, polským a uherským



howu, když se procházel po poledni palácem, aby se nadýchal čerstvého vzduchu.

Protože autoři sepisovali svá díla téměř současně a nemohli je tedy vzájemně číst, na první pohled zarážející je vzácná shoda v označení pachatele. Je jím jistý Konrád z Botenštejna, řečený z Mulhowu. Přestože v minulosti panovaly jisté pochybnosti týkající se přesné totožnosti tohoto Duryňka, ve všech třech případech se jedná o jednoho a téhož muže. O tom, že Václava zavraždil Konrád, pochybnosti nepanují. Jaký ale mohl mít na vraždě českého krále zájem? Podle dostupných informací byl zchudlým šlechticem a na výpravu do Polska se nechal najmout jako žoldněr proto, aby si zajistil určité živobytí. Zdá se tedy mnohem pravděpodobnější, že hrůzný čin pouze vykonal, zatímco objednavatelem byl někdo jiný.

## Přítel, nebo nepřítel?

Kdo by ale mohl být oním tajemným mužem v pozadí? Zbraslavský kronikář vyjadřuje svou bezradnost, když píše: „Divíme se však všichni, že se dosud až dodnes neví, kdo byl najisto pachatelem tak nezměrné hanebnosti.“ Obavy z toho, kdo si čin objednal, ke čtenáři promlouvají mezi řádky jak ze Zbraslavské, tak i z Dalimilovy kroniky. Oba autoři mají strach ukázat na někoho konkrétního. Snad pachatel v době, kdy byly kroniky napsány, ještě žil a měl velkou moc.

Z mocných počátku 14. století, kteří by mohli mít zájem na Václavově smrti, připadají v úvahu především tři podezřelí: Albrecht Habsburský, Vladislav Lokýtek a česká a moravská šlechta. Pokud by za vraždou českého krále stál Albrecht Habsburský, nemusel by se asi Dalimil bát jmenovat skutečného vraha. Svou kroniku totiž psal někdy po roce 1310. Albrecht sám pak byl zavražděn 1. května 1308. Římský král navíc v době zavraždění Václava III. pobýval v jihozápadní části Říše a trvalo mu celý měsíc, než se vůbec dostal k českým hranicím.

Ani Vladislav Lokýtek není příliš pravděpodobným pachatelem. Pokud by měl sám na zabití krále zájem, nechal by čin vykonat spíše v Polsku, kde to dobře znal. Navíc by musel mít mezi českou šlechtou dobrého spojence, který by se dostal do těsné královy blízkosti.

## Vražedné spiknutí

Zdá se, že kronikáři se opravdu báli ukázat přímo na konkrétní pachatele. Nejpravděpodobnější a nejvíce přijímanou variantou proto je, že za zabitím českého krále stála domácí šlechta. Ve Zbraslavské kronice se píše: „...poražen ne mezi kmitajícími meči nepřátelskými v nebezpečném zápase, nýbrž u domácího krbu a uprostřed svých. Zanechal jsi zajisté vládcům velikou výstrahu k ostrážitosti, ale chudým jsi svou záhubou způsobil utrpení...“ Dalimil popis události ještě doplňuje tvrzením, že za čin je Bůh bude soudit. Z množného čísla snad můžeme vyvodit, že na vraždě krále se mohlo podílet i více lidí.

Zajímavý příběh o zabití českého krále přináší *Kronika Otokara Štýrského*. Vypravěč totiž popisuje, jak se Václav na popud nejbohatších měšťanů rozhodl omezit moc šlechticů. Hodlal jim zabavit nejen majetky, které od něj dostali darem, ale i jejich dědičné statky, což jim měl několikrát v opilosti prozradit. To v nich přirozeně vzbudilo nelibost, a protože se s tím nehodlali smířit, vymysleli plán. Starší velmoži pak přesvědčili ty mladší, aby nechali krále zabít mimo Prahu. O tom, kdo vezme čin na sebe a vraždu vykoná, se prý dokonce losovalo. Nejvyšší čísla padla Holenovi z Vildštejna, který si vylosoval dvojku, a ještě jednomu nejmenovanému, jemuž padla trojka. Oba společně krále zavraždili a pak prý zabili ještě králova komorníka a sluhu, aby si vytvořili alibi a zahladili své stopy.

Tento příběh je sice poutavý, co se týče okolností i pachatele však není příliš pravděpodobný, protože Otokar Štýrský psal především pro pobavení

svých posluchačů. Myšlenka spiknutí je ale velmi zajímavá a v úvahu musíme brát každého jmenovaného. Holen je v historických pramenech zmíněn již v 80. letech 13. století, což by znamenalo, že na počátku 14. století, o dvacet až třicet let později, nebyl rozhodně tím mladým šlechticem, o němž píše kronikář. Zmiňovaným vrahem tedy mohl být například Holenův syn. Další možností je, že autor pouze potřeboval vhodného „obětího beránka“.

## Další podezřelí

Jiné zahraniční kroniky označují za objednavatele vraždy přímo Albrechta Habsburského či Vladislava Lokýtku, o nichž jsme si již řekli, že pachateli zřejmě nejsou. Nejvíce podezření tak i v zahraničních kronikách padá na českou šlechtu, která prý byla mladým králem urážena. Často se mluví o velkém spiknutí, mnohem pravděpodobnější se však zdá varianta, že za vraždou stála malá skupina nebo rod, který měl s Václavem osobní spory. Motiv měli například moravští Šternberkové a jejich představitel Albrecht. On sám však vraždu mohl maximálně plánovat, protože přímo v době vraždy byl již po smrti.

Podezřelým z řad české šlechty je Hynek Krušina z Lichtenburka. Vedle neúspěšné žádosti o jistá zboží měl jeho rod vždy dobré vztahy s německy mluvícími obyvateli říše a Hynek sám byl zvláště dobře známý pro své násilnické sklony.

Důležitou v tomto kontextu je také poznámka Petra Žitavského „dříve než mohl promluvit nějaká slova“, která by mohla odkazovat k vůli spiklenců odstranit pachatele dříve, než bude podroben mučení, při němž by mohl vyzradit jména svých chleboďárců. To by nutně znamenalo, že královi vrazi pocházeli z jeho přímého okolí!



♥  
**Václav II. na svém trůně v obklopení šlechticů a hudebníků**

## Kronikáři se báli ukázat přímo na konkrétní pachatele

Když byl roku 1310 vybrán za českého krále Jan Lucemburský a vydal své známé inaugurační diplomy (soubory privilegií a závazků, které potvrdil české šlechtě), bylo vidět, jak velký odpor u české šlechty vyvolala výprava Václava III. do Polska. Jedním z potvrzených závazků nového krále totiž bylo, že šlechtici mají povinnost účastnit se vojensky pouze obrany země. Panovník již nadále neměl právo požadovat totéž při svých výpravách za hranice.

## Najdeme skutečného vraha?

Václav III. nenalezl klid ani po své smrti. Nenašel se totiž nikdo, kdo by ho převezl do Prahy. Proto byl Václav narychlo pohřben v hrobce olomouckého kostela. Až o dlouhých dvacet let později převezla jeho ostatky mladší sestra Eliška Přemyslovna do kláštera na Zbraslavi – na místo, kde si sám přál spočinout. Jak ale ukázal antropologický průzkum ze 70. let minulého století, jeho ostatky nejsou kompletní. Chybí lebka, kterou se nepodařilo najít.

Když prameny mlčí nebo jen mezi řádky naznačují, je těžké po staletích ukázat na konkrétního pachatele prstem. Můžeme se jen zamýšlet nad motivy případných podezřelých a skládat neúplné části příběhu do sebe. Pravdou ale zůstává, že i kdybychom nakrásně odhalili, komu by vražda českého krále přinesla největší užitek, nemusíme být vůbec na správné stopě! Král i šlechta jako celek se navzájem potřebovali a nemohli existovat jeden bez druhého. Zavraždění Václava III. pak mělo dalekosáhlé následky, zvláště když Václav vystupoval jako poslední mužský potomek rodu. Nezbyvá nám tedy, než se nakonec spokojit se zaběhlým „pachatel neznámý, vyšetřování pokračuje“. ●●●

Iva Grünbaumová

♥  
**Albrecht Habsburský, jeden z hlavních podezřelých z vraždy Václava III., byl o několik let později sám zavražděn**



## Literatura

Karel MARÁZ: Václav III. Poslední Přemyslovec na českém trůně. České Budějovice: 2007.

Vraťslav VANÍČEK: Velké dějiny země koruny české III. Praha: 2002.

Petr Žitavský: Zbraslavská kronika. Praha: 1976.

# Smutný osud **Bílé paní**

Perchta z Rožmberka pocházela z významného šlechtického rodu. Když odrostla dětským střevíčkům, stala se vhodným prostředkem sňatkové politiky svého otce. Její manželství dohodnuté za účelem spojení a pro peníze nebylo příliš šťastné a Perchtino trápení se nakonec stalo základem jejího příběhu, který po staletích splýnul s pověstí o Bílé paní

**1449**

sňatek s Janem z Lichtenštejna



**P**erchta se narodila roku 1429 přednímu českému šlechtici Oldřichovi z Rožmberka a její život se svým způsobem příliš nelišil od života jiných vysoce postavených žen této doby. Výjimečnými a vzácnými jsou však pro nás dopisy, které si v době svého manželství vyměnila se svým bratrem a otcem. Ten byl částí šlechty vnímán jako nekorunovaný král.

## Král bez koruny

Majetky Rožmberků se rozkládaly po celých jižních Čechách a patřila k nim i některá zboží v sousedních Rakousích. O Oldřichově charakteru ale kolovaly nepěkné zvěsti. Podle nich se podílel na podvodech, nešťítel se připravovat úkladné vraždy. Znamé jsou i jeho recepty na užití jedu ve víně a jídle. Nutno ovšem dodat, že byl pouhým dítětem své doby a právě ti, kdo tyto pomluvy rozšiřovali, mu asi měli nejméně co vyčítat.

Oldřich stál v pohnutých časech husitských válek na straně krále Zikmunda. Poté se stal hlavou jedné z šlechtických stran a jeho obratnost ho vynesla až k nejvyšším úřadům. Stinnou stránkou jeho politiky však byla značná finanční náročnost, a tak brzy celou rodinu zadlužil natolik, že tím vážně ohrozil její postavení. Jeho potomci pak tento dluh spláceli ještě dlouho po jeho smrti.

## Poklidné mládí

Oldřichovou první manželkou byla Kateřina z Vartenberka, neteř jeho poručníka. Když Kateřina v mladém věku zemřela, oženil se s Eliškou ze Švam-



Ukázka módy poloviny 15. století





berka. Z obou manželství se dohromady narodilo sedm dětí: synové Jindřich, Jan a Jošt, do nichž Oldřich vkládal velké naděje, a dcery Anežka, Perchta, Ludmila a Kateřina. Život na rodném krumlovském zámku byl ušetřen válečných starostí a Oldřich si zde vybudoval vlastní dvůr, na němž přijímal mnoho zahraničních hostů. Svým dětem dopřál také příslušné vzdělání. Pro dcery byla samozřejmostí hudba a zpěv, uměly také číst. Přestože nedokázaly psát, měly svého písaře a velmi často si s celou rodinou dopisovaly.

Z dochované korespondence pak vyplývá, že vztahy mezi sourozenci a otcem byly plné důvěry a pochopení. Jednotlivými listy prostupují také laskavost, něha a láska. První z této unikátní sbírky napsala Perchta se svou starší sestrou Anežkou přibližně ve věku osmnácti nebo devatenácti let. Sestry píší svému bratru Jindřichovi, děkují mu za dárek a připomínají mu jeho slib, že se k nim vrátí na masopust. Takové záležitosti byly většinou součástí dopisu otce synovi, kde tvořily jen nepatrnou zmínku v jedné až dvou větách. Samostatný dopis obou sester tak ukazuje, že mezi Rožmberky bylo dopisování i věcí žen.

O Perchtině raném mládí nevíme příliš mnoho. Matka jí zemřela, když byla velmi malá, a pravděpodobně proto se upnula na bratry a otce. Byla vychována na krumlovském dvoře ve společnosti žen, které tvořily tzv. frau-cimor. Tyto ženy měly velký podíl na tom, jak mladá dívka chápala svou roli v tehdejší společnosti. Měla poslouchat nejprve svého otce, po sňatku pak manžela, svého pána. Prostředí, v němž vyrůstala, bylo katolické a jazykově české. I Oldřich si s králem Zikmundem dopisoval česky a Zikmund mu česky odpovídal. Perchtino mládí bylo prostě jakýchkoli výstředností, o nepokojích v zemi ale dobře věděla. S ostatními ženami, svými „pannami“, o těchto věcech jistě mluvila. Dávaly se na ně s obavami, jak se politické události dotknou jich osobně, jaký vliv budou mít na jejich život a na život jejich blízkých.

## Sňatek z rozumu

Roku 1449, ve svých dvaceti letech, byla Perchta provdána do předem dohodnutého manželství. Vybraným manželem byl Jan z Lichtenštejna, který svým postavením a bohatstvím odpovídal nevěstě. Jan měl rozsáhlé majetky na Moravě, k nimž patřila i dvě hradní sídla (Mikulov a Valtice), spravoval však také statky v Horních a Dolních Rakousích (mezi jinými Steiregg). Sňatek byl z obou stran uzavřen z rozumu a pro peníze. Oldřich navíc doufal, že zámožný manžel nebude trvat na vyplacení celého věna naráz. Jan ale na druhou stranu stále žil se svou matkou Hedvikou z Pottendorfu a dvěma sestrami Alžbětou a Barborou, z nichž jedna byla navíc psychicky postižená. Dědické nároky uplatňovali také Janův bratr Jindřich a bratranec Vilém. Sám tedy v skrytu duše věřil, že právě nevěstino věno bude stačit na vyplacení příbuzných z jeho podílu.

Výchozí podmínky pro manželství nebyly proto nejlepší. K tomu připočtěme, že lichtenštejnské prostředí se od rožmberského lišilo: bylo německé. Sama Perchta i její komorné píší ve svých dopisech o odlišném životě: „*Také Tvé Milosti vědět dávám, že jsem se zde málo polepšila ... že už v kostky hraje, že jsme se nic lepšího od Němců nenaučily.*“ Oba manželé si navíc zřejmě nebyli příliš sympatičtí. Mladá a křehká nevěsta svého o dost staršího manžela, zvyklého na jiný styl života, nemusela příliš zaujmout.

Naštěstí nebyla Perchta v novém prostředí zcela osamocena. Některé z žen, se kterými žila na Krumlově, s ní odešly i do Mikulova. Byly jejími komornými a důvěrnými přítelkyněmi, chránily ji a pomáhaly jí. Jak Perchta, tak i ony psaly, či přesněji řečeno diktovaly své dopisy. Jedna z nich jménem Šiermaryn píše Perchtinu bratru Jindřichovi: „*My se, díky Bohu, dobře máme a po Tvé milosti velmi toužíme, milý pane. Je mi velmi líto, že s Tvou milostí sama nemohu mluvit. Zdá se mi, že je to dobře sto let, co jsem viděla Tvou milost, a syna mého jsem neviděla snad dobře už tisíc let. Ač vás nevidám, na vás nezapomínám.*“



Erben Rožmberků byla červená pětilistá růže

## Bílá paní

Vyprávění o Bílé paní se objevuje v Německu už ve 13. století. Vinou nešťastného manželství známého po celé zemi byla tato postava brzy ztotožněna s Perchtou z Rožmberka. Opravdové proslulosti pak pověst dosáhla přispěním Bohuslava Balbína, který lidové zkazky zaznamenal a vydal. Bílá paní se objevuje jako vznešená žena oblečená v bílém, s vysokým kloboukem kuželovitého tvaru.





 Zámek v Českém Krumlově i dnes připomíná slávu a lesk Oldřichova dvora

## Problémy s tchyní

Když Perchtina komorná Šiermaryn v dopise Jindřichovi psala, že se s paní mají dobře, nebyla to tak úplně pravda. V jednom z následujících listů, psaných v zimě roku 1450 krátce po uzavření manželství, pak sama Perchta uvedla věci na pravou míru. Její rozčarování z poměrů panujících na Mikulově bylo více než patrné: „A ... toho pohřichu není, že bych se měla dobře, ale mám se velmi zle. A stěžuji si Tvé milosti, že jsem v tak neřádném bydlení, že si na něj ani za nic nemohu zvyknout, neboť jsem skutečná almužnice té paní, protože na všechno čekám z jejích rukou. A byla bych ráda čekala, kdyby mi bylo i dáváno; a je to divná věc, aby žena měla vládnout tím, čím ona vládne a co v rukou má.“

Mladá novomanželka se snažila na své starosti s panovačnou tchyní a manželem upozornit svého otce a prosila ho, aby poslal svého služebníka Rousu, který ji měl přijet navštívit a sám na vlastní oči vidět a posoudit, v jakých podmínkách žije. Snažila se také navštívit rodný Krumlov: „A tak jak jsem Tvé milosti prve psala a prosila, aby si mě ráčil k sobě vyžádat, tak se mi zdá, že bude-li toho Tvá Milost žádat, že Tvé Milosti v tom bránit nebudou. Pakliže se to Tvé Milosti nezdá, prosím Tvé Milosti, rač ke mně poslat Rousa, ať se podívá na mé bydlení. Byla bych dávno k Tvé Milosti poslala, čekala jsem ale pořád na zlepšení... Ale Šek už mi radí, abych tak dlouho nemlčela.... Prosím Tvou Milost, rač mě tím utěšit v mé veliké tesknosti a rač ho ke mně poslat, ať to vidí na vlastní oči, jak se ke mně chovají.“

Perchtin otec Oldřich byl ale zaměstnán domácími problémy a na dceřin list odpověděl s odmítnutím: „A také se mi nezdá vhodné, abych k tobě nyní vypravil Rousa. Ale až, dá-li Bůh, zase přijedu, mám v úmyslu pro tebe poslat, abys přijela sem ke mně, abych si s tebou o těch věcech promluvil sám, a ty si potom budeš moci pohovořit i se svými bratry. Proto, milá dcero, už s nikým o těchto věcech nemluv, a jestli se, dá-li Bůh, sejdem, poradím ti a přičiním se k tomu, aby všechno dobře dopadlo.“

## A tomu já sama dobře rozumím, že by mě rádi sprovodili ze světa

## Perchtiny dluhy

Neshody mezi manžely ještě umocňovaly finanční potíže. Jan marně čekal na splátky Perchtina věna, a přestože Perchta u svého otce mnohokrát prosila za vyplacení alespoň části, nebylo to nic platné. V tísní ale žila i sama Perchta se svými komornými. Zdá se, že ji Jan a jeho matka nechali strádat, až se sama zadlužila a musela prosit svého bratra i otce o finanční výpomoc. Oldřich jí sem tam nějaké peníze k osobní potřebě poskytl a radil jí, aby se příliš netrápila: „A tak se, milá dcero, měj dobře a odlož od sebe všechny tesknosti a buď veselá a dobré myslí. Věřím ti, že to učiníš. A doufám, že se, dá-li Bůh, brzy uvidíme.“

Ani tyto „almužny“ od otce ale ke zlepšení Perchtiny situace mnoho nepřispěly. Když porodila své druhé dítě a odpočívala v šestinedělí, poslala jednomu svému bratrovi velmi znepokojivý dopis: „Milý bratře, ještě tě prosím, vzpomeň si pro Boha na mne a pošli mi ty peníze, ať zaplatím své dluhy. [...] A od něho nikde nic nemám. A slíbil mi dát peníze, ale nedal mi nic. A vím, že jestli mi něco dá, tak jen proto, aby mi zamazal oči, protože já si za to stejně nebudu moci nic koupit. A nesmím se mu moc upomínat, aby se nerozhněval. A když už se nebude hněvat, tak vím, že mi stejně bude pořád jen slibovat a nic z toho nebude. A nyní uvalil na lid tady ve městě velkou daň a lidé chtějí, abych platila i s úroky, co jsem komu dlužna. A já jsem napsaná i v krčmě i v masných krámech jako každá jiná žebračka a už je mi z toho hanba, komu co dlužím, že jim mám tak lhát.“

Tyto podmínky byly jistě nedůstojné Perchty, manželky jednoho z vlivných šlechticů té doby. Bohužel nebyla to jediná krivda, která se jí děla. Jako věno bylo Perchtě od otce přislíbeno tisíc kop českých grošů, což byla osmina ročního výnosu na rožmberských panstvích. Zároveň dostala běžné věci do domácnosti, jako peřiny, stříbro, nádobí, plátno a další věci. Vypadá to na





poměrně velkou částku, bylo to ale méně, než by se od Rožmberků čekalo. Oldřichovy finanční potíže také znamenaly problémy při jeho vyplácení. Manžel Jan měl pak Perchtě zajistit osobní příjmy na rakouském hradě Steiregg, o tento hrad se však zajímal i Janův bratr Jindřich a Jan s tím nic udělat nechtěl nebo nemohl. Spory mezi manželi se tak jen prohlubovaly.

## A já jsem napsaná i v krčmě i v masných krámech jako každá jiná žebračka

### Obavy o život

Z korespondence mezi Perchtou, bratrem a otcem vysvítá, že Jindřich s Oldřichem se snažili Janovi promluvit do duše a žádali ho, aby Perchtě vytvořil příhodné podmínky pro život. Byla to totiž jeho povinnost vůči zákonné ženě. I když žena musela poslouchat svého manžela, ten ji měl na oplátku chránit a postarat se o vytvoření příjemného prostředí pro život, kterému se manželka měla přizpůsobit. Perchta se, alespoň podle svého vyjádření, přizpůsobit snažila. V listopadu píše následující: „A navíc rač vědět, že mi tak velikou nelásku ukazuje, že kdekoli mě uvidí, tu přede mnou uteče. A že to mohu ochotně psaním potvrdit, že se mnou od Vánoc mluvil jenom jednou [...] A spát ke mně také nikdy nechodí. A už jsem zkusila všechno, a chodila jsem za ním do pivnice i do kuchyně i do maštale, kdekoli jsem ho mohla dohnat, a on přede mnou utíkal, a to mnoho zlých i dobrých vidělo. I je mi toho tak líto a i taková hanba, že div, že se srdce ve mně nerozskočí.“

Manželovi se určitě nelíbilo, že Perchta o jejich manželství psala své rodině a stěžovala si na něj. Vrhalo to na něj špatné světlo, že se o svou ženu nedokáže nebo nechce postarat. Propustil jejího posla, později i písaře, a proto Perchta mohla psát své rodině pouze během vzácných návštěv na Krumlově, kde mohla využít služeb krumlovského písaře. Jan také postupně rozpustil Perchtin fraucimor. Perchty se manželovo chování k jejím důvěrníkům a komorným velice dotklo. U svého otce a bratra pak prosila, aby se jich ujali a vzali je do svých služeb, případně jim vyplatili patřičnou částku jako odměnu za jejich služby, protože sama jim to slíbit nemohla.



**Mikulovský zámek s městečkem patříci Lichtenštejnům se stal Perchtiným novým domovem**



**Skupina žen u dvora, tzv. fraucimor, trávila svůj volný čas např. hrou na hudební nástroje nebo předěním**

Nešťastné manželství nakonec dospělo do stavu, kdy se Perchta začala obávat o svůj život. Doneslo se jí totiž, že ji její manžel a tchyně chtějí otrávit: „A milý pane, rač považovat za jisté, že jsem byla častokrát dobrými a poctivými lidmi varována, abych si dávala pozor na matku i na něj, že se chystají, aby mě otrávil, a že by se mi to bylo již dávno přihodilo, ale že mi to nemůžou udělat kvůli mé čeledi, protože se bojí, aby to Tvé Milosti neřekli. A kdyby mu to dovolila Tvá Milosti udělat, už by rád všechny poslal pryč, aby to už konečně mohl udělat. A tomu já sama dobře rozumím, že by mě rádi sprovodili ze světa, a o tom také lidé otevřeně mluví. A já jsem to dala vědět bratrovi a žádala ho, aby s ním o tom promluvil, že mu nedůvěřujete ohledně mého života, aby to věděl, že vy tomu rozumíte, a nesměl mi nic udělat.“

Když se zvěst o nešťastném manželství Perchty a Jana z Lichtenštejna roznesla po království, snažili se poměry mezi manželi urovnat nejen Perchtin otec a bratr, ale i někteří významní šlechtici. Do celé záležitosti se vložil dokonce také král Jiří z Poděbrad. Manželství to ale příliš nepomohlo. Změna k lepšímu nastávala pouze tehdy, když Jan doufal, že by splacení Perchtina věna pomohlo jeho finanční situaci.

Manželství trvalo přes dvacet let, nebylo šťastné a nelepšilo se. Ke konci tak proti sobě stáli dva lidé, kteří si byli nepřáteli a snad by si spíše přáli vidět toho druhého po smrti. Jan zemřel ve Vídni roku 1473, Perchta se však z nabyté svobody neradovala příliš dlouho. Zemřela o tři roky později, taktéž ve Vídni. Nepřežila jen svého manžela, ale i obě své děti. Rožmberští poddaní si pak ještě dlouho vyprávěli o nešťastné paní Perchtě, kterou utrápil její manžel a jejíž přízrak se prochází po sídlech se znakem růže. ●●●

Iva Grünbaumová

### Literatura

Anna KUBÍKOVÁ: Oldřich II. z Rožmberka. České Budějovice: 2004.

Anna SKÝBOVÁ: Listy bílé paní rožmberské. Praha: 1985.



**1919**

Sedmidenní válka o Těšínsko

# Boj o hranice ČSR

●●●  
**Konec 1. světové války znamenal pro mnoho lidí po čtyřech letech život v míru, pro obyvatele Rakouska-Uherska pak také život v nových svobodných a samostatných státech. Utváření státních hranic nebylo jednoduchým procesem a celá řada zemí musela řešit jejich budoucí podobu. Jednou z oblastí, o které se vedly spory nástupnických států Rakouska-Uherska, bylo i území Těšínského Slezska**

**P**o rozpadu Rakouska-Uherska a na základě tvoření nových státních celků začalo mezi nástupnickými zeměmi docházet k tahanicím o příhraniční území. Nejčastější příčinou sporů byla skutečnost, že sporné oblasti nebyly národnostně jednotné a z historického hlediska také ani přesně určitelné. Mezi tato území naleželo i Těšínsko, na které si činily nárok jak Polsko, tak Československo. Zdejší situace byla navíc specifická tím, že na tomto území vedle sebe žili občané mnoha národností – především Poláci, Češi a Němci. Před 1. světovou válkou a v jejím průběhu pak začaly propukat vzájemné spory právě mezi Poláky a Čechy.

## Jablko sváru

Rozloha Těšínského Slezska, území nacházejícího se v jihovýchodní části „velkého“ Slezska, činila před 1. světovou válkou 2 282 km<sup>2</sup>. Podle statistických údajů zde k roku 1910 žilo 116 000 Čechů (27,1 %), 234 000 Poláků (54,6 %) a 77 000 Němců (18 %). Území Těšínska později přiděleného k Československu mělo 140 400 obyvatel.

Mezi Čechy a Poláky docházelo k jednáním o hraničním uspořádání už za války. Zástupci těchto pozdějších států si totiž byli dobře vědomi toho, že si Těšínsko budou muset mezi sebe rozdělit. Oba tábory však měly o budoucí podobě Těšínska a s ní souvisejícím ustanovením hranic rozdílné názory a představy.

Po konci války se spory o Těšínsko rozhořely naplno. Poláci si nárokovali své právo s ohledem na národnost většiny obyvatel a trvali na připojení jeho území k Polsku. Čechoslováci zase argumentovali historickým vývojem a his-

►  
**Protičeská polská agitace v době jednání o plebiscitu představující „Český ráj“. Vlevo dole legionáři vraždící, vpravo dole hanobící Krista a kříž**



Ilustrace a fotografie: Wikipedia.cz, wikipedia.pl



◀ **Těšínské Slezsko ve své dnešní podobě**



▲ **Na oficiální mapě železniční sítě z přelomu let 1918/19 vidíte celé území Slezska, na něž si činila nárok ČSR, včetně strategické trati z Bohumína přes Jablunkov (Za poskytnutí mapy z Vilímkova jízdního řádu republiky československé – zima 1918/19 děkujeme autorům stránek <http://csd1918.wz.cz>)**

torickým právem. Významnou roli v jejich případě hrálo také hospodářské hledisko. Proto jedním z vysvětlení bylo i to, že nový stát potřebuje Těšínsko z důvodu svých ekonomických potřeb (uhelné pánve, košicko-bohumínská železnice).

# Československá vláda argumentovala i tím, že nový stát potřebuje sporné území z důvodu svých ekonomických potřeb

## Rozdělená země

Ihned po rozpadu monarchie a vyhlášení samostatného Československa si na správu území Těšínska začaly dělat nárok dvě instituce: *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego* (dále jen RN), ustanovená 19. října 1918, a *Zemský národní výbor pro Slezsko* (dále jen ZNV). Oba orgány si činily nárok na celé Těšínsko, svou pravomoc však vykonával každý z nich jen v dané části. Dne 2. listopadu 1918 pak v Orlově došlo k podepsání místní smlouvy mezi ZNV a RN o rozdělení správy a vytvoření jakési demarkační čáry. Tato úmluva však plně nevyhovovala ani jedné ze stran.

5. listopadu 1918 bylo proto v Polské Ostravě znění smlouvy upřesněno tak, že nijak neurčuje příští hranici a že pouze stanovuje momentální pole působnosti a správy na sporném území. Zdůrazňovalo se také, že budoucí rozdělení přísluší vládám v Praze a ve Varšavě. Jednalo se pouze o krátkodobé východisko z momentální situace a podobným způsobem na tuto smlouvu pohlížely i obě vlády. Československá vláda se proto necítila být v tomto ohledu jakkoli vázána. Na obou stranách Těšínska docházelo k různým střetům a obě strany se vzájemně obviňovaly a napadaly. Začínaly se množit i stížnosti ohledně diskriminace z hlediska národnosti. Už tak dosti napjatý poměr mezi Prahou a Varšavou pak polská vláda ještě více zkomplikovala tím, že vypjala volby do ústavodárného sejmu, které se měly konat 26. ledna 1919 nejen v Těšínsku nacházejícím se pod správou RN, ale i na území Oravy a Spiše.



▲ **Skupina polských vojáků ve Skočově v roce 1919**

## Časová osa

♥ **2. – 5. listopadu 1918**

Podpis prozatímní smlouvy mezi Radou Narodową a Zemským národním výborem pro Slezsko

♥ **23.–30. ledna 1919**  
Sedmidenní válka

♥ **12. února 1919**

Příjezd Mezdohodové kontrolní komise do Těšína

♥ **25. listopadu 1918**

Vypsání voleb do polského sejmů

♥ **3. února 1919**

Ustanovení demarkační linie v Paříži

♥ **25. února 1919**

Podepsání dohody přesně vymezující a určující demarkační linii

## Legionářská lest

Pplk. Šnejdárek popsal ve svých pamětech svou „legionářskou“ lest následujícím způsobem: „Dne 21. ledna 1919 jsem se rozhodl, že promluvím s velitelem polských vojsk generálem Latiníkem. Ježto generál Latiník měl štáb v Těšíně a já v Moravské Ostravě, vydal jsem se na cestu. V mém průvodu byli: francouzský podplukovník Gillian, italský major Noseda, anglický plukovník Coulson a poručík amerického vojska Voska. Ozbrojené vojiny jsem s sebou nevezl. Přijeli jsme do Těšínského zámku, kde byl polský štáb a kde se právě konala nějaká politická schůze s páterem Londzinem. Rozmluva byla krátká. Protože generál Latiník nerozuměl francouzsky, mluvili jsme německy. Řekl jsem mu: „Pane generále, z pověření své vlády vás vyzývám, abyste opustil i se svým vojskem území Těšínského Slezska, které jste obsadil neprávem.“ Do generála Latiníka jako by hrom udeřil. Odpověděl mi konečně, že Těšínsko nevyklidí a že se spojí s Varšavou, aby si vyžádal instrukce. – Pak se vzdálil, radil se ve vedlejších místnostech s páterem Londzinem a jinými osobnostmi a telefonoval. Po krátké době se vrátil a pronesl tato slova: „Těšínsko nevyklidíme a budeme je bránit do poslední kapky krve.“ Byla to odpověď pravého vojáka a vlastence hrdého na slavnou polskou minulost. Uklonili jsme se navzájem, rozloučili jsme se s páterem Londzinem a bývalým místodržitelem dr. Michejdou – oba byli poctiví, nadšení polští vlastenci – a rozešli jsme se. [...] Opustil jsem zámek a odjel se svým průvodem do Moravské Ostravy, kolem polských a československých hlídek. Jeli jsme velmi rychle, což byl velmi dobrý nápad, protože nás tak alespoň nedohonila ozbrojená polská auta, která za námi poslal generál Latiník, jatý podezřením, že se pod našimi dohodovými uniformami skrývá lest.“

Československá vláda protestovala, protože tento krok vnímala jako výkon statní svrchovanosti, kterou polská vláda na daném území neměla. Mimo jiné ho brala také jako porušení úmluvy z 5. listopadu. Její protesty však Poláci diplomatickou cestou odmítli. Počínaje 1. prosincem tak Československo mnohokrát žádalo různé představitele Dohody, aby košicko-bohumínskou železnici obsadilo francouzské či jiné dohodové vojsko. Ani tyto snahy však k ničemu nevedly, jen se dále množila obviňování z porušování smlouvy. 17. prosince 1918 pak do Prahy dorazila oficiální delegace polské vlády. Československá vláda ale jednala vyhyčavě a Poláci odjeli s pocitem, že druhá strana nemá o jednání zájem a že připravuje vojenský útok.

V regionu se mezitím stupňovala nervozita. Pod dojmem pověsti o chystaném českém vpádu na Těšínsko obsadil velitel polského vojska ve Slezsku gen. František Xaver Latiník demarkační čáru, vyhlásil poplach milice a připravoval se k obraně. V dolech propukaly spory mezi horníky a šířila se panika spojená s obavami o další vývoj.

## Nezdařená lest

Dne 19. ledna 1919 byl československým Ministerstvem národní obrany vydán rozkaz k vojenskému obsazení Těšínska s tím, že se mělo jednat o akci k udržení pořádku na jeho území. Datum zahájení operace bylo určeno na 23. leden a jejím velitelem se stal legionář pplk. Josef Šnejdárek. Dva dny před plánovaným začátkem útoku Československo důrazně vyzvalo Polsko ke stažení armády a polských orgánů za mezinárodně uznanou státní hranici. Polsko však tuto výzvu ignorovalo. K soustředění vojenských oddílů, které byly pro operaci vyčleněny, docházelo v průběhu 22. a 23. ledna na území Moravské Ostravy. Tuto skupinu tvořily legionářský 21. střelecký pluk z Francie, domácí prapor 54. pěšího pluku z Olomouce, prapor 93. pěšího pluku ze Šumperka, 17. myslivecký prapor z Fryštátu, prapor dobrovolníků



♥ **Stonava 26. ledna 1919: 20 těl polských vojáků; pouze 3 padli v boji. Ostatní byli zabití**

♥ 27. září 1919

Rozhodnutí Spojenecké rady o vyhlášení plebiscitu na sporném území

♥ 24. května 1920

Návrh arbitráže

♥ 10. července 1920

Edvard Beneš a I. Grabski podepsali prohlášení, jímž dali souhlas k provedení arbitráže

♥ 30. ledna 1920

Příjezd Mezidohodové plebiscitní komise, která se stala faktickým vládcem nad Těšínskem

♥ 22. června 1920

Polsko oficiálně odmítlo plebiscit a přijalo arbitráž

♥ 28. července 1920

Spojenecká konference rozhodla o rozdělení Těšínska mezi oba státy a s konečnou platností vytyčila definitivní hranice

z Bohumína a prapor dobrovolníků z Orlové. Zároveň se také formovaly vojenské skupiny složené z místních dobrovolníků. Jako podpora hlavních Šnejdárkových sil byly vyčleněny dva prapory „italského“ legionářského 35. střeleckého pluku pod vedením plukovníka Grasselliho, které později posílil prapor 33. střeleckého pluku.

Vojsku na polské straně velel generál Latinik. Jeho skupina byla složena z 5 praporů s podporou 4 kulometných rot, jezdecké čety a 1 dělostřelecké baterie. Dalšími silami, které mohl gen. Latinik použít, bylo 550 mužů polského četnictva a kolem 6 500 místních polských dobrovolníků.

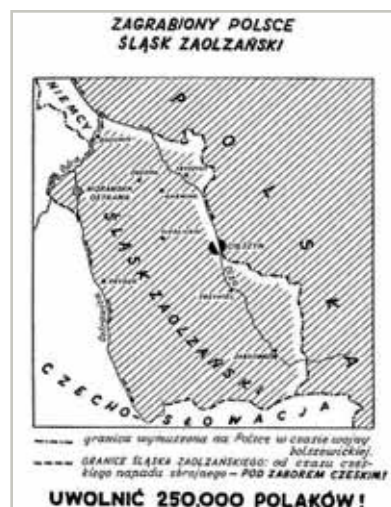
## Ještě před samotným začátkem útoku se na polskou stranu vydali členové československé delegace, jejímž úkolem bylo získat Těšínsko Istí

V den zahájení útoku, ráno 23. ledna 1919, došlo k zadržení polských předáků. Tato akce nebyla pravděpodobně spontánní, protože se postupovalo podle předem připraveného seznamu. Na zatýkání a na pohyb československých vojsk reagoval gen. Latinik vyhlášením pohotovosti polských jednotek. Ještě před samotným začátkem útoku se na polskou stranu vydali členové delegace, sestavené pplk. Šnejdárkem, jejímž úkolem bylo získat Těšínsko Istí. Polskému veliteli gen. Latinikovi předložili na základě fiktivního pověření Dohody ultimátum, podle něhož měl do dvou hodin opustit území Těšínska a jeho pozice měla následně obsadit československá armáda. Polský velitel však tento krok rezolutně odmítl poté, co si sdělenou informaci ověřil ve Varšavě.

### Legie útočí

Samotný útok byl zahájen 23. ledna 1919 kolem jedné hodiny odpoledne a o den později o něm bylo informováno Národní shromáždění v Praze a tisk. Postup československého vojska směřoval na Bohumín a Karvinou. Bohumín a jeho posádka byl obklíčen již kolem třetí hodiny a město se ještě téhož dne bez boje vzdalo. Vojáci polského vojska byli zajati a internováni v Moravské Ostravě, na jejich straně však došlo i k několika obětem na životech. K večeru byly obsazeny obce Horní Suchá, Petrovice, železniční stanice v Doubravě a některé uhelné doly v okolí. Karviná s karvinským revírem se do rukou útočících vojáků dostala po urputných bojích až následujícího dne, kdy byly obsazeny také další doly. V nočních hodinách pak československé jednotky kontrolovaly město Fryštát.

Do bojových akcí se vedle polských vojáků zapojili i někteří místní civilisté, vyzývaní polskými předáky k ozbrojenému odporu. V Karvině tak po obsazení nádraží zastřelil osmnáctiletý mladík zblízka československého



♥ **Polský meziválečný leták ukazující Polsku ukradené území a volající po osvobození údajně až 250 000 Poláků žijících na tomto území**



## Pomník v Orlové českým obětem sporu o Těšínsko

vojáka, který si balil své věci. Za tento čin byl sám na místě zastřelen. Na druhou stranu byl ve stejném městě jeden z civilistů zajat, zbit a okraden pouze proto, že měl odznak s polským orlem. V Orlové zase měli čeští vojáci zbit a následně zabít dva zajaté polské vojáky.

Dne 25. ledna byly obsazeny Jablunkov, Bystřice a Hrádek. Mezi 25. a 26. lednem pak došlo k ustálení fronty na linii Zebřidovice, Podlesí, Kačice, Karviná, Šumbark a Tošanovice. V této době docházelo pouze k místním potyčkám. Obě strany také obdržely posily. Polské vojsko budovalo obranná postavení před Těšínem, z důvodu přesily nepřitele se však Poláci přesunuli a zaujali obranné postavení na horním toku řeky Visly. Československé jednotky tak mohly obsadit Těšín 27. ledna bez odporu a beze ztrát.

## Rychlý konec

Pplk. Šnejdárka obdržel 27. ledna rozkaz k překročení řeky Visly a zajištění košicko-bohumínské železnice v úseku Bohumín–Těšín–Jablunkov. Po obsazení Těšína postupovalo československé vojsko směrem na Skočov, kde narazilo na polské oddíly v jejich obranných postaveních. V následujících třech dnech došlo k úspěšnému útoku na polské linie a vojákům pplk. Šnejdárka se podařilo dosáhnout Visly téměř po celé čáře. K hlavnímu útoku na město Skočov, který by pravděpodobně opět skončil

československým úspěchem, pak mělo dojít v noci z 30. na 31. ledna. Události se však začaly ubírat jiným směrem a útok byl zastaven rozkazem, který dorazil z Ministerstva národní obrany na příkaz dohodových mocností. Pplk. Šnejdárka navrhl polské straně příměří a polský velitel gen. Latinik je přijal. Československé vojsko setrvalo na svých pozicích až do 26. února 1919, kdy bylo staženo na vymezenou demarkační čáru, stanovenou 3. února 1919 na základě úmluvy uzavřené v Paříži.

Celkový počet obětí této války nelze přesně určit. Pplk. Šnejdárka například ve své zprávě ministrovi národní obrany uvedl, že československé oběti činily dva zabitě důstojníky a 35 vojáků, počet raněných měl dosahovat dvou důstojníků a 117 vojáků. Kromě toho bylo 17 osob nezvěstných. Přibližný počet mrtvých se tak mohl pohybovat kolem 150, raněných kolem tisícovky, přičemž do tohoto počtu jsou zahrnuti jak vojáci, tak civilisté. K dispozici nejsou ani přesné počty internovaných. V průběhu konfliktu se dále objevil i proud uprchlíků ubírajících se oběma směry, který později oběma vládám přinesl nemalé problémy s jejich ubytováním a stravováním.

Na jednáních mírové konference v Paříži obě strany původně uplatňovaly nárok na celé Těšínsko. Obě také žádaly Nejvyšší radu o definitivní rozhodnutí územního sporu. Československo, zastoupené Karlem Kramářem a Edvardem Benešem, se drželo argumentů hospodářských, historických, komunikačních a etnografických. Dne 3. února 1919 tak došlo ke stanovení nové demarkační čáry, probíhající přibližně kolem košicko-bohumínské dráhy (na polské straně zůstala Doubrava, Fryštát, Těšín, Dolní Žukov, Třinec a Jablunkovsko, na české straně Bohumín, Lazy a Karviná). 12. února 1919 také do Těšína dorazila Mezispojenecká kontrolní komise, aby dohlížela na splnění pařížské smlouvy. Na samotném Těšínsku ale nepokoje ani zdaleka nekončily.

## Poláci, nebo Češi?

Na šachtách v regionu propukaly nové spory mezi českými a polskými horníky. Zároveň se začaly objevovat i ná-

## Josef Šnejdárka



se narodil 2. dubna 1875 v Napajedlech. Roku 1891 vstoupil do **Kadetní školy pěchoty v Praze**, kterou absolvoval v roce 1895 jako nejlepší

v ročníku. Roku 1899 vstoupil **ve Francii do Cizinecké legie**, v jejích řadách bojoval v 17 taženích (např. v severní Africe). Roku 1904, po skončení pětileté služby, získal francouzské občanství. Po vypuknutí 1. světové války působil na západní frontě, kde byl několikrát raněn a obdržel několik vyznamenání. 17. listopadu 1917 byl jmenován přiděleným

důstojníkem u **Československé národní rady v Paříži**. V této době se podílel na tvorbě československého vojska a na odvodu československých dobrovolníků. V roce 1919 se vrátil do vlasti. Zde mu byla propůjčena čs. hodnost podplukovníka a stal se **vojenským inspektorem v Moravské Ostravě**. V sedmidenní válce o Těšínsko byl velitelem československých jednotek a 23. února 1919 byl povýšen do hodnosti plukovníka. Další jeho bojovou zkušeností byla účast ve vítězné bitvě o Zvolen v bojích proti vojskům Maďarské republiky rad, kde působil jako velitel 2. pěší divize. Od září do prosince 1919 byl vojenským ve-

litelem Prahy. Působil také jako **zemský vojenský velitel Košic a poté Bratislavy**. V roce 1926 obdržel československé občanství a v roce 1930 byl povýšen do hodnosti armádního generála. O pět let později byl penzionován. Po okupaci Československa německou armádou odešel do Francie, odkud pokračoval do Afriky, kde 13. května 1945 **v Casablance zemřel**. Jeho ostatky byly převezeny do vlasti a uloženy do rodinné hrobky v Napajedlech až v roce 1996. Roku 1939 vyšla jeho kniha vzpomínek pod názvem *Co jsem prožil*. Druhé upravené vydání vyšlo roku 1994 pod názvem *Pochoduj, nebo zemři!*



zory, že k rozdělení by mohlo dojít na základě lidového hlasování. Ani jednání v Praze a Krakově však nepřinesla kýžený výsledek, protože žádná z delegací nehodlala ustoupit od svých požadavků.

Za takovéto situace požádal Edvard Beneš v Paříži o vyhlášení plebiscitu na celém území Těšínska a 27. září 1919 bylo o plebiscitu definitivně rozhodnuto. O několik dní později sekretář mírové konference předal oběma státům oficiální rozhodnutí, na sporném území se už ale v této době dávno rozjely propagační akce pro jednu či druhou stranu. Začínala i jednání o podmínkách, za nichž vlastně celý plebiscit proběhne. Bylo rozhodnuto, že hlasovat budou občané starší 20 let, kteří měli domovské právo na Těšínsku, nebo zde bydleli před 1. srpnem 1914. Členové plebiscitní komise byli jmenováni až koncem října a tvořili ji zástupci Francie, Velké Británie,



**Pomník v Cieszynie připomínající slezské legionáře padlé za Polsko**

## Navzdory společnému přání ohledně plebiscitu musela o celém sporu rozhodnout mezinárodní arbitráž

Itálie a Japonska. Předsedou se stal francouzský zástupce hrabě de Menneville. Období plebiscitu a příprav na něj patří mezi nejsmutnější v dějinách Těšínska. Konaly se nejrůznější demonstrace a docházelo ke sporům a srážkám, které vedly i k obětem na životech.

Příjezd spojenecké komise se odkládal, a svou činnost proto zahájila až koncem ledna 1920. Obě strany také začaly tisknout letáky a různé propagandistické brožury, aby si zajistily podporu místních obyvatel. Komise uznala demarkační čáru z 3. února 1919 za správné hranici a 23. března 1920 vyhlásila podmínky, za nichž měl být plebiscit proveden. Československo i Polsko však proti tomuto rozhodnutí protestovaly. Množily se stávky horníků, zvyšovaly se počty emigrantů a docházelo k neustálým sporům, znemožňujícím klidné provedení plebiscitu. Na obou stranách začaly vznikat dokonce i polovojenské skupiny, a plebiscit byl proto přeložen na pozdější dobu. Tento vývoj přivedl oba tábory k vědomí, že pouhé odklady nepovedou k řešení ožehavé situace. Navzdory společnému přání ohledně plebiscitu se také objevily názory, že o celém sporu bude muset rozhodnout spíše mezinárodní arbitráž. Přes jistou nejednoznačnost nakonec obě strany souhlasily a dne 10. června 1920 podepsali předšedové československé a polské delegace souhlas s arbitráží. Velmoci převzaly odpovědnost za rozhraničení a myšlenka plebiscitu byla definitivně opuštěna.

Spiš a Oravě bylo vyneseno 28. července a Edvard Beneš je podepsal ještě týž den. V případě Těšínska byly akceptovány československé minimální požadavky a do rukou Čechoslováků přešel karvinský revír a košicko-bohumínská dráha, Třinecké železárny a Jablunkovský průmysk. Po jistém váhání a diskusích pak toto rozhodnutí 31. července 1920 podepsali i Poláci.

Československo získalo 1 270 km<sup>2</sup>, tj. asi 55 % z celkového území, Polsku připadlo 1 012 km<sup>2</sup>. Hranice byla utvořena v takové podobě, v jaké se táhne v podstatě i dnes. Tímto krokem byl sice spor o Těšínsko oficiálně ukončen, v praxi to však rozhodně neznamenal jednoduchý a samozřejmý konec. Celá řada místních obyvatel s výše uvedeným rozhodnutím nesouhlasila, protože rozdělení nebylo dobrým řešením pro všechny zúčastněné. Někteří dobrovolně, jiní zase z donucení opouštěli své domovy a stěhovali se do sousedního státu, protože rozhodnutím arbitráže se rázem ocitli v zemi, v níž žít nechtěli. Vzájemná nevráživost mezi obyvateli Těšínska pak přetrvávala ještě hodně dlouho poté. O tom svědčí i skutečnost, že v některých obcích Československa byli roku 1938, kdy jeho území Polsko okupovalo, vojáci polského vojska vítáni občany polské národnosti ne jako okupanti, ale jako osvoboditelé polského obyvatelstva od českého útlaku. ●●●

Marcel Jurczyk

### Rozdělená země

Rozprava o československo-polské hranici na plenárním zasedání Vyslanecké konference v Paříži probíhala od 19. července 1920. Rozhodnutí o hranicích na Těšínsku,

### Literatura:

O. Káňa – R. Pavelka: Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918–1938, Ostrava 1970

K. M. Kamiński: Konflikt Polsko-Czeski 1918–1921, Warszawa 2003

Josef Šnejdárk: Pochoduj, nebo zemři!, Praha 1994

# Severní Ferdinandova dráha



**Franc Xaver Riepl (1790–1857) autor návrhu tratě Severní Ferdinandovy dráhy**

**S**por o těšinské území v letech 1919–1920 nebyl jen sporem politickým. Týkal se oblasti velice bohaté na nerostné suroviny a s tím spojené silniční a hlavně železniční sítě. Budování železničních tratí na severní Moravě a ve Slezsku prošlo ve 2. polovině 19. století bouřlivým vývojem. První železnice, která procházela územím severní Moravy, byla zprovozněna roku 1845 a byla to **Severní státní dráha Olomouc–Praha**. Navazovala na odbočku z Přerova tehdejší **Severní Ferdinandovy dráhy**, která od roku 1841 spojovala Vídeň a Krakov.



**Lokomotiva 310.9, která jezdila na Ferdinandově dráze**

Výstavba tzv. **Ferdinandky** byla zahájena v dubnu 1836 a postupovala od Vídně na sever. Do Břeclavi dorazila v červnu roku 1839, do Brna o měsíc později a roku 1841 se po ní dalo dojet až do Lipníku nad Bečvou. Práce na železnici se poté zpomalily a hlavní spojení z Lipníku do Bohumína bylo vystavěno až od roku 1845. První vlak poté dorazil do Bohumína 1. května 1847. Následovalo spojení s ostatními městy a již vystavěnými úseky směrem na Berlín, pruský Annaberg a Krakov.

Vystavění této tratě bylo významným počinem hlavně pro průmyslový a ekonomický rozmach Ostravska a celé severní Moravy. Do té doby byly běžným spojením mezi

městy pouze silnice a jen některé z nich byly celoročně použitelné.

Autorem návrhu byl profesor vídeňské polytechniky **Franz Xaver Riepl**. Ten roku 1829 navrhl trať dlouhou přes 400 km, která měla sloužit pro přepravu soli z Haliče, transport dobytka, obilí a dřeva. Na stavbě železnice se podílel i bankovní dům Salomona Rothschilda, který ale toto své privilegium převedl na novou, pro ten účel speciálně vytvořenou společnost: **Výhradní privilegovanou Severní dráhu císaře Ferdinanda**.

Zpočátku společnost financovala výstavbu dráhy, ale časem se začala zajímat o důlní průmysl. Odkoupila několik dolů a vybudovala skupinu mimořádně vyspělých důlních podniků. S rozvojem dolování a později i s výrobou železa se měnila i dopravní situace na okolních cestách. Koňské povozy nahradila roku 1855 koněspřežná dráha do Přívozu (od roku 1857 na parní pohon). Když roku 1862 Severní dráha vybudovala tzv. Bářskou dráhu do Michálovic, byly odbočkami postupně napojeny téměř všechny doly ostravské části důlního revíru.

Od roku 1904 Rakousko-Uhersko usilovalo o zestátnění všech drah, které vlastnila Severní Ferdinandova dráha. Nakonec se to podařilo a 1. ledna 1906 Rakousko-Uhersko získalo hlavní trať i s odbočkami, kompletní vozový park a další příslušenství. Ze Severní Ferdinandovy dráhy se tak stala čistě těžařská společnost. K jejímu definitivnímu zániku došlo až po druhé světové válce, kdy byly veškeré doly znárodněny a začleněny do **Ostravsko-karvinských dolů**.

Po první světové válce byly tratě rozděleny mezi Rakousko, Československo a Polsko. Československá část se stala součástí východozápadních spojnic, které byly modernizovány. Během první republiky byly vystavěny další tratě a zdvojkolejněny některé její úseky. ●●●

*Ilona Štastná*



**Jediný tunel na Severní Ferdinandově dráze ve Slavíči na Přerovsku. Byl ystavěn údajně pouze na přání císaře**



**Budova nádraží v Brně, jak vypadala roku 1900**

# Vaše témata: Počítače a moderní elektronika – populární věda – příroda a cestování – historie

Výhradně české vydavatelství **Extra Publishing** bylo založeno teprve před 3 roky a všechny naše časopisy (původní projekty, nejde o žádné zahraniční licence) patří tedy k těm vůbec nejmladším na českém trhu. **Přesto si již získaly přes 400 000 čtenářů, z nichž téměř 40 000 nám dalo tu důvěru, že si námi vydávané magazíny předplatilo.** To je úspěch, který zavazuje – slibujeme proto, že učiníme vše, co je v našich silách, abychom čtenářská očekávání naplnili.

Koneckonců i Vy patříte mezi naše čtenáře a moc Vám za to děkujeme. **Budeme Vám také vděční, pokud si nás předplatíte anebo nás doporučíte dál.** Prostudujte si naši kompletní nabídku, třeba Vás zaujmeme i dalšími tituly.



Tvoříme „extra“ magazíny pro mladé i staré, některé více pro muže – **počítačové:** Extra PC, HARDWARE speciál, **historický:** Válka REVUE, ale i takové, které zaujmou přinejmenším stejně tolik čtenářek jako čtenářů. Zkrátka, jsou pro celou rodinu – **počítačový:** Nejlepší PC rady a návody, **populárně-naučné:** Svět a Svět SPECIÁL, **přírodopisně-cestopisný:** Příroda, **historické:** Živá historie a nově i Tajemství české minulosti ...

Přejeme Vám mnoho příjemně i užitečně strávených chvil s našimi časopisy!

Tým vydavatelství Extra Publishing, s. r. o.

JEN O NAŠÍ HISTORII



Exkluzivní magazin zaměřený zcela na české dějiny

Novinka

HISTORICKÝ MAGAZÍN S DÁRKEM



Přineste si domů kus historie!

Náš neúspěšnější titul roku 2009

O PŘÍRODĚ, LIDECH I ZVÍŘÁTECH



Nová řada DVD



Příroda je divoká, nespoutaná, živá, křehká a ohrožená

VOJENSKÁ HISTORIE



Populárně-naučný magazin zejména pro muže

POPULÁRNĚ-NAUČNÝ MĚSÍČNÍK



Svět přináší to nejlepší ze světa vědy, techniky a poznání

ZÁCHRANA VE SVĚTĚ POČÍTAČŮ



Tipy, rady a návody, jak efektivněji pracovat s počítačem

VĚDA A TECHNIKA



Vždy jedno horké téma z vědy a techniky, podrobně a do hloubky

O POČÍTAČÍCH A MODERNÍ ELEKTRONICE



Extra PC, to jsou moderní technologie pro lidi

VŠE O POČÍTAČOVĚM HARDWARU



Ty nejlepší testy grafických karet, procesorů a základních desek

**Získejte všechny tyto časopisy mimořádně výhodně v rámci abonmá!**

# Zrádce, milenec a poručník

Kdo by neznal „zlého muže“ českého království. Záviš z Falkenštejna byl a stále je velice diskutovanou osobou českých dějin. Údajný zrádce Přemysla Otakara II., milenec a manžel české královny Kunhuty Uherské a poručník Otakarova syna Václava II. Ať už byly jeho činy a úmysly jakékoliv, stal se nakonec obětí intrik svých odvěkých nepřátel



1290

Poprava  
Záviše z Falkenštejna

Jižni Čechy si ve 13. století vyhlédl český král Přemysl Otakar II., aby tam vystavěl rozsáhlý klášter Zlatou korunu a založil nové město České Budějovice. Snažil se tak zabezpečit hranice království od jihozápadu, což se ale nelíbilo tamější šlechtě, která tento krok považovala za vpád na vlastní území, a konflikt byl na světě.

K mocnému jihočeskému rodu Vítkovců se připojila rakouská a štyrská šlechta a také páni z Rýzmburka a začali obsazovat královské hrady a města. Vyplenili Zlatou korunu i České Budějovice a Přemysl Otakar II. se rozhodl zakročit. Odboj české šlechty potlačil a jeho účastníky potrestal. Za vůdce povstání, i když to není nikde doloženo, byl považován Záviš z Falkenštejna.

## Pětिलistá růže a sokol

Záviš z rodu Vítkovců byl představitelem jihočeské šlechty, která byla úzce spjata se šlechtou rakouskou i štyrskou. Většinu času pobýval na hradě své matky v Bavorsku a na jihočeská panství dojížděl jen občas. Po porážce vzpoury proti českému králi se musel spolu s dalšími účastníky uchýlit na císařské území a pravděpodobně pobýval na hradě Falkenstein. Bylo to v době, kdy vyvrcholil spor mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským. Závišův postoj v této věci předurčil i to, že byl považován za muže, který, ač se hlásil ke straně Rudolfa, nakonec nezasáhl do osudné bitvy na Moravském poli. A po porážce a smrti českého krále vtrhl do Čech, aby získal zpět králem zabavený majetek. To mu opravdu na oblíbenosti v českých zemích nepřidalo, a jak se později ukázalo, stalo se mu to osudným. Od té doby byl považován za zrádce, jak Rudolfa, tak Přemysla Otakara II.

## Vítkovci

Páni z Růže patřili od 12. století k nejvýznamnějším českým rodům. Své državy měli, kromě jižních Čech, také v Horním Rakousku a jejich jméno bylo odvozeno od **Vítka z Příče**. Podle pověsti založili jeho synové pět rodových větví: **rod pánů z Hradce, z Krumlova, z Rožmberka, z Landštejna a ze Stráže**. Všechny rody měly ve znaku pětिलistou růži, ale každý v jiné barevné kombinaci.

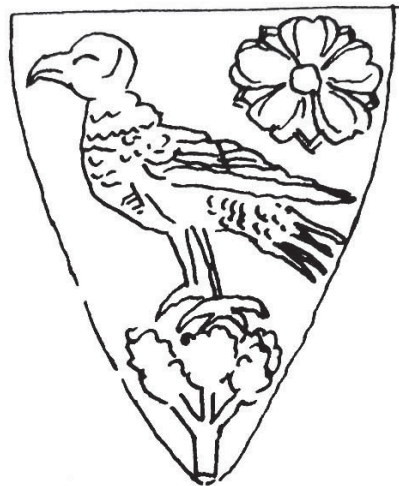
## Královna vdova

„Čekalo, čekalo srdce naše s radostí na návrat Váš. K jeho uvítání rozhodly jsme se s touhou v srdci i duši pospíšiti vstříc na místo i v den, na které jste ustanovil, že poprvé vstoupíte na pomezí Čech. Tam nechť předběhne nás tento lístek a uvítá Vás tak v radosti a jásání vytouženého blaha, vlévaje a podněcuje nade vše milovanému milostnost drahé sladkosti, a kěž té, jež milého čeká, vrátí se stejná láska jeho, utěšující předzvěst přítomnosti toužebně očekávaného. A kěž pak i Vy sám, po němž toužíme, na vrcholu úspěchu přijdete v řečený kraj, našim objetím milý, nejmilejší.“

Jeden z dopisů královny vdovy Kunhuty, které napsala až po bitvě na Moravském poli a tedy i po smrti svého manžela Přemysla Otakara II. Není jasné, komu jsou určeny, ale je možné, že jejich adresátem byl Záviš z Falkenštejna.

Po osudné bitvě na Moravském poli se české království dostalo do rukou braniborského správce Oty. Ten nechal Kunhutu i s jejím synem Václavem uvěznit na Bezděze a ujal se vlády v Čechách. Královna začala vyjednávat s Rudolfem Habsburským a získala do držení Opavsko, bohužel Čechy zůstaly Otovi Braniborskému a Morava Rudolfovi. Kunhuta se ovšem nevzdala, uprchla z Bezdězu a uchýlila se do Slezska do Hradce nad Moravicí, který se stal jejím druhým domovem.

V té době byl Záviš z Falkenštejna v Čechách „persona non grata“, což mohl způsobit jeho odpor proti braniborské nadvládě. V každém případě se neodebral na své panství v Bavorsku, ale zamířil si to rovnou na sever Moravy. Jeho vztah s královnou se s největší pravděpodobností rozhořel až na jejím dvoře v Hradci. Do té doby nejsou žádné důkazy o tom, že by snad udržovali poměr ještě za života Přemysla Otakara II. Záviš dorazil do Hradce nad Moravicí někdy začátkem roku 1281. Jeho úmysly si dnes můžeme jen domýšlet. Chtěl snad okouzlit budoucí matku českého krále, nebo jen po-



**Záviš z Falkenštejna pocházel z rodu Vítkovců. Ve znaku měl po otci zelenou růži pánů z Krumlova a sokola, jehož měli ve znaku příbuzní jeho matky**

## Vítkovci, zrádci, vydejte svůj hrad, nebo padne Závišova hlava! ❖

moci zoufalé ženě? To se už nedozvíme, ale je jasné, že byl královnou na jejím skromném dvoře přijat velice přátelsky a vstřícně. Některé písemné prameny té doby líčí, jak byla královna očarována: „..., nějakými úskoky kouzelného umění od něj zlákána byvši, prudčeji jej milujíc, brzo jemu se zalíbit přála, promíjejíc mu ze srdce to, čím se byl proti králi provinil, mezi stálou družinu svého dvoru nad ostatními přednějším jej ustanovila.“ Záviš musel být bezesporu okouzlující muž, když dokázal získat lásku královny vdovy, která se za něho bez svolení rodiny provdala a tím vzbudila veřejné pohoršení. Ne, že by 13. století bylo tak úzkoprsé ve věcech mileneckých poměrů a sexu, ale nesmělo se to týkat královny vdovy a už vůbec se to nesmělo dostat na veřejnost. Tím, že Kunhuta uzavřela sňatek s pouhým šlechticem, bez svolení rodiny, porodila mu dítě a ještě se tím netajila, porušila veškeré konvence doby. A poté, co se začal Záviš angažovat v politice a využíval k tomu vlivu své ženy, se stále víc objevovaly hlasy, které vystupovaly proti tomuto svazku a hlavně proti Závišovi. Kunhutě se někdy v letech 1281–82 narodil syn Ješek a v této době ztratila i práva na Opavsko. Odešla proto na hrad Svojanov a v držení jí zůstal pouze Hradec nad Moravicí. Pánem Opavska a přilehlých území se stal Mikuláš z Hradce, mimochodem nemanželský syn Přemysla Otakara II., který získal od papeže legitimitu (král se k němu přihlásil), ale ne právo zdědit trůn a korunu. Získání Opavska pak logicky vyvolalo nepřátelství mezi ním a Závišem.

Počátek 80. let nebyl jen ve znamení pohoršujícího vztahu královny vdovy, ale také obdobím hladomoru a neúrody. Jediným světlym bodem v českých dějinách byl návrat královny Václava z braniborského zajetí. Jeho uvítání v Praze se kromě Záviše z Falkenštejna a králevicovy matky Kunhuty zúčastnili všichni významní představitelé šlechty i duchovenstva.



**Závišova pečeť z některých jeho listin**



## Poprava prknem?

V některých pověstech o Závíšově smrti se můžeme dočíst, že byl popraven „z výše spuštěným přiostrěným prknem“, divné, že? Opravdu jde jen o pověst nebo spíše o nepochopení slova „plkno“ či „plakno“. To použil při líčení Závíšovy smrti Přibík Pulkava z Radenína, kronikář doby Karla IV. Plkno nebo plakno byla pravděpodobně **flanderská popravčí sekera** s širokým ostřím. Takže ne prkno, ale popravčí sekera ukončila život Závíše z Falkenštejna.



**Alžběta Kumánská byla sestrou uherského krále Ladislava IV. a třetí manželkou Závíše z Falkenštejna**

**Hluboká v době Závíšovy popravky vypadala zcela jinak než dnes**

## Na královském dvoře

Kunhuta se možná obávala, zda jí její syn nebude zaslívat, že ho opustila, a také nebude schvalovat její nový sňatek. Opak byl pravdou. Václav nedlouho po svém příjezdu nechal Kunhutu i se Závíšem povolat do Prahy. Závíš se stal vychovatelem a druhem mladého krále a měl na něj jistě obrovský vliv. Jeho zásluhou získali představitelé jihočeských rodů významné posty u dvora, ale samotný Závíš vystupoval pouze v roli druhého manžela a vychovatele. Svým vystupováním si přesto proti sobě poštval skupinu šlechticů v čele s biskupem Tobiášem z Bechyně, která začala vyjednávat s Rudolfem Habsburským o zasnoubení jeho dcery Guty s Václavem. Krátce před jejich svatbou došlo i k oficiálnímu sňatku Závíše a Kunhuty: „Vyhověl prosbám žadatelovým a veřejně zasnoubil Závíšovi za řádnou manželku svou matku, které se to též velmi líbilo, a tím vyhověl přání obou, aby ti, kdo se dříve dohodli o nedovolených stycích manželských, po řádném sňatku oprávněně spolu žili.“ Závíš se ale nezúčastnil chebské svatby Václava II. s Gutou. Doprovodil sice svou ženu a nevlastního syna před Cheb, ale z obavy z Rudolfa Habsburským zůstal mimo město.

Závíšovy obavy před Rudolfem byly oprávněné. Rudolf se snažil o jeho diskreditaci a s pomocí papeže zkoušel proti němu popudit českou šlechtu a jejím prostřednictvím i krále. Období Závíšova regentství bylo dobou posilování role dvora, zemských institucí i měst. Oficiálním sňatkem Závíše s Kunhutou se od něj paradoxně odklonila řada jeho přívrženců. Snad to bylo způsobeno i tím, že se stále více snažil hájit zájmy koruny a problémy šlechty odsouval do pozadí. Jeho postavení se ještě zhoršilo po roce 1285, kdy zemřela jeho žena Kunhuta. Václav II. tak ztratil matku a Závíš ženu, kterou miloval, a také ženu, která mu dopomohla ke vzestupu na politickém poli a držela nad ním ochrannou ruku.

Mohlo se zdát, že její smrtí se Závíšova situace na dvoře nezmění, to by ovšem nesměl mít příliš vysoké ambice. Snad s Václavovým svolením se začal ucházet o ruku sestry uherského krále Ladislava IV. Alžběty. Svatba se konala na Budíně a Závíš si svévolně přisvojil titul vévody opavského, který ovšem už měl právoplatného majitele. Mikuláše, nevlastního bratra Václava II. Závíšova situace v Čechách byla velice nejistá, je tedy s podivem, že místo toho, aby se co nejdříve vrátil z Uher, tam zůstal několik měsíců. Mezitím se chopila příležitosti skupina Závíšových odpůrců. Tobiáš z Bechyně a nově i Václavova žena Guta Habsburská očerňovali Závíše u krále i jeho stoupenců a nakonec dosáhli toho,



že po návratu do Čech se Záviš raději usadil na svém hradě Svojanově, než by se vrátil ke dvoru. Na Svojanově se mu také, roku 1289, narodil další syn. Na jeho křtiny pozval nejen svého švagra, uherského krále Ladislava, ale také nevlastního syna a českého krále Václava II. To byla jeho největší chyba. Václavovi našeptávači mu cestu na Svojanov rozmlouvali s tím, že na něj Záviš chystá léčku a chce se zmocnit českého trůnu. Václav tedy, pod záminkou Závišova osobního pozvání, přiměl Záviše, aby se vydal na cestu do Prahy. Po svém příjezdu na Pražský hrad byl Záviš z Falkenštejna zajat a obviněn z chystané vraždy krále.

*„Nevíme, kdo Záviše soudil a jaké byly vedeny žaloby proti němu; jen tolik jest známo, že mu poručeno vrátiti hrady a poklady královské, v jichž držení byl. On ale odpíral tomu stále, tvrdě, že to je zástava za 50 000 hřiven stříbra, které král Přemysl Otakar zapsal kdysi manželce své Kunhutě a tato pak je odkázala synu svému (Janovi). Jen když tato částka složena bude, sliboval splniti, co se žádalo. Proto byl odsouzen všech svých statků a co nějaký zločinec uvržen do Bílé věže nad branou hradu pražského, kde ho drželi asi půl druhu léta, do roku 1290.“* Tak se píše o obviněních Záviše z Falkenštejna v dobových pramenech.

## V okovech

Závišovo uvěznění vyvolalo v jižních Čechách okamžitou odezvu. Vítkovci vyplnili města náležející biskupovi Tobiášovi z Bechyně, obsadili České Budějovice a někteří nabídli českou korunu vratislavskému knížeti Jindřichovi IV. Mladý Václav II. se však nedal zastrašit. Povolal vojsko a pod vedením Mikuláše Opavského ho nechal táhnout do jižních Čech. Spolu s vojskem putoval na jih i Záviš z Falkenštejna.

*„Záviš byl vyvečen z kobky. Přemyslův levoboček Mikuláš, starý odpůrce, smýkal jím v strašném ponížení od hradu k hradu. Všude tam, kde se nějaký Vítkovec či Závišův přítel bránil, rozbil jednoho dne kat svůj stánek z hrubých koz a z potřísněných prken. Potom zatkne do země delší rameno jakési zvoničky a na rameno krátké upevní umíráček. Když zazní hluchý zvon, pozvedne kat sekeru a nějaká stvůra, zestárlá v potupě, se dává do řeči a houká: Vítkovci, zrádci, vydejte svůj hrad! Otevřete bránu, jinak padne Závišova hlava! V srpnu, dne dvacátého čtvrtého, dorazil kat před Hlubokou...“*

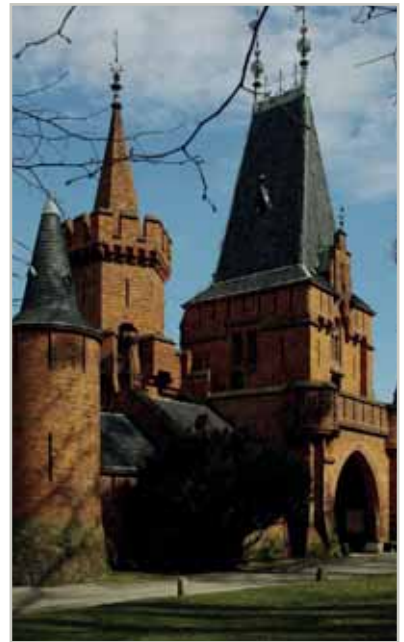
Hluboká byla v držení Závišova bratra Vítky, který odmítl uvěřit Mikulášovým hrozbám, že pokud hrad nevydá, nechá Záviše popraviti. Všechny hrady před tím se vzdaly, jejich obyvatelé nechtěli riskovat Závišův život. Před Hlubokou Mikuláš třikrát opakoval svoji výzvu, a když ani poté posádka nekapitulovala, nechal Záviše z Falkenštejna setnout. Hluboká ale dobytá nebyla a Vítek z Krumlova nechal na oplátku popraviti bratra Tobiáše z Bechyně, kterého držel ve vězení. Závišovo tělo bylo pohřbeno, se svolením Václava II., v kapitulní síni kláštera ve Vyšším Brodě.

Tak neslavně skončil jeden z nejromantičtějších příběhů českého středověku, který ve své době vyvolal mnoho nevole, zášti a snad i trochu závisti. ●●●

Ilona Štátná

## Nedovolený sňatek

Ve středověku stačil k uzavření sňatku pouhý souhlas rodiny a poté jeho fyzické naplnění. Sňatek mohl, ale nemusel být posvěcen knězem. V případě Záviše a Kunhuty šlo o tzv. „nedovolený sňatek“, protože k němu došlo bez dovození uherského krále. Kromě toho si Kunhuta vybrala muže, který rodem ani postavením neodpovídal požadavkům pro členku královské rodiny. Nehledě na to, že královny vdovy se v našem prostředí podruhé nevdávaly, ale většinou se stáhly do ústraní nějakého kláštera.



**Hradec nad Moravicí se stal Kunhutiným útočištěm po útěku z Bezdězu**



**Svojanov se stal Závišovým sídlem po sňatku s Alžbětou**

## Literatura

Krumlowský, F.: Krvavé příběhy z hradů a zámků. Praha 2008

# Nedůslední vzbuřenci

•••

**V letech 1546 a 1547 se část české stavovské obce postavila proti svému králi, když se rozhodl porušit staré zemské svobody. Na pozadí celého konfliktu zároveň probíhala válka proti protestantům v sousedním Německu. Poslední fází stavovského odporu byla otevřená vzpoura, která však ztroskotala na neschopnosti vzájemné domluvy**

**K**dyž v červnu 1546 proběhly na německém válčišti první vojenské srážky takzvané šmalkaldské války (viz Šmalkaldská válka), armáda německých protestantů měla zpočátku určitou převahu. Navzdory příznivému vývoji však nedokázala nastalou situaci využít a v polovině září začala iniciativa přecházet do rukou katolíků a císaře Karla V.

Karlův bratr Ferdinand I. se už od počátku svého angažmá potýkal s finančními problémy a spoléhal se především na českou pomoc. Čechy se také měly stát nástupišťem válečných akcí proti Sasku. Zároveň bylo jasné, že válka v Německu se rozhodně nevede z proklamovaných důvodů (Habsburkové protestantská knížata obviňovali z nepokojů v Říši), ale s náboženským podtextem.

## Královská hra

Území Čech se na konci srpna stalo hlavní zásobárnou císařské armády. Ferdinand se také rozhodl na základě předchozího povolení českého zemského sněmu vydat výzvu ke shromáždění zemské hotovosti (viz Zemská hotovost), která se po druhé výzvě měla dostavit do tábora u města Kadaně. Jako důvod uvedl přítomnost oddílů saského kurfiřta v blízkosti Jáchymova.

Celá akce však byla v první řadě dobře promyšleným trikem. Ferdinanda neopouštěly finanční problémy a zemská hotovost byla jediným způsobem, jak mohl postavit do pole výraznou vojenskou sílu. Ve své hře proto pokračoval dále a následně pozval do Prahy hejtmany jednotlivých krajských hotovostí, na jejichž dobrozdání chtěl vydat druhou výzvu. Jednání však nedopadla podle králových představ a jejich souhlas si Ferdinand vynutil až po dalším nátlaku. O králových úmyslech už teď nikdo nepochyboval a mnoha zúčastněným bylo jasné, že se pravděpodobně pokusí i o věc dosud zcela nemyslitelnou – použít české vojsko v Sasku.

## Pospíchej pomalu!

Zemské vojsko se mělo podle královského svolání sejít v počtu zhruba 20 000 mužů do 28. září. Ne všichni však se svoláním hotovosti souhlasili. Celá řada šlechticů neprojevovala při přípravách na



**Ferdinand I. (1503–1564), král římský, český, uherský a arcikníže rakouský**

**1546**

Počátek konfliktu českých stavů s králem





tažení příliš velkou horlivost. Někteří z nich se dokonce stavěli proti. Nejrozsaáhlejší a nejviditelnější nepokoje pak propukly v Praze. Zdejší městské oddíly sice nakonec na opakovanou královu osobní intervenci vyrazily, s sebou si však kromě pocitu křivdy nesly také značnou nechuť k jakékoli vojenské akci v souvislosti s válkou v Německu. Celkem vzato, města ani šlechta se svou podporou příliš nespěchaly a k danému termínu se sešly oddíly pouze z poloviny Čech. Některé krajské hotovosti se pak dokonce objevily až těsně před termínem určeným pro rozpuštění celého vojska. Celá hotovost se tak po značných průtazích dala dohromady až s téměř měsíčním zpožděním a navíc nebylo ani příliš jasné, jakým směrem vlastně bude české vojsko pochodovat.

Karel Ferdinand se už dříve spojil s knížetem Mořicem Saským. Tomu protestantská víra ani zdaleka nezabránila ve spojenectví s Habsburky proti kurfiřtovi Janu Fridrichovi, jehož majetek a území v Sasku měl získat odměnou za svou pomoc. Právě k jeho podpoře pak Ferdinand zamýšlel provést své tažení. V polovině října s Mořicem podepsal smlouvu o vzájemné pomoci a zavázal ho k tomu, že se svým příbuzným neuzavře separátní mír. Důležité bylo i to, že Ferdinand tuto smlouvu uzavřel sice jako český král, ale bez vědomí stavovské obce svého království.

## Nespokojená armáda

Mezi vojáky v ležení u Kadaně se mezitím začaly šířit nepokoje. Protesty se ozývaly především z městských oddílů, mezi nimiž prim opět hráli Pražané, kteří svým příkladem strhávali ostatní města. Svou roli sehrála i saská propaganda, jejíž letáky obíhaly přímo v táboře. Mínění většiny stavovské obce trefně vyjádřil šlechtic Jan z Pernštejna: „Co se pak toho tažení týče, nevím k němu co jiného říci. Dal Pán Bůh lidem rozum, aby byli rozdílní od hovada, ale při tomto tažení rozum od lidí odstoupil i táhnou, nevědí proč, poněvadž to všechno, proč se děje, před nimi tajno jest, než o tom se ví, že žádného nepřítele nemáme a sami sme se žádnému za nepřítele nepostavili...“ Ferdinand už ale zašel



▲  
**Karel V. (1500–1556) se jako římský císař pokusil o potlačení protestantů v Německu**

# Po předání rozkazu nižším velitelům část hotovosti prostě vypověděla poslušnost

příliš daleko a hotovost také potřeboval až příliš nezbytně na to, aby mohl ustoupit. Nejvyšší polní hejtman Šebestián z Vejtmile proto na konci října konečně obdržel rozkaz k tažení do Saska. Jaké překvapení ho však čekalo, když po předání tohoto rozkazu nižším velitelům část hotovosti prostě vypověděla poslušnost! Některé oddíly odmítaly poslouchat rozkazy, jiné se zase chystaly na cestu domů. Vojska z krajů kouřimského, hradeckého a z části Boleslavska se pak skutečně sebrala a vydala se na zpáteční pochod. Ferdinandovi se sice nakonec vyjednáváním a nátlakem podařilo část vojska přimět k poslušnosti, i tak ale některé oddíly zůstaly v ležení a tažení se vůbec nezúčastnily. Český král také musel počítat s tím, že datum rozpuštění hotovosti bylo určeno na 11. listopad 1546.

## Neslavné tažení

Do sousedního Saska proniklo české zemské vojsko až na samém konci října. Saské území však bylo hájeno pouze slabě a Češi se nesetkali při svém postupu s větším odporem. 1. listopadu 1546 pak u Adorfu se značnou přesilou rozprášili mnohem slabší uskupení pod velením kurfiřtova syna Jana Viléma. Poté se spojili s oddíly knížete Mořice. České vojáky se ale Ferdinand následně

## Šmalkaldská válka

V létě roku 1546 vypukla v Německu už delší dobu očekávaná válka mezi protestantskými knížaty a městy a císařem **Karlem V.**, vystupujícím v roli ochránce katolické víry. Na Karlově straně stál i jeho bratr **Ferdinand I.**, který vládl v Rakousích, Českém království a části Uher a jako římský král byl i Karlovým zástupcem v Německu. Spojeným habsburským silám se postavili členové tzv. šmalkaldského spolku, uzavřeného již dříve na obranu protestantského náboženství. Mezi jeho významné členy patřil saský kurfiřt a ochránce kazatele **Martina Luthera, Jan Fridrich**. Následující konflikt proto vešel do dějin jako šmalkaldská válka a trval až do roku 1547, kdy skončil vojenskou porážkou protestantů.

odvážil použít pouze k zajištění českých lén na území tzv. Fojtlandu, což znamenalo, že nemohl úplně dodržet ani spojenecké závazky vůči Mořicovi.

Hotovost samotná byla nakonec rozpuštěna ještě před stanoveným termínem. Ferdinand nehodlal přejít předchozí události trpným mlčením, k ráznému postupu proti české opozici však postrádal prostor i prostředky. Vyšetřování, které se rozběhlo už na konci listopadu, tak postihlo především nízko postavené jedince městských hotovostí, z nichž většina skončila ve vězení. Podle dochovaných zpráv pak byl popraven pouze jediný měšťan. Jak poznamenal jeden z kněží: „Některé potom sázeli do vězení a některé nic.“ Pražanům se královo vyšetřování vyhnulo úplně. Situace v hlavním městě byla totiž daleko od stavu, který by se dal nazvat klidem. Ferdinand nepostupoval nijak důrazně ani proti šlechticům. Svou roli sehrálo i to, že do Saska se urychleně vrátil kurfiřt Jan Fridrich a Ferdinandovu spojenci Mořicovi začalo být poněkud horko. Českého krále navíc výše zmíněná smlouva zavazovala k poskytnutí vojenské pomoci. Členové opozice si ohledně královny až podezřelých shovívavostí nedělali žádné iluze. Dobře věděli, že se jedná pouze o odklad na dobu určitou.

### Nové potíže

Navzdory úspěchům císaře Karla V. v Německu, kde se nakonec v prosinci roku 1546 protestantská koalice rozpadla, nevypadala situace v bezprostředním českém sousedství pro Habsburky a jejich spojence příliš růžově.

## Navzdory Ferdinandovu zákazu se sešel zemský sněm, o otevřeném odboji nemohlo být pochyb

Ani Ferdinandova pozice nebyla lepší než v létě, přesto však byl nucen postavit nové oddíly žoldnérů. Jeho problémy s úvěry ale rostly a královská pokladna začala vykazovat značný schodek. Nakonec mu tedy nezbylo nic jiného, než se o pomoc obrátit opět k českým stavům. Na svolávání sněmů a zdlouhavé povolování daní nebyl čas a další postup Jana Fridricha přesvědčil Ferdinanda také: Pro Mořice udeřila v Sasku dvanáctá hodina. Nebyl si navíc zcela jistý jeho věrností, a tak potřeboval vojáky a potřeboval je hned. Využil zpráv o útocích kurfiřtových oddílů a 12. ledna 1547 vydal zvláštní mandát, kterým opět rozhodl o svolání zemské hotovosti.

Podle staroměstského písaře Sixta z Ottersdorfu, přímého účastníka těchto událostí, mandát „příčinu jest dal ke všemu budoucímu zlému a k pozdvižení stavův i lidu obecného v Království českém.“ Královny požadavky šly totiž podle všeobecného přesvědčení mimo zemské zákony. Ty samy ale zároveň nehovořily právě jasnou řečí. Vladislavské zřízení zemské, plnící funkci jakési ústavy, ukládalo za povinnost zasahovat proti tomu, kdo by chtěl „mocí

vtrhnouti aneb že by vtrhl do Koruny české, chtě tudy království obdržeti.“ Jedním dechem však dodávalo, že „král Jeho Milost k žádným vojnám nutiti nemá pánů a z rytířstva ze země české mimo práva a svobody a řády prvotní.“ Navíc nebylo zřejmé ani to, zda hotovost může svolávat král sám, nebo až se souhlasem zemského sněmu.

### Sporný mandát

Nové zemské vojsko se mělo sejít u Litoměřic mezi 24. lednem a 2. únorem. Ferdinand dobře věděl o sporném vyznění svého nařízení, a proto požadoval pouze polovinu obvyklého stavu. Vedle ohrožení ze strany Jana Fridricha pak argumentoval i závazky vůči Mořici Saskému.

První se proti královskému mandátu otevřeně postavili Pražané, jejichž příkladem opět následovala ostatní královská města. Nespokojené hlasy však tentokrát zazněly po celé zemi a kromě nesouhlasu s Ferdinandovým nařízením volaly i po svolání zemského sněmu. Ten měl řešit nejen nastalý problém, ale také všechny předchozí krivdy. Ferdinandovi se jako bumerang vrátilo i to, že stavy neseznámil se spojeneckou smlouvou uzavřenou s Mořicem Saským. Snažil se však situaci uklidnit a dokonce nechal propustit provinilce vězněné za účast na předchozím odporu.

Navzdory Ferdinandovým snahám se 24. ledna sešly v Litoměřicích pouze nepočtené oddíly. Zároveň s nimi ale dorazilo i značné množství šlechticů, kteří se na místě pokoušeli o hotovosti vyjednávat. Ferdinand tak dosáhl toho, čeho se po celou dobu obával nejvíce – vůči jeho nařízením se vytvářela široká opozice, argumentující na

rovně zemských zákonů a privilegií. Z vojenského hlediska pak byla situace snad ještě horší. Nakonec se tedy rozhodl hodit na misku vah svou vlastní přítomnost a na počátku února se do Litoměřic vypravil sám.

### Vzpourní poddaní

Mezi šlechtici, měšťany a králem proběhla intenzivní jednání. Na Ferdinandovu stranu se sice postavili jeho věrní, drtivá většina ostatních se ale usnesla na tom, že sjezd v Litoměřicích nemůže nahradit zemský sněm, a vůči královým požadavkům zaujala odmítavé stanovisko. Ferdinand proto nakonec od mandátu ustoupil a podpora jeho tažení se stala dobrovolnou věcí. Jak opět podotkl Jan z Pernštejna: „A což k osobnímu činění mně náleží, buď králi Jeho Milosti, aneb komu jinému, také to činiti mohu, neublížujíc v tom starobylým pořádkům a obyčejům tohoto království.“

Od Litoměřic král vyrazil k Ústí nad Labem, kde se postavil do čela svého vojska. Ještě předtím už ale mezi 12.

a 15. únorem proběhlo v pražském Karolinu setkání představitelů Prahy, ostatních královských měst (vyjma tradičně katolické Plzně, Českých Budějovic a postrašeného Ústí nad Labem) a celé řady šlechticů. Samo toto shromáždění bylo ve své podstatě nezákonné, protože podobné sjezdy se mohly konat pouze s výslovným královým souhlasem. Přítomní se ale navíc usnesli i na tom, že vytvoří spolek na obranu zemských práv a proti všem, kdo by je chtěli k uposlechnutí mandátu nutit. Vzhledem k tomu, že kromě krále Ferdinanda I. nebyl nikdo takový, byl spolek jasně namířen proti němu. To už byla otevřená vzpoura! Ke stížnostem ohledně mandátů se připojily i další výtky, týkající se přímo královské moci. Šlechtici a měšťané se také nezávisle na Ferdinandovi dohodli, že na 17. března svolají zemský sněm. Odpor proti králi se začal podobat rozjetému vlaku a na konečné situaci už nic nezměnilo ani to, že Ferdinand nakonec od provedení mandátů ustoupil. Šlechta i města se začaly chystat na velkou konfrontaci se svým pánem.



## Odporovat a neznat

Ferdinand vzal pražský sjezd na vědomí a rozhodl se hrát o čas. Věděl, že sbory Karla V. jsou na pochodu směrem k česko-saským hranicím a že válečná situace pomalu spěje k habsburskému triumfu. Zemský sněm proto povolil, ale až v polovině dubna. Zároveň také zakázal jakákoli jiná shromáždění.

Saský kurfiřt Jan Fridrich zatím zaznamenal dílčí úspěch, když se mu podařilo porazit dalšího z habsburských spojenců, braniborského markraběte Albrechta. Pro Mořice Saského a Ferdinanda to znamenalo čekat na příchod hlavních císařských sil. Pro Ferdinanda pak také pozorně sledovat dění v Čechách, kde se navzdory jeho zákazu v Praze 17. března sešel již zmíněný zemský sněm. O otevřeném odboji už nemohlo být pochyb!

Shromáždění české šlechty a měšťanů zvolilo zvláštní stavovskou komisi, která vypracovala seznam stížností vůči králi a jeho politice. Jasným projevem odporu bylo také vyjednávání s posly Jana Fridricha, který Čechům nabízel proti jejich králi vojenské spojení. Sněm zvolil i výbor, který by dále řídil záležitosti shromážděných stavů a rozhodl o svolání zemské hotovosti v případě ohrožení země cizím vojskem. Právě posledně jmenované ustanovení mělo být pojistkou proti případným Ferdinandovým snahám řešit celou záležitost silou. Stavové se jinak snažili vytvářet dojem mírumilovných úmyslů a najevo dávali také svou věrnost králi, jehož jedinou „povinností“ mělo být naslouchat jejich požadavkům. Snahy saského kurfiřta se tak navzdory společnému „nepříteli“ nesetkaly s velkou odezvou. Výrazem obojetnosti českých stavů bylo i to, že když kurfiřtovi vojáci obsadili Jáchymov, proti tomuto kroku nijak neprotestovali.

## Vrchol a pád

K důležitějšímu kroku naopak přistoupili, když na území království ke konci března vtáhlo spojené vojsko Ferdinanda a knížete Mořice. Tento čin označili za nepřátelský vpád a kromě protestních listů se rozhodli povolát do pole i zemskou hotovost!

♥ Jezdec a pěší knecht jednoho z tehdejších zoldněrských vojsk

♥ Jan Fridrich Saský (1503–1554) je na tomto obraze zachycen společně s německými reformátory. Vlevo za ním stojí Martin Luther



## konflikt • stavovský odboj v Čechách 1546–1547



▲  
Znak Českého království tak, jak vypadal v 16. století

Král o stavovských opatřeních věděl. Zatím se snažil nezavdat příčinu ke střetu, aby neohrozil svůj plánovaný úder proti Janu Fridrichovi. Společně s Mořicem tak pouze maširovali podél hranic až k Chebu, kde se měli sejít s oddíly císaře Karla.

Na druhé straně se představy vzbouřenců o rychlosti svolávání zemské hotovosti ukázaly být jako hodně scestné. Značná část šlechticů i měst totiž neměla chuť bojovat o nic větší než v zimě. Mezi stavy se také začaly šířit obavy z dalšího vývoje a posilovat začala zejména skupina prosazující pokojné narovnání s králem Ferdinandem. Všichni tak upírali pozornost k dubnovému sněmu dojednanému už dříve, který měl v přítomnosti králových úředníků probrat jejich záležitosti.

Ferdinand si byl po spojení s bratrem Karlem jistý svou pozicí a stavům se rázně postavil. Jejich spolek označil za nezákonný a požadoval i rozpuštění zemské hotovosti. Shromáždění šlechticů a měšťanů o jeho požadavcích jednali, když 27. dubna přišla jako blesk z čistého nebe zpráva o porážce Jana Fridricha katolickými oddíly v bitvě u Mühlbergu. Mezi shromážděnými zavládla panika. Všem bylo jasné, že nyní se musí definitivně rozhodnout, na čí straně vlastně stojí.

Když Ferdinand přijel po kapitulaci kurfiřtových vojsk na počátku června do Čech, hrnuly se k němu celé zástupy „věrných“, kteří jej spěchali ujistit o svých nejlepších úmyslech. Králi se také podařilo mistrovský kousek, když rozdělením svých odpůrců připravil podmínky pro to, aby strana umírněně postupně umlčela stranu radikální.

Poslední smutné dějství této nedůsledné vzpoury se odehrálo ve dnech 2. až 8. července 1547 v Praze. Po Ferdinandově vjezdu do města se Pražané postavili jeho vojákům na ozbrojený odpor, v té době však už stáli proti svému panovníkovi sami. Následovaly jen procesy se zúčastněnými šlechtici a měšťany.

Odboj českých stavů skončil. Svým výsledkem přispěl k upevnění absolutní panovnické moci v Českém království a na dalších 70 let byl jediným významným ohrožením dynastie Habsburků na českém trůnu. ●●●

Petr Štátný

# Kdo byl kdo?



## Karel V.

Pozdější císař svatě říše římské se narodil v roce 1500 ve vlámském Gentu. Byl pánem Španělska, Německa, většiny Itálie, Nizozemí a držav v Novém světě. Větší území neovládal nikdo před ním ani po něm. Někdy je považován zároveň za posledního středověkého císaře i prvního moderního panovníka. Podle poznámky jednoho ze současníků měl dva hlavní nepřítel: kacíře a dluhy. Navzdory své pověsti důrazného a tvrdého panovníka však ke konci života učinil věc do té doby zcela neslýchanou – stáhl se do ústraní. Zemřel pak v roce 1556 ve svém malém domě u zdi španělského kláštera San Yuste.

## Ferdinand I.

Na rozdíl od svého staršího bratra Karla spatřil Ferdinand světlo světa v roce 1503 ve Španělsku. Svou kariéru začínal víceméně pouze s rodovým územím Habsburků ve střední Evropě, kterým byly Rakousy. Postupně však k němu připojil i koruny uherskou, českou a chorvatskou. Ohledně náboženské a mocenské politiky s bratrem úzce spolupracoval a po jeho smrti se stal novým císařem. Ferdinand byl známý svou snahou o centralizaci státního aparátu, čímž nutně čas od času narážel na odpor stavovských obcí, žárlivě si střežících svá stará práva. Byl také obhájcem katolické víry, což mu nepřidávalo na popularitě u jeho protestantských poddaných. Konce svých dní pak došel v roce 1564 ve Vídni.





Či sař Karel V. se nechal po bitvě u Mühlbergu od malíře Tiziana portrétovat jako jezdec ve zbroji

## Zemská hotovost

Zemskou hotovostí se rozumělo v podstatě žoldnéřské vojsko, postavené za peníze obyvatel království. Počet jezdců a pěšáků, které každá z vrchností či město museli postavit, závisel na velikosti jejich majetku. Z hlediska bojových kvalit se nejednalo o příliš děsivou sílu, hlavní roli však hrál její počet. Hotovost se svolávala po krajích a důležitým pravidlem při jejím svolávání bylo, že její oddíly měly povinnost sloužit pouze při obraně království a podle zákonů nemohly být proti své vůli nuceny k vojenské službě mimo jeho území.

## Literatura

Josef JANÁČEK: České dějiny I./2.

Doba předbělohorská 1546–1547. Praha: 1984.

Petr VOREL: Velké dějiny země koruny české VII. Praha: 2005.

Sixt z Ottersdorfu: O pokoření stavu městského léta 1547. Praha: 1950.

## Jan Fridrich Saský

Vládce a pán Saska vystupující s titulem kurfiřta – volitele panovníka svatě říše římské – byl vrstevníkem Ferdinanda I. I on se totiž narodil v roce 1503. Proslavil se zejména jako ochránce církevního reformátora Martina Luthera a v Německu patřil mezi obhájce protestantského vyznání. Zároveň se důrazně postavil ambicím císaře Karla V., který v říši zaváděl zhruba stejné praktiky jako jeho bratr Ferdinand ve svých zemích. Vrcholem jeho odporu byla ozbrojená účast na odboji proti císaři ve šmalkaldské válce. V bitvě u Mühlbergu byl zajat a do roku 1552 zůstal vězněm císaře. Svě víry se však tento „Velký kurfiřt“ nikdy nevzdal a jako luterán také v německém Výmaru v roce 1554 zemřel.

## Mořic Saský

Mořic se narodil v roce 1521 v saském městě Freibergu nedaleko hranic Českého království a byl příslušníkem tzv. albertinské linie saských vévodů. Se svým bratrancem Janem Fridrichem však nevycházel příliš dobře. Přestože byl luteránem, odmítl se připojit ke šmalkaldskému spolku – údajně kvůli averzi vůči svému příbuznému, možná ale také proto, že mu císař Karel V. slíbil po případné porážce říšských odbojníků titul kurfiřta. Této hodnosti také nakonec dosáhl. Posléze se proti císaři obrátil a svým způsobem i přispěl k propuštění svého bratrance z císařova zajetí. Ze své hodnosti se ale dlouho neradoval – v roce 1553 zemřel ve vojenském táboře blízko Hannoveru na zranění utrpěná v boji.



## Sixt z Ottersdorfu

Tento rodák z Rakovníka se narodil někdy na počátku 16. století. Vystudoval Karlovu univerzitu, kde dosáhl titulu bakaláře svobodných umění. Po studiích pak vstoupil jako písař do služeb pražského Starého Města. Rychle stoupal po společenském žebříčku, oženil se s bohatou ženou a posléze se stal jedním z předních měšťanů. Odboj ho zastihl ve funkci kancléře. Jeho starostí byla tedy veškerá korespondence městské rady a právě odtud čerpal své znalosti. Radikálem však rozhodně nebyl. I on se pak stal jedním z těch, kteří za svou činnost strávili nějaký čas ve vězení. Byl ale na přímluvu svých přátel propuštěn a zbytek života dožil jako obchodník, překladatel a historik – je autorem spisku pojednávajícího o celém odboji. Zemřel v roce 1583.



# Katastr pro lepší výběr daní



**Za vlády císařovny Marie Terezie spatřil světlo světa tzv. tereziánský katastr, který se u nás stal prvním moderním soupisem pečlivě evidujícím poddanskou a později i vrchnostenskou půdu. Jeho vznik nebyl náhodný a plně zapadal do soudobých pokusů o položení základů přesně a efektivně fungujícího státního soukolí**

**1749**

Vydání Tereziánského katastru



## Způsob měření

Měření pro účely katastru byla prováděna metodou stolové tachymetrie, kde poloha daných bodů byla zanášena do mapy přímo v terénu pomocí měřického stolu. Vzdálenosti samotné se měřily tzv. eklimetrem, záměrným pravítkem doplněným dalekohledem

**P**rvní snahy o evidenci půdy sloužící k daňovým účelům můžeme na našem území pozorovat už v 11. století, kdy se za knížete Oldřicha začala v Čechách vybírat daň z obdělávaných polností o přesně vymezeném rozsahu, známých jako lány (cca 18 ha). Ve 14. století se pak u nás začínají objevovat první urbáře, které obsahovaly soupis povinností poddaných vůči vrchnosti (odvody v naturáliích i pravidelné peněžní platy), společně se záznamem celkové výměry jimi obhospodařovaných polí. Jednalo se však pouze o příslovečné první vlašťovky, a proto nebude velkým překvapením, že většina z dochovaných urbárů pocházejících z této doby byla sepsána v klášterech, jejichž majetková držba byla často velmi rozsáhlá a z hlediska hospodářské správy na velmi vysoké úrovni.



## První pokusy

Velký zlom v evidenci zdanění podléhající půdy přišel po třicetileté válce: konfliktu celoevropského rázu, který ekonomicky vyčerpal nejen České království. Zemi opustili protestantští emigranti a celá řada vesnic byla přímo postižena válečnými akcemi, nebo ztratila část svých obyvatel, kteří prostě odešli hledat své štěstí jinde. V důsledku toho pak nastala potřeba znovu zkontrolovat skutečný stav poddanské držby. Zemský sněm z roku 1651 rozhodl, že daně by měly být příště vybírány spravedlivěji, a po Čechách i Moravě se tak za krátkou dobu rozjeli sněmem jmenovaní komisaři, jejichž úkolem bylo navštěvovat jednotlivé obce a sestavit pokud možno co nejpřesnější přehled obdělávaných i pustých polností náležejících k daným obcím. Jednalo se však výhradně o poddanskou půdu, protože pozemky vlastněné přímo šlechtici nebo církví zatím tomuto typu zdanění nepodléhaly. Ze zhotovených podkladů pak v Čechách vznikla **berní rula**, na Moravě se předchůdce dnešních katastrů nazýval **lánovým rejstříkem**. Vzhledem k tomu, že komisaři zcela spoléhali na dobrou vůli vrchnosti a s největší pravděpodobností svou roli při sestavování této evidence sehrály také starší urbáře, byly tyto soupisy značně nepřesné. Přesto v nich však i dnes můžeme zahlédnout míru zpustošení, které válka přinesla některým oblastem království.

## Proč katastr?

Původ slova „katastr“ je třeba hledat v latině. Jako u celé řady jiných slov se i v jeho případě jedná o zkomoleninu (**caput** = hlava; **capitastrum** = soupis podle hlav). Za první náznak snah o evidenci půdy v našem prostředí se považuje rok 1022, kdy za knížete Oldřicha máme poprvé doložené vybírání daně z lány.

## Osvícená doba

O evropském 18. století se často hovoří jako o století osvícenců. Církev postupně ztrácela své dříve nezpochybnitelné pozice, jako nový druh „náboženství“ se pomalu začínal prosazovat rozum a tehdejší myslitelé měli neodbytný pocit, že za pomoci podrobného kritického zkoumání mohou nalézt odpovědi na všechny své otázky. Někteří jedinci se pak dokonce pokoušeli odhalit a studovat procesy, které ovlivňují takovou formu lidského soužití, jakou je stát. Právě v této době tak byly položeny základy moderní ekonomie či státovědy a 18. století je v tomto ohledu zároveň i půdou, z níž vyrůstají kořeny moderních států a jejich pozdějších státních systémů.

V očích pravověrného osvíceného ekonoma byli základem zdravého a správně fungujícího systému poddaní, kteří svou prací umožňovali růst celkového blahobytu a vytváření rezerv, z nichž stát mohl v případě potřeby (například války, která v 18. století hrála významnou roli v rámci zahraniční politiky) prostřednictvím daní čerpat ke svému prospěchu. Pouze stát, který bezchybně zvládal řídit svou ekonomickou základnu, mohl mít naději konkurovat ostatním mocnostem a vítězit v boji s nimi.

„Ekonomičtí poradci“ císařovny Marie Terezie nebyli jiného názoru. Tím spíše, že rakouské císařství válčilo ve druhé polovině 17. století téměř neustále s Turky, na počátku 18. století bylo zataženo do války o dědictví španělské a právě v prvních letech po nástupu Marie Terezie na trůn prošlo válkou s Pruskem sice velmi tíždostivé, jinak však dobovým osvícenstvím prodechnutého krále Fridricha II. Právě tato válka (1740–1748), kromě nenávratné ztráty Slezska, významně poukázala na slabiny rakouského státního systému. Pokud mělo být Rakousko schopné v budoucnu s Pruskem soupe-

## Marie Terezie

Marie Terezie (1717–1780) byla dcerou císaře Karla VI. a první ženou v našich novověkých dějinách, která na sebe vzala břímě státních záležitostí. V její době proběhla na našem území celá řada reforem, v nichž pokračoval i její syn, císař Josef II. (1741–1790) Na tomto obraze ji kolem roku 1755 portrétista zachytil společně s její rodinou



# Obyvatelé se dělili na sedláky, hospodáře, chalupníky, zahradníky, domkáře a bezzemky

řit a stavět do pole obávanou a dobře vyzbrojenou a vystrojenou armádu, muselo projít zásadními reformami.

Daňová reforma, jejíž součástí byly i katastry z let 1749 a 1757, byla pouze jednou z mnoha, kterými České království prošlo v době vlády Marie Terezie. Přední místo pak mezi nimi zaujímaly také školská, správní a vojenská reforma.

## Všichni a všechno

Katastr, nám známý pod jménem „tereziánský“, se začal připravovat už v době vlády otce Marie Terezie, císaře Karla VI. Stávající katastry se totiž ukázaly jako nedostačující, a mezi léty 1715 a 1728 tak do terénu opět vyrazili pověřeni komisaři, tentokrát však doprovázeni i měřiči, aby zjištěné výměry byly pokud možno co nejpřesnější. Došlo k vytvoření několika čtyřčlenných komisí, které „pročesávaly“ jednotlivé kraje Čech (Morava začala být přeměřována až v roce 1749) s tím rozdílem, že nyní je v duchu osvíceneckých idejí skutečně zájímalo „všechno a všichni“. Komisaři také psali dobrozdání, která měla sloužit ke spravedlivějšímu vyměření daně. Po ukončení jejich práce (nazývané **vizitací**) následovalo „připomínkové řízení“, táhnoucí se dalších téměř dvacet let, v němž se vysvětlovalo, objasňovalo, měřilo a doplňovaly se další potřebné informace. Císařovna dala svůj souhlas v roce 1748 a 1. května 1749 tak konečně spatřil světlo světa nový katastr, který nahradil starou berní rulu a později (v roce 1760) i lánové rejstříky.

Už v době zavedení tohoto katastru, který později vešel do povědomí jako první rustikální katastr, se však ozvaly nejrůznější námitky proti uvedeným údajům. Mezi léty 1751 a 1753 tak kraji prošly nové komise, tentokrát dvoučlenné,



List z lánového rejstříku, moravské obdoby berní ruly. Vlevo jsou jména láníků (gantz Lähner) a třičtvrtěláníků (dreiviertel Lähner), vpravo se nachází počet jejich polností a kvalita obdělávané půdy

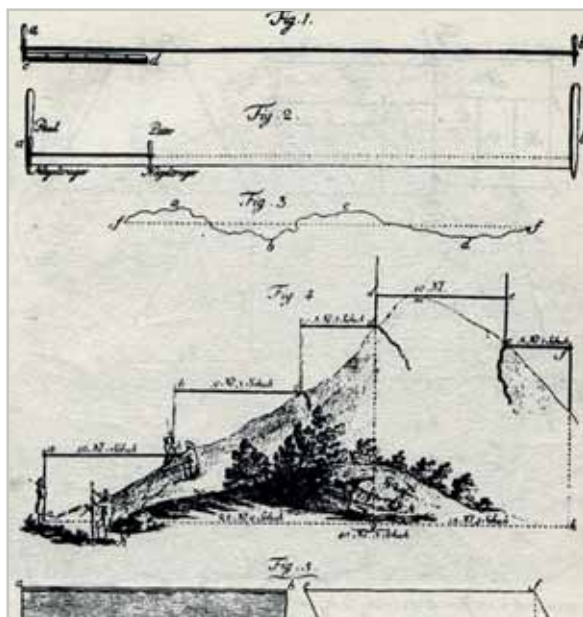




### Dobová ilustrace předvádějící způsob měření v případě převýšeného terénu

kteří sice především zjišťovali kvalitu půdy, jejich novým úkolem však bylo zaměřit se také na vrchnostenskou půdu. V důsledku toho v sobě druhý katastr, zavedený v roce 1757, zahrnoval vedle polností všech poddaných zároveň i půdu patřící jejich vrchnostem. Šlechta a církve tak byly poprvé v novodobých dějinách donuceny nést tíhu přímého zdanění založeného na držbě půdy a ze svých pozemků odvádět pravidelné dávky do státní pokladny.

Zmíněné dva katastry nám slouží jako důležitý zdroj při poznávání života tehdejších obyvatel Českého království. Právě díky své podrobnosti a pečlivosti komisařů totiž obsahují informace, které nám umožňují podrobněji poznat společenskou vrstvu, jejíž dějiny dokonce ani v této době nikoho příliš nezajímaly – poddaný lid. Velmi cenné jsou pro nás i mapy doprovázející některá z nově přeměřených panství. Způsob jejich provedení však závisel na jednotlivých měřičích.



## Komisaři psali dobrozdání, která měla sloužit ke spravedlivějšímu vyměření daně

### Sedláci a ti ostatní

Podkladem pro vlastní katastr byly *fase*, čili přiznání daného stavu. Duchovenská *fase* obsahovala údaje týkající se kostelů, škol, literátských a náboženských bratrstev, soupis desátka a roboty a také příjmy faráře a ostatního kostelního personálu. *Fase* vrchnostenská zase kromě půdy zahrnovala mlýny, pily, prachárny, koželužny, papírny a další podniky vlastněné přímo majitelem panství.

Poddaní byli v tereziánském katastru seřazení v pořadí obvykle zachovávajícím posloupnost z berní ruly či lánového rejstříku. Podle nich se uvádí i hospodář nebo hospodyně sedící na daném gruntě v tehdejší době a hned vedle nich můžeme najít nového majitele. Vedle úplného soupisu jejich polností (společně s názvy tratí, v nichž se tyto polnosti nacházejí) a bonity jimi obdělávané půdy můžeme v poddanské *fasi* najít i záznamy týkající se zahrad, chmelnic, vinic nebo lesů. Komisaře opravdu zajímalo všechno, a proto společně s řemesly provozovanými v daných obcích uváděli i stav dobytka a počet jeho kusů, úrodnost, možnost obdělávání, výdělkové poměry či možnosti odbytu.

Důležitou součástí poddanské *fase* je i úplný výčet robot. Ty se v této době prováděly s potahem koňským, volským nebo pěšky. Právě poslední jmenovaná povinnost

znamenala, že její vykonavatel pracoval „na panském“ svými vlastními rukama jako obyčejný nádeník.

Obyvatelé uvedení v katastru se pak podle velikosti svých polností dělili na sedláky, hospodáře, chalupníky, zahradníky, domkáře a bezzemky.

Tereziánský katastr byl prvním pečlivým a přesným záznamem týkajícím se poddanské (později i vrchnostenské) držby na našem území. Právě díky své úplnosti a návaznosti na dřívější katastry je pro nás obzvláště zajímavým pramenem. Pokud totiž spojíme údaje v něm obsažené s dřívějšími údaji (možná se nám poštěstí a my narazíme i na starší dochovaný urbář) a také s pozdějšími katastry, které z něj ve své podstatě vychází, jsme schopni sledovat proměny v osídlení daných lokalit po dobu několika staletí. Můžeme také jen obdivovat úsilí a množství práce, které v sobě tereziánský katastr, tento soupis „všech a všeho“, skrývá. ●●●

Petr Štátný

### Literatura

Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA: Velké dějiny země koruny české X. Praha: 2001.

Tereziánský katastr I. – III. Praha: 1964 et 1966 et 1970.

### Rustikál a dominikál

Půda se rozdělovala podle jejich vlastníků na **rustikál** a **dominikál**. Rustikálem se rozuměla půda obdělávaná poddanými daných vrchností, pod pojmem dominikál se skrývaly polnosti obdělávané vrchností ve vlastní režii.

Tradičním předmětem zdanění byl vždy rustikál. Šlechta a církve přispívaly na chod státu formou zvláštních daní (berní), povolovaných panovníkům pravidelně na zemských sněmech. Zdanění šlechty formou katastru jí

do značné míry vzalo z rukou velmi nebezpečnou zbraň (souhlas s berní na zemském sněmu) a přispělo k celkové centralizaci státní moci.



# První český kronikář

1099

Kosmas vysvěcen na kněze

**Kosmovo vidění světa promítnuté na stránky jeho kroniky je dědictvím, s nímž se vypořádávají všechny generace toužící ponořit se do událostí dávno minulých, které se odehrály v českých zemích. Bez Kosmy a jím zaznamenaných příběhů bychom si ani nedokázali vytvořit ucelenou představu o starších českých dějinách**

**H**ledaje totiž, hledal jsem, co bych vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo tak směšné jako mé dílko. S chutí se zasmějeme, když uztříme, že si někdo urazil o kámen svou nohu, kolik

uztříte v tomto díle mých úrazů, kolik kazů proti slovesnému umění!“

Tato slova adresoval před necelými devíti sty lety kronikář

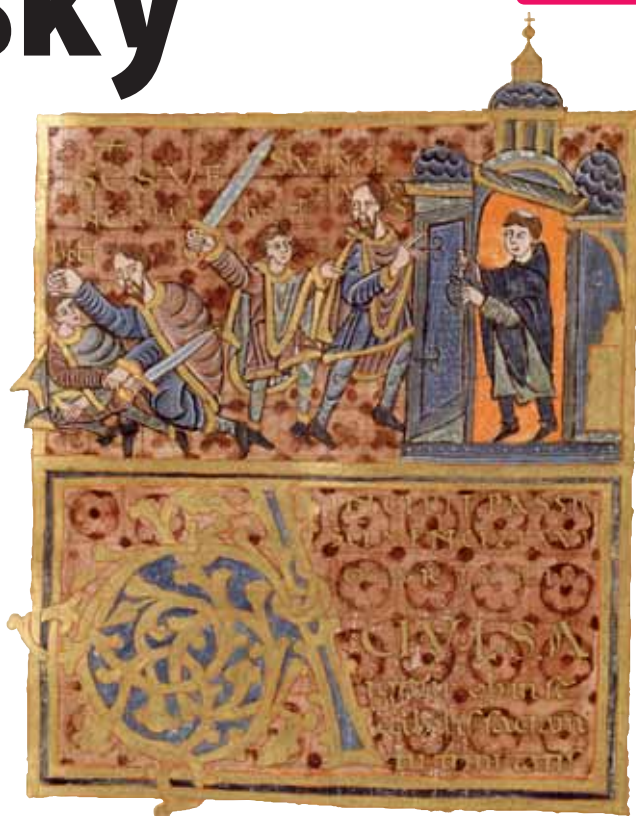
Kosmas v úvodu ke své Kronice Čechů mělnickému proboštovi Šebířovi. Ono směšné dílko, jež na jiném místě nazývá autor stařeckými bláhovostmi, patří neodmyslitelně k českému středověku. Co tam spatříme? Především temnotu, z níž se nám tu a tam vynořují jednotlivé drobnosti, ze kterých si postupně můžeme poskládat představu o Kosmovi a jeho intelektuálním světě.

## Učený kněz

Náš kronikář se narodil před polovinou jedenáctého století do rodiny duchovního a byl, jak je zřejmé i ze stereotypních hanlivých narážek jeho kroniky na okolní národy, českého původu. Jeho rodina byla na svou dobu zámožná. Jinak je těžko představitelné, že by dosáhl postavení a vzdělání, jakého se mu dostalo. Pro dráhu kněze se asi rozhodl až v pozdějším věku, protože v době, kdy mu zbýval už jen rok či dva do třicátých narozenin, jej nalzáme ve škole při pražském kostele, kde získal základní vzdělání. Tato škola byla tehdy úzce spojena s panovníkem a jeho kanceláří, podílela se i na diplomatické a politicko-propagandistické činnosti panovníka. Brzy poté se přesunul na studia do zahraničí. Nevíme jistě, zda v Evropě vystřídal více škol, jak bylo tehdy obvyklé, bezpečně jej však můžeme nalézt v Lutychu (Liège v dnešní Belgii). Zde navštěvoval velmi prestižní školu patřící do kulturně vyspělé oblasti říše. Působil na ní proslulý mistr Frank, pod nímž, jak zpětně vzpomíná osmdesátiletý autor kroniky, si mladý, ale už ne nejmladší Kosmas hrával na poli gramatiky a dialektiky. Ty tehdy společně s rétorikou patřily k „trojcestí“ trivia, tedy k základnímu stupni vzdělání ve středověkém vzdělávacím systému.

## Biskupův muž

Nejpozději v roce 1091 se Kosmas vrátil do Čech, kde se přidal k doprovodu pražského biskupa. Po svém návratu Kosmas založil i rodinu – vzal si ženu jménem Božetěcha. Ta však pro nás zůstává pouhým jménem, protože nic určitě-



**Zavraždění českého vládce, mučedníka a patrona sv. Václava**

## Katedrální školy

Katedrální školy měly v Kosmově době za sebou již delší období vývoje a prošly mnohými změnami. Již Cášská synoda (církvní shromáždění) v roce 789 požadovala od biskupů zřízení škol pro základní vzdělání, což souviselo nejen se zajištěním dostatečně vzdělaného dorostu, ale také s úsilím o právní sjednocení vzdělávacích norem. Tento typ škol vznikl, jak ostatně napovídá sám název, u církevních institucí. Mezi nejvýznamnější takové školy patřily v Kosmově době školy v **Laonu, Paříži a Remeši**. Lutych s mistrem Frankem, kde strávil svá učňovská léta Kosmas, patřil k tomu nejlepšímu, co mohla nabídnout středověká německá říše.



**Kresba z 19. století podle zničeného rukopisu lipské univerzitní knihovny znázorňující děkana Kosmu**



šího o ní nejsme schopni říct. Kněžské svěcení přijal tedy Kosmas v roce 1099 již jako ženatý muž, což nás nesmí udivit, protože Kosmas patřil ke světským kapitulním kněžím, kde sňatky rozhodně nebyly ničím výjimečným. Nepřekvapí nás proto, že Kosmas měl syna Jindřicha, jenž se stal předmětem dodnes ne zcela jednoznačně vyřešeného sporu, zda jej lze ztotožnit s pozdějším významným olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem. Jako příslušník širší biskupské družiny doprovázel Kosmas pražské biskupy občas na jejich cestách. Z toho sice nemůžeme vyvozovat, že by patřil k úzkému kruhu biskupových důvěrníků nebo byl dokonce diplomatem, minimálně si však mohl rozšířit obzory, které mohly být pro jeho současníky až nepříjemně omezeny geografickými nebo obecně společenskými překážkami. Vedle lutyšských školních pozemků poznal i krásy italské Mantovy nebo uherské Ostrihomu. V domácím prostředí tak mohl platit za vzdělance plně kvalifikovaného k tomu, aby napsal Kroniku Čechů (*Chronica Boemorum*). Ta se stala zakladatelským dílem stojícím na počátku českého dějepisectví a obecně českého historického myšlení. Pro pozdější generace se pak stala i významným inspiračním zdrojem.

Kosmas kroniku nepsal v rodném jazyce, ale v jazyce učenců své doby, v latině. S tím je však spojena potíž. Středověká latina se totiž od antické latiny významně odlišovala a mnohá slova, která přesně známe z antických latinských spisů, nabývají v Kosmově době nového významu, což opět zamotává hlavu historikům a jejich kolegům zabývajícím se středověkou latinou. Kosmas nám dokonce jmenuje i prameny svých Dějin Čechů. Vyskytuje se

## Přímá řeč vtahuje do událostí, které se mnohdy svým tématem až nepříjemně blíží dnešní bulvární produkci

mezi nimi také bájně vyprávění starců, což je název velmi přiléhavý, neboť nejstarší dějiny zachycené v kronice jsou skutečně vyprávěny spíše jako báje a hemží se nepřesnostmi v datech. Ty jsou však plně vyváženy silou Kosmova příběhu a celé koncepce díla.

### Přemyslovský cyklus ve znojenské rotundě

Podat pozoruhodné příběhy prvních generací českých Přemyslovců, třeba i na základě bájněho vyprávění starců, jak se o to pokusil Kosmas, však nemusí být pouze otázkou historie nebo literatury. Výmluvně o tom svědčí vnitřní nástěnná výzdoba znojenské rotundy zasvěcené **P. Marii a Sv. Kateřině**. Pod kulovou kopulí apsidy shlíží Kristus na výjevy pod ním, které pocházejí nejen z Písma svatého, ale i z domácích dějin. Ústřední figurou jedné ze scén je prostovlasý muž v rouchu a ozdobném plášti stojící v pluhu taženém dvěma voly, který pozvedá paže k přijíždějícím jezdcům. Jde o **Přemysla Oráče**, mytického zakladatele dynastie Přemyslovců, který je taktéž centrální postavou Kosmou zachyceného mýtu.

### Česká kronika

Kosmas je neodmyslitelně spjatý se svou kronikou, jež pro nás zůstává zároveň takřka jediným pramenem o jeho životě. Svě dílo rozdělil do tří knih. Kronika začíná potopou a rozchodem národů od babylónské věže. S touto událostí středověk obecně spojoval výklad vzniku různých jazyků. Poté nás zavádí do kraje v Evropě, který je „kolem dokola obkličeny horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo,“ tedy do Čech. Přes praotce Čecha a jeho polovybájené potomky se Kosmas ve svém líčení dostal až k historickému Bořivojovi, prvnímu křesťanskému českému knížeti. Bořivoj se podle Kosmovy kroniky objevil zhruba ve stejné době, kdy z historické scény zmizel velkomoravský vládce Svatopluk.

Není jisté náhodou, že první datum (mimočodem taktéž vybájené) v Kosmově kronice je spojeno s Bořivojovým křtem a s přijetím křesťanství. To totiž v Kosmově době nemělo podobu niterně prožívaného aktu víry, ale bylo spíše kulturním rámcem, jehož prostřednictvím se Čechy hlásily do světa západního latinského křesťanství. Kosmův svět však nebyl jen plný světců nebo mnichů umrtvujících svá těla za zdmi klášterů, ale i pohanských rituálů, které tehdy ještě mladá a málo početná církev nestihla vymýtiti nebo obléknout do slušivých hávů křesťanské bohoslužby. Po roce 1000 přechází kronika k dosti krvavým událostem s nešťastným hrdinou Jaromírem, jenž byl vykastrován, oslepen, vyhnán, uvězněn a pak znovu dosazen na knížecí stolec.

Tato část svědčí o tom, že Přemyslovci rozhodně nepatřili k rodinám, kde by se tu a tam nevyskytla nějaká ta ostřejší rozepře.

Na začátku druhé knihy, jak se to sluší na autora pišícího i v zájmu vládnoucí dynastie Přemyslovců, se Kosmas velmi oslavně zmiňuje o knížeti Břetislavovi, jenž ukořistil v polském Hnězdně tělo svatého Vojtěcha. Poslední třetí kniha pak začíná vládou Břetislava II. (1092), který ještě stále musí vyhánět čaroděje, hadače a věštky. Z úvodu ke třetí knize pochází nadčasový Kosmův povzdech, že napsaná pravda plodí v srdcích ublížených nenávisť. I Kosmas proto musel při psaní postupovat vůči současníkům velmi obezřetně, aby tím nezbudil nevěli. Pokud by nepsal příznivě o knížetech nebo jiných mocných šlechticích, mohl slavného kronikáře i jeho rodinu snadno stihnout krvavý trest.

## Pobavit a poučit

Kosmova kronika však není pouze suchopárným vylíčením událostí českých dějin. Mnohdy je proložena informacemi o úrodě a počasí, na němž byl středověký člověk závislý. Zápisy k některým létům se blíží krátkým zápisům z klášterů. K pobavení čtenáře jsou jednotlivé pasáže oživeny přímou řečí vta- hující do událostí, které se mnohdy svým tématem až nepříjemně blíží dneš- ní bulvární produkci. Je otázkou, zda se na účet Velfa, nejistého v důvěrném styku se zkušenější Matyldou, bavila celá Evropa, podobně jako Kosmas v jedné z kapitol druhé knihy. Pasáž nám však zároveň také dává vědět, že středověcí kronikáři nebyli jen suchopární historikové stroze zaznamenávající události, ale také zdatní spisovatelé.

I Kosmas je vzdělaný kronikář dávající na odiv své vzdělání dobově typickými výpůjčkami z Bible, citací povinných míst z antických autorů, ale také navazováním na starší historickou produkci, jež je umně věleněna do textu kroniky. Jeho kronika je orientovaná jednoznačně na vládnoucí dynastii a oslavuje zemské patrony Václava a Vojtěcha, kterým je vyhrazena zvláštní úcta. Jsou v ní ale také první stopy rozvinutého národního vědomí, jež se vytváří na základě společných světců, dynastie a proti nepřátelským Němcům a Polákům. Jeho nositeli jsou však pro Kosmu vždy jen členové vyšší společnosti, kterou ztotožňuje s kmenem Čechů. Kosmas ale nezůstal osamocen a jeho kronika našla řadu pokračovatelů, z nichž první dokonce navázal na poslední větu v Kosmově kronice. O popularitě kroniky svědčí i patnáct dochovaných středověkých rukopisů. I dnes zůstává Kosmovo dílo zajímavých čtením. Jeho pozoruhodné, napínavé i poučné příběhy jsou výmluvným svědectvím o době svého autora a o dílně středověkého kronikáře přelomu 11. a 12. století. ●●●

Jiří Knap

## Literatura

Třeštilk, Dušan, Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení. Praha 1968

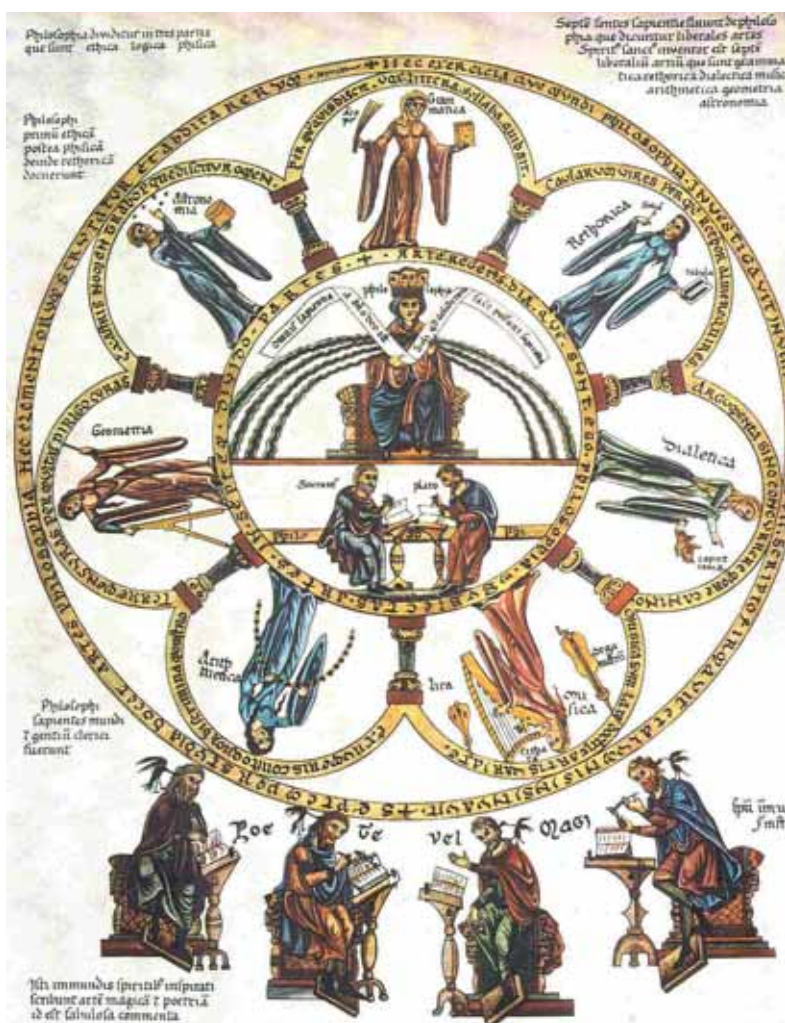
Nechutová, Jana, Latinská literatura českého středověku. Praha 2000

Kosmova kronika česká, přeložili Karel Hrdina a Marie Bláhová. Praha 1972



♥  
Dveře hnězdné katedrály zobrazující život sv. Vojtěcha

♥  
Zpodobnění sedmi svobodných umění v díle Herrady z Landsbergu (12. století)



# Od hlaholice k nabodeníčkům



**„Krásná je ta naše řeč a bohatá.“** Věta z jedné české pohádky přesně popisuje to, co výzkumy potvrdily už v minulosti. Doufejme, že čeština bude svou krásou a rozmanitostí neustále obohacovat nové a nové generace a neupadne do nesmyslného světa zkratek a cizích slov

**P**roč vůbec psát o češtině, když přece česky, jako rodilí mluvčí umíme? Možná proto, abychom se současně s informacemi o našem jazyce dověděli i něco nového o sobě a naší historii. Protože jak už kdosi řekl: „...znalost historie umožňuje lépe pochopit současnost.“

## Jazyk slovanský

Asi pro nikoho není překvapující konstatování, že čeština je jazyk slovanský a spolu s ostatními příbuznými slovanskými jazyky patří do většího společenství příbuzných jazyků, jimiž se mluví na území Evropy a Přední Asie a pro něž se používá souhrnné označení indoevropské jazyky. Kromě slovanských jazyků patří do indoevropské rodiny také jazyky baltské, germánské, románské, keltské, albánština, latina, řečtina, arménština, jazyky iránské a indické. Všechny tyto jazyky vzešly v hlubokém dávnověku z jednoho společného jazykového základu, kterému říkáme prajazyk indoevropský.

Čeština je proti jiným jazykům, co do počtu lidí, kteří ji přijímají jako mateřtinu, jazykem malým. Ale území, na kterém na češtinu narazíme, je poměrně rozsáhlé. Vždyt v každém významnějším městě se setkáme s českou menšinou, která i přes léta odloučení od vlasti stále česky mluví a udržuje i české tradice. A nejde jen o města evropská, ale početné české ostrůvky nalezneme i v Americe, Kanadě nebo Argentíně.

## Věrozvěsti a staroslověnština

Čeština je jedním z nejstarších evropských kulturních jazyků s rozsáhlou literaturou. Vznikla už v období 10.–12. století jako důsledek rozpadu pra-

## Chcete znát první význam slova plachetnice?

slovánštiny – prajazyka společného všem Slovanům. Praslovánština se bohužel nedochovala v žádné formě, ale její podobu můžeme zrekonstruovat na základě srovnání staroslověnštiny, jako nejstaršího doloženého spisovného slovanského jazyka, zachovávajícího v podstatě podobu pozdní praslovánštiny, s nejstaršími vývojovými fázemi slovanských jazyků včetně češtiny.

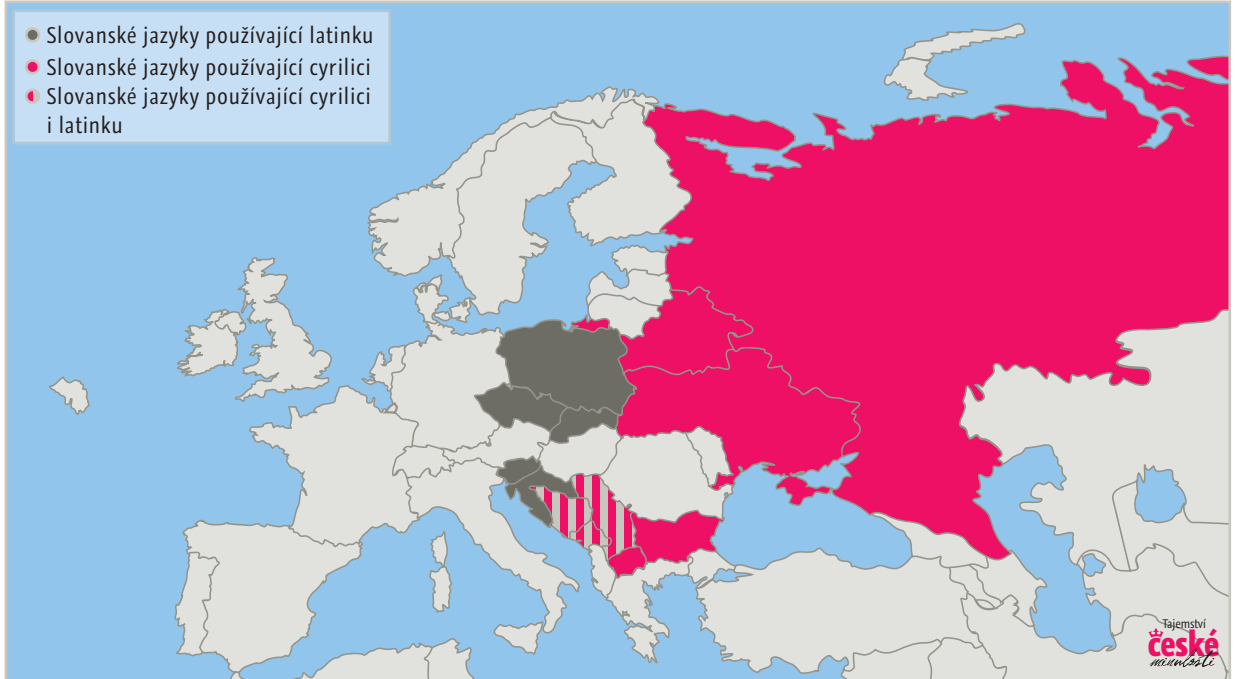
Počátky češtiny jsou úzce spjaty s Velkomoravskou říší a právě se staroslověnštinou. Staroslověnština převzala v 9. a 10. století na Moravě úlohu úředního jazyka v oblasti liturgické, administrativní, právní i literární. Když totiž věrozvěsti Konstantin a Metoděj přišli v roce 863 na Velkou Moravu a začali zde šířit křesťanství prostřednictvím speciálního jazyka vytvořeného pro tyto účely, tedy staroslověnštiny, jazyka srozumitelného slovanskému obyvatelstvu, naši praprapředci zde žijící mluvili pozdní praslovánštinou. Tato pozdní praslovánština ovšem už vykazovala jisté odlišnosti typické právě pro česko-moravské jazykové prostředí: změkčením staré hlásky *ch* vniklo *š*, kdežto na území dnešních jižních a východních Slovanů vzniklo *s* (čeština má vše, kdežto



### Písmena hlaholice

ⴐ	ⴑ	ⴒ	ⴓ	ⴔ	ⴕ	ⴖ	ⴗ
a	b	v	g	d	ε	ž	dz
ⴘ	ⴙ	ⴚ	ⴛ	ⴜ	ⴝ	ⴞ	ⴟ
z	i	i	ǵ	k	l	m	n
ⴡ	ⴢ	ⴣ	ⴤ	ⴥ	⴦	ⴧ	⴨
o	p	r	s	t	u	f	x (kh)
⴩	⴪	⴫	⴬	ⴭ	⴮	⴯	ⴰ
o	ts	č	š	št	w/ə	i	y
ⴱ	ⴲ	ⴳ	ⴴ	ⴵ	ⴶ	ⴷ	ⴸ
æ/e	yu	ž	yž	š	yš	f	i/v

## Rozšíření slovanských jazyků v Evropě



ruština *vesě*), byla zachována hlásková skupina *tl, dl* např. ve slovech *modlitba* nebo *pletl* (proti ruskému *molitba, plel*) apod. V kontaktu s moravským prostředím se do staroslověnských textů vznikajících na Velké Moravě dostala řada těchto odlišností (a to nejen v hláskosloví, ale i ve skloňování a slovní zásobě) a tyto odlišnosti jsou označovány jako bohemismy, nebo lépe moravismy. A jsou to první doklady o formující se češtině jako samostatném jazyce.

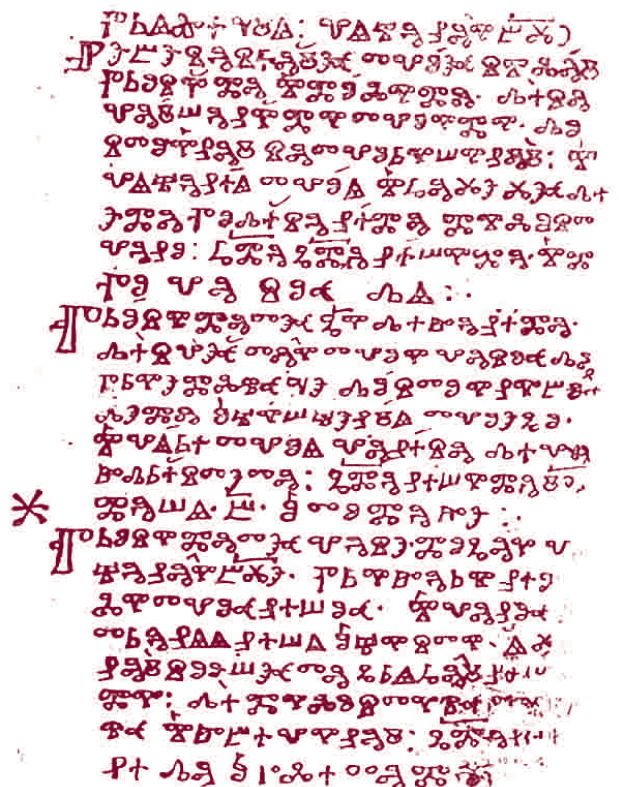
měla méně písmen než čeština hlásek, došlo při psaní českých textů k tomu, že jedno písmeno označovalo více hlásek: např. písmeno *c* označovalo nejen *c*, ale i *k* (tak se totiž vyslovovalo v latině) a zároveň i *č* (např. *Mikulcici* byla grafická podoba místního jména *Mikulčici*, dnešního *Nikolčice*), písmeno *z* označovalo všechny sykavky, a to tvrdé i měkké: *z, ž, s, š, c, č* atd. Jak přibývalo českých textů, byla potřeba preciznějšího zápisu českých slov čím dál větší, a tak se začal měnit i pravopis.

## Nejstarší doklady a pravopis

Nejstarší písemné doklady psané česky pocházejí z 12. a 13. století, nejsou to souvislé texty, ale jen jednotlivá slova nebo krátké věty, tzv. bohemika, glosy a přípisky. Slovem bohemika se obvykle označují česká osobní a místní jména, která se vyskytují v cizojazyčných, nejčastěji latinských textech a týkají se českého prostředí (např. *in urbe Gradec* = ve městě Hradec – do latinského textu *in urbe* je vsazeno české místní jméno). Glosy jsou české překlady jednotlivých slov nebo celých vět vepsané přímo do cizojazyčného, opět nejčastěji latinského textu. Přípisky pak jsou krátké poznámky na okraji textu, které ale s jeho obsahem nesouvisí. Nejstarší známý přípisek pochází z počátku 13. století. Jde o dvě věty, které byly připsány do zakládací listiny kapituly litoměřické. Jedna z nich zní: „*Pavel dal jest Ploskovicích zem 'u*“ a doslova znamená „*Pavel odkázal usedlost v Ploskovicích*“.

Zatímco pro psaní staroslověnských textů se používalo zvláštního písma hlaholice a později cyrilice, první české věty byly psány latinkou, stejně jako texty latinské. Zápis českých slov ovšem tehdy nebyl bez problémů, protože latinská abeceda postrádala některé hlásky typické pro češtinu.

Nedaly se např. zapsat měkké souhlásky, nedalo se rozlišit *u* a *v*, protože tyto hlásky nerozlišovala ani latina, nedala se zachytit délka samohlásek apod. Protože latinka



Staroslověnština se zapisovala po dlouhou dobu hlaholicí



▲  
**Cyril (také Konstantin) spolu s Metodějem přišli na Velkou Moravu, kde začali šířit liturgii ve staroslověnském jazyce**

Od konce 11. století se začaly používat spřežky k zapsání měkkých hlásek jako *cs* (= dnešní *č*), *ss* (= dnešní *š*) apod., přičemž i tento tzv. spřežkový typ pravopisu podléhal změnám. Spřežkový pravopis podstatně zjednodušil v 15. století Jan Hus, když navrhl pravopis diakritický, tedy takový, který místo spřežek používal tzv. nabodeníčka krátká, např. *č* (= *č*), *ž* (= *ž*) aj. a který délku hlásek vyznačoval pomocí tzv. nabodeníček dlouhých *á*, *é* aj. Český pravopis prošel řadou dalších změn a podoba pravopisu dnešního vychází z podoby, který dostal v polovině 19. století, ačkoliv od té doby došlo ještě k dílčím úpravám.

## Není plachetnice jako plachetnice

Čeština, tak jako kterýkoli jiný jazyk, prošla od svých počátků po současnost dlouhým vývojem. Za tu dobu představující několik set let se změnil nejen způsob mluvy, ale i slovní zásoba. Současný Čech by Čechovi žijícímu ve 14. nebo 15. století asi rozuměl jen málo. Vždyť i ta nejstarší česká dochovaná věta je docela nesrozumitelná, že?

Pro důkaz o tom, že se jazyk vyvíjí ve všech svých oblastech, nemusíme ostatně chodit daleko do minulosti. Stačí, když si přečtete pasáže z díla Vladislava Vančury a Michala Viewegha. Ačkoli je mezi nimi časový předěl zhruba půl století, jsou rozdíly v jazyce obou autorů poměrně výrazné, a nejde jen o rozdíly ve stylu psaní.

Slovní zásoba se neustále mění a je úzce spjata s tím, jak se mění život kolem nás. Některá slova zanikla současně s věcí nebo jevem, který označovala, a s novými věcmi přicházela i nová slova. Ve staré češtině můžeme najít desítky slov, která jsou dnešnímu člověku zcela neznámá. Víte třeba, co je ostrva nebo plachetnice?

*Ostrva* je „osekaný kmen se zachovalými pahýly větví sloužící především jako žebřík k zlézání hradeb“ (byla ve znaku pánů z Lipé), *hrále* „kopi“, *kršně* „levá ruka“, *hrstník* „obchodník, prodávající obilí po malých částech, jakoby po hrstech“, *brnieř* „výrobce brnění“, *bulař* „kdo pečeti buly (listiny s kovovou pečeti), *nekolný* „nepoddajný, vzpurný, drzý, zlý“, *opustitel* „zpuštěl“, *rakvicé* „mušle, škeble; hlemýžď“, *svak* „příbuzný, muž otcovy nebo matčiny sestry“, *zmrlina* „mrtvola, mrtvé tělo“ a mnoho sice zní v současné češtině stejně, jako v češtině staré nebo starší, ale možná bychom byli překvapeni tím, co dříve znamenala. Např. *plachetnice* byla „žena prodávající na ulici - na plachtě rozložené na zemi - doma pečený chléb“, *letadlo* „pták“, *pletka* „síťka na lapání ptáků“, *fasovati* „vázat, poutat“, *lom* „praskot, hluk“, *otporný* „opačný“, *plachý* „divoký, rozčilený, splašený“, *pitomý* „krotký, ochočený“ aj.

Jak tedy můžeme vidět, česká slova měla mnoho významů a dnešní člověk by nejspíš se svou mluvou ve středověku neuspěl. Byl by považován, v lepším případě za podivína a v tom horším třeba za posedlého ďáblem. No a řekněme si to na rovinu, ani blázní ani čarodějnice to neměli v naší minulosti zrovna jednoduché. ●●●

Helena Karlíková  
Ústav pro jazyk český AV ČR



➤  
**Jeden ze zakladatelů kláštera sv. Prokop udržoval a rozvíjel cyrilometodějskou tradici a klášter byl považován za středisko slovanské vzdělanosti**

živá

# HISTORIE

Vydejte se na expedici v čase!



# Dárek

## Jak jsme bojovali proti „císařpánu“

Reprint několika vydání novin popisujících revoluční kvas v průběhu celého roku 1848

Od vydavatele časopisu

Tajemství  
**české**  
minulosti



# Znojmo sluncem políbené



I když název města znamená „prohřáté sluncem“, dějiny Znojma nebyly vždy slunné a šťastné. Naopak, toto královské město si prošlo složitým a strastným vývojem plným krutosti a krveprolévání

**1226**

Prohlášení Znojma královským městem



Znojmo se stalo prvním královským městem na Moravě

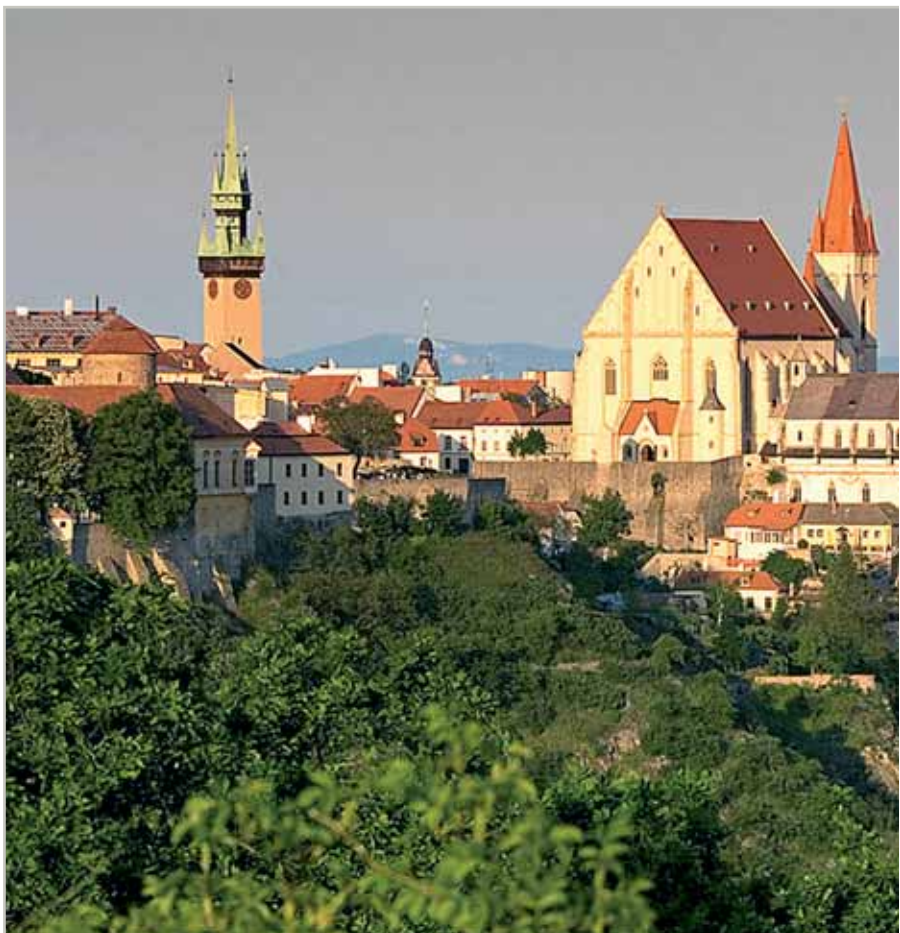


Současný znak města



## Královské město

Královská města byla přímým majetkem krále. Měla být nezczizitelná a nikdy nesměla být panovníkem zastavována, což, bohužel, nebyla pravda. Měla zvláštní práva, která se vztahovala i na jejich obyvatele. V 16. století bylo v českých zemích 40 takových měst a v pohusitském období tvořila královská města tzv. třetí stav – měšťanský.



**D**íky své výhodné poloze bylo Znojmsko osídleno už odedávna, což dokazují mimořádně bohaté archeologické nálezy. První písemná zmínka o Znojmu pochází z doby, kdy zemi vládl „Český Achilles“ Břetislav I. Po jeho smrti připadlo Znojmsko jeho synu Konrádovi a postupně se stalo sídlem údělných přemyslovských knížat, čímž bylo vtaženo do nepřehledné hry o knížecí stolec, na kterou nejdnou tvrdě doplatilo.

## První královské město Moravy

Z těchto temných časů o to jasněji a zářivěji vystupuje osobnost a hlavně dílo znojmského údělníka Konráda II. Oty, který díky svým mimořádným schopnostem ovládl téměř polovinu Moravy a stal se důležitou oporou knížecí moci. Když ho ale kníže Bedřich neodmínil podle jeho představ, začal spřádat vlastní plány na obsazení knížecího stolce. Naplnění svého snu se nakonec dočkal až v roce 1189 a v témže roce také vydal zákoník *Iura Conradi* (Statuta Konráda Oty). Toto právní dílo bylo ve své době zcela ojedinělé a bylo známkou nesmírné pokrokovosti někdejšího znojmského knížete. Díky statutům bylo například připuštěno dědické právo žen a ustanoveno, že soudce nikdy nemá soudit sám.



Protože Konrádovo manželství s Hellichou z Witeltsbachu bylo bezdětné, nastoupil po něm Vladislav Jindřich, který se ale knížecího stolce dobrovolně zřekl ve prospěch svého bratra, Přemysla Otakara I. A právě ambiciózní a schopný král Přemysl Otakar I. udělil Znojmu roku 1226 městská práva a učinil ho prvním královským městem na celé Moravě. Znojmo se tak stalo nejmohutnější pevností na jižní hranici přemyslovského státu a neochvějnou oporou panovnické moci.



Často zde pobýval i stejnojmenný vnuk Přemysla Otakara I., Přemysl Otakar II., který zde vybudoval centrum odporu proti moci svého otce Václava I. Mladická vzpoura sice nedopadla dobře, ale Přemysl již věděl, že se na Znojmo může spolehnout, a tak se mu stalo základnou při tažení proti Uhrům i Rudolfu Habsburskému. Právě tato výprava ale skončila tragédií na Moravském poli (1278), kde hvězda krále „železného a zlatého“ navždy zapadla.

Smrtí jeho osudy zdaleka neskončily. Ostatky tak vlivného muže musely být veřejně vystaveny, aby nevznikla legenda, že panovník ve skutečnosti nezemřel, a tak bylo tělo nejprve vystaveno ve Vídni a až po uplynutí papežské klatby spočinulo v minoritském klášteře ve Znojmě. Ani zde ale nezůstalo natrvalo, protože v roce 1296 je nechal Václav II. přenést do Prahy a pohřbít v klášteře Na Františku. Přemyslovy ostatky pak byly přemístěny ještě jednou, a to na příkaz Karla IV., když spočinuly v chrámu sv. Víta na Pražském hradě pod skvostným náhrobkem od Petra Parléře.

## Pivo nebo víno?

Vraťme se ale zpět k osudům Znojma, které vítězný Rudolf Habsburský obdařil vídeňskými právy, povolil vaření piva a hlavně na pět let osvobodil město od daní a královských mýt v okruhu jedné míle. Neméně velkorysý byl i syn „železného krále“ Václav II., jehož dědic Václav III. zemřel v Olomouci rukou neznámého vraha. Jeho smrtí vymřela roku 1306 i přemyslovská dynastie na českém trůnu.

Situace se neuklidnila ani s nástupem Lucemburků. Vláda Jana Lucemburského se záhy stala velice neoblíbenou pro jeho zvyk obsazovat důležité úřady pouze cizinci a opomíjená česká šlechta se začala bouřit. Znojmo podpořilo stranu nespokojenců a právě na zdejších hradě se konaly tajné schůze rebelů vedených prvním mužem království Jindřichem z Lipé. Král nakonec musel ustoupit a Znojmu udělil mnohé výsady, aby je získal na svou stranu. Nejvýznamnější z těchto výsad byla práva pro obchod vínem a solí, jaká doposud užívalo jen Brno a Jihlava, a zákaz výčepu cizích vín ve městě, který měl pomoci měšťanům proti konkurenci.

Vinou Janova stylu vlády bylo zanedlouho poměrně obtížné najít na Moravě sídlo, které by ještě nebylo zastaveno. Stejný osud postihl i znojmský hrad, který musel draze vykoupit markrabě Karel. Ne však na dlouho. Když se zde vdávala princezna Anna za rakouského arcivévodu Otta Habsburského, rozhazovačný český král nemohl nevěstě vyplatit věno, a tak Karel Znojmo zastavil za 10 000 hřiven stříbra. To ale nebyl jediný černý mrak nad vznešenou svatbou, protože slavnostní chvíle se záhy změnila v tragédii. Při velkolepých oslavách totiž vznikl požár a vyhořela téměř polovina města i s hradem. Královské město zaplatilo opravdu krutou daň.

Postupem času se prohlubovaly rozdíly mezi městkým patriciátem (ten měl oporu v markraběti, králi, louckém opatovi a mnohých dalších) a širokými vrstvami obyvatelstva. Tyto problémy vyrazily na povrch s nebývalou prudkostí v roce 1338, o čemž svědčí i listina markraběte Karla. Došlo k otevřenému povstání proti patriciátu, v němž se spojili cechovní řemeslníci s městkou chudinou (tradičně nejaktivnější složkou všech bouří), povstalci sesadili soudce a městkou radu a zvolili si vlastního hejtmána. Celé povstání bylo ale na zákrok markraběte Karla potlačeno a revoluční pokus tak nepřinesl žádný zásadnější výsledek.



**Nejvýznamnější znojmská památka, jejíž výzdoba je kladena do 12. století. Fresky zobrazují genealogii přemyslovského rodu a biblické výjevy**





**Konrad II. Ota, znojemský údělník, byl oporou knížecí moci**

## Chromý vévoda a slepý král

Stejně jako Karel přál Znojmu i jeho mladší bratr Jan Jindřich Lucemburský, když se stal markrabětem. Ten měl ale, na rozdíl od svého sourozence, v ledacím smůlu a zejména jeho první manželství skončilo nebyvalým fiaskem. Jeho první žena, Markéta Tyrolská přezdívaná Pyskatá, ho totiž po krátkém soužití zapudila pro jeho údajnou impotenci. Žinantní situaci chtěl urovnat otec neúspěšného ženicha, český král Jan Lucemburský, a tak si pozval na znojemský hrad rakouského vévodu za účelem osobního jednání. Jan z Viktringu ve své kronice líčí, že se chromý vévoda a slepý král sešli v uzavřené komnatě, a když rokování skončilo a oba chtěli vyjít, nemohl slepý Jan Lucemburský najít dveře a chromý vévoda mu nedokázal přispěchat na pomoc.

Karlův prvorozenec Václav IV. se netěšil přílišné oblibě a různé koalice proti němu byly na denním pořádku. Jedna taková byla smluvena jeho bratrem Zikmundem, moravským markrabím Joštem, vévodou Albrechtem a míšeňským markrabím Vilémem roku 1393. Na straně krále zůstali zhořelecký vévoda Jan a druhý moravský markrabě Prokop. Václavovi, ale hlavně Prokopovi služebníci, Hynek Suchý Čert z Jevišovic (prastrýc Jiřího z Poděbrad a hejtman

## Znojemský viklefista učitelem Mistra Jana Husa



**Zikmund Lucemburský jednal ve Znojmě o postupu proti moravským husitům**

markraběte Prokopa) a Jan Sokol z Lamberka, se zmocnili Znojma a ovládali odtud celou jižní a západní Moravu. Albrecht Rakouský a Zikmund Lucemburský se sice snažili Znojmo dobýt, ale statečná obrana a časté výpady obránců vedly k tomu, že celá nepřátelská akce ztroskotala. Při jednom z výpadů byla dokonce zničena i nepřátelská děla, což byla technická novinka, která se tehdy na našem území objevila vůbec poprvé. Podle tradice používali znojemští občané i šíření chorob a prý to byla právě úmyslně zasetá úplavice, která nakonec donutila nepřátelskou armádu k odchodu, nebo spíše útěku. Vlně šířených nemocí nakonec podlehli i Albrecht a Zikmund Lucemburský a právě v jeho případě přistoupil švábský doktor k opravdu razantní léčbě. Lucemburk byl uvázan za nohy a visel hlavou dolů, aby z něj vyšel jed. Po této léčbě byl prý už po dvaceti čtyřech hodinách na nohou a čilý a zdravý jako nikdy předtím.

Václav IV. sice uznal nebyvalou statečnost města, ale v té době držel Zikmund Prokopa v zajetí a žádal ho, aby vydal Znojmo zrádnému Joštovi s tím, že se s Prokopem vyrovnají. Hejtman Hynek ale stále doufal, že Prokop unikne z vězení, a tak se nemínil vzdát. Jeho snažení zmařili znojemští měšťané, když využili jeho nepřítomnosti a sami otevřeli brány Joštovým oddílům. Jošt pak dal 70 Hynkových mužů oběsit a 12 stít.

## Znojemští „viklefisté“

V této době už ale pomalu nadcházela čas husitských bouří. Ze Znojemska pocházel Petr z Mladoňovic, na Bítově pobýval Jeroným Pražský, ale nejzásadnější byli zastánci viklefismu na Karlově univerzitě Petr a Stanislav ze Znojma, kteří významně ovlivnili i Jana Husa. Stanislav pocházel z bohaté znojemské patricijské rodiny, jejíž členové se často stávali konšely a sudími. Samotný Stanislav se ale rozhodl pro univerzitní dráhu a v roce 1395 se stal děkanem teologické fakulty a také jedním z profesorů Jana Husa, který na něj vzpomínal jako na laskavého otce. Později se Stanislav stal předním obhájcem Viklefových nauk a postavil se do čela českých univerzitních mistrů proti německým. V témže roce napsal traktát, za který byl tvrdě napadán a kritizován a nakonec byl označen za kacíře. Když bylo papežskou bulou Viklefovo učení odsouzeno, dostal se Stanislav do svízelné situace, protože stanul před komisí, která měla jeho dílo přezkoušet. Jeho přátelé v komisi ho sice dokázali uhájit, ale musel sepsat druhou část traktátu a ta byla opět prohlášena za kacířskou. Nakonec se Stanislav musel zodpovídat přímo papeži, a když souhlasil se spálením Viklefových spisů, rozešel se s ním i Jan Hus. Proti němu pak Stanislav vystoupil spolu s Pálčem

### Literatura

Lubomír HAVLÍK, Dějiny královského města Znojma a Znojemského kraje od nejstarších dob do sedmdesátých let 19. stol., Brno 1998

Lubomír HAVLÍK, Znojmo. Z minulosti města a jeho památek, Brno 1956

Miroslav KROB, Znojmo město památek, Brno 1974

Drahoslava STEHLÍKOVÁ, Osobnosti Znojma, Znojmo, 1996

Václav František PEŘINKA, Znojemský okres I., Brno 2008

Václav František PEŘINKA, Znojemský okres II., Brno 2008

Vladislav RAŽÍM, Znojmo, Středověká hraniční pevnost, Nymburk 2003

roku 1412, za což byli králem Václavem IV. vypovězeni z Čech. Nedlouho na to Stanislav ze Znojma zemřel.

Sílící bouře husitské revoluce se už nedala zastavit. Když byl znojemský kněz Jiří od svatého Mikuláše přistižen při cizoložství s vdanou paní, byli oba rozlobeným davem utopeni v Dyji. Za to byla městská rada dána do klatby a nad celým městem byl vyhlášen interdikt. Tyto kruté církevní tresty byly odvolány až ve chvíli, kdy městská rada zřídila u svatého Mikuláše oltář sv. Ondřeje. Vytoužený klid ale rozhodně nenastal.

## Husité, Znojmo a Zikmund

Na tradici hejtmana Hynka Suchého Čerta plynule navázal Jindřich Zajímač z Jevišovic, který už roku 1408 podnikal výpravy ke Znojmu. Nakonec zde byl zajat, převezzen do Brna a po šestidenním soudu popraven. V jeho pochybném díle plynule pokračoval Boček z Jevišovic a navíc se Jevišovice staly centrem husitského hnutí, což donutilo znojemské držet si vlastního puškařského mistra a zavést výrobu pušek. V roce 1421 přijel do Znojma Zikmund Lucemburský s celým dvorem, aby se zde s Albrechtem Rakouským domluvil na dalším postupu proti znojemským husitům, proti kterým byla hned téhož roku započata odvetná akce.

Symbolickým koncem této složité epochy v dějinách Znojma bylo úmrtí císaře Zikmunda v roce 1437. Ten do Znojma pozval rakouského vévodu Albrechta a jeho manželku Alžbětu, aby zde jednal o otázce nástupnictví. Do města přijel v listopadu, vezen v otevřené lenošce za doprovodu tisíce jezdců a více než stovky vozů. S dvorem při-

šly i „krásné paní pod koruhví svú ... s jinými kasykléri“. Krátce před svým skonem dal Zikmund zatknout svou manželku Barboru pro intriky s polským dvorem a spolu s jejími služebníky ji nechal převézt do Prešpurku (Bratislava).

Den před svou smrtí si Zikmund zavolal české, uherské i moravské pány a požádal je o podporu Albrechtových nároků. V dlouhé a tklivé řeči je se „zdviženýma rukama a slzivýma očima“ vzýval, aby jeho poslední přání vyplnili. 9. prosince se dal obléci do císařského majestátu a na trůnu a s korunou na hlavě vyslechl u sv. Mikuláše bohoslužby. Smrt ale stále nepřicházela, a tak se dal převléci do bílého rubáše a vyčkával.

Máme dochovány čtyři varianty císařova skonu. Podle první verze zemřel na mrtvici před domem číslo 4 na Dolním náměstí, podle jiné na Horním náměstí číslo 5, na hradišti svatého Hipolita nebo přímo na znojemském hradě. Po své smrti byl Zikmund po tři dny vystaven u sv. Mikuláše a pak byl ze Znojma vypraven velký průvod do Varadína.

Tak zemřel poslední Lucemburk na českém trůnu, který sám sebe takto charakterizoval před papežem Evženem IV.: „Tři jsou věci, nejsvětější otče, ve kterých se nesnášíme, a opět tři, ve kterých se shodujeme: ty ráno spáváš, já přede dnem vstávám; ty vodu piješ, já víno; ty žen se štítíš, já po nich se sháním. Ale v tom se snášíme, že ty štedře rozdáváš poklady církevní a já ničeho sobě nenechávám; ty máš špatné ruce, já špatné nohy; ty kazíš církev – a já říši svatou.“

Se skonem posledního Lucemburka vstoupilo Znojmo do nové fáze svého vývoje. Stále ale zůstalo významným centrem jižní Moravy a strategickým bodem celého království. ●●●

Jitka Cihová

♥  
Jedna z dochovaných knih  
s právy města Znojma



# Nazí obránci pravdy Kristovy

•••  
Husitské války způsobily zásadní přelom v českých středověkých dějinách. Jako každá revoluce, i ta husitská začala po jisté době požírat své vlastní děti. Stalo se tak velmi záhy po založení Tábora a jejími prvními oběťmi byli radikálové, pokoušející se alespoň částečně žít život blažený už zde na zemi

1421

Upálení adamitů



Jeden z tábořských bratří na pochodu s „trofejní“ husou zastrčenou za pasem



Prohnilí katoličtí církevní preláti zobrazení v Satanových spárech



**K**dyž ve druhé polovině října roku 1421 vítr rozptýlil zbytky kouře vznášející se nad vodní tvrzí Ostrov u jihočeského Hamru nad Nežárkou, svého symbolického konce zde došla jedna z kapitol počátků husitských válek a husitské revoluce jako takové. V očištném ohni, který založili bratři tábořského hejtmána Jana Žižky společně s ozbrojenci jejich spojenců, pánů ze Stráže a pánů z Hradce, zahynuli příslušníci jedné z tábořských sekt, dnes známé pod jménem adamité. Svými názory a činy si vysloužili pověst kacířů a jako takové je čekala smrt – do jisté míry z rukou jejich dřívějších spolubojovníků. K ostrovským plamenům však vedla dlouhá cesta, jejíž počátek je třeba hledat ještě před vypuknutím vlastní revoluce.

## Bouře na obzoru

Pro České království byla léta 1415–1420 zlomovým obdobím. Po upálení mistra Jana Husa v Kostnici v červenci roku 1415 se hlasy volající po reformách církve staly ještě zvučnějšími a narůstala radikalizace přívrženců kalicha. Na venkově se pak stále častěji odehrávaly poutě na hory, nesoucí v sobě jasný biblický podtext.

Významnou oblastí, kde kališnické učení záhy zapustilo hluboké kořeny, bylo jihočeské Ústecko. Svou roli zde vedle Husova pobytu v letech 1413–1414 sehrála i přízeň a ochrana, které se budoucí „husité“ těšili ze strany jedné z rodových větví pánů z Ústí. Samotné město Ústí se pak v letech



### Upálení mistra Jana Husa v roce 1415 přineslo narůstající radikalizaci kališníků

1417–1419, tedy v době bezprostředně předcházející revoluci, stalo myšlenkovým centrem kališnických radikálů, z nichž někteří do města přišli přímo z pražské univerzity.

Místní kazatelé čerpali vedle Husovy návštěvy také z krátkého pobytu dalšího z významných obhájců kališča – Jeronýma Pražského, který později sdílel Husův osud. Tamní synové „pravé“ katolické církve si tak snadno mohli stěžovat na to, že kázání kališníků se konají mimo kostely, křest u nich probíhá obyčejnou a nikoli svčenuou vodou nebo že tito kacíři urážejí kříž jako prázdný symbol a sochy svatých považují za pouhé „loutky“.

### Vyvolená města

Po bouřlivé defenestraci, smrti krále Václava IV. a následném vybijení pražských kostelů a klášterů se v polovině srpna 1419 sešli předáci kališnické šlechty se zástupci pražských měst, aby formulovali své požadavky vůči dědici trůnu, uherskému králi Zikmundovi Lucemburskému.

Praha se v září sice postupně uklidnila, po žních se ale na druhou stranu začal opět probouzet venkov, kde se obnovily poutě, z nichž největší, takřka celozemského vý-



## Podle výpočtů radikálních kazatelů mělo Kristovo království přijít na zem v polovině února 1420

znamu, proběhla 30. září 1419 na horu Křížky u Ládvi. Její účastníci pak už začali hovořit o potřebě „jednoho zákonu, jedné viery, jednoho srdce a jedné duše“ pro celé království. Na začátku listopadu byl podobný sraz naplánován dokonce i do Prahy, ta však zatím „odolala“, a radikální kališníci se proto rozhodli odejít do Plzně. Tam se k nim připojila i skupina radikálů z Ústecka, protože nový majitel Sezimova Ústí kališníky ze svého města nekompromisně vyhnal.

Radikálům shromážděným v Plzni se záhy zdálo, že nastává Biblií zmíněný čas, který „Kristus ve svých čteních, a apoštolové jeho v epistolách svých, a prorokové i S. Jan v Apokalypsis předpověděli“. Krátce vzato, že konec světa se blíží, že Antikrist již sestoupil na zem a že pouze „vyvolení“ uniknou trestající ruce Páně. Ukryt se měli „do měst ohražených, která jest pán Bůh způsobil, ... aby se v nich schovali vyvolení jeho. A těch měst jest pět, ježto se nezapíše a nepoddají Antikristovi“. Svou roli tak začala hrát představa oddělení věrných a vyvolených od zbytku obyvatel, kteří měli pykat za své hříchy a zahynout v bouři rozpoutané boží pomstou, jejíž obdobu přejaly i pozdější adamitské komunity. Za nezpochybnitelná místa, kde se praví vyznavači pravdy Kristovy mají shromáždit, byla považována města Plzeň („město Slunce“) a Písek, mezi dalšími možnými figurovala města Slaný, Louny či Žatec.

### Boží království

Logickým vyústěním podobných představ bylo očekávání Kristova království, které mělo na zem podle výpočtů radikálních kazatelů přijít v polovině února 1420.

Všichni byli plni napjatého očekávání a v souladu se středověkými představami hledali znaky napovídající tomuto příchodu. Situace blížící se konce tak poskytovala živnou půdu pro vznik nejrůznějších sekt. Jak mocně pak radikály muselo zasáhnout, když určené datum vypršelo a konec světa se nekonal!

Součástí radikálního myšlení se proto následně staly i představy sestoupení Krista pouze v duchovní podobě, jemuž „věrní“ mají pomoci porazit Antikrista, tedy vymýtit všechny, kteří nemají stejný názor, a zničit vše, co neodpovídá „životu v pravdě“. Pouze po vykořenění všech Antikristových obhájců mohlo přijít kýžené království nebeské, v němž (podle myšlenek pronikajících z venkova) neměli být pánové, dávky, desátky ani roboty.

Krátce po nenaplněném očekávání Kristova příchodu proto část ústeckých vyhnanců zaútočila na své město a s pomocí bratří uvnitř se jim podařilo Ústí ovládnout. Jedním z jejich vůdců byl i kněz Jan z Bydliny, který měl ve spojení s pozdějšími ultraradikály ještě sehrát svou roli.

## Pikarti a valdenští

Uvolněné náboženské poměry v letech předcházejících husitským válkám přilákaly na území Českého království celou řadu „volnomyšlenkářů“, z nichž většina pocházela ze severní Francie, konkrétně pak z kraje jménem Pikardie. Proto se v soudobých textech objevuje pro „kacíře“ také označení **pikarti**. Už v polovině 14. století se však Čechy staly „zemí zaslíbenou“ pro celou řadu vyznavačů velkého „kacířského“ hnutí západní Evropy, které se katolická církev marně snažila potlačit déle než 250 let. Tímto hnutím byli **valdenští**, kteří jako alternativní církev vznikli v jižní Francii na konci 12. století. Náboženské představy pikartů i valdenských na sebe pak do určité míry navazovaly.

V březnu 1420 následovalo založení Tábora jako biblického „města vyvolených“. Radikálové pak zřejmě opět pod vlivem Bible za sebou symbolicky spálili mosty (město Ústí) a pozvali své „bratry v Kristu“ z Plzně, aby se k nim připojili. Shromážděná komunita si posléze zvolila 4 hejtmany, kteří je měli vést, ne všichni ovšem s tímto způsobem společného přebývání souhlasili. Proti byli zejména někteří kazatelé a kněží, neuznávající jinou autoritu než Boží.

## Boj o víru

Problémy s radikály postupem doby stále narůstaly a s odchodem větší části vojenské síly na pomoc Praze v květnu 1420 se jejich pozice na Táboře ještě posílila. Na Táboře tak zůstali především „civilisté“, kteří byli vystaveni působení těch kněží a kazatelů, kteří nehodlali své „vyvolené“ město za žádnou cenu opustit.

V prosinci 1420 se v pražském Zmrzlikově domě odehrálo učené „hádání“ mezi univerzitními mistry a táborskými kněžími, které skončilo fiaskem. Táboři pak byli o to více rozladěni, že některé jejich názory byly přímo označeny za bludné. Už v této době však ani mezi nimi nepanoval příliš velký soulad. Některým z kněží a laických kazatelů se zdálo, že původní myšlenka Tábora začíná podezřele upadat. Jinak vzato, začali pozorovat odklon od jakýchkoli „původních ideálů“. Mezi ně patřil například Moravan Martin Húška, zvaný Loquis (Mluvka). Jak napovídá už jeho přízvisko, byl obdařen darem bohaté řeči. Navíc už v této době napadal některé ze základních stavebních kamenů táborské víry, přičemž největší rozruch pak způsobilo jeho odmítnutí vína a hostie, prostřednictvím kněží či prohlášení, že každý řádný křesťan si může „posvěcovat“ své jídlo i pití sám. Kazatele Húškova typu pobuřovala i skutečnost, že navzdory původním vizím se začal i život na Táboře pohybo-

# Izolace v lesích vykonala své a otevřela cestu nezvyklým interpretacím víry a snad i orgiím



**Tvrz u Hamru nad Nežárkou byla posledním dějištěm adamského dramatu**



vat v zajetých středověkých kolejích, tedy včetně vybírání dávek či společenské nerovnosti. Mezi jeho nejnámější „kolegy“ a souvěrce se pak počítali Petr Kániš a nám již známý Jan z Bydliny. Umírněnější kazatelé se zalekli možných dopadů tohoto „kacířství“ a požádali pražské mistry o pomoc. Na začátku března 1421 tak začal boj proti nepřátelům ve vlastních řadách.

## Smrt kacířům!

Rozpory na Táboře nakonec skončily tím, že „vyvolené“ město opustila skupina v počtu zhruba tří set jedinců, která se usadila v podhradí nedalekého hradu Příběnice. Zde pak začali rozvíjet své vlastní teorie o brzkém konci světa či o přítomnosti sv. Ducha, projevovaly velmi svérázný přístup k sexuální morálce („Žena má být hotova muži svému, kdykoliv a kdekoliv muž požádal by; i také v kostele povinna jest dluh platiti muži.“) a žít ve skupině svým zřízením připomínající čistý komunismus. Příběnickou komunitu však velmi záhy rozehnala výprava z mateřského města a sektáři se tak rozprchlí po okolí.

Na jaře roku 1421 proběhlo v západních Čechách úspěšné tažení táborů, po němž následoval o Velikonocích slavný příjezd do Prahy. Právě zde se Žižka dozvěděl o rozkolu na Táboře. Příslovecnou poslední kapkou pro něj byla vzpoura v jeho vlastním vojsku, kterou podnítil jeden z radikálů jménem Antoch: „... kněz táborský šilený, kázal na rynku pražském o dvou rozích šelmy, potvrzuje, že jeden roh jsou konšelé Starého města Pražského a druhý roh mistři pražští, kteřížto těmi rohy překážejí svaté pravdě.“ Antoch dále napomínal své bratry, aby nezůstá-

vali v Praze a nepomáhali Pražanům. Někteří z nich pak skutečně uposlechli a v čele s několika kněžskými město opustili. Žižka nehdal strpět tak hrubé porušení kázně, vydal se za nimi a „na mnohé kněží rány vložil jest“. Poté se rozhodl skoncovat se sektáři jednou a provždy. Spojil se hradeckým pánem Oldřichem Vavákem a po pročešání lesů v povodí Lužnice „u Klokot vsi padesáte obojho pohlaví předpověděným kacířstvím nalezl nakažených, kteréžto všecky spálil. Z jejichžto počtu byli dva kněží, jeden Petr Kániš. Kteréžto všichni k napominání Žižkovu od svého bludu nechtěli odstoupiti, ale vesele smějíce se do ohně šli jsou pravice, že dnes s Kristem budou kralovati. A po odjetí Žižkově bratří tu někteří zůstavše ještě 25 jich spálili z též roty.“ Takto tedy skončila první trestná akce proti tábořským sektářům. Plameny klokotské fary a ohně založené umírněnými tábořskými bratry, kteří konečně na Táboře dosáhli kyžené převahy, však byly pouhým prvním kolem zápasu proti kacířům, kteří byli odpadlíky většími než oni sami.

## Velké finále

Určité části sektářů se zřejmě podařilo Žižkově pomstě uniknout, protože část z nich se zakrátko ukryla opět v lesích, tentokrát však v povodí řeky Nežárky. Jak už bylo naznačeno, považovali se za jediné „věrné“ a „vyvolené“. Se získáváním obživy si velkou hlavu nedělali, a proto pořádali nájezdy do širokého okolí, které v jejich pojetí ovládaly síly Antikrista. Nepočínali si příliš vybíravě a tak „u Veselí jedné noci městečko zapálili a tu šestnáct mužů zabili. Potom v (Kardašově) Řečici, v Pleších a v Stráži (nad Nežárkou) mnoho lidí zabili a jejich domy spálili.“ Podařilo se jim dokonce ovládnout tvrz Ostrov u Hamru nad Nežárkou, z níž si vytvořili svou základnu. Izolace v lesích také vykonala své dílo a otevřela cestu dosti nezvyklým interpretacím víry – podle některých zpráv snad i hromadným orgiím. Soudobého kronikáře zejména pobouřilo, že při svých obřadech „všichni muži i ženy ... okolo ohně nazí tancovali ... každý s leckterous a každá s leckterým jsou hřešiti běželi“ a „všichni spolu v jedné boudě líhali“. Mnozí z nich se pak údajně začali cítit spíše jako boží andělé seslaní na svět, jejichž úkolem bylo trestat a „vše napořád, muže, ženy i dítky jsou mordovali, vsi města i městečka a lidi jsou pálii“.

Výčet jejich bludů pak uzavírá poznámka, že „zimy ani horka se nebáli, než nazí po všem světě těkati se nadáli jako Adam s Evou v ráji“. Právě jejich domnělá nahota jim vynesla pozdější název „adamité“. Zda se jedná o faktickou skutečnost, nebo pouze o stereotypní spílání kacířům, zůstává ovšem otázkou.

Loupeživé řádění však skutečně dosahovalo neúnosné míry a bylo jen otázkou času, kdy na adamity opět dopadne trestající ruka jejich dřívějších souvěrců. Na začátku října roku 1421 se v kraji objevil Žižka a po mobilizaci místních šlechtických spojenců ze Stráže nad Nežárkou a Jindřichova Hradce vyrazilo spojené vojsko povodím Nežárky směrem k Ostrovu. Obležení adamité se značně přesile bránili velmi urputně a jejich protivníci svůj útok drazě zaplatili. V boji pak dokonce zahynul i jeden z Žižkových podhejtmanů. Tvrz však nakonec padla a následovala logická odplata posílená navíc i o lítost z utrpených ztrát. Bránci se sektáři nečekali z rukou útočníků žádné milosrdenství a žádného milosrdenství se jim ani nedostalo. Ti z nich, kteří nezemřeli v boji nebo neproklouzli řadami obláhatelů, byli následně v počtu čtyřiceti upáleni.

Konec adamitské komunity z ostrovske tvrze stojí na konci počátečního období husitské revoluce, které se odehrávalo ve znamení formování radikálního kališnického vyznání. Zpochybněním základních stavebních kamenů víry svých současníků a bojem „proti všem“ pak na sebe tito sektáři přivolali nařčení z kacířství vedoucí k jejich definitivnímu zániku. ●●●

Petr Štátný



Armáda „božích bojovníků“ se zakrátko stala postrachem „Antikristových služebníků“

Celá řada radikálů odcházela žít lepší život společně se svými nejbližšími

Pasáž ze soudobých letopisů hovořící o řádění sektářů v povodí Nežárky



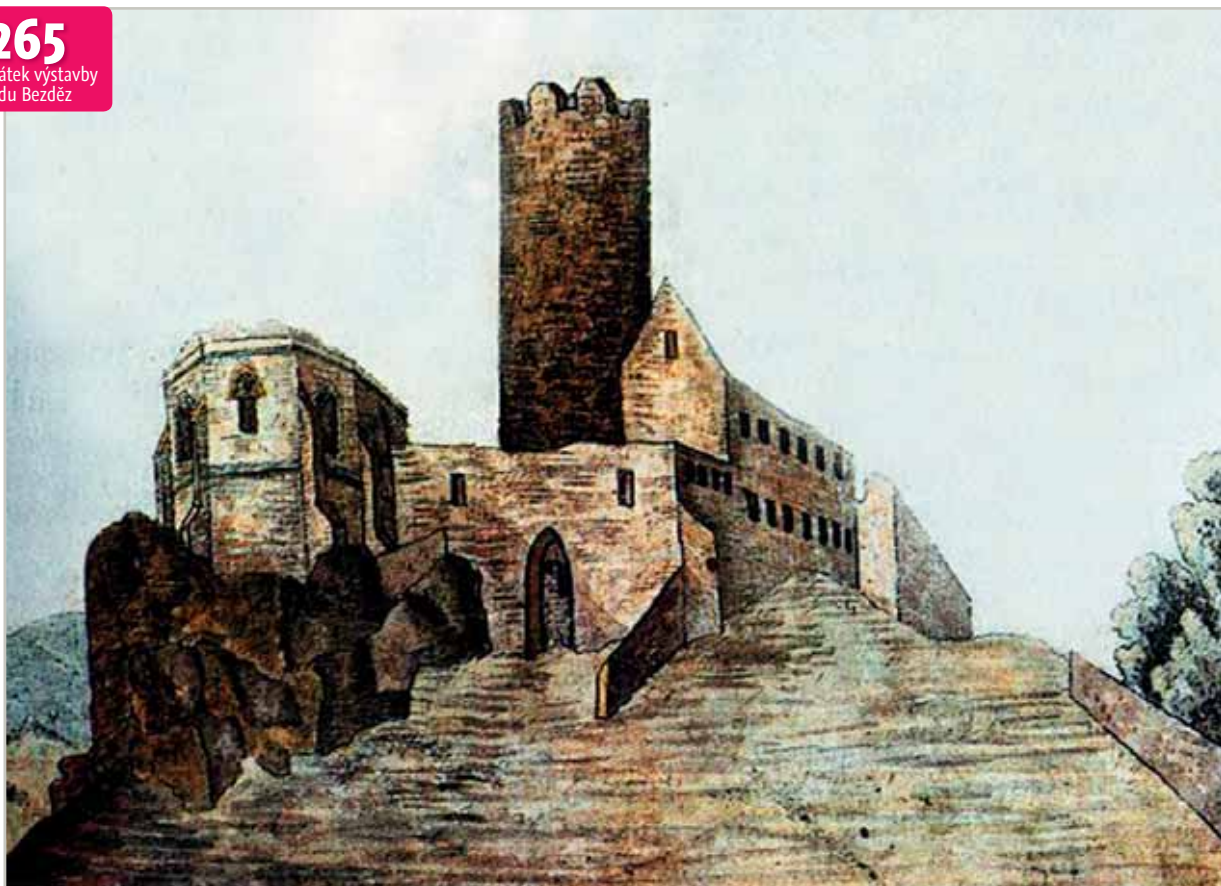
## Literatura

František Šmahel:  
Husitská revoluce II., III., Praha 1993  
František Šmahel: Dějiny Tábora I./1, České Budějovice 1988  
Vavřinec z Březové: Husitská kronika. Praha: 1954.

# Bezděz: vězení, klášter i inspirace

1265

Počátek výstavby  
hradu Bezděz



•••  
**Zřícenina hradu Bezděz na severu Čech je jednou z nejkrásnějších gotických památek u nás. Jeho minulost je spojena se jmény jako Václav II., Karel Hynek Mácha nebo Bedřich Smetana. Po staletí láká své návštěvníky svou čistou gotikou, romantickým vzhledem, pověstmi o tajemných pokladech i zajímavou historií**



**K. H. Mácha zanechal řadu kreseb Bezdězu, které pořídil při svých častých návštěvách kraje**

**J**eště jednou prošel jsem zříceniny slavné, ještě jednou pohlédl jsem v zbořenou kapli, a pak jsem kráčel k nejnvtírnější bráně po hladkém velkém kamení asi přes sto kroků dlouhou cestou. Nade mnou se koupala veliká kulatá věž v čistém paprsku nového měsíce; okna zříceného kláštera v polosvětle mihala se pod ní; a vždy se mi zdálo, jako by vyhlídaly šedé hlavy zemělých mnichů ze zřícené kobky své v tichou noc. Dole stálo někdejší vězení krále Václava, rozeznávající se od kláštera starou černou stavbou, a nejbliže brány menší věž. Ted' jsem došel brány; husté křoví zamezovalo východ a s ní dolů houpal se štíhlý stromek, jako by pozdravoval odcházejícího. Po levé ruce vždy dolů po hoře stálo čtrnácte nově bílených kapliček, při kterých poutníci na křížové cestě pobožnost svou vykonávají. Vycházím ze brány, dole pode mnou mihala se světylka po utichlé vsi.“

Těmito slovy popsal Bezděz K. H. Mácha, když ho poprvé navštívil 2. srpna 1832. Hrad ho očaroval svou tajemností a romantickou podobou. Vrátil se na něj v průběhu svého krátkého života ještě několikrát. Bezděz se mu vryl do paměti, což můžeme vidět i na jeho nesčetných kresbách v zápisku Hradu spatřeně.



## Braniborský žalář

Jakými slovy by asi Bezděz popsal Václav II. o několik století dříve? Byl jedním z prvních významných vězňů na Bezdězu. Když tam byl v lednu 1279 přivezen, netušil, že tam stráví několik dalších měsíců. Zbraslavská kronika líčí jeho uvěznění velice nelichotivě a na jeho neradostné dětství, podvývku a také psychické problémy ukázal i pozdější průzkum jeho lebky. Není se ale čemu divit. Jeho otec padl na Moravském poli 26. srpna 1278 a on byl spolu s matkou převezen na Bezděz už v lednu následujícího roku. Jeho matka, Kunhuta Uherská, si svého vězení dlouho neužila. Pod záminkou účasti na pohřbu svého manžela ve Znojmě odjela v květnu roku 1279 z Bezdězu a poté přes Znojmo a Brno na sever Moravy, kde už zůstala. Tak se Václav, kterému bylo sedm let, ocitl sám mezi braniborskými vězňiteli. Nakonec byl, snad ze strachu před domácími vlivy, převezen Otou Braniborským do Žitavy a později na jeho hrad Špandava v Braniborsku. Po dlouhém vyjednávání s českou šlechtou byl Václav II. vykoupen za 15 000 hřiven stříbra až roku 1283, aby se mohl vrátit na český trůn.

## Smetanovo Tajemství

Bezděz je spojen i s dílem našeho nejznámějšího skladatele **Bedřicha Smetany**. Ten se v letech 1877–78 nechal inspirovat jednou z bezdězských pověstí a složil **operu Tajemství**. Vše se točí kolem sporu dvou rodin, lásky, vdavků a taky tajné chodby na Bezděz. Ta údajně existuje a posloužila i Václavovi IV., který jí unikl před Zikmundem při obléhání hradu.

# Po stopách Karla Hynka Máchy za klenotem české gotiky

## Přemyslova pýcha

Kolem Bezdězu, jako kolem snad každého hradu, se vždy vyprávělo mnoho pověstí o jeho vzniku, tajemstvích i pokladech. Bezděz leží opravdu na romantickém místě. Usazen na jeden ze dvou kopců uprostřed lesů vypadá jako vytržený z romantického obrazu. Při jeho stavbě však ani zdaleka o romantiku nešlo. Bezděz se měl stát obranným a reprezentačním sídlem krále. Přemysl Otakar II. byl nucen si upevňovat svou moc před rozpínatostí šlechty a snažil se tak činit výstavbou královských měst a obranných hradů. Bezděz byl jedním z nich. Vystavěn byl pravděpodobně v letech 1265–78, tedy za velice krátkou dobu ve slohu čisté rané gotiky, kterou s sebou přinesli královští stavitelé z Burgundska a severního Německa. Měl představovat královskou oporu na severu Čech a důstojné reprezentační sídlo českého panovníka. Bohužel se tak nestalo. Po tragédii na Moravském poli a uvěznění Václava se Bezděz stal hradem pod vládou braniborské posádky.

## Bezděz v zástavním držení

Ani po návratu Václava II. do Čech se Bezděz nestal velkolepým královským sídlem. Václav II. se zpočátku snažil udržet Bezděz jako majetek panovníka, ale na konci své vlády ho dal do zástavy Hynkovi Berkovi z Dubé a později potvrdil zástavní právo i pro jeho syna. Vše se snažil změnit až Karel IV., který si okolí Bezdězu i hrad samotný zamiloval. Hned na počátku své vlády se pokusil vykoupit ze zástavy všechny královské hrady a roku 1348 získal i Bezděz. V zákoníku Maiestas Carolina poté zakázal zastavování veškerého královského majetku a jmenovitě i Bezdězu. Karel IV. na hradě a v jeho okolí často pobýval. Také proto, že dohlížel na stavbu Velkého rybníka, budoucího Máchova jezera, kterou pověřil purkrabího Oldřicha Tistu z Libštejna. Karlova snaha se však minula účinkem. Česká šlechta Maiestas nikdy nepřijala, a tak se stalo, že 20 let po Karlově smrti se Bezděz dostal jako zástava moravskému markraběti Prokopovi a na počátku husitských válek si ji do vlastní zástavy dal král Zikmund, který ho poté svěřil do rukou Janu z Michalovic. Od



**Albrecht z Valdštejna chtěl na Bezdězu zřídit monumentální benediktinský klášter**



## Kopce nad jezerem

Podle pověsti jsou dva vysoké kopce nad Máchovým jezerem výsledkem sázky mezi mlynářem a čertem. Mladý mlynář, který pro karty zanedbával svůj mlýn, si často chodil půjčovat peníze k sousedům. Jednou se stalo, že už mu nikdo půjčit nechtěl, a on zvolal: „*Ať si mě tedy vezme čert!*“ A čert přišel a uzavřel s mlynářem sázku. Kdo navrší od setmění do prvního kohoutího zakokrhání vyšší kopec, vyhrál. Mlynář po chvíli došlo, že nad čertem nemůže nikdy vyhrát a ztratí tak svoji duši. Vtom se za ním objevila stará babice, která mu nabídla pomoc. Ovšem za to chtěla, aby si ji mlynář vzal, a on jí to slíbil. Dala mu starou zástěru s tím, že kolik kamenů do ní nabere, tolik unese. A tak se taky stalo. Mlynář měl stále větší hromadu kamení než čert. A sázku vyhrál. Od té doby se nad jezerem vypínají dva kopce a jeden z nich se stal místem, kde dnes stojí Bezděz. Ani mladý mlynář však nepřišel zkrátka. Když se vrátil domů, místo staré a ošklivé babky tam našel mladou dívku. A jak už to v pověstech bývá, tu si vzal a karet už se nikdy ani nedotkl.



**Podle pověsti má dva kopce nad Máchovým jezerem na svědomí sázka s čertem**



**Bezděz je dominantou kraje a ukázkou rané gotiky 13. století**

roku 1419 se Bezděz už nikdy nedostal pod přímou správu panovníka a stal se útočištěm katolické strany, vyšehradských kanovníků a cisterciáků. Díky jeho nedobytnosti na něm byly během celých husitských válek uloženy veškeré chrámové poklady, cennosti a písemnosti a husité se ho nikdy ani nepokusili dobýt.

V následujících několika desetiletích se Bezděz dostal do rukou řady majitelů, kteří se snažili hrad i panství udržet a hospodářsky povznést. Až roku 1588 se Rudolf II., na radu zemského sněmu, rozhodl zástavu zrušit a Bezděz odprodal za 22 000 kop grošů Janovi z Vartemberka do dědického vlastnictví. Po něm se posledním předbělohorským majitelem hradu stal Václav Berka z Dubé a z Lipé. Ten se však při stavovském povstání postavil na stranu Fridricha Falckého a po bitvě na Bílé hoře musel uprchnout. Byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti a jeho majetek byl zkonfiskován. Jak jistě tušíte, majitelem Bezdězu a celého panství se nestal nikdo jiný než Albrecht z Valdštejna.

## Valdštejnův benediktinský klášter

Krátce před tím, než Valdštejn převzal vládu nad bezdězským panstvím, byl hrad poprvé dobyt braniborskými žoldáky. Po mnoha letech tak ztratil status nedobytné pevnosti na severu Čech. Valdštejn ho roku 1622 začlenil do svého frýdlantského panství a začal jej přebudovávat na moderní pevnost a klášter. Rozhodl se přivést na Bezděz řád augustiniánů, který zabezpečil dotacemi. Vystavěl pro něj kapli a nechal, na počest vítězné bitvy u Desavy, sloužit každou neděli mši a na svátek sv. Marka každoročně vykonávat procesii na hrad. Po devíti letech se rozhodl, že na Bezdězu založí klášter ke cti Panny Marie Monserratské. Zabýval se velkolepým plánem vybudovat na Bezdězu a v jeho okolí monumentální benediktinský klášter, který měl spravovat Benedikt Pennalosa de Mondragone. Pennalosa se na Bezděz sice přestěhoval, ale z celého projektu sešlo roku 1634 zavražděním Albrechta z Valdštejna a následnou konfiskací celého jeho majetku.

Pennalosa se ovšem nevzdal. Nedlouho po Valdštejnově smrti se stal opatem emauzského kláštera v Praze a od Ferdinanda III. získal Bezděz. Útrapy třicetileté války mu ovšem znemožňovaly jakkoli se věnovat bezdězskému klášteru, který byl téměř opuštěný. Ke konci války ho obsadila švédská posádka, která ho před svým odchodem vypálila. Slávu a význam se bezdězskému klášteru pokusil vrátit až emauzský opat Antonio Sottomayor v druhé polovině 17. století. Hrad nechal opravit a přestavět pro potřeby řeholníků, obnovil královský a purkrabský palác a hradní kapli zasvětil Panně Marii. Její sošku nechal roku 1666 přivést z Emauz do kostela sv. Jiljí na Bezdězu a její pověst o zázračných účincích se brzy roznesla do okolí. Bezděz se stal cílem mnoha poutníků a mše se často sloužily i před kaplí. Rok od roku se spolu s počtem poutníků zvětšoval i počet darů. Za ně benediktini pořizovali oltáře, varhany nebo i zázemí pro poutníky. Bohužel období rozkvětu bezdězského kláštera netrvalo dlouho. Veškeré bohatství i znovuobnověný hrad padly za obět pruským vojákům, kteří roku 1778 hrad obsadili a zpustošili. Poslední ranou pro bezdězské benediktiny bylo nařízení Josefa II., kterým byl roku 1785 klášter zrušen a veškerý interiérový nábytek odvezen do Emauz nebo prodán v dražbě.

## Od hradu ke zřícenině

Zrušení kláštera a rozprodání jeho majetku znamenalo konec jedné významné éry Bezdězu. Od té doby začal hrad chátrat. Zapříčinily to i pověsti o velkém pokladu, který údajně na hradě ukryli benediktini před svým odchodem. Hrad se stal terčem hledačů pokladů a jejich hledání urychlilo jeho rozpad.

Ale Bezděz měl štěstí v neštěstí. Kdysi velkolepé královské sídlo se proměnilo v romantickou a tajemnou zříceninu obestřenou pověstmi a stále ještě v povědomí lidí spojovanou se zázračnou Pannou Marií z Monserratu. To vše se událo na počátku 19. století, kdy se celou společností šířil romantismus. V té době se také zřícenina hradu dostala zpět do rukou rodu Valdštejnů, kteří začali s jeho postupnou rekonstrukcí. Během 19. století obnovili střechy, zrestaurovali velkou věž, vnitřní točité schodiště, vybudovali nový přístup k věži a nově i tzv. rytířský sál.

Romantismus rozpoutal mezi lidmi hon za památkami a tajuplnými místy. Na Bezděz stále proudily davy lidí, kteří tam hledali známky zaslé národní slávy, pozůstatky léčivé síly Panny Marie nebo jen krásná gotická zákoutí. Nakonec se Bezděz stal i dějištěm jedné z významných politických poutí. 21. června 1868 se na úpatí Bezdězu sešlo asi 13 tisíc Čechů a Němců, kteří společně žádali rozšíření demokratických svobod a rovnoprávnost obou národů.

Valdštejnové pokračovali v rekonstrukci hradu i počátkem 20. století, kdy spolupracovali s Památkovým ústavem. Roku 1932 hrad za symbolickou cenu prodali Klubu českých turistů. Ten pečoval o hrad až do jeho uzavření po 2. světové válce. Když byl hrad znovu otevřen veřejnosti, započala nová fáze jeho rekonstrukce. Roku 1978 byl vyhlášen národní kulturní památkou a v současné době se stále pracuje na jeho uvedení do „původního stavu“.

*Ilona Štastná*



**Karel Hynek Mácha (1810–36), romantický básník, který s Bezdězem spojil celý svůj život**

## Literatura

Durdík, T.: Encyklopedie českých hradů. Praha 1995  
Brych, V., Rendek, J., Přenosilová, V.: Hrady a zámky Libereckého kraje. Praha 2002

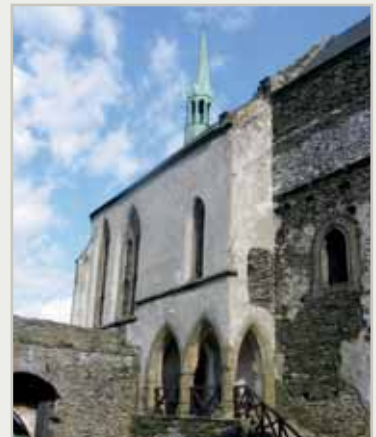
## Chlouba české gotiky

Hradní kaple patří k nejkrásnějším ukázkám čisté gotiky 13. století u nás. Její jednoduchý prostor uzavírají dvě pole křížových kleneb a klenba v závěru. Točitým schodištěm v její jihozápadní části se panovník mohl dostat na soukromou tribunu, kam měl přístup i z prvního patra. Stěny přízemí jsou členěny sedílii – sedátky ve výklencích – a výškově je prostor rozdělen jen fragmenty římsy. Dominantou kaple jsou vysoká okna s křížovým obrazcem kružeb, která jsou typickým příkladem gotiky. Původně byla

kaple zasvěcena archandělu Michaelovi, roku 1624 ji zasvětili Panně Marii. Soška Černé Madony monserratské zdobila kapli od roku 1666, kdy ji tam přinesli benediktini ze Španělska, až do zrušení kláštera roku 1785. Od té doby je uložena na hlavním oltáři doksanského kláštera.



**Gotická kaple vystavěná ve 13. století prodělala částečné úpravy ve století 19. a 20.**



**Pro gotiku typická vysoká okna s ornamentální kružbou**



**Interiér hradní kaple je příkladem čisté gotiky, kterou k nám přinesli stavitelé z Burgundska a severního Německa**

# Mistr meče a štětce

•••

**Mistr meče pro Italy a zakladatel české barokní malby pro Čechy. To byl jeden z nejvýznamnějších českých umělců 17. století. Kromě pobělohorského pobytu v Sasku a Itálii působil téměř celý život v Praze. Odešel jako český bratr a vrátil se jako katolík, aby získal zpět svůj majetek, postavení a vydobyl si jméno v malířském světě**

**1610**

Narození Karla Škréty

**K**dyž se Jan Škréta usadil roku 1559 na Starém Městě pražském, sotva mohl tušit, že se jeho vnuk stane váženým členem pražského malířského cechu a bude považován za zakladatele barokní malby u nás. Jan Škréta přišel do Prahy z jižních Čech a stal se mlynářem a obchodníkem. Svým důvtipem a obchodním nadáním se brzy domohl velkého jmění. Jeho zásluhy byly odměněny po jedenácti letech, když získal erb a predikát Šotnovský ze Závovic. Rodině se vedlo velice dobře a synové se mohli ucházet o pozice královských úředníků.

## Škrétové v Praze

Syn Konrád se po sňatku s Kateřinou z Merchendorfu usadil na Starém Městě pražském, v domě U černého jelena. Tam se jim, roku 1610, narodil syn Karel. Otec si ale malého Karla dlouho neužil. Konrád Škréta zemřel už roku 1613 a malý Karel byl dán do výchovy ke strýci Pavlovi. Měl vlastně štěstí v neštěstí. Strýc byl humanisticky vzdělaný a stejné vzdělání dopřál i svému synovi. Karel začal chodit do Týnské školy na Starém Městě, kde se naučil latinsky, německy a francouzsky. Snad tam získal i základy kresby u některého z dvorních malířů, i když jako jeho učitel bývá označován Egidius Sadeler, rytec a grafik na dvoře Rudolfa II.

Mládí prožil Karel Škréta na Starém Městě, v době, kdy probíhal boj českých stavů proti Habsburkům. Poté, co Rudolf II. vydal roku 1609 svůj Majestát o náboženské svobodě, mnoha nekatolíkům v českých zemích se



Ilustrace a fotografie: Wikipedia



**Karel Škréta (autoportrét) patří mezi zakladatele rané barokní malby**

určitě ulevilo. Mohli konečně beze strachu vyznávat své náboženství. To ale netrvalo dlouho, spory mezi českými stavy a králem neustávaly.

Ani Rudolf II., ani jeho bratr Matyáš nechtěli požadavkům stavů ustoupit. Král se začal obklopotvat radikálnějšími katolíky a stejně tak se i na straně stavů začaly objevovat vyhrcované názory. Čechy se staly centrem ozbrojených konfliktů, které vyvrcholily roku 1620 bitvou na Bílé hoře. 8. listopadu byla stavovská vojska poražena katolíky a stoupenci Habsburků. V Čechách nastalo období, které bylo dříve nazýváno podle Jiráskova románu *Temno*. Minimálně dalších 30 let je však toto označení poměrně trefné. Porážka českých stavů byla jen počátkem daleko většího konfliktu, do kterého byla vtažena celá Evropa – třicetileté války. Pro nekatolíky pak byla porážka od Habsburků opravdu tragická. V Čechách bylo pobělohorské období spojeno s perzekucemi protestantů všech vyznání a s konfiskacemi jejich majetku.

I Škrétové, jako evangelíci, byli po Bílé hoře terčem pronásledování a násilné rekatolizace. Strýcové Karla Škréty, Pavel a Ondřej, byli perzekuováni a vězněni. Po těchto událostech se rodina rozhodla odejít z Prahy. Roku 1628 odešli Škrétové do Saska. Usadili se ve Freibergu, který se stal jedním z velkých středisek českých exulantů. Je možné, že se tam Karel Škréta setkal s některými českými umělci, kteří mu ukázali zcela nové možnosti malby. Asi po dvou letech se Karel rozhodl podniknout cestu za zkušenostmi. Pro umělce neexistovala v té době bohatší země, než Itálie.



**K. Škréta, Portrét malíře**  
(pravděpodobně Joachima Sandrarta)

## Maestro Espadrone okouzlen Itálií

Apeninský poloostrov byl centrem právě vzkvétajícího barokního umění. Florencie, Řím, Boloňa či Benátky byla města plná umělců, kteří tam přišli hledat inspiraci, mecenáše nebo múzu. Jedním z nich byl i mladý Škréta. Byl okouzlen díly Tiziana, Veroneseho i Tintoretta. Zdá se, že benátská

# Zakladatel raně barokní malby u nás byl okouzlen italskými umělci

škola v něm zanechala nejvíce ze svého vlivu. Určitou dobu pobýval i v Římě, kde roku 1630 přešel na katolickou víru. A od roku 1634 se tam stýkal se skupinou zaalpských malířů, hlavně Němců a Holanďanů, se kterými studoval díla Rafaela a Michelangela. Zajímavé zprávy nám zanechal tvůrce slovníku boloňských umělců Marcello Oretti. Ten považoval Škrétu za představitele boloňské malířské školy a ve svém díle mu věnoval celé katalogové heslo.

Škréta se, podle všeho, v Itálii neučil jen malířskému umění, ale i šermu. Italové mu říkali „Maestro Espadrone“ – mistr meče. Není se ale čemu divit. V mládí měl údajně prudkou povahu a potyčky vyvolával nejen v uměleckých kruzích. Jeden z konfliktů vyvolal i po svém návratu do Prahy. Prý se zúčastnil souboje, ve kterém zabil holandského malíře Ondřeje Oktava Piera. Vše se mělo odehrát v Rytířské ulici před domem U černého kohouta a Škréta se poté uchýlil do kláštera augustiniánů na Zderaze. V té době měly ještě kláštery právo azylu a Škréta se tam snad zdržoval celý rok a říkal se, že za svůj pobyt platil obrazy. Jisté však je, že se Karel Škréta vrátil do Prahy někdy kolem roku 1638 a stal se významným členem malířské obce.



**K. Škréta, Sv. Martin dělící se s žebřákem o plášť.**  
Tento obraz svou barevností odkazuje na tradici benátské malby



## Karel Škréta

♥ 1610

narodil se v domě  
U černého jelena v Praze

♥ 1628

rodina Škrétů  
odešla do Saska

♥ 1638

Škrétův návrat do Prahy

♥ 1674

zemřel v Praze

♥ po 1613

poslán na výchovu  
ke strýci Pavlovi

♥ 1630

Karel Škréta odešel do Itálie  
a přestoupil na katolickou víru

♥ 1641

práce na tzv. svatováclavském  
cyklu pro zderazský klášter

## Katolík Škréta

Škrétův návrat do Prahy byl podmíněn jeho přestupem na katolickou víru. Je více než pravděpodobné, že evangelíka by návrat do katolických Čech vůbec nenapadl. Nevíme, zda k jiné víře přešel z přesvědčení nebo jen z rozumu. Jeho rodina totiž vlastnila před Bílou horou v Praze velké majetky a on si je, jako katolík, mohl po svém návratu nárokovat. To se mu nakonec také podařilo. Po mnoha urgencích u dvorské královské komory získal zpět veškerý majetek své rodiny a stal se velice bohatým umělcem.

Škréta jako zakladatel a průkopník české raně barokní malby vytvořil v Praze jedinečnou dílnu, kde zaměstnával řadu učedníků a tovaryšů. Jedním z nich byl i František Palinka, jak se můžeme dočíst v Knize protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656. Rok 1652: „Pan Karel Škréta ze Zavořic ohlásil svého učedníka

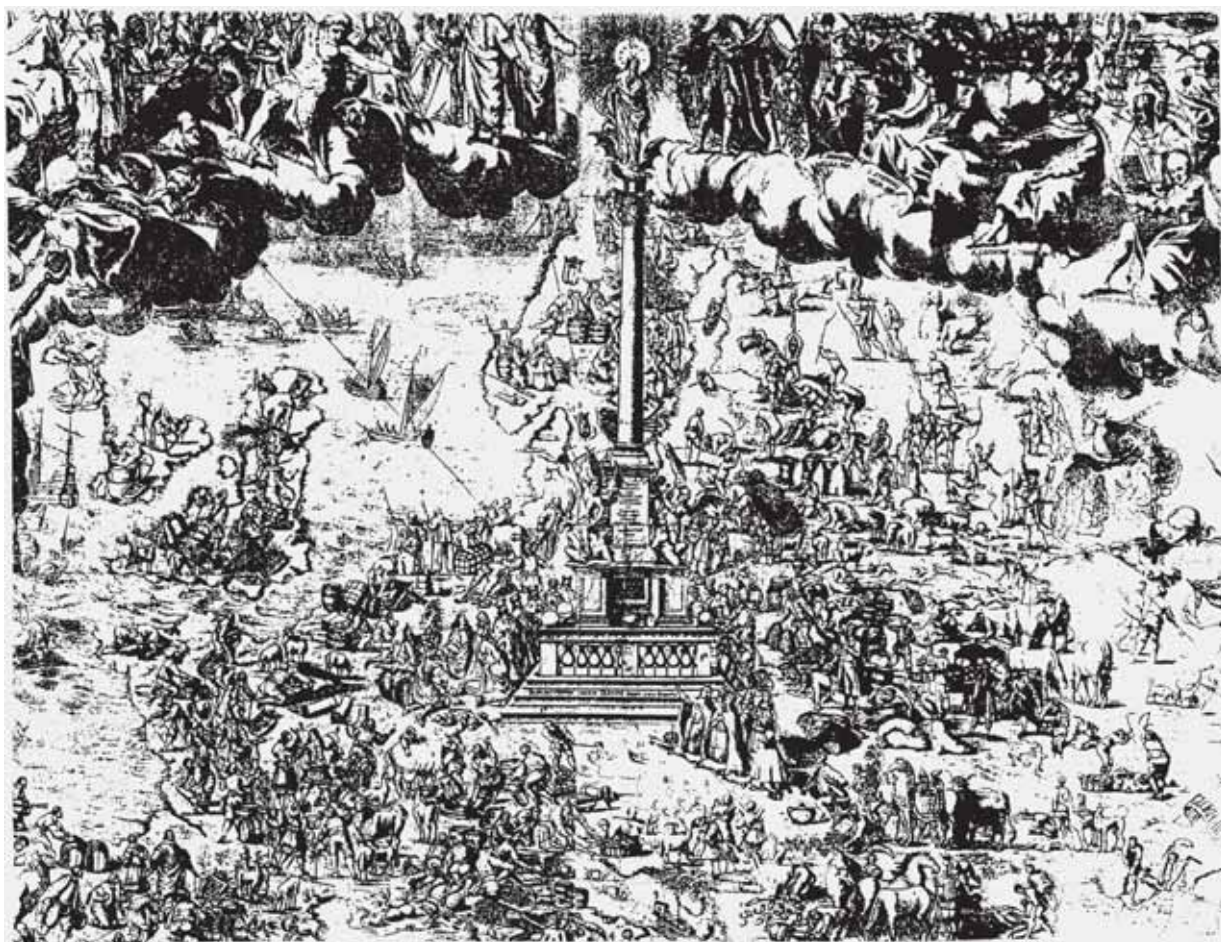


**Škréta vytvořil rytinu mariánského sloupu, který nechal na Staroměstském náměstí postavit císař Ferdinand III. jako poděkování za konec třicetileté války**

*Františka Palyňka, rodilého syna Menšího Města pražského, kteréhožto na sedm let k učení přijal.“ Po dvou letech se z učedníka stal tovaryš, který „při tom ještě 3 leta připověděl u pana Škréty zůstávati.“ Zdá se, že tyto tři roky opravdu pobýval ve Škrétově dílně a roku 1656 „byl propuštěn a odjel do Norberka.“ Nebyl rozhodně jediný, krátce po jeho odchodu přijal Škréta dalšího učedníka: „Jakuba Tucze na sedm let, kdež před tím p. otec téhož učedníka s panem Škrétou smlouvu učinili a v ní jak čas, tak i den jmenován.“ Karel Škréta vyučil malířskému umění i svého syna Karla. Ten se ovšem malířství věnoval jen okrajově a po studiích práv se stal Nejvyšším pražského purkrabského soudou.*

## Umělec a mistr

Karel Škréta měl nejen talent, ale i možnost učit se v centru evropské barokní malby. Raný pobyt v Itálii a vliv italských umělců prostupuje celým jeho dílem. Proslavil se především svými portréty nebo oltářními obrazy, které můžeme vidět v nejnáměšších pražských kostelech. Jedním z jeho nejceněnějších a také nejrozsáhlejších děl





♥ K. Škréta, Portrét rodiny řezače drahokamů Miseroniho

je ale svatováclavský cyklus, který vytvořil ve 40. letech 17. století pro augustiniánský klášter na Zderaze. Celý soubor měl původně 32 obrazů a 7 z nich vytvořil samotný Škréta nebo jeho dílna. V pozdějším období se zabýval také kresbou, grafikou a knižními ilustracemi.

Škréta byl prvním významným raně barokním mistrem v Čechách. Svě umění a znalosti předával žákům a ti se stali nositeli barokního odkazu svého učitele. Karel Škréta se stal zakladatelem barokní malby a umožnil její vzestup v českých zemích. Zemřel 30. července 1674 v Praze a byl pohřben v kostele sv. Havla na Starém Městě. ●●●

*Ilona Štátná*



♥ K. Škréta, Portrét muže s dlouhými vlasy



♥ K. Škréta, Narození sv. Václava (úvodní scéna tzv. svatováclavského cyklu pro klášter augustiniánů na Zderaze)

## České baroko

Baroko se k nám dostalo **v průběhu 17. století z Itálie**. V našich zemích bylo barokní umění spojováno s protireformací, rekatolizací a lidovou kulturou. Proniklo do všech odvětví umění i kultury, což nám připomínají mnohé barokní památky. **M. B. Braun, V. V. Reiner, P. Brandl, M. F. Brokof** nebo **F. A. Maulpertsch** patří dodnes mezi velikány českého barokního umění.

# Dvanáct panen z Týřova



•••  
**Během třicetileté války a hlavně po jejím konci byly hluboké lesy spolu se zapomenutými tvrzemi a hrady dobrým úkrytem pro mnohé zběhy a žoldnéře. Ti se více než válčení věnovali přepadávání na kupeckých stezkách a ožebračování vesničanů. Také kolem hradu Týřova vedla jedna z významných stezek, která se mohla stát terčem takových útoků**

➤  
**Týřovský hrad dnes**

## Týřov

Hrad byl založen zřejmě **za vlády Václava I. v polovině 13. století**. Byl rozdělen na dvě vzájemně propojené části. Horní tvořila kulatá obranná věž – bergfrit, obytný palác, obytná věž – donjon, několik hospodářských budov a brána spojující obě části. Dolní část měla vstupní bránu a šest obranných věží propojených hradbami. **Hrad nebyl nikdy dostavěn, ale i přes to byl velice dobře obranyschopný.** K jeho škodě se postupem doby zájem panovníka obrátil na nedaleko ležící hrad Křivoklát a Týřov začal chátrat. Vystřídalo se na něm několik majitelů a **Jan Starší z Lobkovic** ho v roce 1588 bezplatně postoupil královské koruně. Týřov tak byl připojen k majetku hradu Křivoklát a ponechán vlastnímu osudu. Dnes z Týřova zbyla jen romantická zřícenina, která láká amatérské historiky a archeology.

**K**dezerci za války vedlo mnoho důvodů. Jedním z nich byl i špatně vyplácený žold a snad i to, že po několika letech válčení měli vojáci dost zabíjení. Aby nebyli dopadeni a za svůj útěk krutě potrestáni, skrývali se v hlubokých lesích, kde byli jen těžko k nalezení. Mnohokrát se tak stalo, že obydlí již opuštěný a zpola zchátralý hrad či tvrz, kde chtěli přečkat do konce války. Jedním z takových hradů byl i Týřov, jehož zříceně zdi se dodnes vypínají nad řekou Berouňkou nedaleko Křivoklátu.



## Žoldnéři a Týřov

Ke kdysi královskému hradu Týřovu došlo po dlouhém a nebezpečném putování v podzimním nečase 12 žoldnéřů. Velel jim jakýsi praporečník Jan, který pocházel z plzeňského kraje. Veliká hradní vrata již dávno nevisela na svém místě, a tak se vojáci lehce dostali až do hradu. I když byli unaveni, celý hrad prohledali, aby se ujistili, že jej opravdu nikdo neobývá a že jim nehrozí žádná nebezpečí. Když došli až do nejvyššího patra královského paláce, nemohli uvěřit vlastním očím. Hrad byl již desítky let neobydlený, ale v jednom ze sálů paláce plál v krbu oheň a uprostřed místnosti byl stůl prostřený pro dvanáct osob. Leknutím vytasili své kordy, ale nebylo se vlastně s kým bít – nikdo tam nebyl.

„No co, ať jsou to kouzla, nebo ne, velím ke stolu!“ řekl s úsměvem mladý praporečník. Sál byl příjemně vytopen a po tak dlouhé cestě přímo vybízel k odpočinku. Když si sedli kolem stolu a stále nevěřičně kroutili hlavami, všiml si Jan, že nad plápolajícím krbem visí lovecký roh. Chtěl své druhy rozveselit, a tak roh ze zdi sňal a zatroubil. V tu chvíli se před udivenými vojáky stůl zaplnil těmi nejvybranějšími jídly a tím nejlepším vínem. Všichni se zarazili, ale nikdo je nemusel dlouho pobízet, aby se do všech těch vonících laskomin pustili. Jedli a pili s chutí a radostí, však už se takhle dobře dlouho neměli a kdo ví, co jim přinese další den. Když už nebylo ani co sníst, ani co vypít, odebrali se vojáci vysileni z dlouhé cesty, ale i silou dobrých vín do postelí a tvrdě usnuli.



## Půlnoční slib

Když odbila půl noc, praporečník Jan se náhle vzbudil. Před jeho postelí stála překrásná panna oblečená v černých šatech a řekla: „Jene, dobře mne poslouvej. Bývalo nás kdysi dvanáct krásných mladých panen. Bývaly jsme veselé a sloužily jsme svému pánu. Když ale náš pán zemřel, byly jsme zaklety ve dvanáct zlatých rybek do studny na nádvoří. Jen za noci se nám navrací naše podoba, a to pak bloudíme zde po tomto pustém hradě. Již dlouhá léta čekáme marně na vysvobození. Jene, jen ten nás vysvobodí, kdo zde na hradě dokáže žít celý rok, ale po celý ten rok nesmí opustit zdi hradu, ani na chvíli. Komu se to podaří, bude velice bohatě odměněn. Kdo ale slib poruší, tomu se naopak povede velmi zle.“ Jakmile to dořekla, zmizela.

## Zatroubil na roh a stůl se rozprostřel nejvybranějšími pochoutkami

Hned ráno se běžel mladý praporečník přesvědčit ke hradní studni a tam uviděl opravdu dvanáct zlatých rybek. Když se vrátil ke svým druhům, řekl jim, co v noci zažil, a všichni si s vidinou bohaté odměny odpřisáhli, že po celý rok zůstanou na hradě. Kam by spěchali, stačilo zatroubit a jídla i pití měli plný stůl, a hra v kostky se jim určitě neomrzí.

## Příliš lákavá hospoda

Tak přečkali podzim i zimu, krajem začínal vát teplý větřík a do hlubokých křivoklátských lesů přicházelo jaro. Vojáci si až doteď na přísahu vůbec nevzpomněli, nebo na ni dokonce i zapomněli, a dokud byla zima, neměli proč opouštět zdi bezpečného hradu. S příchodem jara se ale začínali na hradě nudit. Karty je omrzely, a jak známo, z nudy vznikaly jen přenice a hašteření. Marně je mladý praporečník uklidňoval a srovnával všechny pře mezi nimi. Když jednoho dne dolehla k jejich uším z protějšího břehu muzika, to když v hospodě ve vsi Týřovice byla tancovačka, nedalo se s vojáky nic dělat ani po dobrém, ani po zlém. Rozhodli se, že si půjdou do vsi zatancovat s místními děvčaty a že se pak hned zase vrátí. Praporečník jim připomínal jejich slib, ale vojáci na to nedbali. Než je stačil Jan zastavit, už běželi z hradu k řece, kde se přebrodivili.

Zoufalý praporečník na hradě osaměl. Dlouho marně vyhlížel své druhy z hradeb. Nad krajem již zacházelo slunce a vojáci stále nikde. Přicházela půl noc a Jan byl na hradě stále sám. Když hodiny v rohu místnosti odbily dvanáctou, objevila se před praporečníkem známá postava krásné panny. Byla zkroušená, všechna naděje z jejich očí zmizela a zaplavil je nekonečný smutek.

„Udělal jsi dobře, Jene, žeš vydržel a nešel se svými druhy. Na ně už zapomeň, stihl je trest. Ty však za to, že jsi neporušil svůj slib a zůstal jsi zde, budeš odměněn. Zde je klíč od hrad-

ního sklepení, kde je uschován poklad. Ráno za úsvitu tam jdi a vezmi si, kolik jen uneseš. Klíč pak vhod za námi do studny a už se zde vícekrát neukazuj. My zůstaneme zaklety a budeme dál čekat na někoho, kdo by nás vysvobodil ze zajetí na tomto starém hradě.“ Sotva to panna dořekla, zmizela.

Ráno udělal praporečník, jak panna řekla. Nabral si z pokladu, co unese, a klíč vhodil za zlatými rybkami do studny. Naposledy se rozhlédl po starém hradě a pospíchal k říčnímu brodu. Na břehu řeky se však zarazil. Na skytl se mu hrůzný pohled. Na kraji lesa leželo jedenáct roztrhaných těl jeho kamarádů. Tak strašně se jim osud odplatil za jejich zradu.

Jan přebrodivil řeku a vydal se na cestu k domovu. V kraji se říkalo, že prý se v Plzni oženil a za peníze získané na hradě si otevřel hostinec.

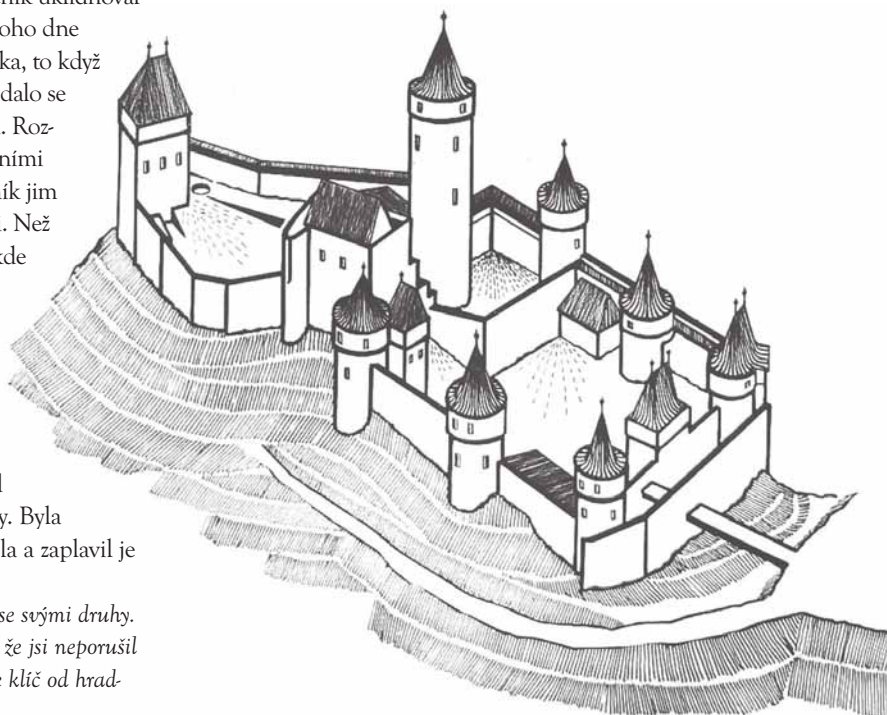
No a panny? Panny a jejich obrovský poklad prý do dnes čekají na své vysvoboditele v rozpadajícím se hradě Týřově. Zatím se nenašel nikdo takový, kdo by z nich břímě sňal.

Pátrat po tom, co je nebo není na této pověsti pravdivého, je samozřejmě nemožné a také tak trochu zbytečné. Zjišťovat, zda žilo, či nežilo na Týřově jakýchsi dvanáct panen a jak se jmenovalo oněch dvanáct zoldněřů, by byl nadlidský úkol. Vždyť co by byly všechny naše krásné hrady a zámky bez svých tajemství, bez svých bílých paní a bez svých pověstí? ●●●

Milan Jakubský



Podoba hradu Týřov ve 13. století



# Pánové **rudé** růže



**Rožmberkové patří mezi naše nejznámější a nejvýznamnější šlechtické rody. Jejich moc byla tak velká, že už ve středověku se počítali k vítaným spojencům i obávaným nepřátelům českých králů a později málem dosáhli královského titulu. Počátek 17. století však přinesl definitivní tečku za působením těchto nekorunovaných vládců jižních Čech**

**1611**

Smrt posledního  
Rožmberka  
Petra Voka



**Erb Viléma z Rožmberka drží dvojice orsiniovských medvědů. Vilémovo osobní heslo znělo *Festina lente* (Pospíchej pomalu)**



**M**oc, bohatství a sláva Rožmberků přitahují pozornost právě tak, jako jejich konec. Hrad, města a tvrze rozseté po jižních Čechách nám připomínají, jak velkolepé panství se kdysi nacházelo pod rožmberským žezlem. Četné stavby dokonce i dnes zdobí znak ve formě hovořícího znamení, nesoucího podobu červené růže se zlatým středem a zelenými listy.

## Medvěd a květina

Podle rožmberské erbovní pověsti se prapředek rodu Vítek rozhodl rozdělit své statky rovným dílem mezi pět svých synů. Celou událost názorně ukazuje obraz pocházející z konce 16. století, dnes známý pod názvem „Dělení růží“. Jeho kopie můžeme spatřit na zámcích v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a Telči. Ústředním bodem je scéna, kde Vítek předává svým synům jejich majetky zároveň s erby, které nesou znamení růže bílé (z Landštejna), zlaté (z Hradce), modré (ze Stráže), černé (z Ústí) a červené (z Rožmberka). Jedná se však pouze o pověst zdůvodňující používání znamení růže v případě hned několika jihočeských rodů a odráží spíše stav tehdejšího myšlení a vědění než skutečnou událost. Pravdou ovšem zůstává, že výše jmenované rody skutečně příbuzné byly, a proto se i v dnešní době pro jejich označení užívá souhrnný název „Vítkovci“. Pověst o růžích však nebyla jediným vysvětlením rožmberského znaku.

## Rožmberský dvůr často fungoval jako alternativní mocenské centrum Českého království

Snad už v polovině 15. století se objevila další pověst, podle níž byli Rožmberkové příbuzní také s italským rodem Orsini, a to právě díky používanému znamení růže. Toto příbuzenství připomíná medvěd (lat. *ursus*), který se součástí rožmberského erbu stal v 16. století na základě dobrozdání vystaveného příslušníky zmíněné rodiny. S věrohodností této pověsti je to však pohříchu stejné jako v prvním případě. Pro celou řadu šlechticů bylo totiž důležité ve své erbovní pověsti ukázat, že právě jejich rod je skvělý, známý a hlavně starý, a v době začínajícího humanismu a intenzivnějších kontaktů s Itálií bylo opravdovým „ternem“ mít mezi svými předky starou římskou senátorskou šlechtu. To Rožmberky stavělo do zcela jiného světla a především nad místní rody, které si o takovém původu mohly nechat pouze zdát! I tato pověst je tedy spíše odrazem mocenských ambicí dané doby.

## První mezi mocnými

Za zakladatele rodu je považován zmíněný Vítek z Prčice († 1194), šlechtic pohybující se v okolí českého krále Vladislava II. Vítkovci patřili mezi přední královské muže a v jižních Čechách se domohli postavení, které se postupem



**Rožmberským znakem byla červená růže se zlatým středem a zelenými lístky ve stříbrném poli**

doby stále upevňovalo. Za prvního „opravdového“ Rožmberka pak historici považují Vítka syna Vítka III. z Prčice a Plankenberka († po 1236).

Hrad Rožmberk (Rosenberg) vyrostl na skále nad řekou Vltavou jako budoucí rodové sídlo na podnět Voka I. († 1262). Právě on získal ve službách krále Přemysla Otakara II. hejtmanství v rakouském Štýrsku a hrabství Raabs. Výrazem jeho moci se stal i známý cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě, který založil společně se svou manželkou. Rožmberské državy se dále utěšeně rozrůstaly a na počátku 14. století se jejich součástí staly i majetky pánů z Krumlova (zelená růže).

Vliv Rožmberků stále sílil, až v době Václava IV. dosáhl jednoho ze svých vrcholů. Rožmberské území tvořilo takřka stát ve státě a rožmberský dvůr často fungoval jako alternativní mocenské centrum Českého království. Do čela tehdejší odboje české šlechty proti králi se postavil právě Jindřich III. († 1412), na jehož hradě v Českém Krumlově byl Václav v letech 1394 a 1402 nedobrovolným návštěvníkem.

## Petr Vok z Rožmberka

**Petr Vok z Rožmberka** (1539–1611) byl sice „renesančním člověkem“, nebyl však alespoň zpočátku příliš dobrým hospodářem. Bratrova politická činnost po sobě zanechala jisté dluhy, které v kombinaci s Petrovým hospodařením přinesly podstatné okleštění rožmberských majetků. Proto se sídlem posledního Rožmberka stal zámek v Třeboni. Císaři Rudolfovi byl pak nucen prodat i rodové sídlo v Krumlově.

Na rozdíl od svého bratra, umírněného katolíka, také vstoupil do Jednoty bratrské, čímž rozhodně nepřidal své oblíbené u vládnoucích kruhů, kde pomalu začínalo převažovat bojovné katolictví, jehož výsledkem se stala třicetiletá válka. Velkým gestem závěru Petrova života bylo vyplacení vojáků pasovského biskupa, plenících na jaře roku 1611 jižní Čechy, jemuž obětoval rožmberský stříbrný poklad.



**Výřez z obrazu zachycujícího rožmberskou erbovní legendu. V pozadí hrad v Českém Krumlově**

Po Jindřichově smrti se novým rožmberským pánem stal známý odpůrce husitství a soupeř Jiřího z Poděbrad, Oldřich II. z Rožmberka († 1462). Za Oldřichova života zahrnovalo rožmberské dominium velkou část jižních Čech. On sám byl pak na svých statcích nekorunovaným králem a pravděpodobně i tvůrcem již zmíněné „medvědi“ legendy. Padělal také celou řadu listin a dokumentů, kterými upevnil postavení a moc svého rodu. Rožmberkové tak kromě práv k nejruznějším majetkům dosáhli například nedělitelnosti svých držav a také tzv. vladařství, které přecházelo vždy na nejstaršího člena rodu.

## Renesanční kavalíři

Oproti dřívějším dobám znamenal konec 15. a počátek 16. století pro Rožmberky určitý ústup ze slávy. Výsadní postavení v rámci zemské šlechty se sice stalo zákonem, na jejich místo se však začaly tlačit rody, které vydělaly na husitských válkách nebo svůj osud spojily s vycházející hvězdou Ferdinanda I. Habsburského (1526–64).

Posledního rozmachu dosáhli Rožmberkové v době vlády císařů Maxmiliána II. (1564–76) a jeho syna Rudolfa II. (1576–1611). Prvním z „posledních Rožmberků“ byl Vilém († 1592), významný politik a jeden z předních vůdců české šlechtické obce. Pod Vilémovou taktovkou dosáhlo rožmberské panství nebývalého rozkvětu a v jeho službách působil po určitou dobu v úřadu regenta i známý rybníkářský mistr Jakub Krčín z Jelčan. Vilém byl aktivním diplomatem a v roce 1573 mu dokonce část polských šlechticů nabídla polskou královskou korunu, kterou však s ohledem na svého císaře odmítl. Později se za své zásluhy stal také jedním z mála českých držitelů Řádu zlatého rouna. Po něm přešlo vladařství na mladšího bratra Petra Voka. Ten do obecného povědomí vešel jako podporovatel umění a renesanční kavalír v pravém slova smyslu. Petrova smrt však znamenala rozpad rožmberského dominia a konec velkého rodu, patřícího děle než 400 let mezi absolutní špičku české šlechty. ●●●

Petr Štátný

# Zlomové okamžiky první republiky

První republika, období zrodu nového státu, období nadějí a očekávání.

Bohužel po prvních letech nadšení přišel strmý pád, který začal hospodářskou krizí a skončil obsazením Československa fašistickým Německem

## 28. 10. 1918 – vznik Československa

Oficiálně byl vznik nového československého státu vyhlášen 28. 10. 1918 zákonem o zřízení samostatnosti, který podepsali Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár



Oslavy vzniku republiky na Václavském náměstí v Praze

## prosinec 1920 – „spor o lidový dům“

Spor mezi levicí a pravicí v sociální demokracii. Levice obsadila Lidový dům a později byla vyhnána policií. To znamenalo rozpoutání asi týdenních bojů a vyhlášení generální stávk. Nakonec byli představitelé dělnictva poraženi, někteří zatčeni a vše směřovalo k rozkolu sociální demokracie



## 14. 11. 1918 – první vláda

Jmenování první vlády v čele s Karlem Kramářem, ve které se prvním ministrem financí stal Alois Rašín, ministrem zahraničí Edvard Beneš a ministrem vojenství Milan Rastislav Štefánik. Prvním prezidentem byl zvolen Tomáš Garrigue Masaryk



První předseda vlády ČSR



První ministr vojenství



První prezident ČSR

## 19. 1. 1921 – ražba první československé mince

Podle návrhu medailéra a sochaře Otakara Španiela byla v mincovně v Kremnici vyražena první československá mince – dvacetihalěr



První československá mince – dvacetihalěr

## 25. 2. 1919 – počátek měnové reformy

Začala měnová reforma, která probíhala pod vedením Aloise Rašína. Měla několik fází. V první fázi byly orazítkovány všechny rakousko-uherské bankovky v hodnotě 1000,- a okolkovány mince a bankovky nižší hodnoty. Novou měnou byla uzákoněna koruna československá s poměrem 1:1 k rakousko-uherské koruně



První ministr financí

## leden 1923 – atentát na Aloise Rašína

První ministr financí byl střelen do zad Josefem Šoupalem, členem KSČ. Komunistická strana se od atentátu distancovala a Rašín zemřel na následky zranění až 18. 2. 1923

## 1925 – přerušování styků s papežem

## 1928 – Modus vivendi

Díky ministru zahraničí E. Benešovi se znovu urovnaly vztahy Československa s katolickou církví a papežem. Tzv. modus vivendi byla dohoda mezi církví a státem o majetkových věcech, o správě diecézí atd.

## 28. 7. 1920 – vyvrcholení sporu o Těšínsko

Po asi dvouletém sporu o Těšínsko mezi Polskem a Československem se rozhodlo o přerozdělení jeho území mezi dvě země. Všemmu předcházely ozbrojené konflikty a nepokoje ze strany Poláků i Čechů

## 1929 – dokončena výstavba chrámu sv. Víta

První církevní stavba na místě dnešní katedrály vznikla již v 9. století. Její výstavba prošla staletími a dokončena byla až ve 20. století. Posledním počinem bylo vytvoření západního průčelí chrámu. Bylo osazeno oknem s motivem Stvoření světa, jehož autorem je František Kysela, a vyzdobeno sochami 14 světců, Karla IV. a bustami J. Mockera, K. Hilberta, Z. Wirtha a F. Kysely. Ty právě v roce 1929 vytvořil V. Sucharda



Chrám sv. Víta

## 1929 – počátek hospodářské krize

Hospodářská krize se začala projevovat nejprve v zemědělství a postupně prorůstala celým systémem. Došlo k devaluaci koruny, což bylo spojeno s velkou vlnou migrace obyvatelstva z chudších oblastí.

Vláda se snažila situaci řešit státními půjčkami, sociálními akcemi (žebračky na jídlo), ale vše vedlo ke katastrofální nezaměstnanosti a chudobě



Obydlí nezaměstnaných v období hospodářské krize

## 1930 – první požadavek na autonomii Slovenska

## březen–duben 1932 – mostecká stávka

Stávky a nepokoje v uhelných revírech byly dopadem hospodářské krize. V Mostě vše začalo jako protesty proti propouštění a snižování mezd. Stávka byla vedena Komunistickou stranou a nepokoje se rozšířily do celého severočeského revíru. Rozbroje byly nakonec ukončeny po několika týdnech částečnými ústupky horníkům

## 1933 – zákon o rozpuštění protidemokratických stran (DNSAP a DNP)

## únor 1935 – volby a nárůst nacionalismu

Volby v únoru představovaly boj o charakter republiky. Znamenaly sice porážku fašistických sil, současně ale i jejich posílení v pohraničí



Fašistický leták k volbám

## 1935 – abdikace prezidenta T. G. Masaryka

Masaryk abdikoval ze zdravotních důvodů a jako svého nástupce prosazoval E. Beneše. Ten nakonec v konkurenci Klementa Gottwalda a Bohumila Němce zvítězil

## 1937–38 – sílení vlivu SdP a jejich požadavků vůči československé vládě

SdP se stala nástrojem německé politiky. Za vše hovoří její cíl „Heim ins Reich“ (domů do Říše), tedy připojení Sudet k Německu

## 24. 4. 1938 – karlovarský program

Henleinova Sudetoněmecká strana zformulovala a přijala tzv. karlovarský program. 8 požadavků vůči československé vládě, mezi kterými byl i požadavek rovnoprávnosti německých skupin v ČSR, plná svoboda něm. názoru, přesné ohraničení německého území nebo zákonná ochrana Němců žijících v ČSR mimo německá území. Vláda o těchto požadavcích s SdP jednala, ale nepřijala je



Konrád Henlein v K. Varech

## květen 1938 – stupňování požadavků nacistického Německa

Od května začalo Německo stupňovat své požadavky vůči ČSR. Podnikalo slovní útoky, shromažďovalo vojska v pohraničí a začalo jednat o Sudetech s představiteli evropských velmocí

## září 1938 – mobilizace

Syrového úřednická vláda vyhlásila mobilizaci, nechala obsadit pohraniční pevnosti a naznačila možnost bránit se proti útoku Německa. Velká Británie a Francie stále jednaly s Hitlerem a hledaly řešení

Mobilizace v září 1938



## 29. 9. 1938 – Mnichovská konference

Dohoda o odstoupení pohraničních oblastí Německu byla podepsána představiteli Velké Británie, Francie, Itálie a Německa. Vláda ČSR pod předsednictvím E. Beneše mnichovský diktát přijala.

ČSR tak přišla o 41 098 km<sup>2</sup> svého území, o 4 879 000 obyvatel, 33% průmyslových závodů a většinu podniků textilního, báňského, sklářského a papírenského průmyslu. Ztratila všechny pohraniční pevnosti a byly přerušeny nejdůležitější železniční tratě. Vše tak bylo připraveno na definitivní likvidaci Československa



Mnichovská konference

Ilona Štátná

Abdikace prezidenta Masaryka



# Novinky a zajímavosti



Jeden z laténských hrobů

## Hroby z Prosmyk

V roce 2009 probíhal na severu Čech u Lovosic archeologický průzkum, který odhalil největší laténské pohřebiště zkoumané u nás ve 20. století. Kostrové hroby pocházely z 3.–2. století př. n. l. Mrtví v nich byli uloženi na zádech s hlavou k severu. Některé hroby z Prosmyk obsahovaly velice vzácné artefakty jako bronzové spony, nánožníky, jantarové korálky, skleněné náramky, nákrčníky, dlouhé meče, kopí nebo kování štítů. U Prosmyk jde pravděpodobně o rozsáhlé pohřebiště, které bylo využíváno 100–120 let osadou o velikosti 20–25 lidí.

## Cechy, brzda pokroku?

Cechy, jako sdružení kupců a řemeslníků, měly svým vznikem zabránit rozšiřování konkurence. Byly zakládány hlavně ve 13.–15. století ve středověkých městech. Někde se nové cechy objevily i v 17. století, ale v těchto případech šlo spíš o výjimku.

Cechy regulovaly ceny a kvalitu výrobků, organizovaly vlastní výrobu, hájily práva a zájmy svých členů, řídily přijímání nových členů i výuku tovaryšů a také skládání mistrovských zkoušek. Kromě reprezentativní a sociální funkce měly také funkci náboženskou. Cechy byly i náboženskými bratrstvy, ve městech velice váženými. Bylo obtížné se do některých těchto sdružení dostat. V kostelech měly své oltáře a každý z cechů měl rovněž svého vlastního patrona. Do čela byl volen představený a cech se musel řídit danými cechovními regulemi. Cechy měly i vlastní znak a prapor, kterými se připomínaly např. při městských slavnostech nebo náboženských svátcích. Nešlo ale o žádné chudé skupiny »

## Nový Velkomoravský Veligrad

Po dvou letech rekonstrukcí byl 15. ledna 2010 znovu zpřístupněn Památník Velké Moravy ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Památník je postaven nad základy první kamenné velkomoravské stavby u nás. Rozsáhlá expozice zavede milovníka historie přímo ke kořenům. Na mnoha figurínách ukazuje dobové oblečení, zbraně, šperky a věci každodenní potřeby. Můžete se seznámit s metodami archeologického výzkumu a vidět výsledek archeologických prací. Jsou zde otevřené hroby s kosterními pozůstatky a některé i s pohřební výbavou. Diváci se můžou těšit i na multimediální program a projekty pro děti. Součástí je také elektronický průvodce s počítačovými animacemi.

Památník Velké Moravy, Jezuitská 1885,  
686 02 Staré Město, tel.: 572 543 382, otevřeno celoročně  
po–ne 9–12 hod., 12.30–17 hod. [www.slovackemuzeum.cz](http://www.slovackemuzeum.cz)



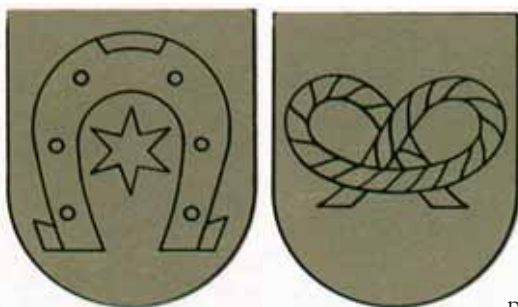
Základy nejstarší kamenné velkomoravské stavby v Památníku Velké Moravy



Cechovní privilegium pro Český Krumlov z roku 1786

» kupců a řemeslníků. Disponovaly také cechovní pokladnou, která se plnila příspěvky stávajících členů, poplatky učedníků i pokutami těch neposlušných. Tak si některé z cechů přišly na velké jmění, které pak většinou používaly k ovlivňování městské politiky a prosazování svých zájmů.

Pro přijímání nových členů měly jednotlivé cechy různé podmínky. Většinou se ale shodovaly na několika věcech: Zájemce o členství musel projít učednickými léty u některého člena cechu, musel být



## Znak cechu kovářů a pekařů

měšťanem daného města a také musel předkládat tzv. **zachovací list**, který potvrzoval jeho manželský původ a řádný křest.

Cechy postupem doby začaly brzdit rozvoj nových technologií, protože cechovní regule nepřály novým postupům. Staly se zastaralou institucí, která lpěla na tradicích ověřených staletími. A to se jim také stalo osudným. Během 18. a hlavně 19. století většina cechů zanikla s nástupem průmyslové revoluce. ●●●

## Vila Tugendhat a její rekonstrukce

Jedinečná funkcionalistická památka se konečně dočká rekonstrukce. I když se s ní mělo začít už před několika lety, vše se dohodlo až koncem ledna 2010. Brněnská vila tak bude uzavřena veřejnosti s tím, že až se do ní zase budeme moci podívat, nebude nám padat omítka na hlavu. Rekonstrukce by měla trvat asi dva roky. Jen čas ale ukáže, jestli se neobjeví nepředvídatelný problém, který by opravu vily prodloužil. Někomu se může zdát rozpočet 146 milionů korun poněkud vysoký. Musíme si ale uvědomit, že jde o celosvětový unikát a vila nebyla dosud nikdy opravována. Část peněz hodlá získat ministerstvo kultury z evropských fondů a částí přispěje město Brno. Kompletní restaurace a rekonstrukce budovy by nám ji měla po několika letech vrátit do původní podoby z 30. let 20. století. Doufejme, že vše proběhne bez problémů a že se budeme moci opět těšit z její oslňující architektury a nádherných interiérů.

Stavba vily manželů Tugendhatových začala roku 1928 a její majitelé se o dva roky později mohli nastěhovat. Německý architekt Ludwig Mies van der Rohe vytvořil v Brně světový unikát. Co do použitých technologií, technických novinek i luxusního vybavení.

Z ulice vila vypadá jako jednoduchá jednopatrová budova, ale je to jen dojem. Celou stavbu tvoří tři patra. První podlaží tvoří suterén s technickým zázemím, druhé je hlavním obytným prostorem a třetí (viditelné z ulice) sloužilo majitelům domu jako ložnice, dětské pokoje a pokoj pro vychovatelku se zázemím.



## Interiér vily s výhledem

Jedinečný je především prostřední obytný prostor. Jde hlavně o jeho jednodušnost. Jednotlivé části jsou od sebe odděleny např. onyxovou stěnou, která byla na svou dobu velice nákladná, nebo půlkruhovou stěnou z ebenového dřeva. Dokonalé propojení s přírodou je zvláště zřejmé zimní zahradou a také velkými okny, která se mohla zcela zpusťit do podlahy. Celý interiér podtrhuje i nábytek, který Mies osobně navrhoval a umísťoval.

Rodina byla nucena vilu opustit v květnu 1938. Od té doby se vystřídal několik majitelů. Využívalo ji gestapo, působily v ní taneční škola i rehabilitační centrum. Roku 1963 byla vila vyhlášena kulturní památkou a roku 1980 přešla do majetku města Brna.



## Vila Tugendhat v Brně



## Interiér s onyxovou stěnou

## Masopust

Období masopustu bylo pro naše předky obdobím hojnosti a zábavy. První zmínky o těchto oslavách se v Čechách a na Moravě objevují už od poloviny 13. století. Masopustní veselí se v detailech lišilo kraj od kraje. Různou podobu mělo i v různých společenských vrstvách. Zatímco aristokracie



Masopustní tanec

měla masopust spojený s bohatými karnevalovými bály, nejchudší vrstvy se spokojily s vesnickou tancovačkou a trochou lepšího jídla.

Masopust byl svátek, který obvykle začínal svátkem Tří králů a končil popeleční středou. Bylo to období, kdy se mohlo zdát, že jediným účelem bylo dosyta se najíst. Obecně byl masopust považován za svátek jídla, a to z jednoho prostého důvodu: Po něm následoval čtyřicetidenní půst před Velikonocemi.

Hlavní zábava většinou začínala o „masopustní neděli“, kdy se rodina sešla u bohatého oběda. Samozřejmě se jeho složení lišilo podle finančních možností. Obvyklé byly vepřové hody, klobásy, slanina, ale také boží milosti a koblíhy smažené na másle. Vše se také hojně zapíjelo pálenkou a pivem. Nedělní oběd se ale dlouho neprotahoval, všichni se museli připravit na večerní zábavu. Chodilo se do hospody k muzice a někde jen na návěs, kde se tancovačka protáhla až do rána. Také pondělí bylo ve znamení oslav.

V některých vesnicích se pořádal tzv. mužovský bál, kam neměla přístup svobodná chasa. Všechno se připravovalo na vrchol masopustu, což byl úterní průvod maškar.

Maškarní průvod neměl žádná daná pravidla. Masky chodily dům od domu a záleželo jen na nich, jak pobavit přihlížející. Někdy je doprovázela muzika a na každém zastavení je čekalo občerstvení v podobě pálenky a piva. Na návsi nebo v hospodě se hrály divadelní hry sevcíčené většinou žáky místní školy a celá společnost se postupně přesunula někam do tepla. Výběr masek byl velice různorodý. Přesto se objevovaly i tradiční masky, které se rok co rok opakovaly. Patřil mezi ně např. medvěd s medvěďárem, tzv. klibna – kobyla, bába s nůší, komíník nebo kozel. Masopustní veselí se blížilo ke konci spolu s úterní půlnocí. Odbytím dvanácté hodiny odtroubil ponocný konec masopustu a zábava musela ustát. Lidé věřili, že pokud by tancovali přes půlnoc, objeví se mezi nimi ďábel v podobě cizince v zeleném kabátě. Masopust skončil a popeleční středa už proběhla zcela v postním duchu.



### Masopustní průvod vesnicí



## Mincovna ve Vlašském dvoře

Kutná Hora se na konci 13. století stala jedním z nejvýznamnějších měst království. Václav II. zrušil všech 17 dosavadních mincoven a výrobu soustředil do jediného místa v zemi, do Kutné Hory, která byla střediskem těžby stříbra.

Budova Vlašského dvora je nádherným příkladem hradní architektury umístěné do městského prostředí. Dvůr nesloužil pouze jako mincovna, ale v přítomnosti krále i jako jeho sídlo. Hrad měl půdorys nepravidelného oválu s velkou hranolovou věží s bránou. Téměř polovinu nádvoří tvořily tzv. šmitny, malé dílny vysoké přes čtyři metry. Jejich počet odpovídal sedmnácti zrušeným mincovnám a nad každou dílnou byl znak města, odkud byla ražba mincí do Kutné Hory přenesena. Na severní straně dvora byl vystavěn tzv. perghaus, kde probíhala vlastní ražba. Ostatní části nádvoří tvořily hospodářské budovy, sklady stříbra a úřednické kanceláře.

Roku 1300 uskutečnil Václav II. mincovní reformu a její součástí byla ražba nové mince – pražského groše. Současně byl zaveden i královský monopol na veškerý obchod se stříbrem a stanoveny královské podíly na jeho těžbě, tzv. urbura. Na správné odvádění urbury dohlížel urbureř a veškeré mincovní záležitosti řídil královský úředník – mincmistr.



### Pražský groš ražený Václavem II.

Podoba Vlašského dvora se měnila spolu se staletími. Mincovna byla zrušena roku 1727 a úřad mincmistra zanikl roku 1783. Poté byl Vlašský dvůr využíván pro různé účely, jako byla radnice, lazaret nebo škola. Od roku 1962 je národní kulturní památkou a v současnosti v něm najdeme expozici dějin ražby mincí v Kutné Hoře.



### Královská mincovna ve Vlašském dvoře





# Znáte významné bitvy starších českých dějin?

**1.** Sjednotitel slovanských kmenů Sámou porazil Franky krále Dagoberta I. u Wogastisburgu v roce...

- a) 615
- b) 631
- c) 650
- d) 675

**2.** Kterému panovníkovi pomohl kníže Boleslav I. porazit v roce 955 Maďary na řece Lechu u německého Augsburgu?

- a) Jindřichu I. Ptáčníkovi
- b) Otovi I.
- c) Otovi II.
- d) Otovi III.

**3.** Římský král Jindřich III. byl knížetem Břetislavem I. poražen...

- a) v roce 1016 u Mostu
- b) v roce 1037 u Tachova
- c) v roce 1040 u Brůdku
- d) v roce 1055 u Prachatic

**4.** Jak se jmenoval vítěz nad římským králem Lotharem Saským v bitvě u Chlumce z roku 1126?

- a) Bořivoj II.
- b) Vladislav I.
- c) Soběslav I.
- d) Vladislav II.



**Bitva u Chlumce se odehrála v roce 1126**

**5.** Čechové knížete Přemysla se s Moravany knížete Konráda Oty střetli u Loděnic nedaleko Znojma...

- a) v roce 1185
- b) v roce 1187
- c) v roce 1189
- d) v roce 1192

**6.** Kdo bojoval proti králi Přemyslu Otakarovi II. v roce 1260 u rakouského Kressenbrunnu?

- a) Rudolf Habsburský
- b) Ota III. Braniborský
- c) Konrád IV. Štaufský
- d) Béla IV. Uherský



**Přemysl Otakar II. vyšel z bitvy u Kressenbrunnu v roce 1260 jako vítěz**

**7.** Přemysl Otakar II. padl v roce 1278 v bitvě na Moravském poli u vesnice...

- a) Dvorská
- b) Malé Pole
- c) Černá Lhota
- d) Suché Kruty

**8.** Kterému budoucímu římskému císaři pomohl Jan Lucemburský v roce 1322 v bitvě u Mühldorfu?

- a) Fridrichu Sličnému
- b) Fridrichu Braniborskému
- c) Ludvíku Bavorovi
- d) Albrechtu Rakouskému

**9.** Jak se jmenovalo město, v jehož blízkosti porazili Žižkovi bojovníci v lednu 1422 Zikmunda Lucemburského?

- a) Německý Brod
- b) Litomyšl
- c) Kutná Hora
- d) Uherský Brod

**10.** Který z následujících pánů nestál v bitvě u Lipan v roce 1434 na straně Tábora?

- a) Jan Čapek ze Šán
- b) kněz Prokůpek
- c) Prokop Holý
- d) Menhart z Hradce



**Bitva u Lipan v roce 1434 přinesla významnou porážku tábořských vojsk**

# Strážci českých hranic

Chodové se objevili jako strážci českých hranic už na počátku 14. století. Jejich původ však není zcela jasný. Byli královskými poddanými a těšili se celé řadě výsad a privilegií. Měli i svůj vlastní znak a prapor. Chodské vesnice se ale až příliš často stávaly předmětem královských zástav, které nezřídka stály za jejich problémy s vrchností

**1325**

První zmínka o Chodech



Dalimilova kronika zmiňuje Chody poprvé k roku 1040, kdy se měli zúčastnit bitvy u Brůdku

## Toulky českou minulostí

Letošní rok je pro pořad Toulky českou minulostí rokem jubilejním. Už 15 let se posluchači Českého rozhlasu 2 Praha setkávají s českou historií v podání **Josefa Veselého a jeho spolupracovníků**. Jednotlivé díly vznikají na základě stejnojmenného knižního souboru spisovatele Petra Hory-Hořejše v brněnském studiu Českého rozhlasu. Premiérové díly se vysílají vždy **na Českém rozhlasu 2 Praha v neděli v 8:05. Český rozhlas Brno vysílá Toulky každou sobotu v 9:30 a 21:30.**

  
**ČESKÝ ROZHLAS**



Území v pohraničí západních Čech, táhnoucí se podél hranic od okolí Domažlic až po Tachov a Přimdu, je všeobecně známé pod názvem Chodsko. Samotné jméno tohoto historického regionu se pak odvozuje od místních obyvatel. Podle dodnes udržované tradice se jednalo o strážce západních hranic, procházejících po celé délce jim přiděleného úseku. Jejich delší či kratší procházky jim pak měly vynést označení takřka pracovní – Chodové.

## Původ neznámý

V našich dějinách se jejich jméno poprvé objevuje v Dalimilově kronice, sepsané na počátku 14. století. V ní můžeme nalézt popis bitvy mezi římskoněmeckým císařem Jindřichem III. a českým knížetem Břetislavem I., která se odehrála v roce 1040 u západočeského Brůdku. Její líčení pak nejen Chody zmiňuje, ale zároveň i přesně popisuje náplň jejich práce: „A potom vytáh kníže k háji, kde se císař s pluky tají a záseky v krátké době obklopit dal vojska obě ... A kdo by chtěl prchnout snad, nevyvázne bez nehody. Bude zabit strážci Chody!“

Ano. Dělat záseky, strážit hranice a v případě nutnosti pobíjet zbloudilé jedince či skupinky prchajících nájezdníků. Taková byla práce Chodů. Otázka jejich původu pak trápila už naše předky, a není proto divu, že ohledně jejich příchodu (jak příznačné!) existuje celá řada teorií. Podle tvrzení barokního historika Pavla Stránského, „lidé, kterým se říká Chodové nebo obecně Psohlavci, se těší nevsedním svobodám. Vypravuje se, že jejich předky jako zajatce dopravil do Čech i s jejich dobytkem a hospodářským nářadím z pozemků pod hradem ve Velkopolsku nad řekou Notecí, hradem zvaným Chodzec nebo též Gdeč, vítězný kníže Břetislav I. a že je usadil v ohromném lese té krajiny, v Černíně (roku 1039), povolil jim mnoho svobod, ustanovil jim zákony i náčelníka a pověřil je střežením hranice.“ Tomu by například mohla odpovídat značná podobnost chodského kroje a některých krojů polských. Jak ovšem poznamenal už František Palacký, je krajně nepravděpodobné, že by si váleční zajatci z řad

## Chodové dostali své jméno, protože opatrovali a procházeli pohraniční lesy

polských Hedčanů zvykli v místě svého nového pobytu natolik, aby se na ně kníže mohl za tak krátkou dobu spolehnout jako na platné obránce hranic.

Podle jiných, mnohem odvážnějších teorií by se mohlo jednat o přesídlené Slováky či o divoké Kumány, které měl na území Čech přivést Přemysl Otakar II.

### Královští poddaní

Kromě zprávy obsažené v Dalimilově kronice se „*homini nostri Chodones*“ (čili „naši lidé Chodové“) objevují v latinském privilegii krále Jana Lucemburského z 16. března 1325, kdy dostávají na svém vlastním soudu stejná práva, jaká mají domažličtí měšťané. Právě jejich označení napovídá, že v této době byli přímými poddanými českého krále.

Kromě strážení zemských hranic vybírali i hraniční poplatky a kontrolovali vstupní glejty. Za svou poměrně náročnou službu měli daňové úlevy, robota pak pro ně znamenala pouze občasný svoz dřeva. Směli nosit zbraň, svůj oblíbený čakan, a v okolních lesích mohli také lovit.

Měli i vlastní soud, který se scházel na Chodském hradě v Domažlicích a jehož členové byli „chodovský rychtář“ společně s konšely a rychtáři chodských vesnic. Na hradě se také uchovávaly chodské prapory, pečeť a jim udělená královská privilegia, kterých bylo celkem čtyřiařicet. Chodové pak neobývali jen okolí Domažlic, ale jejich vsi tvořily místy přerušovaný řetěz, táhnoucí se hvozdem oddělujícím České království od Bavorska a Horní Falce. Polohy a půdorysy těchto lokalit či absence starších archeologických nálezů a románských církevních staveb tak trochu naznačují, že k jejich založení došlo většinou krátce předtím, než se poprvé objevují v písemných pramenech, tedy někdy v průběhu 13. století.

V samotném okolí Domažlic žili Chodové přibližně v jedenácti vsích, střežili také dvě zemské stezky. První z nich, vedoucí přes Fürth im Wald, chránily obce Stráž, Tlumačov, Mrákov, Kyčov, Lhota a Pocinovice, o druhou stezku vedoucí přes vesnici Waldmünchen se staraly vesnice Klenčí, Chodov, Újezd, Draženov a Postřekov.

### Psí hlavy, nebo boty?

Román Psohlavci od Aloise Jiráska zafixoval v našem obecném povědomí jako chodský znak psí hlavu a tuto představu ještě posílil Mikoláš Aleš svými dopro-

### Chodská privilegia

#### Od krále Jana Lucemburského

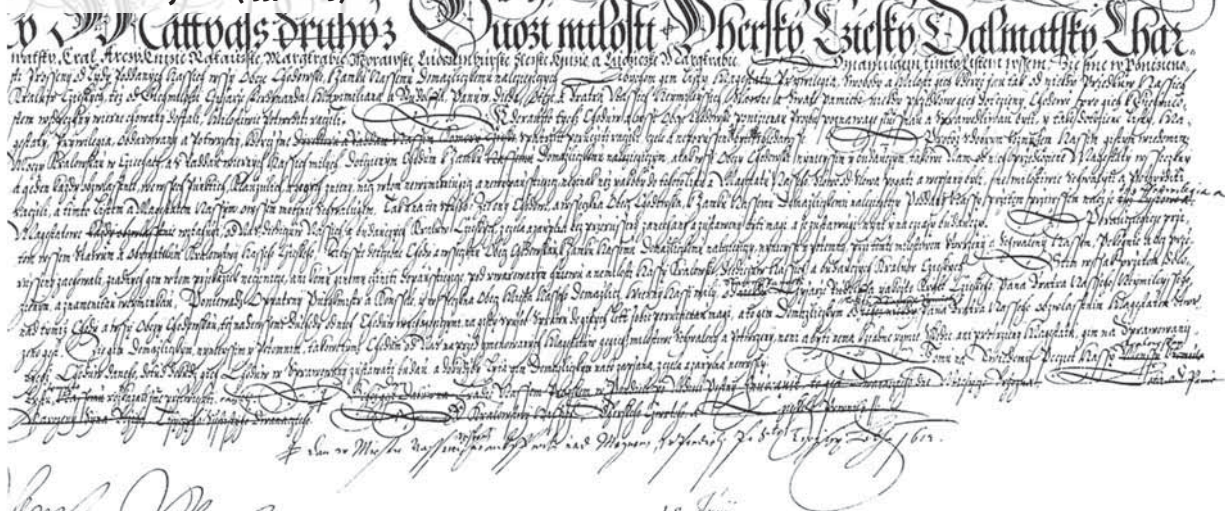
„*My, Jan, z Boží milosti český a polský král a lucemburský hrabě, známo činíme všem, kdo tento list číst budou, že po-něvadž lidé naši Chodové, sedící ve vsích Postřekově, Klenčí, Draženově, Újezdě, Tlumačově, Mrákově, v Klíčově, Pocinovicích, Lhotě i jinde blízko města našeho Domažlic a hraničního lesa, v minulých dobách byli podrobeni jakémusi poněkud obtížnému a nedovolenému právu, k ulehčení toho, aby tíž Chodové ustavičným vzrůstem mohli prospívat, milostivě chceme, ustanovujeme a rozkazujeme, že tíž Chodové mají od nyníška a navždy přístě užívat a těšit se ze to všeho práva, z něhož se raduje město naše Domažlice, na soudech kolikrátkoli před ten soud byli povoláni. S tím však zvláštním podotčením, že zmínění Chodové, kteří pro vzdálenost od téhož města a pro zanedbání svých prací v Domažlicích před soudem přístě vést pře konat nebudou moci, budou povinni pouze ve čtyřech týdnech v řečeném našem městě Domažlicích přístě vést pře a tamtéž odpovídat těm, kdo je budou žalovat. Rozkazujeme proto a poručíme všem purkrabím a rychtářům v Domažlicích a ostatním našim věrným, že zmíněné Chody proti tomuto našemu ustanovení, nařízení a milosti nemají přístě obtěžovat ani jinak jim bránit. Pro kteréžto věci svědomí jsme rozkázali této list učinit a naši větší pečeti stvrdit.*“

#### Od císaře Karla IV.

„*Karel Čtvrtý, z Boží milosti římský císař vždy rozmnožitel a český král, urozenému Buškovi z Litic, purkrabímu v Domažlicích a věrným našim milým svou milost a všechno dobré. Předstoupivše v přítomnosti našeho majestátu milí nám Chodové domažlického okrsku a naši věrní přednesli, že od starodávna zcela žádní šlechtici ani vladkové v jejich jistých vsích neuvyikli si mít nebo držet nějaké statky ani tam sídlit. Pročež svěřujeme Tvé věrnosti a vážně poručíme, že z moci naší královské české řečené Chody máte při takovém jejich starém zvyku zachovat a věrně chránit, nedovolujice některým šlechticům neb vladkům nějaké statky v řečených vsích získávat, držet nebo tam jakkoli sídlit. Jestliže a pokud to tak dlouho bude zachovááno, potud se vyhnete naší nemilosti podle svědectví tohoto listu s naší přivěšenou pečeti.*“



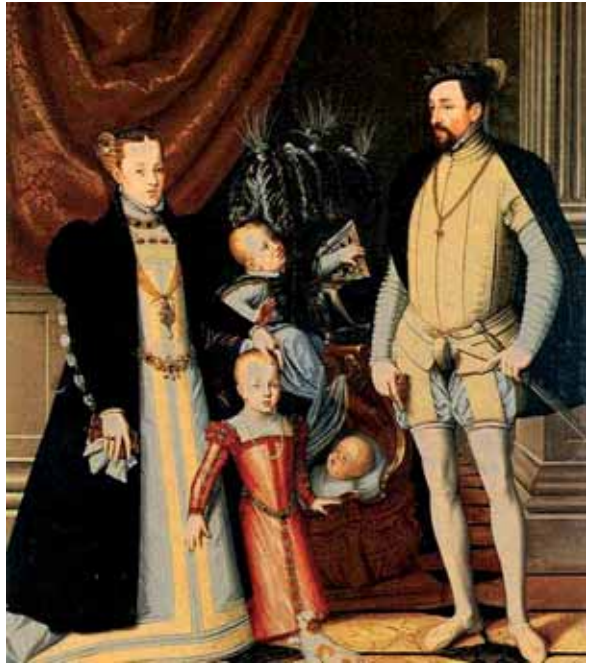
## Chodské privilegium vydané v roce 1612 králem Matyášem (1557–1619)



vodnými ilustracemi. Je ale třeba zároveň dodat, že inspiraci oba pánové čerpali především z výše uvedeného popisu Pavla Stránského. My totiž dnes na rozdíl od nich víme, že v roce 1543 došlo v Domažlicích ke sporu, při němž se jednalo o vymezení tehdejší hraniční čáry. Dokument zachycující tento spor pak zmiňuje chodské odznaky, které mohli dle svých práv Chodové veřejně používat. Podle něj měli svůj vlastní praporec se znakem v podobě páru plstěných bot (v německé listině doslova „ein Paar Filzschuhe“), který používali rozvinutý a vlající například při doprovodu panovníka přes les. O několik let později, když v roce 1557 vypukl další z četných hraničních sporů, se pak konečně ze svědectví „starých lidí“ dozvídáme, že Chodové dostali své jméno, protože opatrovali a procházeli pohraniční lesy. Boty jako znak je tedy skutečně vystihovaly velmi dobře.



## Maxmilián II. (1527–1576) s rodinou. Chodům slíbil, že už nebudou nikdy nikomu zastaveni



18 Junij  
Odkud se ale vzala psí hlava? Víme, že ve staré češtině toto spojení sloužilo jako nadávka a používalo se k označování nevěřících – Turků. Chodům tak začali přezdívat pravděpodobně až Němci, kteří nebyli vždy nadšení z toho, když je v pohraničních lesích potkávali. Ze strážců českých hranic se tak stali „Hundsköpfige“, Psohlavci. Kromě bot však měli Chodové na svém prapuru i čtrnáct hvězd, které snad měly symbolizovat původních čtrnáct chodských osad.

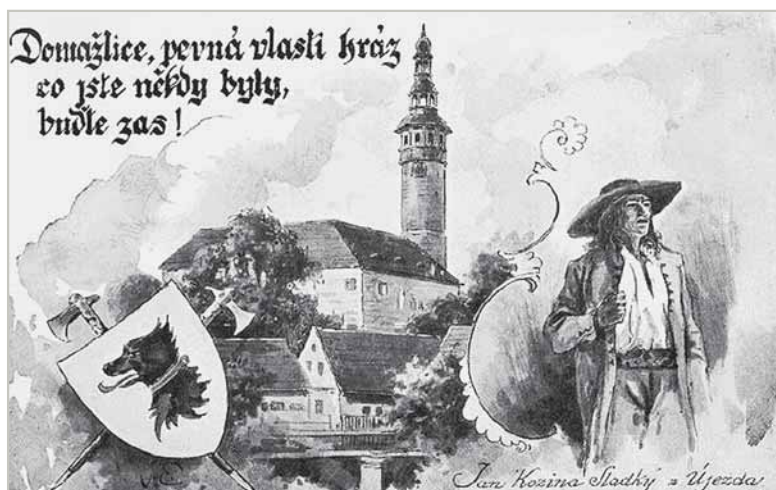
## Královská zastavárna

Jak už bylo řečeno, vrchností Chodů byl sám panovník. Jemu také alespoň zpočátku patřily pohraniční hrady a lesy okolo nich. Postupem času se ovšem stávalo zavedenou praxí, že jakmile v královské pokladně chyběly peníze, byly hrady i s vesnicemi, které k nim patřily, hbitě zastaveny do rukou nejrůznějších věřitelů. Došlo k tomu už za Jana Lucemburského nebo na počátku vlády Karla IV. Znovu je pak zastavil Václav IV. a řada jeho nástupců. Mezi zástavními vlastníky drželi rekord páni ze Švamberka, kteří chodská zboží spravovali od roku 1482 po celých 90 let. Před Bílou horou bylo zástavním pánem Chodů přes čtyřicet let město Domažlice.

Všechny zástavní vrchnosti se k Chodům nechovaly stejně, ve velké většině jim ale zakazovaly lov v lesích, nutily je do roboty a vnucovaly jim i své vrchnostenské pivo. Chodové si takové pořádky samozřejmě nemínili nechat líbit. Měli přece svá stará a posvátná privilegia! Pokud to situace vyžadovala, se svými problémy se obraceli na panovníka. V jeho zájmu pak bylo, aby se zastavená území (zejména pak území v pohraničí) nestávala místy rozbrojů. Postupem doby si tak zvykli na to, že když bude nejhůře, jako královští poddaní najdou u svého krále vždy alespoň nějaké zastání.

## Chodská spravedlnost

Už mezi léty 1556–72 vedli Chodové z Domažlicka spor právě s již zmíněnými Švamberky. Podle tradice se obrátili přímo na císaře Maxmiliána a na čas se jim dokonce poda-



řilo vyplatit své území ze zástavy. Jejich svoboda sice trvala pouhých sedm let, zůstala však pro ně „zlatým věkem“, k němuž se posléze zasněně ohlíželi.

Na rozdíl od ostatních komorních (státních) statků neměli nad sebou jmenovaného královského hejtmána, měli svůj vlastní soud, který obsazovali opět sami, a k dispozici jim byly i okolní lesy, kde užívali neomezeného lovu a těžby dříví. Je ovšem nutno podotknout, že chodská „zlatá svoboda“ nebyla zas až tak úplně ideální. Zatímco všude okolo nich se modernizovalo a jako houby po dešti rostly sklárny, pivovary, hamry a pily, Chodové především lovíli, těžili dříví a chudli. Mnohem horší pak pro ně bylo i to, že nebyli schopni splácet králi své závazky. Rudolf II. tak jejich „zlatému věku“ učinil

## Jejich svoboda sice trvala pouhých sedm let, zůstala však pro ně „zlatým věkem“, k němuž se posléze zasněně ohlíželi :

definitivně přítrž a navzdory zaplaceným penězům se v roce 1579 opět ocitli v zástavě – tentokrát již zmíněných Domažlic.

Chodové sami tento krok vnímali do jisté míry jako nespravedlivý. Peníze za zástavu zaplatili a císař Maxmilián jim navíc slíbil, že už je nikdo nikdy znovu nezastaví! Jejich nespokojenost pak vyplula na povrch v době stavovského povstání mezi léty 1618–20. Jejich poručníci, domažličtí měšťané, se odboje zúčastnili se vši horlivostí. Současně se také snažili získat Chody do dědičného držení. Ti podle jimi šířené propagandy nejen nedbale strážili zemské hranice a zbaběle utíkali, jakmile se objevil nepřítel, ale navazovali i nezákonné kontakty s Bavorsy. Dokonce pak údajně prohlašovali, že nevidí důvod, proč by měli jako královi lidé přísahat stavovskému direktoriu a bránit vstup zákonného krále Ferdinanda do země.

Za svou údajnou „protistátní“ činnost byli několikrát napomenuti, dokonce však novému králi Fridrichu Falckému slíbili věrnost. Poté, co zjistili, že potvrzení jejich starých privilegií obsahuje klauzuli zvýhodňující domažlické měšťany, ale králi jeho listinu vrátili. Žádný z nich ovšem dozajista netušil, že Fridrichovo potvrzení chodských svobod je posledním královským privilegiem, kterého se jim dostalo. ●●●

Josef Veselý

### Mgr. Josef Veselý

Po studiích na Karlově univerzitě nastoupil do Českého rozhlasu Brno, kde pracoval na pořadech Šipka, Domino, Rádio na polštář, Hezky česky nebo Dveře dokořán. V současné době se věnuje seriálu Toulky českou minulostí, který patří mezi nejposlouchanější na 2. programu Českého rozhlasu.



Chodský znak s psí hlavou vešel ve všeobecnou známost díky Aloisu Jiráskovi a Mikoláši Alšovi

Romantická představa Chodů jako strážců českých hranic, „pevné vlasti hráz“

### Spor se Švamberky

Chodové měli svůj první velký spor s vrchností už v 16. století. Pán ze Švamberka jim zakázal budovat rybníky, lovit, sněmovat, nedovoloval jim dávat děti do učení a každý, kdo si přál opustit vesnici, od něj musel dostat zvláštní povolení. Oni si ale dál dělali své rybníky, kde chtěli, scházeli se tak, jak se hodilo jim, a navíc nepouštěli vrchnostenské pastevece na obecní pozemky. Zkrátka a dobře, dávali svému zástavnímu pánovi najevo, že je na ně krátký. Nakonec navrhl panovníkovi, že se ze zástavy vykoupí, a potom skutečně zaplatili požadovanou částku, aby se mohli opět stát císařskými (královskými) poddanými.

# Lomikare, Lomikare!

●●●  
**Šlechtická rodina Lammingerů byla zpočátku spojena s hradem Přimdou. Její čas ale přišel až po Bílé hoře. Chodské vesnice pak Lammingerové získali zejména díky obratnosti Lomikarova otce. Jejich noví poddaní se ale až příliš ohlíželi zpět do minulosti a byli až k nesnesení hákliví na svá stará privilegia**

**1620**

Lammingerové získávají chodská území

„**L**omikare, Lomikare, vyzývám ta na boží súd!“ Kdo by neznal okřídlený výrok Jana Sladkého Koziny, do jehož úst jej vložil slavný český spisovatel Alois Jirásek. Ve svých poněkud nacionalisticky laděných Psohlavcích pak Jirásek označuje jednu z hlavních postav, trhanovského pána Lomikara, za „*Němce přivandrovalého*“. Další z literárních velikánů 19. století, Božena Němcová, zase do našeho povědomí uvedla navazující pověst o božím soudu nad tímto pánem, který „*přišel z ciziny*“. 19. století bylo dobou vypjatého národního citění, a proto nás snad ani nepřekvapí, že s „cizáctvím“ a „přivandrovalectvím“ Lomikarovy rodiny to nebylo vůbec tak jednoznačné, jak by se mohlo na první pohled zdát.

## Chudí služebníci

Rytířský rod Lammingerů z Albenreuthu přišel do Čech v 15. století ze sousedního Bavorska. Jeho příslušníci se usadili na Chebsku a původně neoplyvali příliš rozsáhlými statky. Přesněji řečeno v jejich vlastnictví se nacházely všehovšudy dvě menší vesnice. Ani jejich držba ale nebyla svobodná, protože své majetky užívali jako manské zboží. To znamená, že měli povinnost sloužit jejich skutečnému vlastníkovi, kterým byl majitel hradu Přimda v západních Čechách. Tato skutečnost z nich dělala členy specifické vrstvy tehdejší společnosti – jedinců sloužících ve zbrani výměnou za poskytnutý statek, kterým se říkalo manové.

Lammingerové se svým způsobem života příliš nelišili od místní české šlechty a byli s ní dokonce spojeni prostřednictvím příbuzenských svazků. Není tedy divu, že někteří z nich začali postupem doby mluvit česky. Jan Lamminger z Albenreuthu a Svatého Kříže například roku 1534 podal ve sporu s Chody česky psané svědectví, v němž lze dokonce nalézt stopy místního chodského nářečí. Lamminger píše, že se „*poslalo ... po paní matě*“ a že „*poddaní se shlukli vokolo lázni*“. Užívá dokonce i nářeční podoby slovesa „*byl*“, která „*chodštíně*“ vynesla přezdívku „*bulačina*“: „*Při čem jsem tam bul*.“ Lomikarův strýc Abrahám zase na urážku svého přítele ještě v roce 1612 odpověděl: „*V hrdlo lžeš! Nejsem žádný Němec!*“ Počeštlo se také jejich původně německé jméno a mezi svými sousedy začali být známi jako Lomikarové. Na konci 16. století se Lammingerové alespoň v rámci regionu domohli určitého postavení, když při rozprodávání přimdského panství zakoupili několik vesnic. Nutno ještě dodat, že v této době se hlásili k protestantskému náboženství.

## Pobělohorské konfiskace

Císař Ferdinand II. se rozhodl využít vítězství nad českými stavy ve válce z let 1618–20 k posílení své finanční situace. Povstání bylo prohlášeno za nezákonné a rebelové ztratili svá vlastnická práva. Celá řada přímých účastníků či otevřených sympatizantů s povstáním tak přišla buďto o celý majetek nebo alespoň o jeho část. Se zkonfiskovanými statky se vzápětí rozběhl čilý obchod. Z něj těžili především císařovi „*věrní*“, kteří tato zboží často kupovali hluboko pod jejich skutečnou cenou.

## Vlčí bratr

Stavovské povstání v letech 1618–20 znamenalo pro dosavadní existenci Lammingerů zásadní přelom. Kompromitovali se svou účastí na straně poražených odbojníků a za tento svůj chybný krok museli následně do slova a do písmene zaplatit. Většina z nich emigrovala a část rodového majetku propadla v rámci pobělohorských konfiskací pokladně císaře Ferdinanda II.

Mužských příslušníků rodu Lammingerů bylo v této době pět. Prvním jménem, v jejich rodě zřejmě oblíbeným, se všichni nazývali Volf (česky Vlč), rozlišit je tedy můžeme pouze podle jejich druhých jmen: Abrahám, Vilém, Fridrich, Josef a Jáchym. Jeden z nich záhy po Bílé hoře zemřel, další tři byli donuceni odejít do exilu, a v Čechách tak nakonec zůstal pouze jediný z nich. Volf Vilém vsadil na rozdíl od svých příbuzných na správnou kartu, včas přestoupil ke katolické víře a v době povstání věrně sloužil pod prapory svého cí-

saře. Snažil se také zachránit rodový majetek ze spárů státní pokladny a zřejmě se mu i docela dařilo, protože hned po potlačení povstání se objevil jako správce zkonfiskovaných statků svých méně šťastných bratrů. Císaři také „půjčil“ jisté finanční obnosy a výměnou za tuto „pozornost“ mu Ferdinand II. nejen tato zboží následně levně odprodal, ale vedle toho mu zároveň zastavil i domažlický Chodský hrad s chodskými vesnicemi a k nim příslušejícím královským pohraničním hvozdem. Cesty Chodů a Lammingerů se příště měly ubírat stejným směrem.

## Mazaná liška

K tomuto osudnému kroku došlo shodou okolností v roce 1621, krátce po popravě několika účastníků povstání, kterou dodnes připomínají bílé kříže na Staroměstském náměstí v Praze. Volf Vilém Lamminger z Albenreuthu byl už v této době císařským radou a také jedním z komisařů, do jejichž rukou císař svěřil organizační záležitosti spojené s popravou.

Zmíněný majetkový převod přinesl Chodům novou vrchnost, ti však proti takovému postupu ostře protestovali. Už v prosinci stejného roku psali českému místodržícímu Karlovi z Lichtenštejna, že v době povstání byli věrni císaři Ferdinandovi. Naopak, za svou věrnost museli snášet ústrky a útisky od Domažlických a také výtky ze strany českých stavů. Tak jakápak to byla spravedlnost, předávat je do rukou nové vrchnosti, když přece celou dobu osvědčovali svou neochvějnou loajalitu! Jejich rozčilené protesty jim ale nebyly moc platné a Volf Lamminger dokázal obratně využívat svého vlivu k tomu, aby si držení nově nabytých majetků



Podobným způsobem jako tento sedlák mohli v polovině 17. století vypadat i Chodové

# Lammingerové dokázali obratně využít chodských přehmatů a obvinili je z rebelantství a vzpurnosti

bezpečně pojistil. Půjčil císaři další obnosy a doufal, že čím více mu bude Ferdinand zavázán, tím menší bude mít chuť naslouchat jeho protivníkům.



Císař se ale záhy dozvěděl, že Lammingerova chodská zástava má mnohem větší hodnotu než peníze, které od Volfa Viléma obdržel. Jeho kancelář proto hodlala pana radu vyplatit a Chodsko mělo spadnout opět do císařových rukou. Lamminger se ale nehodlal jen tak vzdát. Využil, či spíše zneužil, svého postavení a dokument příkazující projednání chodské záležitosti se jeho zásluhou prostě „ztratil“ a nebyl k nalezení. Chodsko bylo jeho a v jeho rukou mělo zůstat i nadále! Jak je vidno, státní úředníci uměli ohýbat věci veřejné ke svému vlastnímu prospěchu už i v této době.

## Dědičný majetek

Obratností své politiky dosáhl Volf Vilém Lamminger také toho, že císař jeho zástavu prodloužil na dalších deset let a v plném rozsahu uznal i výši svých tehdejších



Lammingerové původně sloužili jako manové hradu Přímdu

dluhů, která činila 35 000 zlatých. Chody samotné si pak dočasně získal a ukonejšil, když jim slíbil a potvrdil, že jeho požadavky nepůjdou nad rámec toho, co po nich kdysi chtěli domažličtí měšťané. Poté, co je takto uklidnil, však nechal okamžitě uvěznit jejich předáky a zbit je tak, že se „z nich jako z hovad krev lila.“

Zároveň neustále upevňoval svou pozici zástavního vlastníka. Ferdinand mu tak nakonec v roce 1630 dal jeho chodské území do zástavy dědičné, přičemž Volfovy pohledávky u císaře stouply na plných 56 000 zlatých – nechtěl nechat nic náhodě a pro jistotu mu půjčoval peníze i nadále. Po nějaké době však císař opět začal pochybovat o správnosti svého rozhodnutí. Možná potřeboval další peníze a chtěl svého věrného služebníka přitlačit ke zdi. Kdo ví? Ať tak či onak, na Chodsko zakrátko odjel královský prokurátor Albín, jehož úkolem bylo zjistit, v jakém stavu se celé území nachází. Zde ho pak, mírně řečeno, čekalo poněkud nepříjemné zjištění. Všechny chodské vesnice byly téměř prázdné a jejich obyvatelé se zdržovali především v Bavorsku. Důvodem měla být přísnost panstva. Je ovšem opět otázkou, do jaké míry se jednalo o skutečný stav věcí a do jaké míry si

Volf Fridrich, ten se ale pánem nad Chody nestal. Připravoval se totiž na dráhu duchovního a majetky měly za určitý finanční obnos přejít do rukou nejmladšího syna Volfa Maxmiliána (pozdějšího „Lomikara“).

Podle soupisu vlastnictví půdy provedeného v roce 1654 patřilo Lammingerům kromě domu v Praze třicet dva vsí. Z nich bylo původních chodských vesnic jedenáct, osm byly vsi nově založené v královských lesích a zbývajících třináct náleželo ke svatokřížskému panství. Svým majetkem se rodina řadila ke středně zámožné šlechtě a dokonce se mohla klidně počítat k jejím horním deseti procentům. V rámci svého regionu pak rozhodně patřila k místní „smetánce“. Lammingerové dostávali ze svých statků slušný příjem, což v jejich době znamenalo slušnou společenskou pozici.

Volf Maxmilián Lamminger se oženil způsobem náležitým jeho postavení. Jeho matka byla dobrou hospodářkou a svému synovi odkázala majetky dobře fungující a prosperující. Při výběru manželky tedy mohl pohlížet vysoko. Maxmiliánovou vyvolenou se nakonec stala Kateřina Polyxena Popelová z Lobkovic, vdova po prezidentovi české

## Chodské výsady byly císařovým krokem definitivně obráceny vniveč

Chodové dali sami záležet na tom, aby pan prokurátor odjel s jim co nejprůzračnějším míněním. Právě to jim totiž mohlo zajistit návrat pod „ochranná křídla“ císaře.

V březnu 1635 ale Volf Vilém zemřel. Jeho vdova, paní Barbora Lammingerová, se rozjela do Vídně za císařem vyjednávat o rodových majetcích a financích. O čem a jak u dvora mluvila, to nevíme. Jisté však je, že Ferdinand dal poté s definitivní platností Chodsko Lammingerům do dědičného držení. Možná věřil tomu, že časem stejně celé území připadne jemu, možná dal na slzy nešťastné vdovy a sirotků.

### Západočeská smetánka

O lammingerovské državy pečovala po manželově smrti paní Barbora a její správa trvala celých pětadvacet let. Když přišel čas, rodových statků se ujal nejstarší ze synů

komory (královské pokladny) panu Vratislavovi z Mitrovic. Nebyla sice právě nejmladší, ani ženich už však nebyl žádný mladíček – bylo mu čtyřicet let. Svou svatbou spojil Maxmilián Lamminger se dvěma významnými českými rody a zajistil tak společenský postup i své sestře a dcerám, které se vdaly do stejně vysoko postavených kruhů.

Po Bílé hoře také rodina zapoměla mluvit česky. Němčina byla „světovým“ jazykem a čeština začala mít zejména mezi některými šlechtici příchuť sprostoty. Po Maxmiliánově otci se tak nedochoval jediný česky psaný písemný projev, jeho matka se česky nenaučila ani do své smrti a jeho starší bratr dokonce tvrdil, že česky psaným suplikám Chodů nerozumí, a proto je logicky ani nebude číst. Ani sám Maxmilián po sobě nezanechal žádnou česky psanou písemnost. Konec konců, německé byly i dvě třetiny jeho panství!



### Ukázky šlechtické módy 1. poloviny 17. století







## Ach ti poddaní!

Lammingerové se snažili své državy administrativně sjednotit, a proto se zásadním způsobem postavili proti tomu, že by Chodové měli požívat nějaká zvláštní privilegia. Požadavky Chodů jim společně s jejich odporem překážely v hospodářském rozvoji panství a navíc se dotýkaly také jejich osobní šlechtické cti. Obratně dokázali využít chodských přehmatů a obvinili je z rebelantství a vzpurnosti. Podařilo se jim přesvědčit i příslušné úřady, které postrašili představou celkové vzpoury šířící se na území okolních panství. Na podobné argumenty tehdejší úřady slyšely více než dobře, a poselstva nešťastných Chodů tak neustále narážela na zavřené dveře a hluché uši.

Jako jeho otec, i Volf Maxmilián Lamminger trval na tom, že s přechodem Chodska do rukou nové vrchnosti zanikla také všechna práva, kterých Chodové požívali pod správou předchozí vrchnosti. Chodský soud a samosprávu zrušil už jeho otec Volf Vilém a na podnět samotného Maxmiliána císař Leopold I. v roce 1668 zrušil i chodské výsady. K prvnímu ostřejšímu střetu s Chody došlo v roce 1680, kdy císař utíkal před morovou nákazou z Vídně do Prahy. Poddaní v Čechách této situace využili a panovníka během cesty i po příjezdu doslova zavalili svými peticemi a stížnostmi. Výsledkem se nakonec stalo velké ozbrojené selské povstání. Také Chodové přispěli svou troškou do mlýna a i oni předali císaři petici se stížnostmi na svou vrchnost. Nebyla jim však opět nic platná a císař vydal po potlačení rebelie dva patenty, kterými výrazně zasáhl do vztahů mezi poddanými a vrchnostmi na našem území.

Chodské výsady, prohlášené za neplatné už kvůli jejich účasti na právě potlačeném povstání, byly teď císařovým krokem definitivně obráceny vniče. Lamminger také využil situace a své chodské poddané donutil k tomu, aby mu odevzdali veškeré pergameny a listiny, které měli ve svém vlastnictví. Vypadalo to, že na Chodsku už konečně zavládne Lammingerovo dlouho vysněné *perpetuum silentium* (lat. „věčné mlčení“), uložené jeho poddaným Leopoldovým mandátem z roku 1668. ●●●

Josef Veselý



**Bitva na Bílé hoře dne 8. listopadu 1620 znamenala pro Lammingery zásadní přelom**

## Císařovy patenty

Poddaní sedláci žili iluzí, že panovník chce dbát o jejich blaho a je pouze obklopen zlými rádci. Proto se u něj rozhodli hledat přímé zastání proti svému vrchnostem. „Dobrotivý“ císař však neměl sebemenší chuť naslouchat nářkům „vesnické lůzy“ a celou záležitost posléze ukončili vojáci.

První z jím vydaných patentů prohlášoval za neplatná všechna poddanská privilegia z doby před povstáním z let 1618–20, pokud nebyla písemně potvrzena také vrchnostmi. Chtěl tak předejít tomu, že poddaní si budou své svobody vymýšlet a poté požadovat podobné nesmysly jako úlevy z robot či z poddanských dávek. Druhý patent pak stanovoval právě obecně platné podmínky roboty, která měla trvat minimálně tři dny v týdnu.

# Hrdina chodské rebelie

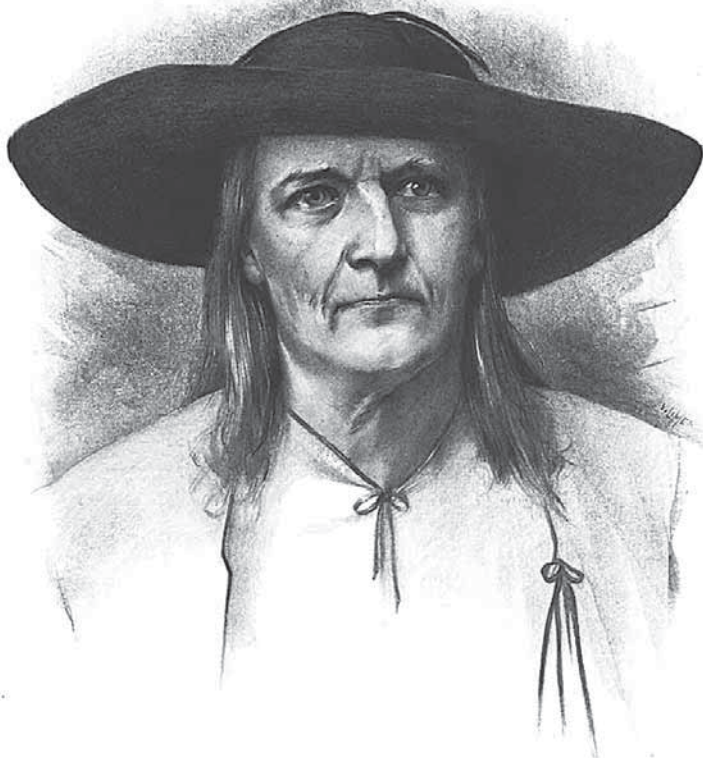
•••  
Kdo by neznal největšího hrdinu chodských rebelií. Byl opravdu vůdcem povstání, nebo byl jen ve špatnou chvíli na špatném místě? Ať to bylo tak či tak, už navždy zůstane nespravedlivě popraveným hrdinou 17. století

**1652**

Narození Jana Sladkého Koziny

► Takto mohl vypadat Jan Sladký Kozina, který byl popraven jako vůdce chodské rebelie roku 1695

♥  
Statek v Újezdě, který zdědil Kozina po svém otci



SEDLÁK JAN SLADKÝ KOZINA.

OBHÁJCE PRÁV A SVOBODY CHODŮ.

ZEMŘEL NA POPRAVĚ VĚTI 28. DNE MĚSÍCE LISTOPADU R. 1695.

J e všeobecně známo, že v 17. století se příjmení přebíralo podle stavení, kde se dotyčná osoba narodila a žila. Na Chodsku žily dva rody Sladkých a své příjmení odvozovaly od své obživy, oba rody vařily pivo. Jedna větev žila v Draženově a druhá v Újezdě.

## Kozina nebo Rosocha?

Jak bylo zvykem, dospělí selští synové žili i se svými rodinami na otcovské usedlosti, kterou vedl buď otec, nebo jejich bratr. Statek u Rosochů v Újezdě spravoval Bedřich, mladší ze synů Sladkých. Spolu s ním tam žil jeho otec a také starší bratr Jan. Jak už to bývá, během několika let se rodina rozrostla o několik dětí. Bedřich jich měl šest a Jan dvě. Janův mladší syn se narodil roku 1652 a byl pokřtěn 10. září v Domažlicích jako Jan, po otci. Později vstoupil do dějin jako Jan Sladký Kozina, ale do té doby byl řečený Rosocha.

Janův otec později koupil grunt, kterému se říkalo „Hu Kozinů“, a spolu s manželkou Annou a dospělými syny se do něj nastěhoval. Tím pádem se Janovi legitimně změnilo příjmení a stal se Kozinou.

Jan se 9. května 1678 oženil s Dorotou Pelnářovou a jako nejmladší převzal otcův statek. O jeho svatbě jsou doloženy záznamy vepsané do staré bible, která byla v držení rodiny Sladkých. Stejně jako o tom, že nedlouho po svatbě se mu narodil syn Jiří. Kozina nepatřil mezi movité sedláky a jeho luka měla rozlohu „pod tři vozy sena“. Byl ale ve vsi velice oblíbený a vážený. Nebýt neznámé epidemie, která ho připravila o čtyři děti, zdálo by se, že jeho život byl velice šťastný a probíhal bez žádných významných událostí. Jirásek ho popisoval jako člověka „statečného, vytrvalého ve svém předsevzetí a pevně přesvědčeného ve svém právu“. Až do roku 1692 žil tedy Jan Sladký Kozina životem obyčejného vesnického statkáře.

## Rebel Kozina

Právě rok 1692 je ve všech knihách o chodském povstání označován jako počátek rebelie. Jaká však rebelie? Za vším stála stížnost domážlického Matyáše Justa, zvaného Drexler, který měl spor s městem a vše řešil až u císaře. Na jedné takové audienci se císařův kancléř zeptal na poměry Chodů a podivil se, že si nestěžují, to asi mají dobrou vrchnost. Po návratu domů se Matyáš Just neopomněl zmínit o jeho výroku před sousedy a poprask byl na světě. Vždyť vrchnost odjakživa poddané využívala, ne dbala na jejich práva a neoprávněně je trestala. Chodové se tedy rozhodli a v srpnu 1692 vyrazili jejich vyslanci do Vídně, aby tam přednesli stížnost na jejich pána Lammingera. Matyáše Justa doprovázeli David Forst z Tlumačova a Jan Sladký z Újezda, řečený Kozina.

Ve Vídni se díky Justovi seznámili s advokátem Straussem, který jim stížnost sepsal německy, samozřejmě s vidinou bohaté odměny. Lamminger v ni byl popisován jako uchvatitel chodských privilegií, jehož správce týrá a zbídačuje místní statkáře. Císař je kupodivu přijal v září 1692, vyslechl je a předal jim reskript, který měli odevzdat v Praze. Ke své škodě byli Chodové uchlácholeni vlídností císaře a netušili, že jejich pán Lamminger začal jednat.

Dozvěděl se o jejich stížnosti a sepsal report k císaři, kde líčil drastickou situaci na Chodsku, neposlušnost sedláků a možnost jejich povstání. Nehledě na to, že porušili



▲  
**Světnice v 17. století vypadaly všechny stejně jako ta na Kozinově statku**

*bytu celé vlasti.*“ Celá obžaloba proti hraběti Lamingerovi byla podpořena mnoha příklady, kterak bylo poddaným ublíženo na majetku i zdraví. Od velké těžby dřeva, která zničila lesy a tím i jedinou obranu proti nepřátelským vpádům, až po osobní tresty ukládání do želez nebo týrání. Dále také, že hrabě nepravdivě rozlašuje, že jsou Chodové rebelové, a trestá je zvyšováním roboty. „A tak se Jeho Veličenstvo prosí, jestli by s přihlédnutím k trvalé věrnosti Chodů nemohlo nejmilostivěji poručit a nařídít, aby jim odňatá privilegia nebyla dále zadržována, aby byla odstraněna

## My, Chodové, nechceme být jako otroci a zločinci ■■■

dávno umluvené pravidlo o mlčení, kterým byly už roku 1668 řešeny spory mezi Chody a vrchností. Poslední kapkou bylo, zřejmě, že: „Odmítají robotovat, konají tajné schůzky, mají tvrdé hlavy, které by chtěly žít bez zákona a bez pána. A dávají zlý příklad... Proto se musejí co nejdříve potrestat! A je nutno nevyhýbat se třeba i hrdelním trestům, aby byli zastrašeni.“

Chodové odevzdali císařský reskript v Praze a netušili, že obsahoval pokyn, aby se situace na Chodsku co nejdříve vyšetřila. Mezitím Kozina a ostatní diskutovali o audienci a svých právech a pro jistotu se rozhodli, že do Vídně pošlou další skupinu vyjednavatelů. To už proběhlo bez Koziny, který zůstal na svém statku a měl prozatím štěstí. Na žádost místodržících byla celá skupina ve Vídni zatčena a dána do želez.

### Žaloba na Lammingera

„My, Chodové, nechceme být jako otroci a zločinci uvážíme k neschváleným robotním opatřením a s největší bolestí prosíme o nejmilostivější ochranu a vysvobození. K tomu nás nutí nejvyšší nouze, především však naše nejpoddanější oddanost, věrnost a horlivost, ba dokonce samotná povinnost oznámit proti panu hraběti z Lammingenu něco, co může být uznáno za nejvyšší nebezpečný prejeduk a věc škodlivá Vašemu císařskému a královskému Veličenstvu, dokonce obecnému dobru a blaho-

*všechna nepatřičná břemena, dále aby byla poskytnuta satisfakce a restituce za to hrozné vymáhání, hlavně za ty hamry a za zámek, a ještě aby jim nijak nemohlo být ublíženo. A ještě jednou „nejpoddanější... nejmilostivější... nejposlušnější...“* Podepsání: „Rychtáři a celá obec chodských sedláků v Plzeňském kraji 5. prosince 1692.“

Císař se rozhodl, že Chody nebude trestat za jejich opovržlivost, ale nařídil, že je vrchnost musí seznámit s tím, že se jejich stížnost zamítá. Tak byli Chodové 23. února 1693 svoláni na nádvoří trhanovského zámku a bylo jim přečteno rozhodnutí císaře. Nejprve německy a poté i česky se dozvěděli, že je jejich stížnost zamítnuta bez odvolání. Chodové byli přesvědčeni o tom, že jsou v právu a že byla jejich privilegia porušena. Mezi přihlížejícími byl i Jan Sladký Kozina, který předstoupil a řekl: „Naše staré svobody nám vzaty nebyly! Kdybychom už neměli mít žádná privilegia, bylo by nám to řeklo Jeho Veličenstvo hned ve Vídni!“ Je možné, že těmito slovy si zpečetil svůj osud. Lamminger se nechal slyšet, že ten Gossina mluví nestoudně, a od těchto slov bylo jen kousek ke vzpouře a rebelii.

A tak se i stalo, od těchto slov se na Chodsko začalo pohlížet jako na oblast vzpoury a rebelie. Každý statkář byl podezřelý a každé slovo s sebou neslo myšlenku povstání. ■■■

Josef Veselý



# Do roka a do dne



**Nejslavnější věta chodských rebelií zazněla až na jejich úplném konci. Pronesl ji údajný vůdce rebelů Jan Sladký Kozina na adresu hraběte z Lammingeru a zval ho na „Boží soud“. A jak je známo, hrabě z Lammingeru tuto výzvu přijal**

**1695**

Poprava Jana Sladkého Koziny

**P**oté, co se Kozina postavil za chodská práva na nádvoří trhanovského zámku, se rozpoutalo dlouhé vyšetřování. Na zámek byli voláni rychtáři a konšelé a všichni byli dotazováni na Kozinu, zrušení poddanství a svobody poddaným. Vrchnost chtěla vědět, co je pravdy na tom, že při audienci u císaře došlo ke slibům ohledně zrušení poddanství a roboty. Kozinovo jméno padalo čím dál častěji. Mnohdy nevinné klábosení v hospodě nebo na návsi mělo teď váhu žaláře a oprátky.

## Lammingerova odplata

*„Oznamuji, jakým způsobem bylo publikováno císařské nejmilostivější rozhodnutí, týkající se mých poddaných, buřičských chodských sedláků, v mém obydlí na trhanovském zámku a jakými vzpurnými slovy se dal drze slyšet hned nato Jan Sladký, obecně zvaný Kozina, jeden z vůdců buřičů, veřejně proti pánům hejtmánům a v přítomnosti všeho lidu.“* Lammingerův dopis do Prahy byl opravdu velice naléhavý a žádal okamžité řešení situace. Označil i vůdce povstání a také jeho spolupracovníky a žádal žalář pro každého z nich. Ted' už



Ilustrace a fotografie: [www.ipernity.com/doc/frantisek.horacek/3649954](http://www.ipernity.com/doc/frantisek.horacek/3649954), [dbsk.webzdarma.cz/restopis\\_cechy\\_zapad\\_2004/Wikipedia](http://dbsk.webzdarma.cz/restopis_cechy_zapad_2004/Wikipedia)



**Vsazení do klády bylo běžným trestem a vězeň byl zcela zbaven pohybu**

bylo vše na pražských úřednících a také na císaři. A ten se rozhodl pro radikální krok. Chodové měli dodržovat robotní patent, jejich svobody měly být zrušeny a znovu jim mělo být uloženo tzv. „věčné mlčení“. Za to jim měly být promítnuty dosavadní přestupky.

Mohlo se zdát, že Chodové budou spokojeni a vše se vyřeší bez újmy na zdraví a životech. Skupina vedená Kozinou se dostavila znovu do Prahy a tam jim byly, k jejich úžasu, zrušeny veškeré svobody a práva. Část z nich se měla vrátit do Chodska a přinést potvrzení poslušnosti Lammingerovi od všech chodských rychtářů. Druhá část skupiny byla zadržena v Praze a 23.

června 1693 zatčena a uvězněna. Na Chodsko bylo vysláno vojsko a i tam začalo zatýkání. Některé vesnice se vylidnily a obyvatelé utíkali do lesů.

## Chodové ve vězení

Jakub Brychta, Lorenc Němec, Jiří Peč, Jiří Syka a Jan Sladký z Újezda byly uvězněni v Novém Městě Pražském a všichni byli podrobeni výslechu. Po několika týdnech všichni podepsali dopis, ve kterém souhlasí s robotou a poslušností vrchnosti. Jejich věznění nebylo zrovna příjemné. Údajně byli drženi v kládě několik týdnů a jejich strava byla zoufalá. Lamminger měl každému z nich přispívat na stravu šest krejcarů, ale svou povinnost nedodržoval. Na jejich zoufalou situaci upozornili až jezuité, kteří je zpovídali a zajistili jim lepší stravu.



### Jan Sladký Kozina byl popraven 28. listopadu 1695 v Plzni

v němž stanovil, že „jeden ze tří arcisúdců má být pověšen; druzí dva odsouzeni na deset let nucených prací v železech v pevnosti Komárně; Forst, Ecl na dva roky práce v železech v pevnosti Rábu; Just, Podestát, Kostlivý z Klenče a Strnad z Pocinovic na jeden rok; ostatní necht jsou propuštěni po podepsání ostrého hrdelního reversu.“

## Poprava

Ve svém rozhodnutí se císař bohužel zapoměl zmínit, kterým z odsouzených případně jaký trest. Draženovský rychtář Kryštof Hrubý zemřel v červnu 1695 ve vězení a Lamminger váhal, který z vězňů dostane oprátku. Nakonec si vzpomněl na drzého a vzpurného Kozinu a datum popravu bylo stanoveno na 28. listopadu 1695.

# Lomikare, Lomikare! Do roka budeme spolu stát před súdnú stolicí boží

Apelační soud rozhodl o rozsudku po několika měsících. Peč, Brychta a Němec měli být propuštěni po podepsání poslušnosti a mohli zůstat v rychtářských funkcích. Kozina a Syka měli odpracovat jeden rok nucených prací v železech a ostatní byli odsouzeni k půl roku vězení a vypovězení z Čech. S tímto rozsudkem ovšem Lamminger nesouhlasil. Vymohl si změnu komise, ta však také nerozhodla podle jeho přání. Nakonec ale uspěl a císaři se dostal návrh trestu pro chodské rebely. „Arcisúdcové, popouzeči a neustáli buřiči Jan Selner zvaný Čtverák, Kryštof Hrubý a Jan Sladký zvaný Kozina: poprava. Adam Ecl a David Forst: po tři dny po dvou hodinách stát na pranýři, pak vymrskáni z Království českého; Adam Podestát a Matěj Just: tři léta nucených prací v železech; zbývající rebelanti: tři měsíce až jeden rok v železech.“ Císař váhal a nakonec 9. září 1695 vydal reskript,

Kozina byl převezen do Plzně a jeho smrti mělo, na Lammingerovo přání, přihlížet 68 Chodů.

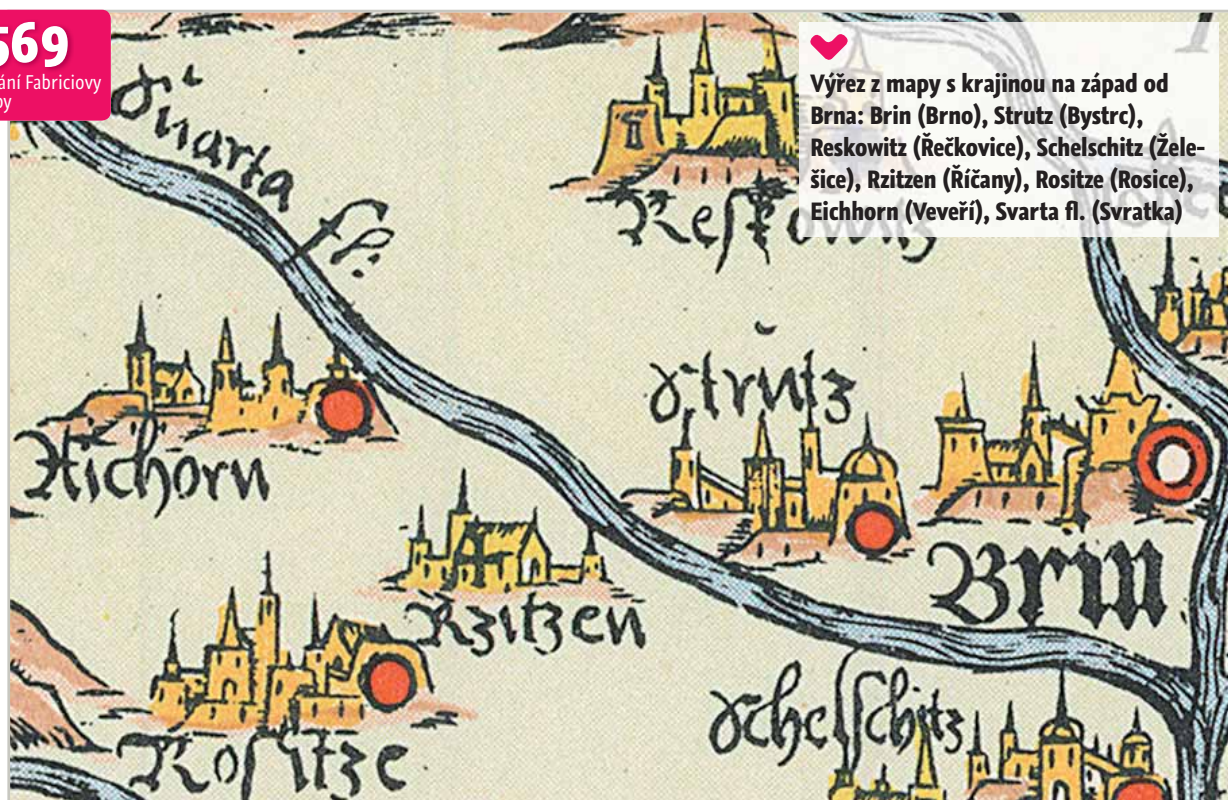
V den popravu se v Plzni shromáždilo velké množství lidí. Kozina byl „přepadlý, ale šel, vojáky obklopen, pevně, a nesl hlavu rovně... Za městem na výšině stála šibenice. Kolem ní se vojsko rozestavilo a v prostoroje jím uzavřené stanuli radní pánové, úředníci; tu také byli důstojníci na koních, krajský hejtman Hora a jemu po boku Lamminger z Albenreuthu.“ Popravu provazem provedl plzeňský kat s mírumilovným jménem Bartoloměj Kvičala.

Údajně těsně před samotnou popravou Kozina zvedl hlavu, zadíval se na Lammingera a zvolal: „Lomikare, Lomikare! Do roka budeme spolu stát před súdnú stolicí boží. Hin se hukáže, hdo z nás!“ ●●●

Josef Veselý

1569

Vydání Fabriciovy  
mapy



Výřez z mapy s krajinou na západ od Brna: Brin (Brno), Strutz (Bystrc), Reskowitz (Řečkovice), Schelschitz (Želešice), Rzitzen (Říčany), Rositze (Rosice), Eichhorn (Veveří), Svarta fl. (Svratka)

# Jak císařský vědec zmapoval Moravu



**První historická mapa Moravy zachycuje moravské markrabství ve druhé polovině 16. století. Jejím autorem byl Pavel Fabricius, muž mnoha zájmů, který se rozhodl vykonat dílo do té doby nikým neuskutečněné. Výsledkem byla mapa, z níž později vycházel i Jan Ámos Komenský**

**P**rvní historickou mapou, která zachycuje území Moravy, je tzv. Fabriciova mapa vydaná v roce 1569. Svým významem je srovnatelná s Klaudyánovou mapou Čech (1518) a všeobecně je považována za předchůdce slavné mapy moravského markrabství, zhotovené Janem Ámosem Komenským, která poprvé vyšla až ve dvacátých letech 17. století.

## Dvořan a vědec

Jak napovídá název, autorem mapy byl jistý Pavel Fabricius. Rodným místem Pavla Fabricia (1519–1589) bylo hornolužické město Lubáň, podle něhož se někdy psal s přídomkem „Laubensis“, tj. Lubáňský. Vedle služby u dvorů Ferdinanda I. a Maxmiliána II. byl zároveň nadšeným vědcem, zabývajícím se vedle matematiky a astronomie i botanikou a kartografií. Kromě úřadu dvorského falckraběte pak zastával také funkci osobního lékaře císaře Maxmiliána. Na vídeňské univerzitě učil kromě medicíny i matematiku a z jeho výpočtů drah komet dokonce později vycházel slavný Arthur Halley. Fabriciovy astronomické kalendáře byly pak přeloženy rovněž do češtiny zásluhou moravského vydavatele Tobiáše Mouřenína z Litomyšle. Slavným se stalo i jeho pojednání o souhvězdí Kasiopėja.

Pavel Fabricius byl skutečně obdivuhodným mužem mnoha zájmů. V únoru 1574 například v rámci svého bádání vystoupil společně s přírodovědcem Clusiem a botanikem Aichholzem na horu Ötcher, tehdy považovanou za nejvyšší bod Dolních Rakous. Vydal knihu o rostlinách nacházejících se v okolí Vídně

a mezi jeho kartografické počiny rovněž patří dnes již ztracená mapa Dolních Rakous. Fabricius byl zkrátka bádající dvořan, a císař dokonce ocenil jeho básnické sbírky. Vidni a jejimu dvoru zůstal věrný až do konce života a v roce 1589 se toto centrum tehdejších Rakous stalo místem jeho posledního odpočinku.

## Pro orientaci i obranu

Podnětem pro Fabriciovu práci na mapě Moravy se pravděpodobně stala žádost moravských stavů, kterým je věnována první verze mapy vydaná v roce 1569. Krátce po jejím vydání však Fabriciovi došla celá řada připomínek, a proto v roce 1572 připravil druhé vydání, obsahující vedle Moravy i značnou část severního Rakouska. Druhá polovina 16. století se totiž pro země pod žezlem Habsburků nesla ve znamení tureckého ohrožení a zejména na jižní Moravě se pánové obávali o své tamější majetky. Tureckou hrozbu charakterizuje i přímluva samotného Fabricia, která se dostala už na první vydání mapy, v níž autor prosí Boha, aby ji ochránil od turecké moci. Proto Fabricius svou mapu úmyslně vytvořil ve velkém měřítku (1:288 000 o rozměrech 95×85cm), aby mohla být případně použita i pro vojenské účely.

Z komentáře ke druhému vydání se rovněž dozvídáme, že původní měděné desky, které Fabricius vlastnil, mu kdosi ukradl. Krátkou dobu po jeho smrti se však, zdá se, znovu objevily, protože v Jihlavě se později tiskly mapy právě z těchto desek.

## Původní měděné desky, které Fabricius vlastnil, mu kdosi ukradl

Fabriciova mapa dosáhla velmi záhy takřka celoevropského rozšíření a dokonce už v roce 1573 se objevila ve velké sbírce map Holanďana Adama Ortelia *Theatrum Orbis Terrarum* (Divadlo světa), která je považována za první atlas map v moderním slova smyslu. Do svého atlasu ji pak později zařadil i další z „otců“ kartografie, Gerhard Mercator. Původně nesla pouze německý popis, pozdější kopie však mají i české názvy. Jako vůbec první z našich map je pak doplněna geografickou sítí na rámu a značkovým klíčem. V současné době je známo sedm jejích kopií, z nichž nejznámější je právě kopie Orteliova.

## Mapa dobrá i špatná

Fabricius ve své mapě rozlišil osídlení na města, města se zámky, městečka, kláštery, zámky, vesnice a vesnice se zámky a poměrně přesně zachytil nejdůležitější moravské toky. Pouze na severu zaměnil Ostravici s Odrou. Reliéf krajiny naznačil více či méně čtými pahorky, zalesněná místa pak skupinkami stromů. První vydání obsahuje 347 místních jmen pro Moravu a 134 pro zobrazenou část Rakouska. Některá místa jsou popsána velmi podrobně (příhraniční oblasti s Rakouskem), jiná, autorovi pravděpodobně ne příliš známá (na sever od Olomouce), naopak „zejí prázdnotou“. Je rovněž prokazatelné, že uváděný charakter některých míst neodpovídá tehdejšímu poměří a některé z názvů jsou značně zkomolené. I tak se však muselo jednat o úkol téměř herkulovský.

Jak jsme už uvedli, Fabriciova mapa se nakonec stala předlohou pro práci „učitele národů“ Jana Ámose Komenského. Komenský z této starší mapy přímo vycházel, rozhodl se ale místa, která považoval za nepřesná, opravit. Při doplnění chybějících údajů pak čerpal z vlastních zkušeností, svědectví svých současníků a nejrůznějších záznamů geografické povahy, na něž narazil při svých návštěvách šlechtických archivů.

Vznik nové mapy však rozhodně neznamenal konec staré mapy. Ironií osudu byla Komenského mapa natolik žádaným artiklem, že pod jeho jménem se i nadále prodávaly také kopie Fabriciovy mapy. ●●●

Petr Štátný



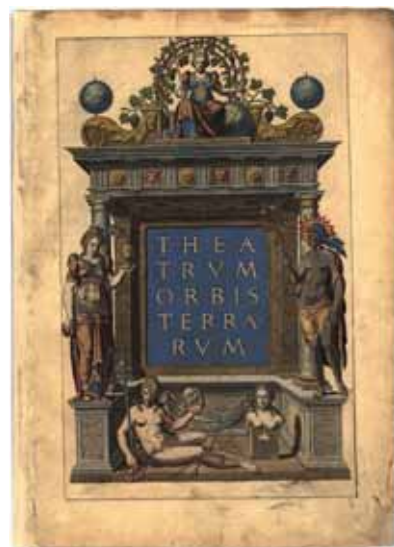
**Reprodukcí Fabriciovy mapy Moravy najdete v zadu v časopise na vnitřní straně obálky**

**Věnování na mapě vpravo dole zní:**

... Slovuťným zástupcům všech stavů markrabství Moravského, velmožům, vladařům, šlechticům, atd., mým příznivcům, pozdrav! Doktor Paulus Fabricius, císařský matematik a lékař.



**V prvním „moderním“ atlasu světa *Theatrum Orbis Terrarum* (Divadlo světa) z roku 1573 vyšla i ceněná Fabriciova mapa Moravy**





*předplatné*

Využijte historické šance ...  
a předplaťte si Tajemství  
české minulosti nyní,  
v **zaváděcí akci:**

**5 čísel** 400 jen **342 Kč**  
„Roční předplatné“

Znamená slevu 58 Kč (tj. výtisk za 68,40 Kč)

**AKCE 10 čísel**  
799 642 pouhých **592 Kč**  
„Dvouleté předplatné“

Znamená slevu 157 207 Kč (tj. výtisk jen za 59,20 Kč)

*abonmá je výhodné!*

- Získáte **hodnotu, která je trvalá** a ke které se kdykoliv vrátíte
- Pustíte se do odhalování tajemství naší minulosti, ale vždy **zábavněji i detailněji**, než nám dala škola!
- Každé číslo přijde pohodlně až do Vaší poštovní schránky, **hradíme poštovné i balné**
- Uspoříte a získáte také jistotu, že své **vydání vždy seženete**

### Objednávka je snadná:

**1. Zavolejte na 225 985 225 (každý všední den od 8 do 18 hod.)**

**2. Na internetových stránkách [www.epublishing.cz](http://www.epublishing.cz)**

**3. E-mailem: [extra@send.cz](mailto:extra@send.cz)**

Ihned po objednávce způsobem 1–3 obdržíte od firmy SEND Předplatné, která předplatné magazínu Tajemství české minulosti pro vydavatelství Extra Publishing zajišťuje, platební dispozice: číslo účtu a Váš unikátní variabilní symbol pro identifikaci platby. Platit pak můžete bankovním převodem, např. internetovým bankovníctvím, případně na poště složenkou typu A. **Telefonicky a e-mailem jdou objednávat také „Historické komplety“.**

**Podmínky předplatného:** Předplatné je plovoucí, platí na počet 5 nebo 10 výtisků v řadě; v roce 2010 vyjde celkem 5 čísel časopisu. V případě objednávky některého „Historického kompletu“, zahrnujícího dárky k Živé historii, zašleme tyto dárky do 6 týdnů od obdržení platby. Nabídka z čísla 1 je časově omezena pouze do vydání čísla 2 a platí pro objednávky na adresy v ČR placené v Kč. **Nabídku předplatného na Slovensku najdete v tiráži časopisu.**



# historický komplet

Ušetřete ještě více ... objednejte si náš „Historický komplet“ a získáte další časopisy + pořadač:

**KOMPLET I.** – 5× Tajemství české minulosti + 10× Válka REVUE = ~~799 697~~ **636 Kč**  
(dodatečná sleva 61 Kč oproti samostatné objednávce)

**KOMPLET II.** – 5× Tajemství české minulosti + 10× Živá historie s uvítacím balíčkem = ~~999 836~~ **736 Kč**  
(dodatečná sleva 100 Kč oproti samostatné objednávce)

**KOMPLET III.** – 5× Tajemství české minulosti + 10× Živá historie s uvítacím balíčkem + pořadačem = ~~1099 936~~ **836 Kč** (dodatečná sleva 100 Kč oproti samostatné objednávce)

**KOMPLET IV.** – 5× Tajemství české minulosti + 10× Živá historie s uvítacím balíčkem + pořadačem + 10× Válka REVUE = ~~1498 191~~ **986 Kč** (dodatečná sleva 205 Kč oproti samostatné objednávce)

**Extra**

PUBLISHING

**Jsmo vydavatel s nejširším portfoliem historických magazínů na českém trhu.** Pokud jste opravdovým příznivcem historie, rádi Vám budeme zasílat nejen magazín věnovaný našim dějinám (*Tajemství české minulosti*), ale také původní český magazín o historii nejen naší, ale celého světa (*Živá historie*) s řadou dárků – kopií cenných historických artefaktů – i s pořadačem na archivaci, ale také magazín pro zájemce o vojenskou historii a military (*Válka REVUE*). V našich titulech najde zábavu i poučení celá rodina:

Živá historie	Uvítací balíček	Pořadač	Válka REVUE
Originální historický magazín s dárkem – kopií historického artefaktu v každém čísle	Věrné reprinty starých map a dokumentů	Bytelný pořadač s kroužkovým mechanismem pojme 10 výtisků Živé historie. Spony s očky usnadňují uchycení do pořadače	Populárně-naučný titul o dějinách vojenství. Zvláštní pozornost patří také Čechům a Slovákům v boji
			

## pospíchejte

**PŘI OBJEDNÁVCE KTERÉHOKOLIV KOMPLETU NEJPOZDĚJI DO 30. 4. 2010** může začít\* Vaše předplatné časopisů Živá historie i Válka REVUE od čísel 3/2010 a jejich první letošní vydání od nás získáte jako pozornost ZDARMA! **Získáte tak kompletní ročník 2010 a nemine Vás uvítací balíček Živé historie:** Zahrnuje nejstarší, Klaudiánovu mapu Čech (1518), vedutu Prahy a vedutu dobývání Brna Švédy a historické plány Prahy a Brna i s ulicemi z pol. 19. stol. V Živé historii č. 3 se pak můžete těšit na reprint několika vydání „Nowin“ K. H. Borovského z revolučních událostí roku 1848! (\* Pokud sami zvolíte; jinak předplatné obvykle začíná až od čísla následujícího jeden týden od objednávky.)

Reagujte dříve, než se tato nabídka stane ... **minulostí!**

Osobnost



Marie Terezie Walburga Amálie Kristýna

## Marie Terezie (1717–1780)

Jediná žena na českém trůně. Dokázala bravurně skloubit rodinné a panovnické povinnosti, milovala svého manžela, děti, ale i moc a vládu. Ta jí umožnila vytvořit perfektně fungující monarchii.

Letopočet



Konstantin a Metoděj

## Václav IV. a panská jednota

Konflikt Václava IV. a představitelů vyšší šlechty byl jedním z klíčových okamžiků jeho vlády. Vysoká šlechta vytvořila tzv. panskou jednotu, která vystupovala proti Václavově vládě. Jejich aktivity přerostly v otevřený odboj proti králi, který vyvrcholil zajetím a internací Václava IV. ve Vídni.

Konflikt

## 863 – misie na Velkou Moravu

Velkomoravský kníže Rostislav požádal roku 862 byzantského císaře o vyslání duchovních, kteří by na Velké Moravě vedli bohoslužby ve slovanském jazyce a položili základy vlastní církve. Co všechno se změnilo po příchodu Konstantina a Metoděje?



Albrecht z Valdštejna  
generalissimus  
císařských armád

## Proč byl zabit Albrecht z Valdštejna?

Historická detektivka

Chudý šlechtic (1583–1634) se vypracoval až na generalissima císařských armád v bojích třicetileté války. Jeho frýdlantské vévodství bylo státem ve státech. Zasahovalo od Liberce až k hranicím Slezska a bylo nazýváno *terrou felix* – šťastnou zemí, která byla osvobozena od daní.



## Páni z Kunštátu

Původně moravský rod, jehož historie sahá až do poloviny 13. století. Představitelé pánů z Kunštátu zastávali řadu vysokých zemských funkcí. Jeden z nich dosáhl toho nejvýznamnějšího postavení v zemi, stal se českým králem – Jiří z Kunštátu a Poděbrad.

Rodokmen



Erb pánů z Kunštátu

Jihočeská perla: Český Krumlov • Pohádkový hrad Pernštejn • Věda: astronom Jan Kepler • Umění: malíř a grafik Alfons Mucha • Stavovské povstání 1618–1620 • Sv. Anežka Česká • Exil po roce 1945 • Staré letopisy: František Palacký

Tajemství  
**české**  
minulosti

Tajemství české minulosti

Číslo 1 vychází v pátek  
26. února 2010

www.epublishing.cz

(E-mailové adresy zaměstnanců  
vydavatelství jsou tvořeny podle  
vzoru příjmení@epublishing.cz)

Produktový ředitel Petr Broža

Šéfredaktorka Ilona Štátná

Redakce a stálí spolupracovníci  
Jitka Čihová, Jan Gurda, Iva  
Grünbaumová, Helena Karlíková,  
Michaela Kovačková, Marcel Jurczyk,

Milan Jakubský, Jiří Knap, Lenka  
Peremská, Petr Svoboda, Petr Štátný,  
Jindřich Kačer

Sazba Michal Bártů, Jiří Studený

Jazyková korektura Zdeněk Dan

Produkce, výroba Ivan Pospíšil

Adresa redakce

Tajemství české minulosti

Extra Publishing, s. r. o.

Hrnčířská 23, 602 00 Brno

Tel.: 546 606 008, Fax: 549 210 724

E-mail: tcm@epublishing.cz

Inzerce a marketing

Jan Kučera, Petr Kratochvíl, Eva

Sotnarová, Pavel Pospíšil, Libor Kríž

Extra Publishing Brno

Hrnčířská 23, 602 00 Brno

Tel.: 546 606 008

Fax: 549 210 724

Předplatné ČR

zajišťuje: SEND Předplatné,  
P.O.Box 141, Antala Staška 80,  
140 00 Praha 4

telefon: 225 985 225  
(prac. dny 8–18 hod.)

web: www.epublishing.cz

e-mail: extra@send.cz

Reklama zajišťuje

SEND Předplatné

Předplatné SR

písemně:

Mediaprint-Kapa Pressegross, a. s.,  
oddelenie inej formy predaja,  
Vajnorská 137, P.O.BOX 183, 830 00  
Bratislava 3

tel.: 02/444 588 21, 444 427 73  
a 444 588 16 a fax: 02/444 588 19

web: www.mediakapa.sk

e-mail: predplatne@abompkapa.sk

Pokud to není výslovně uvedeno,  
akční nabídky, dárky apod. se  
nevztahují na prodej předplatné-  
ho na Slovensku. Předplatné na  
Slovensku zajišťuje firma Media-  
print-Kapa Pressegross, a. s.

Distribuce

V České republice Mediaprint  
& Kapa Pressegross, s. r. o.,  
na Slovensku Mediaprint-Kapa  
Pressegross, a. s. a soukromí  
distributoři

Tisk Europrint, a.s. Praha

Vychází dvouměsíčně v Brně,  
ISSN 1804-2260, MK ČR E 19355.

Autorská práva ke zveřejněným  
materiálům vykonává vydavatel Extra  
Publishing, s. r. o. Jakékoliv užití  
části nebo celku, zejména přetisk  
a šíření jakýmkoliv způsobem, včetně  
elektronického, je bez předchozího  
souhlasu vydavatele zakázáno.

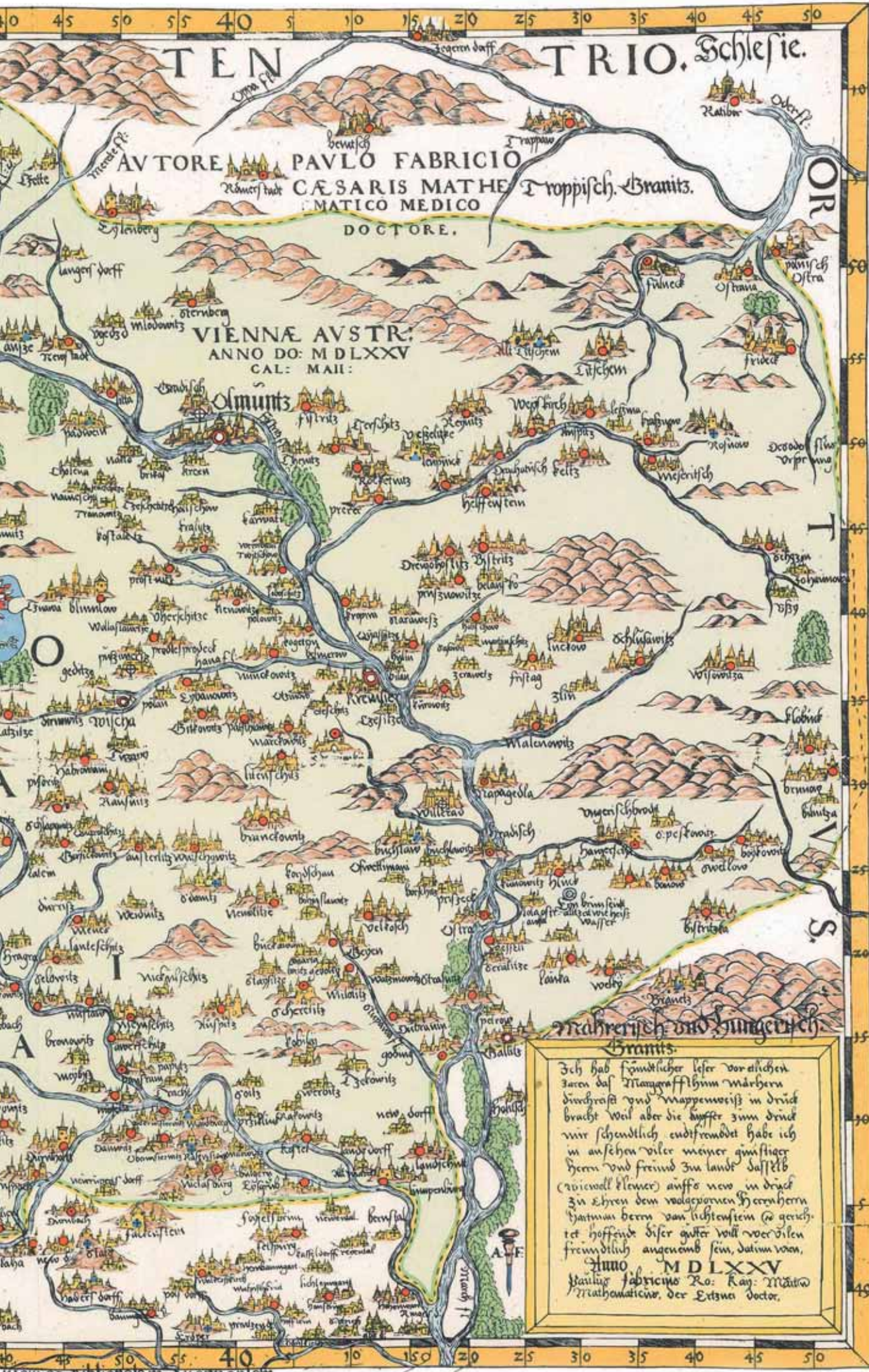
Vydavatel  
Extra Publishing, s. r. o.  
Hrnčířská 23, 602 00 Brno  
IČ 27 68 92 47, DIČ CZ 27 68 92 47

Obchodní ředitel tisk  
Pavel Pospíšil

Obchodní ředitel internet  
Libor Kríž

Finanční ředitel Ivan Pospíšil

Extra  
Publishing



AVTORE PAVLO FABRICIO  
CAESARIS MATHEMATICO MEDICO  
DOCTORE.

VIENNÆ AVSTR.  
ANNO DO: M DLXXV  
CAL: MAII:

**Mährerisch und Hungertisch  
Grantz.**

Ich hab sonntlicher Leser vordiehen  
zaren das Maaßgrafflithum Mährern  
durchraß und Mappeneuß in druck  
braucht weil aber die Kupfer zum druck  
mir schendlich außgeraubet habe ich  
in ansehen vieler meiner gunstiger  
herrn vnd freünd zu lande dastelb  
(wieuol kleiner) auffo new in druck  
zu ehren dem vortrefflichen Herrnherrn  
Matthias herrn von Lichtensteyn so gesch.  
tet hoffend diser gutter vill vor dillen  
freundtlich angenomb sein. Datum von  
Anno M DLXXV  
Paulus fabricius Ro. Rag. Mathe  
maticus. der Exnes doctor.



**asi 929: Václav a rámě svatého Víta** (reprodukcce z Kroniky tak řečeného Dalimila, 1330)

Svatý Václav na sněmu sedí na místě saského krále Jindřicha I. Ptáčníka, kněz mu předává rámě svatého Víta

• Svátý Václav přiváží relikvii do Prahy a předává ji ve dveřích kostela biskupovi